

นิราศกวางตุ้งฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน :
บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ

โดย

ชยานันต์ จินสมบูรณ์พานิช

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2567

NIRAT GUANGDONG IN THAI AND CHINESE VERSIONS:
THE ROLES AS A TRANSNATIONAL LITERATURE.

BY

CHAYANAN JEENSOMBOONPANICH

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN THAI
FACULTY OF LIBERAL ARTS
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2024

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะศิลปศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

ชยานันต์ จินสมบูรณ์พานิช

เรื่อง

นิราศกวางตั้งฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน : บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

เมื่อ วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2568

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวนิต จุลวงศ์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชนะ ทองคำเภา)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุปาณี พัดทอง)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริรัตน์ ณ ระนอง)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	นิราศกวางตั้งภาษาไทยและฉบับแปลจีน: บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ
ชื่อผู้เขียน	ชยานันต์ จินสมบูรณ์พานิช
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	ภาษาไทย ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชนะ ทองคำเภา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์
ปีการศึกษา	2567

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษา *นิราศกวางตั้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีนในมุมมองวรรณกรรมข้ามชาติ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของบทบาท หน้าที่ และสถานภาพของทั้งสองฉบับ ผลการศึกษาพบว่า *นิราศกวางตั้ง* ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนใน ค.ศ. 1940 นิราศเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมไทยที่ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนก่อนการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน ทำให้ *นิราศกวางตั้ง* ยังไม่ได้รับการผนวกรวมในประวัติการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในเอกสารวิชาการก่อนหน้านี้ ทั้งที่นิราศเรื่องนี้มีความสำคัญต่อวรรณกรรมเปรียบเทียบและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน

การเดินทางข้ามชาติของ *นิราศกวางตั้ง* ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของตัวบท กล่าวคือ *นิราศกวางตั้ง* ฉบับภาษาไทยมีฐานะเป็นวรรณกรรมนิราศคำกลอนที่มีความสำคัญต่อการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมนิราศและประวัติศาสตร์ไทยขณะที่นิราศกวางตั้งฉบับแปลภาษาจีนกลับถูกใช้เป็นเพียงเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยในแวดวงประชาคมจีน ทั้งนี้ ความแตกต่างที่สำคัญในสำนวนแปลคือ *นิราศกวางตั้ง* ฉบับแปลภาษาจีนได้เปลี่ยนแปลงขนบการยกย่องพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นเนื้อหาสำคัญในต้นฉบับไปเป็นการยกย่องพระพุทธเจ้า

ปัจจัยดังกล่าวเกิดจากความตั้งใจของผู้แปลที่ต้องการแปล *นิราศกวางตั้ง* เป็นภาษาจีนในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการของราชทูตไทยในสมัยธนบุรีเพียงเท่านั้น อีกทั้งผู้แปลเป็นนักประวัติศาสตร์ซึ่งมิได้เข้าใจขนบวรรณกรรมไทยและ

วรรณกรรมนิราศ จึงทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการแปลส่วนสำคัญของ *นิราศกวางดุ้ง* ส่งผลให้
บทบาท หน้าที่ และสถานภาพของ *นิราศกวางดุ้ง* ทั้งสองฉบับมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: วรรณกรรมข้ามชาติ, วรรณกรรมนิราศ, นิราศกวางดุ้ง

Thesis Title	NIRAT GUANGDONG IN THAI AND CHINESE VERSIONS: THE ROLES AS A TRANSNATIONAL LITERATURE.
Author	Chayanan Jeensomboonpanich
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Thai Language Faculty of Liberal Arts Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Wanchana Tongkhampao, Ph.D.
Thesis Co-Advisor	Associate Professor Surasit Amornwanitsak, Ph.D.
Academic Year	2024

ABSTRACT

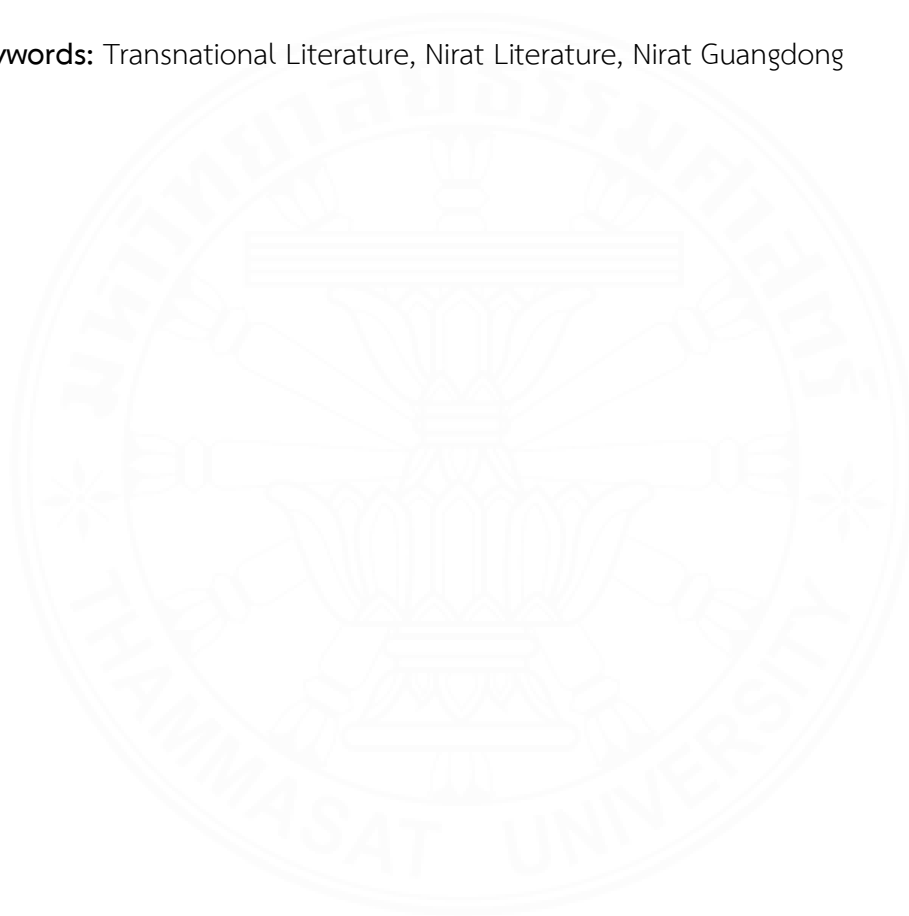
This thesis examines the Thai and Chinese versions of Nirat Guangdong from a transnational literary perspective, highlighting the differences in roles, functions, and statuses between the two versions.

The study finds that Nirat Guangdong was translated into Chinese in 1940, making it one of the Thai literary works translated into Chinese prior to the establishment of the People's Republic of China. Nirat Guangdong has thus been excluded from the history of Thai literature translated into Chinese, despite its significance in comparative literature and the history of Thai-Chinese relation.

The transnational travel of Nirat Guangdong results in the alteration of its roles and functions. The Thai version of Nirat Guangdong is regarded as a significant poetic travelogue, essential for the study of the development of the nirat genre and Thai history. In contrast, the Chinese translation has been utilized primarily as a historical document and evidence of Thai history within Chinese scholarly circles. Moreover, the Chinese translation differs notably from the Thai original, especially in sections that praise the Thai monarch which is strongly emphasized in the text. In the Chinese version, these passages have been altered to praise the Buddha instead.

These differences stem from the translator's intention to render Nirat Guangdong into Chinese solely as a historical document concerning the Thai envoy's tribute mission to China during the Thonburi period. Additionally, the translator, being a historian unfamiliar with Thai literary conventions and the nirat genre, introduced significant inconsistencies in the translation of key sections. As a result, the roles, functions, and statuses of Nirat Guangdong in the two versions diverge markedly.

Keywords: Transnational Literature, Nirat Literature, Nirat Guangdong

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชนะ ทองคำเภา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ อมรรณิซศักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม สองท่านคือ “ครู” ผู้ที่ผลักดัน ผู้ให้กำลังใจ ผู้ที่สั่งสอน และตักเตือนศิษย์คน นี้ด้วยเมตตา ผู้วิจัยจะนำคำสอนของครูทั้งสองท่านเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป

ผู้วิจัยยังขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต จุลวงศ์ ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทอง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ชี้แนะอย่างเมตตา ให้ วิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในระหว่างที่ศึกษา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ระหว่างศึกษาในรั้วเหลืองแดงแห่งนี้ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา แก้วคัลณา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร พลายเล็ก รองศาสตราจารย์ ดร.จันทิมา อังคพณิกิจ รองศาสตราจารย์ ดร.สุธาสินี ปิยพสุนทรา ครูทุกท่านสั่ง สอนศิษย์ เป็นห่วงศิษย์อย่างเมตตาเสมอมา

นอกจากนี้ยังขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ เวศร์ภาดา ครูผู้อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จนี้ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ศรีสมถวิล อาจารย์ ดร.สุพัตรา ห.เพียร เจริญ ครูผู้อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจเรียนสาขาภาษาไทย ผู้วิจัยยังขอขอบคุณพี่สิริวัช คณานุรักษ์ รุ่นพี่ จากรั้วเข็มแดงที่คอยส่งกำลังใจเสมอ

ขอขอบคุณกำลังใจจาก พระมหาศักดิ์ชัย จันทรแก้ว คชาภรณ์ สิงห์ลอ คันธรัตน์ พรหม วงษ์ ชนิศดา พูลศักดิ์ รัชชานนท์ จิตริสรพ กิตติศักดิ์ กุลจันทร์ และศุภณัฐ สุนทร เพื่อนร่วมเดินทาง ท่ามกลางทะเลปัญญา

สุดท้ายผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวเงินสมบูรณ์พานิช คุณพ่อสามารถ คุณแม่จริยา พี่ชาย ชนาธิป เงินสมบูรณ์พานิช ครอบครัวผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทั้งดงาม และขอขอบคุณ Miss. Lei Lei เพื่อนคู่ชีวิตที่คอยให้กำลังใจที่อบอุ่นตลอดการเดินทาง

หากวิทยานิพนธ์นี้จะสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมไม่มากก็น้อยเพียงใด ผู้วิจัยขอประกาศ ไว้ว่าขอยกความดีความชอบทุกอย่างให้เป็นเป็นเครื่องบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของผู้วิจัยคือพระคุณพ่อ พระคุณแม่ และครูอาจารย์ทุกท่าน

ชยานันต์ เงินสมบูรณ์พานิช

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 สมมุติฐานของการวิจัย	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	6
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	6
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	7
1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
1.9.1 เอกสารภาษาไทย	9
1.9.2 เอกสารภาษาต่างประเทศ	12
บทที่ 2 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	17
2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ นิราศกวางตุ้ง ของหลวงนายศักดิ์	17
2.1.1 เรื่องย่อของนิราศกวางตุ้ง	17
2.1.2 นิราศกวางตุ้ง ในฐานะวรรณกรรมบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ ไปต่างประเทศ	18
2.1.3 ลักษณะคำประพันธ์ของนิราศกวางตุ้ง	19

	(7)
2.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ นิราศกวางตั้งฉบับแปลจีน	20
2.3 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคำประพันธ์ประเภทกลอนสี่และวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของจีน	20
2.3.1 คำประพันธ์ประเภทสี่ (诗)	21
2.3.2 กลอนสี่โบราณ 5 คำ (古体五言诗)	22
2.3.3 จี้สิงซือ (纪行诗) หรือกลอนสี่บันทึกการเดินทาง	23
2.4 การแปลวรรณกรรมจากภาษาไทยเป็นภาษาจีน	25
2.4.1 ทฤษฎีการแปลวรรณกรรม	26
2.4.2 การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน	29
2.5 นิราศกวางตั้งกับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการไทย – จีน	33
บทที่ 3 การเปรียบเทียบนิราศกวางตั้งฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน	38
3.1 ส่วนนำเรื่อง	39
3.1.1 บทประณามพจน์	39
3.1.2 วัตถุประสงค์ของการเดินทาง	40
3.1.3 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนนำเรื่อง	42
3.2 ส่วนเนื้อเรื่อง	48
3.2.1 บทคร่ำครวญถึงคนรัก	48
3.2.2 ความเชื่อ พิธีกรรม และขนบธรรมเนียม	49
3.2.3 การพรรณนาอารมณ์และทัศนะของกวี	57
3.2.4 สถานที่ที่พบเจอ	61
3.2.5 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนเนื้อเรื่อง	65
3.3 ส่วนปิดเรื่อง	88
3.3.1 การบรรลุวัตถุประสงค์ของการเดินทาง	89
3.3.2 ปัจฉิมบท	91
3.3.3 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนปิดเรื่อง	93
3.4 บทยอพระเกียรติ	101
3.4.1 การศึกษาเปรียบเทียบบทยอพระเกียรติ	105

บทที่ 4 บทบาทหน้าที่และสถานภาพของนิราศกวางตุ้งในบริบทข้ามชาติ	111
4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนนิราศกวางตุ้งฉบับภาษาไทยเป็นฉบับแปลจีน	111
4.1.1 ระบบอุปถัมภ์ (Patronage)	113
4.1.2 ขนบวรรณศิลป์ (Poetics)	119
4.1.3 คตินิยม (Ideological)	122
4.2 นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์จีน	128
4.2.1 ความสำคัญในฐานะเอกสารบันทึกการเดินทางของไทย	128
4.2.2 ความสำคัญในฐานะบันทึกการถวายเครื่องราชบรรณาการ	133
4.2.3 ความสำคัญในฐานะหลักฐานบันทึกประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสอง ราชสำนัก	139
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	143
รายการอ้างอิง	147
ประวัติผู้เขียน	154

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“๑ สรวมชีพบังคมบรมนารถ

ด้วยภักดีชูลีลาบาท

อภิวาทขอเบื้องพระบารมี

เปรมรมโพิสุพรรณกันเกษ

ไปประเทศกวางตุ้งกรุงศรี

เป็นจดหมายมาถวายด้วยภักดี

ตามที่ได้สดับเดิมความ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1)

นิราศกวางตุ้ง หรือ นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน เป็นวรรณกรรมนิราศบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ (มูลนิธิตศมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 623) ที่บันทึกเรื่องราวการไปเจริญสัมพันธไมตรีของคณะราชทูตไทยในสมัยกรุงธนบุรีกับราชสำนักจีน เนื้อหาของ นิราศกวางตุ้ง พรรณนาการเดินทางตั้งแต่เรือออกจากกรุงธนบุรี ออกไปทางเมืองปากน้ำ ลัดเลาะผ่านประเทศกัมพูชา เวียดนาม และสุดท้ายเข้าสู่เมืองกวางตุ้ง ประเทศจีน

จุดมุ่งหมายของการแต่ง นิราศกวางตุ้ง คือ เพื่อเป็นจดหมายเหตุแสดงความจงรักภักดีแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่มีพระราชประสงค์แต่งตั้งคณะราชทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่พระเจ้าเฉียนหลง และเป็นจดหมายเหตุบันทึกความประทับใจของหลวงนายศักดิ์ ที่เดินทางออกนอกประเทศและได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ ระหว่างการเดินทาง เนื้อหานิราศได้พรรณนาการเดินทางไว้ได้ละเอียดถี่ถ้วน จึงทำให้นิราศเรื่องนี้เป็นนิราศเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่าทั้งทางด้านวรรณกรรมไทย และทางด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

คุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมเรื่อง นิราศกวางตุ้ง ในด้านการศึกษาวรรณกรรมไทย คือ เป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องเดียวที่พบในปัจจุบันว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี มีลักษณะคล้ายกับกลอนเพลงยาว มีสัมผัสอักษรแบบกลอนสมัยอยุธยา (สมพันธ์ เลขะพันธุ์, 2541, น. 28) และมีลักษณะเป็นจดหมายเหตุที่บันทึกเหตุการณ์ระหว่างการเดินทางมากกว่าเป็นวรรณกรรมนิราศที่รักวัตถุประสงค์ของการแต่งนิราศเรื่องนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการเขียนเพื่อบันทึกความรักความเจ็บปวดในยุคนั้น กลายเป็นนิราศที่เน้นบันทึกการเดินทาง นิราศกวางตุ้ง จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาพัฒนาการนิราศในวรรณกรรมไทยอีกด้วย

ในขณะเดียวกัน *นิราศกวางตุ้ง* ยังเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ในสมัยธนบุรีได้อย่างดี ทั้งสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลังการปราบดาภิเษก ตั้งกรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี และความสัมพันธ์ระหว่างไทย - จีนหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พระราชกรณียกิจที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต้องทรงทำ คือ การติดต่อทางการทูตระหว่างประเทศ *นิราศกวางตุ้ง* จึงมีความสำคัญในฐานะเอกสารหลักฐานประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนอีกด้วย

สำหรับการศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์พบว่า *นิราศกวางตุ้ง* เป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างประเทศไทย - จีนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนหยุดไปช่วงเวลาหนึ่ง ประกอบกับสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น ไม่ได้เป็นกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากสมัยอยุธยา ดังนั้นการเดินทางไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับพระเจ้ากรุงจีนจึงเป็นไปได้ลำบาก เป็นเรื่องยากที่ราชสำนักจีนจะยอมรับการตั้งกรุงใหม่และรับรองสถานะการเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระองค์จึงทรงอุตสาหะพยายามติดต่อกับราชสำนักจีนอยู่หลายครั้ง จนประสบความสำเร็จในช่วงปลายรัชกาล และสามารถส่งคณะทูตเข้าพิธีคารพพระเจ้ากรุงจีนได้ตามพระราชพิธีโบราณ ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของ *นิราศกวางตุ้ง* ซึ่งเป็นวรรณกรรมไทยที่บันทึกรายละเอียดการส่งทูตไปกรุงจีนครั้งดังกล่าวที่มีเนื้อหาครบถ้วนที่สุดฉบับเดียวที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกรายละเอียดเรื่องราวการเดินทางของคณะราชทูตไทย รวมทั้งยังบันทึกอารมณ์ความรู้สึกจงรักภักดีของกวีที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นหลักฐานที่ดีชิ้นหนึ่ง ที่สามารถยืนยันสัมพันธ์ไมตรีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเมืองธนบุรีกับราชสำนักจีนในขณะนั้น ว่าราชสำนักธนบุรีต้องการให้จีนรับรองการสร้างกรุงใหม่ภายใต้การปราบดาภิเษกของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อเป็นกุญแจสำคัญไปสู่การทำการค้าในระบบบรรณาการระหว่างกันได้

ในขณะเดียวกัน จุดหมายเหตุและพระราชพงศาวดารจีนสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยราชวงศ์ชิงกลับบันทึกว่า ไทยเป็นรัฐบรรณาการของราชสำนักจีน กล่าวคือราชวงศ์ชิงเข้าใจว่าการส่งทูตมาราชสำนักจีน หรือมาถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยถือเป็นการสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักและพระเจ้ากรุงจีน (Zou, 1985, p. 7) การส่งทูตมาที่ราชสำนักจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัย (สืบแสง พรหมบุญ, 2525, น. 47) จึงอาจทำให้ราชสำนักจีนมองว่าไทยยอมสวามิภักดิ์ต่ออำนาจของจีน เป็นรัฐบรรณาการของจีน และเข้าใจว่าการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยนั้น มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางด้านการค้า แต่เป็นเพราะความเกรงกลัวต่อบารมีพระเจ้ากรุงจีน

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่สาธารณรัฐจีนเมื่อ ค.ศ.1911¹ ทำให้ท่าทีและมุมมองของนักประวัติศาสตร์จีนที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านเปลี่ยนไป การชำระประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้น นักวิชาการจำนวนมากมุ่งศึกษาเปรียบเทียบมุมมองต่อประเทศเพื่อนบ้านในสายตาราชวงศ์กับมุมมองต่อประเทศเพื่อนบ้านในสายตาสาธารณรัฐ ว่ามีความแตกต่างกันและมีความจำเป็นที่จะต้องชำระประวัติศาสตร์เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ต่อประเทศเพื่อนบ้าน

กระแสการชำระประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน ทำให้เกิดการชำระเอกสารพระราชพงศาวดารในสมัยราชวงศ์ชิงเปรียบเทียบกับเอกสารภาษาต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น หนึ่งในเอกสารที่แวตวงนักวิชาการจีนให้ความสนใจและแปลเป็นภาษาจีนคือ *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนเมื่อ ค.ศ.1940 เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยที่ส่งเครื่องราชบรรณาการและพระราชสาส์นมาในสมัยปลายธนบุรี *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นหนึ่งในเอกสารที่นักประวัติศาสตร์ชาวจีนให้ความสนใจที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยราชวงศ์ชิงกับช่วงเวลาหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

นิราศกวางตุ้ง ของหลวงนายศักดิ์ ได้แปลเป็นภาษาจีนในรูปแบบกลอนชื่อโบราณห้าคำ (Hsu, 1940, p. 37) นับเป็นยุคเริ่มแรกของการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนและตีพิมพ์ในแวดวงประชาคมจีน *นิราศกวางตุ้ง* มีบทบาทหน้าที่เป็นเอกสารพิสูจน์ท่าทีความคิดของไทยที่มีต่อประเทศจีนว่า ไทยนั้นมิได้เข้ามาสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงจีนอย่างที่ราชสำนักจีนเข้าใจ แต่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้ากับราชสำนักจีนเท่านั้น

จากบทบาทที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า *นิราศกวางตุ้ง* มีลักษณะเป็นวรรณกรรมข้ามชาติ กล่าวคือการเดินทางข้ามพรมแดนของ *นิราศกวางตุ้ง* สู่การอ่าน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในแวดวงประชาคมจีนนั้น มีการใช้งานตัวบทที่แตกต่างจากต้นฉบับ มีการแปล อ่านและศึกษาตัวบทในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์มากกว่าการอ่านนิราศเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมไทยแปลจีน

การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน จึงสะท้อนให้เห็นบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมไทยที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมข้ามชาติ ที่มีการแปลและอ่านแตกต่างกันในวงวรรณกรรมไทยและประชาคมจีน กล่าวคือ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* นั้น มีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน มิได้ถูกอ่านหรือนำเสนอในฐานะวรรณกรรมไทยแปลภาษาจีน วรรณกรรม

¹ การปฏิวัติซินไฮ่ ค.ศ.1911 การโค่นล้มราชวงศ์ชิงและสถาปนาสาธารณรัฐจีนขึ้นโดย ซุน ยัตเซ็น (孙中山)

ยอพระเกียรติ วรรณกรรมนิราศ หรือวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของไทยอย่างที่ได้รับการศึกษาใน โลกวิชาการไทย อาจกล่าวได้ว่า บทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* นั้นเป็นเพียงเอกสาร ทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่งตั้งแต่ต้น ปัจจัยดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการอ่าน การรับ และการแปล วรรณกรรมเรื่องนี้

ความแตกต่างด้านบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* ทั้งสองฉบับ ยังส่งผลต่อความแตกต่าง ทางด้านเนื้อหาด้วย เมื่อมีการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน การแปลนั้นย่อมส่งผลต่อรูปแบบคำ ประพันธ์ และการเลือกใช้คำ สำนวนในตัวบท ซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ของตัวบทปลายทางที่ เปลี่ยนไปจากต้นทาง ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่องนี้จึงจะศึกษากลวิธีการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างและเชื่อมโยงไปถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของตัวบท การศึกษานี้ จะสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอ่านวรรณกรรมไทยในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ ที่มี บทบาทสำคัญต่อการศึกษาวิจัยทั้งด้านวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

งานวิจัยที่ศึกษาการแปลวรรณกรรมระหว่างภาษาจีนกับภาษาไทยนั้น พบว่าในประเทศ ไทยและประเทศจีนมีการศึกษาวรรณกรรมแปลไทย - จีนอยู่จำนวนมาก แต่งานวิจัยส่วนมากมุ่งศึกษา กลวิธีการแปล สำนวนภาษาที่แตกต่างกันตามบริบทภาษาและวัฒนธรรม ส่วนงานวิจัยที่ศึกษา บทบาทหน้าที่และสถานภาพของวรรณกรรมไทยแปลภาษาจีนนั้นมีอยู่จำนวนที่ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้ งานวิชาการในปัจจุบันที่ศึกษาการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนนั้นมักจะเริ่มต้นที่เรื่อง *แลไปข้างหน้า* ของศรีบูรพา แปลใน พ.ศ.2501 โดยละเอียด *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เมื่อ พ.ศ.2483 ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอยุคของการแปลวรรณกรรมไทย - จีนใหม่ การศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ใน ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติไทย - จีน จึงมีความสำคัญต่อองค์ความรู้ด้านการแปลวรรณกรรมระหว่าง สองชาติ สร้างพื้นที่ความรู้ใหม่ด้านการศึกษาวรรณกรรมไทยในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ และ บทบาทของวรรณกรรมไทยที่อยู่ในต่างประเทศได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษากลวิธีการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน

1.2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการแปลดังกล่าวกับบทบาทหน้าที่และ สถานภาพของ *นิราศกวางตุ้ง* ในประเทศไทยและประเทศจีน

1.3 สมมุติฐานของการวิจัย

1.3.1 การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน อาจมีการตัดทอนหรือดัดแปลงบางส่วนไปจากต้นฉบับเนื่องจากมโนทัศน์ทางความคิดของสองวัฒนธรรมและวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้งานแตกต่างกัน

1.3.2 การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน ส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่เปลี่ยนไป กล่าวคือ *นิราศกวางตุ้ง* ในวงวิชาการไทย มีสถานภาพเป็นวรรณกรรมนิราศในสมัยธนบุรีที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมและเป็นวรรณกรรมสะท้อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญเรื่องหนึ่งของไทย เมื่อมีการแปลเป็นภาษาจีนแล้ว บทบาทหน้าที่และสถานภาพของนิราศเรื่องดังกล่าวในวงวิชาการจีน มีการเปลี่ยนแปลงคือ เหลือเพียงบทบาทหน้าที่ในฐานะเอกสารให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – จีนในประชาคมจีน ทั้งนี้ เป็นผลมาจากวัตถุประสงค์ของผู้แปลซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ จึงทำให้บทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่ง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จะใช้ตัวบทนิราศดังต่อไปนี้

1.4.1 *นิราศกวางตุ้ง* หรือ *นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน* ที่จัดพิมพ์ใน พ.ศ. 2462 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

1.4.2 *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ของสีว์ อวินเฉียว (许云樵) ที่พิมพ์ใน ค.ศ.1940 วารสารหนานหยัง ประเทศสิงคโปร์

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1.5.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวข้องและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีน
- 1.5.2 ศึกษาทฤษฎีการแปลวรรณกรรม
- 1.5.3 ศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – จีนในสมัยธนบุรี
- 1.5.4 ศึกษาบริบทยุคสมัยของการแปล *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน โดยใช้เอกสารทางประวัติศาสตร์มาเป็นหลักฐานในการพิสูจน์
- 1.5.5 เปรียบเทียบเนื้อหา ตัวบท *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยกับภาษาจีน
- 1.5.6 สรุปและเสนอผลการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.6.1 เข้าใจบทบาทหน้าที่อันซับซ้อนของ *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ
- 1.6.2 เพิ่มองค์ความรู้ มุมมองและความสำคัญของวรรณกรรมไทยที่แปลเป็นภาษาจีน
- 1.6.3 เป็นแนวทางการศึกษาการแปลกวีนิพนธ์ไทยเป็นภาษาจีน

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

- 1.7.1 ชื่อ *นิราศกวางตุ้ง* *นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน* หรือ *นิราศเมืองกวางตุ้ง* ในวิทยานิพนธ์นี้จะใช้ว่า *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ เนื่องจากหลวงนายศักดิ์ผู้ประพันธ์ ได้รับพระราชทานยศ พระยา เป็นพระยามหานุภาพเมื่อกลับมาถึงเมืองไทยแล้ว ดังนั้น นิราศเรื่องนี้จึงน่าจะแต่งเมื่อผู้ประพันธ์ยังมีนามเป็น หลวงนายศักดิ์
- 1.7.2 เนื้อหาของ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน จะใช้อักษรจีนตัวย่อในการนำมาศึกษา เนื่องจากในปัจจุบันการศึกษาภาษาจีนในสาธารณรัฐประชาชนจีนใช้อักษรจีนตัวย่อในฐานะภาษาทางการ
- 1.7.3 การสะกดและถ่ายทอดเสียงภาษาจีนเป็นภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ จะใช้เกณฑ์การถ่ายทอดเสียงภาษาจีนแมนดารินด้วยอักษรวิธีไทยของคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารจีน สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ.2543

1.7.4 การอ้างอิงปีในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะใช้ปีพุทธศักราช (พ.ศ.) เช่น พ.ศ. 2475 หากงานที่อ้างอิงมีการใช้ปี คริสต์ศักราช (ค.ศ.) ผู้วิจัยจะวงเล็บปี (ค.ศ.) เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน

1.7.5 การอ้างอิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผู้แปล หากเอกสารต้นทางที่มีการอ้างอิงชื่อผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Hsu Yun-Tsiao ผู้วิจัยจะยังคงใช้ตามต้นฉบับ หากบางเอกสารใช้คำว่า Xu Yuqiao ผู้วิจัยก็จะใช้ตามเอกสารต้นทาง เนื่องจาก 2 ชื่อนี้อ่านออกเสียงในภาษาจีนว่า ฮู่ อวิน เฉียว เป็นบุคคลเดียวกัน

1.7.6 คำแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในวิทยานิพนธ์นี้ แปลเป็นภาษาไทยโดยผู้วิจัย

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.8.1 วรรณกรรมข้ามชาติ (Translational literature) ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะใช้ตามคำอธิบายของ พอล เจย์ (Paul Jay) ซึ่งแบ่งมุมมองในการศึกษาวรรณกรรมข้ามชาติไว้ 2 แบบ ได้แก่ ตัวบทวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ตัวบทเดินทางข้ามเส้นแบ่งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ก่อนมีการสร้างรัฐชาติขึ้นมา วรรณกรรมข้ามชาติลักษณะนี้จะเป็นวรรณกรรมที่ตัวบทนั้นได้รับความสนใจ จนตัวบทได้รับการเผยแพร่ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ นอกเหนืออาณาเขตและดินแดนที่กำเนิดวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ขึ้นมา วรรณกรรมข้ามชาติประเภทนี้ จะผ่านการรับและการอ่านข้ามเขตแดน จนทำให้ตัวบทวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มีความสำคัญมากกว่าเพียงแค่การอ่านในระดับชาติ หรืออาณาเขตดินแดนตนเอง

อีกประเภทหนึ่งคือวรรณกรรมข้ามชาติที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองหรือเชื่อมโยงกับเรื่องราวระหว่างการล่าอาณานิคม ตัวบทถ่ายทอดเรื่องราวข้ามวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ของผู้เขียน ตีแผ่เผยแพร่ประวัติศาสตร์หรือการเมืองออกมาผ่านผลงานวรรณกรรม เช่น นักเขียนชาวไนจีเรียหรือนักเขียนชาวแอฟริกาที่อพยพไปยังสาธารณรัฐโดมินิกัน บอสเนียหรือปากีสถาน นักเขียนเหล่านี้จะใช้เนื้อหาช่วงดังกล่าวตีแผ่เผยแพร่สะท้อนการถูกล้มความเป็นตัวตนและการเป็นส่วนหนึ่งของโลกนี้ออกไปผ่านงานวรรณกรรม (Jay, 2021, p. 2)

สำหรับในวิทยานิพนธ์นี้จะดัดแปลงใช้นิยามวรรณกรรมข้ามชาติในแบบที่ 1 เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ตัวบทเนื่องจาก *นิราศกวางตุ้ง* แต่งเป็นวรรณกรรมนิราศคำกลอน เพื่อบันทึกการเดินทางตามชนบทและเป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย แต่เมื่อแวดวงวิชาการในประชาคมจีนเริ่มให้ความสนใจประวัติศาสตร์ไทย ตัวบทนิราศจึงได้รับการอ่านและการแปล

ข้ามเส้นพรมแดนรัฐชาติ จึงทำให้ *นิราศกวางตุ้ง* มีลักษณะเป็นวรรณกรรมข้ามชาติในแบบแรก ถึงแม้ว่านิราศเรื่องนี้จะเพิ่งได้รับความสนใจในภายหลังจากที่ไทยและจีนมีรัฐชาติแล้วก็ตาม

1.8.2 กลอนสี่ คือ รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองของจีนรูปแบบหนึ่ง ในวิทยานิพนธ์นี้จะใช้คำว่ากลอนสี่ แทนคำว่า 詩

1.8.3 ชื่อโบราณ 5 คำ ในวิทยานิพนธ์นี้ใช้แทนคำว่า 五言古体诗 หรือ 五古 หมายถึง กลอนสี่ชนิดหนึ่งที่ทุกวรรคมี 5 ตัวอักษรเท่ากัน ไม่จำกัดวรรค ไม่จำกัดตอน ไม่เคร่งครัดเรื่องสัมผัสท้ายวรรค

1.8.4 ประชาคมจีน หรือวรรณกรรมไทยแปลภาษาจีนในประชาคมจีนใน วิทยานิพนธ์นี้ หมายถึง วรรณกรรมไทยที่แปลเป็นภาษาจีน ที่ใช้อ่านหรือศึกษาในแวดวงผู้ใช้ภาษาจีนในการสื่อสาร

1.8.5 สมาคมหนานหยั่ง (South Seas Society) และ วารสารหนานหยั่ง (Journal of South Seas Society) ในวิทยานิพนธ์นี้ทับศัพท์ภาษาจีน 南洋 ออกเสียงภาษาไทยว่า หนานหยั่ง มีความหมายว่า ทะเลจีนใต้ หรือหมายถึงประเทศในแถบทะเลจีนใต้ ดังนั้นชื่อสมาคมหรือชื่อวารสารจะใช้ หนานหยั่ง ทั้งหมด

1.8.6 การศึกษาแขนง ทะเลจีนใต้ (南洋) ในวิทยานิพนธ์นี้จะใช้คำว่า การศึกษาแขนงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากประเทศแถบทะเลจีนใต้ในสายตานักวิชาการจีนหมายถึงประเทศที่อยู่แถบทะเลจีนใต้ ซึ่งคือแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน

1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปล* จีน พบว่า ยังไม่มีผู้ที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปล*จีน หรือการศึกษาเปรียบเทียบ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน การศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยมักจะศึกษาในฐานะเป็นวรรณกรรมนิราศเรื่องหนึ่งในสมัยธนบุรีที่มีความสำคัญต่อประวัติวรรณกรรมไทยและประวัติศาสตร์ไทย ส่วนการศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉบับแปล*จีน มักศึกษาในฐานะเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในแวดวงนักวิชาการประวัติศาสตร์จีนที่ต้องการศึกษาสถานภาพของประเทศจีนในสมัยปกครองด้วยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สำหรับเอกสารงานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ *นิราศกวางตุ้ง* ภาษาไทยและเอกสารภาษาต่างประเทศแบ่งหมวดหมู่ได้ ดังต่อไปนี้

1.9.1 เอกสารภาษาไทย

เอกสารที่ศึกษา *นิราศกวางดุ้ง* ฉบับภาษาไทย มักนำวรรณกรรมเรื่องนี้มาศึกษาอยู่ 2 แขนง คือ ศึกษาทางด้านวรรณกรรมไทย และศึกษาทางด้านเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในด้านวรรณกรรมไทย มีตำราจำนวนมากที่ศึกษาและอธิบายลักษณะของ *นิราศกวางดุ้ง* ได้แก่ *เอกสารการสอนชุดวิชาวรรณคดีไทยหน่วยที่ 1 – 7* ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2559, น. 18–22) *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (สมพันธ์ เลขะพันธุ์, 2561, น. 28–29) ซึ่งอธิบายลักษณะของ *นิราศกวางดุ้ง* ว่าเป็นนิราศคำกลอนที่มีเนื้อหาเดินทางไปยังต่างประเทศเป็นเรื่องแรก ๆ และเป็นวรรณกรรมนิราศที่แตกต่างจากนิราศในสมัยอยุธยา คือ เป็นนิราศที่ไม่ได้นำอารมณ์ร่ำรักมาเป็นแก่นสำคัญของเรื่อง แต่เป็นนิราศที่จดบันทึกรายละเอียดระหว่างการเดินทาง นำประสบการณ์การเดินทางเป็นแก่นสำคัญของเรื่อง อีกทั้งยังเป็นนิราศที่มีการยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นระยะ ๆ ลักษณะดังกล่าวทำให้ *นิราศกวางดุ้ง* เป็นวรรณกรรมที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการนิราศในประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย

นอกจากเอกสารตำราเรียนประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยที่กล่าวมา ยังมีบทความที่ศึกษาเนื้อหาใน *นิราศกวางดุ้ง* ในฐานะวรรณกรรมบันทึกการเดินทางและวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – จีน เช่น *นิราศกวางดุ้งของหลวงนายคักดี (ภู)* ของ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์, 2562, น. 251–273) ได้ศึกษาเนื้อหาใน *นิราศกวางดุ้ง* เช่น ระยะเวลาของการเดินทาง ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านบทยอพระเกียรติของกวี ความพยายามเจริญสัมพันธไมตรีของราชสำนักธนบุรีต่อราชสำนักชิง และทัศนคติของกวีไทยที่มีต่อสังคมจีนผ่านบทพรรณนาใน *นิราศกวางดุ้ง* จึงทำให้นิราศเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมไทยที่สะท้อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

เอกสารและงานวิจัยที่น่าดับท *นิราศกวางดุ้ง* มาศึกษาด้านลักษณะและพัฒนาการของวรรณกรรมนิราศ เช่น บทความ เรื่อง *ความซับซ้อนเรื่องประเภทกับข้อถกเถียงเรื่องความเป็นนิราศ* ของ น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคูล และวิทยานิพนธ์ เรื่อง *นิราศคำโคลง : การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น* ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ งาน 2 เรื่องนี้มีการพูดถึง *นิราศกวางดุ้ง* และพัฒนาการการประพันธ์นิราศ สรุปประเด็นสำคัญได้คือ (น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคูล, 2561, น. 61–78; รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2516)

(1) การแต่งนิราศมีการเปลี่ยนแปลงไปในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา จากรูปแบบคำโคลงเป็นคำกลอน

(2) แก่นของนิราศ มีการเปลี่ยนแปลงจากการพรรณนาอารมณ์ร้างรักที่รุนแรงของกวีเป็นการเล่าประสบการณ์การเดินทางเป็นแก่นสำคัญ ส่วนอารมณ์ร้างรักหรือลาจากบ้านเมืองยังมี แต่เป็นเพียงกระพี้ของเรื่องเท่านั้น

(3) เนื้อหาของ *นิราศกวางตุ้ง* มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักไทย – จีน และยังให้ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับพระมหากษัตริย์ในสมัยธนบุรี

สำหรับเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์ ส่วนมากจะศึกษาสภาพของกรุงธนบุรี และสภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สัมพันธ์กับพระเจ้าเฉียนหลงและราชสำนักชิง รวมถึงสภาพของไทยที่มีต่อจีนในเรื่องการส่งเครื่องราชบรรณาการ เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ผู้วิจัยได้เรียบเรียงไว้ดังต่อไปนี้

เสถียร ได้ศึกษาการฟื้นฟูวรรณกรรมไทยในสมัยธนบุรีว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูวรรณกรรมหลังเสียกรุงศรีอยุธยา ว่าวรรณกรรมไทยเสียหายไปเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการชำระและแต่งวรรณกรรมไทยเพิ่มหลายเรื่อง หนึ่งในวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในสมัยธนบุรี คือ *นิราศกวางตุ้ง* จากการศึกษาพบว่า นิราศเรื่องนี้ยังให้รายละเอียดการเตรียมเครื่องราชบรรณาการจากไทย และให้ข้อมูลสภาพสังคม ความเป็นอยู่ในประเทศจีน เช่น ธรรมเนียมการต้อนรับคณะราชทูตไทย การเดินเรือประสพพายุหินโศกโรค เมื่อเรือถึงเมืองจีนก็เห็นภาพของกองทัพจีน สภาพสังคมและวัฒนธรรมในเมืองจีน เห็นได้ว่านิราศเรื่องนี้มีประโยชน์ต่อนักประวัติศาสตร์ที่สนใจศึกษาบทบาทและสภาพของสองอาณาจักร การฟื้นฟู ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักไทยกับราชสำนักจีนในสมัยธนบุรี ขั้นตอนและธรรมเนียมปฏิบัติในการส่งเครื่องราชบรรณาการ ดังนั้น *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นวรรณกรรมนิราศที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระเจ้ากรุงจีนและความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - จีน (เสถียร ศุภโสภณ, 2527, น. 82–87)

นอกจากนี้ ชาญวิทย์ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, น. 214–230) และ ศุภการ (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 99–136) ยังได้นำ *นิราศกวางตุ้ง* มาเป็นเอกสารสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – จีนในสมัยธนบุรี โดยนำเสนอว่า *นิราศกวางตุ้ง* หรือ *นิราศพระยามหาภาพไปเมืองจีน* เป็นวรรณกรรมที่หลวงนายศักดิ์ประพันธ์ขึ้นเมื่อได้ร่วมเดินทางกับคณะราชทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่ราชสำนักจีน มีกระบวนเรือสองกระบวน กระบวนแรกเดินทางเข้ากวางตุ้งเพื่อทำการค้า กระบวนที่สองเดินทางไปที่ราชสำนักปักกิ่ง เพื่อนำพระราชสาส์น เครื่องราชบรรณาการถวายแก่พระเจ้าเฉียนหลง และรับพระราชทานตราพระราชลัญจกรมหาโลโต ซึ่งการได้รับ

พระราชทานตราโล่โตนั้นเป็นสัญลักษณ์ว่าราชสำนักจีนยอมรับสถานภาพพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

เอกสารดังกล่าว แสดงถึงบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* ว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของไทย ที่นำมายืนยันความต่อเนื่องของสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทย - จีน ตลอดจนรายละเอียดที่หลวงนายศักดิ์บันทึกไว้ ซึ่งไม่สามารถหาอ่านได้ในเอกสารทางราชการ เช่น การบรรยายสภาพเมืองจีน นอกจากจะเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเป็น “ประวัติศาสตร์ชาวบ้าน” และข้อมูลจากนิราศยังสะท้อน “ความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความไม่เท่าเทียมกัน” ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สืบแสง (สืบแสง พรหมบุญ และ กาญจน์ ละอองศรี, 2525, น. 144-146) และสารสิน (สารสิน วีระผล และคณะ, 2548, น. 145) ว่าด้วยเรื่องการติดต่อระหว่างไทยกับจีน สำหรับไทยที่ส่งเครื่องราชบรรณาการไปนั้นเป็นเพราะต้องการค้าขายมากกว่าการอยู่ใต้อาณัติราชสำนักจีน ซึ่งเป็นประเด็นที่นักประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญอย่างมากในเรื่องสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่สะท้อนออกมาจากความคิดของผู้ประพันธ์ผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้

นอกจากการศึกษาข้างต้น ยังมีเอกสารที่นำ *นิราศกวางตุ้ง* มาเป็นหลักฐานและส่วนหนึ่งของการศึกษาสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเศรษฐกิจในสมัยธนบุรี เช่น วิทยานิพนธ์ เรื่อง *สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ.2310-2479* ของ ญัตติพร ได้ศึกษาวรรณกรรมในสมัยธนบุรี 2 เรื่อง ได้แก่ *โคลงยอพระเกียรติของนายสวนมหาดเล็ก* และ *นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน* ในส่วนของ *นิราศกวางตุ้ง* พบว่า นิราศเรื่องดังกล่าวสะท้อนพระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ต้องการฟื้นฟูเศรษฐกิจและฟื้นฟูความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างจีนกับไทยให้กลับมาเฟื่องฟูเหมือนบ้านเมืองยุคก่อน และยังสะท้อนถึงพระราชอัธยาศัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ว่าโปรดความเรียบง่าย รวดเร็ว ว่องไว เนื่องจากภาษาในการประพันธ์เป็นภาษาที่เรียบง่าย อาจสันนิษฐานถึงพระชาติภูมิของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าทรงมาจากสามัญชน จึงทำให้วรรณกรรมราชสำนักในยุคสมัยธนบุรี ใช้ภาษาที่เรียบง่ายและมุ่งพรรณนาพระบารมีที่สัมพันธ์กับคติพุทธศาสนาเป็นสำคัญในสมัยปลายรัชกาล (ญัตติพร บุญนาค, 2545, น. 92-93)

ส่วนวิทยานิพนธ์ เรื่อง *เศรษฐกิจสมัยธนบุรี* ของ จิราธร ได้นำ *นิราศกวางตุ้ง* มาเป็นเอกสารพิสูจน์ข้อเท็จจริงในการศึกษาเศรษฐกิจสมัยธนบุรี โดยอ้างถึงเนื้อหาในนิราศว่าเป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวน รายละเอียดของเครื่องราชบรรณาการ ใช้เวลาเดินทางจากกรุงธนบุรี 33 วันถึงเมืองกวางตุ้ง กระบวนเรือแรกใช้เวลา 27 วัน จอดรอพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน กระบวนที่สองจอดรอค้าขายอยู่ที่เมืองกวางตุ้งเป็นเวลา 3 เดือน (จิราธร ชาตศิริ, 2547, น. 172)

จะเห็นว่า *นิราศกวางตุ้ง* มีบทบาทหน้าที่เป็นวรรณกรรมมีคุณค่าต่อการศึกษา พัฒนาการวรรณกรรมนิราศและการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยธนบุรี อีกทั้งจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ยังพบว่า *นิราศกวางตุ้ง* เป็นนิราศเรื่องแรกที่เล่าเรื่องการเดินทางไปประเทศจีน² โดยแต่งด้วยนิราศคำกลอนโดยที่เน้นบันทึกความประทับใจระหว่างการเดินทางเป็นแก่นเรื่องมากกว่าเน้นพรรณนาอารมณ์ร่าเริงที่รุนแรง ซึ่งลักษณะดังกล่าวจัดว่ามีประโยชน์ต่อข้อถกเถียงเกี่ยวกับการศึกษาการนิยามวรรณกรรมประเภทนิราศอย่างมาก ส่วนการศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ในมุมมองประวัติศาสตร์ไทย พบว่า นิราศเรื่องนี้เป็นเอกสารหลักฐานสำคัญที่บันทึกการเดินทางไปฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยธนบุรีเรื่องหนึ่ง การศึกษาบทบาทหน้าที่และสภาพของ *นิราศกวางตุ้ง* จึงมีความสำคัญทั้งทางคุณค่าทางวรรณกรรมและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไทย

นิราศกวางตุ้ง ไม่ได้ถูกนำมาศึกษาเพียงแคในในประเทศไทยเท่านั้น ในประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศจุดหมายปลายทางของการเดินทางในนิราศเรื่องนี้ได้ให้ความสนใจศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับนี้อย่างมาก *นิราศกวางตุ้ง* แต่งขึ้นในสมัยที่ประเทศจีนยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และถือว่าตนเป็นศูนย์กลางของโลก ทำให้นักประวัติศาสตร์ชาวจีนที่สนใจความสัมพันธ์ไทย - จีน ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือระบบบรรณาการในสมัยนั้นตั้งคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าว หนึ่งในเอกสารที่ถูกนำมาศึกษาและนำมาเป็นหลักฐานคือ *นิราศกวางตุ้ง* นอกจากนี้ยังมีนักประวัติศาสตร์จีนแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการในสมัยธนบุรีและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างสองอาณาจักรนี้ สำหรับงานวิจัยที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารงานวิจัยที่ดีพิมพ์และเผยแพร่เอาไว้ ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

1.9.2 เอกสารภาษาต่างประเทศ

จากการค้นคว้าเอกสารที่ศึกษาวรรณกรรมไทยที่เป็นภาษาจีนพบว่า การศึกษาวรรณกรรมไทยในแวดวงประชาคมจีนมักศึกษาเรื่องกลวิธีการแปลวรรณกรรมไทยรูปแบบร้อยแก้วเป็นส่วนมาก ประเด็นที่ผู้ศึกษาชาวจีนศึกษาหรือชาวไทยที่เดินทางไปศึกษาที่ประเทศจีนมักศึกษา คือ การศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีการแปลวรรณกรรมจีนฉบับแปลไทยหรือวรรณกรรมไทยฉบับแปลจีน

²ในการศึกษาค้นคว้าปัจจุบัน ยังมีผู้กล่าวถึง *นิราศตันทางฝรั่งเศส* ที่เขียนในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอาจจะเขียนมาก่อน *นิราศกวางตุ้ง* *นิราศตันทางฝรั่งเศส* บันทึกเรื่องราวของราชทูตโกษาปาน ในนิราศระบุว่าแต่งเมื่อสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ทรงส่งคณะทูตไทยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส เนื้อหาของ *นิราศตันทางฝรั่งเศส* เป็นนิราศที่เน้นบันทึกการเดินทาง บรรยายรายละเอียดของคณะทูตและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางมากกว่านิราศที่นำอารมณ์รักมาเป็นแก่นของเรื่อง อย่างไรก็ตาม *นิราศตันทางฝรั่งเศส* อยู่ระหว่างรอตรวจสอบเรื่องความถูกต้องของการกำหนดอายุของวรรณกรรมเรื่องนี้

และงานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งจะเน้นการศึกษาความคิดหรือภาพสะท้อนสังคมวัฒนธรรมในวรรณกรรมไทย ในลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเอกสารและงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* และบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในแวดวงประชาคมจีน

เอกสารที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาจีน ในครั้งแรก คือบทความ *การศึกษาและการแปลนิราศของคณะทูตพระเจ้าตากเพื่อไปจี้มก้องยังจีน* ของ สี่ว์ อวินเฉียว บทความดังกล่าวได้แปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน และมีเนื้อหาส่วนที่เป็น การศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* เรื่องข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์และการ เดินทางไปมาหาสู่ระหว่างกรุงธนบุรีกับราชสำนักชิง (Hsu, 1940, pp. 33–47) นอกจากนี้ยังมี หนังสือ *ชำระประวัติศาสตร์ทะเลจีนใต้ยุคโบราณ* ของ เหยา หานาน (姚枋) และ สี่ว์ อี้ว์ (许钰)³ ยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอกสารดังกล่าว ศึกษาความสัมพันธ์ไทย – จีนโดยใช้ *นิราศกวางตุ้งฉับแปล* เป็นหลักฐานในการศึกษา และคณะผู้ แปลยังแปลพระราชสาส์นเมื่อครั้งคณะทูตเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการใน พ.ศ.2324 เพิ่มเติม ซึ่งการศึกษาดังกล่าว เป็นการแปลเพื่อนำมาหลักฐานสนับสนุนข้อเท็จจริงในการเดินทางไป มาหาสู่กันระหว่างไทย – จีนในสมัยธนบุรี ว่าทางไทยเดินทางไปเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและ การค้า แต่ไม่ได้เข้าไปเพื่อให้เกิดการยอมรับการเป็นรัฐบรรณาการอย่างที่ราชสำนักจีนบันทึกไว้ (Yao & Xu, 1958, pp. V–Viii)

นิราศกวางตุ้งฉับแปล ยังมีบทบาทเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษา ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – จีนในสมัยธนบุรีอย่างมาก ในหนังสือ *รวมเอกสารภาษาจีนที่ เกี่ยวกับพระเจ้ากรุงธนบุรี* ของ ต้วน ลีเซิง (段立生) ได้นำ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ของ สี่ว์ อวินเฉียว เป็นเอกสารสนับสนุนข้อเท็จจริงเรื่องการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ต้วน ลีเซิง แบ่งหัวข้อการศึกษาเป็น 4 หัวข้อ คือ เอกสารสมัยราชวงศ์ชิง พงศาวดารสมัยราชวงศ์ชิง พงศาวดารต้าหนาน (เวียดนาม) และ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในส่วนของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* นั้นแบ่งหัวข้อศึกษา 3 ประการ ได้แก่ วันเวลาการเดินทาง การขอลูกสาวจากราชสำนักจีน และเส้นทางการเดินเรือ (Duan, 1999, pp. 133–160)

นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ยังเป็นหนึ่งในเอกสารที่ใช้ตรวจสอบ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จีน บทความอีกเรื่องหนึ่งที่ศึกษาการจดบันทึกการเดินทางของคณะทูต ไทย และการแปลพระราชสาส์นของคณะทูตในสมัยธนบุรีเดินเรือไปถวายเครื่องราชบรรณาการ คือ บทความเรื่อง *ความสัมพันธ์ไทย – จีนโดยสังเขป* ของ โจว ชีอี้ว์ (邹启宇) ที่ศึกษาประวัติ

³ อีกชื่อหนึ่งของ สี่ว์ อวินเฉียว

ความสัมพันธ์ไทย - จีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นที่มีการเดินทางผ่านดินแดนไทย จนถึงความสัมพันธ์ไทย - จีน หลังการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน หนึ่งในประเด็นศึกษาที่สำคัญ คือ การจดบันทึกข้อมูลการส่งเครื่องราชบรรณาการในสมัยธนบุรีมีความไม่ชัดเจน จึงต้องมีการชำระเอกสารทางประวัติศาสตร์ขึ้น โดยเฉพาะในสมัยธนบุรีซึ่งมีการส่งเรือเข้าไปถวายเครื่องราชบรรณาการ จำนวน 11 ลำ พบว่า เนื้อหาเอกสารจากคณะทูตของสมเด็จพระเจ้าตากสินส่งไปกับเอกสารที่ข้าราชการขุนนางจีนแปลและทูลถวายให้พระเจ้ากรุงจีนมีส่วนที่ผิด มีจากการตัดทอนและดัดแปลง เช่น จากการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ก็เป็นการมาถวายเครื่องราชบรรณาการในครั้งนี้ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินเกรงกลัวต่ออำนาจบาปมีของพระเจ้ากรุงจีน เนื้อหาของประวัติศาสตร์ที่มีส่วนคลาดเคลื่อนส่วนนี้ จึงทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยธนบุรีได้รับความสนใจในแวดวงนักประวัติศาสตร์จีนอย่างมาก (Zou, 1985, p. 7)

นอกจากการศึกษาความสัมพันธ์ไทย - จีนเฉพาะยุคสมัยธนบุรีแล้ว ยังมีเอกสารที่รวบรวมข้อมูลความสัมพันธ์ไทย - จีน ตั้งแต่มีการจดบันทึกประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศ ในหนังสือ *ประวัติความสัมพันธ์ไทย - จีน* ของอวี๋ ดิงปัง (余定邦) และ เฉิน ชู่เซิน (陈树森) เป็นหนังสือที่รวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน โดยทางประวัติศาสตร์จีน มีบันทึกการเดินทางผ่านดินแดนไทยตั้งแต่สมัยก่อนอาณาจักรสุโขทัย ส่วนที่ใช้ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* เป็นเอกสารในการศึกษา คือ เรื่อง การตรวจสอบข้อเท็จจริงและศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาในพระราชสาส์นและพระราชพงศาวดารของราชสำนักจีน เปรียบเทียบจำนวนเครื่องราชบรรณาการที่ส่งจากกรุงธนบุรีมาให้ราชสำนักชิง จากการศึกษา พบว่า รายละเอียดของเครื่องราชบรรณาการใน *นิราศกวางตุ้ง* ตรงกับบันทึกที่ราชวงศ์ชิงบันทึกไว้ อีกทั้งยังใช้ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* เป็นหลักฐานในการเดินทางมาเยือนจีนในสมัยธนบุรี ว่ามิใช่มีเพียงจีนฝ่ายเดียวที่บันทึกไว้ (Yu & Chen, 2009, pp. 110-114) นอกจากนี้ หนังสือ *ความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยราชวงศ์ชิง* ของ หวัง จี๋ซิน (王巨新) ได้นำ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* และพระราชสาส์นที่แปลเป็นภาษาจีน มาเป็นหลักฐานตรวจสอบจำนวนเครื่องราชบรรณาการจากคณะทูตไทย ว่ามีการเดินทางของคณะพระยามหาอุปราชจริงเมื่อเทียบกับเอกสารในจีน เพียงแต่มีส่วนที่สันนิษฐานว่าเวลาที่พระยามหาอุปราชบันทึกไว้นั้นผิด เนื่องจากวันเวลาพระราชสมภพของพระเจ้าเฉียนหลงนั้นมีคลาดเคลื่อน จึงสันนิษฐานว่า *นิราศกวางตุ้ง* น่าจะแต่งขึ้นเมื่อคณะทูตกลับถึงไทยแล้ว (Wang, 2018, pp. 97-106)

จึงจะเห็นได้ว่า บทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* มีบทบาทเป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำหรับทำความเข้าใจความคิดของชาวไทยที่มีต่อจีน และตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องราชบรรณาการที่ไทยส่งให้จีน เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศที่ส่งเครื่องราชบรรณาการมาราชสำนักจีน พบว่า บันทึกต่าง ๆ ในสมัยที่จีนยัง

ปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในยุคสาธารณรัฐแล้ว มีความแตกต่างกัน ซึ่งไทยเป็นอาณาจักรที่มีความสัมพันธ์ที่ยาวนานกับราชสำนักจีน ดังนั้น *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* จึงเป็นเอกสารที่สำคัญฉบับหนึ่งทางประวัติศาสตร์ ที่ทำให้ผู้ศึกษาชาวจีนได้รับรู้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์อีกแง่มุมหนึ่ง

ส่วนการรวบรวมข้อมูลจากตำราเรียนวรรณกรรมไทยที่เขียนด้วยภาษาจีน พบว่าเขียนถึง *นิราศกวางตุ้ง* ไม่มาก ในตำราเรียนวรรณกรรมไทยที่เขียนด้วยภาษาจีนมักให้ข้อมูล *นิราศกวางตุ้ง* ว่าเป็นวรรณกรรมไทยเรื่องหนึ่งที่สะท้อนประวัติศาสตร์ในสมัยธนบุรี เช่น ตำราเรียน *ประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทย* ของ หลวน เหวินหฺวา (栾文华) อธิบายว่า *นิราศกวางตุ้ง* ว่าเรียกได้ 2 ชื่อ คือ *นิราศกวางตุ้ง* หรือ *นิราศพระยามหานุภาพ* เป็นนิราศที่แต่งขึ้นในสมัยธนบุรี บันทึกความประทับใจของพระยามหานุภาพเมื่อเดินทางไปประเทศจีน พระยามหานุภาพเป็นหนึ่งในคณะทูตที่ไม่ได้มีตำแหน่งสูง นิราศเรื่องนี้ไม่ได้เขียนเกี่ยวกับความรัก เป็นนิราศที่อ่านง่ายเรื่องหนึ่ง (Luan, 1998, p. 46) และตำราเรียนวรรณกรรมไทยอีกเล่มหนึ่ง คือ *พัฒนาการวรรณกรรมไทย* ของ เหลย หฺวา (雷华) และ หลี่ อี้ (李怡) ให้ข้อมูลของ *นิราศกวางตุ้ง* ในตำราเรียนวรรณกรรมไทยว่า เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากเรื่องหนึ่ง เนื่องจากในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีนและประวัติศาสตร์เมืองกวางตุ้งจาก *นิราศกวางตุ้ง* ของพระยามหานุภาพ ฉบับภาษาจีน พบว่า เส้นทางเดินเรือในสมัยโบราณเป็นเส้นทางที่ใช้เดินเรือจริง โดยการเดินเรือของคณะทูตไทยเดินเรือออกจากเมืองสมุทรปราการ ผ่านเมืองสามร้อยยอด เมืองพุทไธมาศ เกาะคุนหลุน กระทั่งถึงเมืองกวางตุ้ง นอกจาก *นิราศกวางตุ้ง* จะให้ข้อมูลเส้นทางเดินเรือในสมัยโบราณแล้ว ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดของชาวไทยที่มีต่อชาวจีนในสมัยนั้น ผ่านการบรรยายของพระยามหานุภาพ เช่น ฉากบรรยายการขายบริการของหญิงกวางตุ้ง หรือฉากบรรยายกิริยาท่าทางที่ตื่นเต้นของชาวจีนเมื่อพบเจอคณะเรือชาวไทย จึงทำให้เห็นว่านิราศเรื่องนี้ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อย่างมาก (Lei & Li, 2006, p. 74)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สำหรับงานวิจัยที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาไทยนั้น มักศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมประเภทนิราศและคุณค่าของวรรณกรรมไทยในสมัยธนบุรี ส่วนในแขนงประวัติศาสตร์ พบว่า นักประวัติศาสตร์ไทยให้ความสนใจสถานภาพของกรุงธนบุรีกับกรุงจีนและสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับพระเจ้ากรุงจีน ส่วนงานวิจัยที่ตีพิมพ์และเผยแพร่เป็นภาษาจีน พบว่า นักประวัติศาสตร์จีนที่ให้ความสนใจความสัมพันธ์ไทย - จีนในสมัยธนบุรีให้ความสำคัญแก่การศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* มักนำข้อมูลในนิราศมาศึกษาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ทางจีนจัดบันทึกเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและความคลาดเคลื่อนทางประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ในทำเนียบวรรณกรรมไทยแปลจีนที่ศึกษาโดยนักวรรณกรรมชาวจีน

ในประชาคมจีนกลับไม่ได้หยิบยกและพูดถึง *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* มาศึกษาในฐานะวรรณกรรมไทยแปลงจีน ด้วยเหตุนี้บทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* จึงได้เสมือนถูกลืม และถูกลดทอนลงในการทำเนียบวรรณกรรมไทยแปลงจีน

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารภาษาไทยและเอกสารภาษาต่างประเทศ พบว่า บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมนิราศ ที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยนั้น ไม่ได้รับความสนใจมากนักในแวดวงประชาคมจีน สถานภาพของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* ในประชาคมจีนนั้น จึงเป็นเพียงเอกสารพิสูจน์ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ทางเดียว ความสำคัญทางวรรณกรรมไทยหรือวรรณกรรมแปลงชาติของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* จึงได้รับความนิยมและความสนใจน้อยเมื่อเทียบกับการนำมาศึกษาเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

จากการค้นคว้าและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* ทั้งฉบับภาษาไทยและฉบับแปลงจีน ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีงานที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ งานวิจัยที่ได้ศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* ฉบับภาษาไทยมักศึกษาในฐานะพัฒนาการวรรณกรรมไทยเรื่องหนึ่งในสมัยธนบุรี และเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน ส่วนงานที่ศึกษาในประเทศจีนมักเพียงศึกษาในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์เท่านั้น ดังนั้นวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเสนอมุมมอง *นิราศกวางตุ้งฉับแปลงจีน* ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

บทที่ 2

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

บทนี้จะกล่าวถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ ภูมิหลังของ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน เพื่อเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษากลวิธีการแปล และเพื่อเป็นประโยชน์ในการอธิบายบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันของนิราศทั้งสองฉบับ โดยรายละเอียดจะแบ่งตามหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้ คือ ความรู้เกี่ยวกับ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทย ความรู้เกี่ยวกับคำประพันธ์ประเภทซีอ (詩) ทฤษฎีการแปลวรรณกรรมและการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน และข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ *นิราศกวางตุ้ง* กับระบบบรรณาการไทย – จีน

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์

2.1.1 เรื่องย่อของ*นิราศกวางตุ้ง*

หลวงนายศักดิ์ ประพันธ์ *นิราศกวางตุ้ง* เพื่อบันทึกการเดินทางจากกรุงธนบุรีจนถึงเมืองกวางตุ้ง เนื้อหาของนิราศเป็นการบรรยายและจดบันทึกรายละเอียดระหว่างการเดินทาง ตั้งแต่เรือออกจากกรุงธนบุรีถึงเมืองปากน้ำ เมืองสมุทรปราการผ่านเมืองสามร้อยยอด เรือข้ามทะเลไปประเทศกัมพูชา เวียดนามและเข้าเมืองกวางตุ้งประเทศจีน

เนื้อหาของนิราศเรื่องนี้ระบุวัตถุประสงค์ของการแต่งไว้ว่า เพื่อบันทึกเป็นจดหมายถวายความภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีพระราชประสงค์ให้นำขบวนเรือ 11 ลำ เดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่พระเจ้ากรุงจีนตามธรรมเนียมโบราณ เนื้อหาในนิราศเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจ อีกทั้งยังสะท้อนถึงความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินตลอดการเดินทางอีกด้วย

เนื้อหา *นิราศกวางตุ้ง* ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 109)

- (1) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการแต่งนิราศ ชมการจัดกระบวนเรือคณะทูต เครื่องราชบรรณาการ พระราชสาส์น และความอาลัยบ้านเมือง
- (2) กล่าวถึงการเดินทางผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น เรือหยุดพักที่ปากน้ำ ผ่านเขาสามร้อยยอด เมืองพุทไธมาส เมืองป่าสัก เมืองญวน จนถึงเกาะมาเก๊า ปากแม่น้ำจูเจียง (珠江) และเข้าสู่เมืองกวางตุ้ง
- (3) กล่าวชมเมืองกวางตุ้งและประเพณีของจีน
- (4) กล่าวถึงการค้าขาย การเดินทางกลับ และขอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสิน

2.1.2 นิราศกวางตุ้ง ในฐานะวรรณกรรมบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ ไปต่างประเทศ

นิราศกวางตุ้ง นิราศเมืองกวางตุ้ง หรือ นิราศพระยามหาหนุภาพไปเมืองจีน ของ หลวงนายศักดิ์ เป็นวรรณกรรมนิราศประเภทบันทึกการเดินทางเรื่องหนึ่งที่เขียนในสมัยธนบุรี นิราศประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากนิราศอีกประเภทหนึ่งที่มีแก่นของเรื่องที่เน้นคร่ำครวญถึงหญิงคนรัก แต่นิราศประเภทบันทึกการเดินทางจะเน้นจดบันทึกประสบการณ์ระหว่างการเดินทางเป็นแก่นหลักของเรื่องมากกว่า ในบทนิราศอาจจะมีบทพรรณนาคร่ำครวญบ้างแต่ก็มีใช้จุดประสงค์ของการแต่งนิราศประเภทบันทึกการเดินทาง

ลักษณะของวรรณกรรมนิราศสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้างๆ จากเนื้อหา ได้แก่ นิราศที่มีการเดินทางจริงกับนิราศที่เดินทางในจินตนาการ (ชลดา ศิริวิทย์เจริญ, 2519, น. 50-51) นิราศที่เดินทางจริงจะบันทึกการเดินทางควบคู่ไปกับการพรรณนาอาลัยอาวรณ์ต่อหญิงคนรักที่ต้องเดินทางพรากจากไปยังแดนไกล โดยผู้ประพันธ์จะเน้นพรรณนาถึงหญิงคนรักพร้อมกับการเดินทางในลักษณะคำประพันธ์ร้อยกรองเป็นส่วนมาก แต่ในเวลาต่อมาเริ่มมีการเขียนนิราศที่เน้นเป็นบันทึกการเดินทางมากขึ้น การเดินทางในสมัยก่อนนั้นส่วนมากจะเป็นการเดินทางเพียงภายในอาณาจักรของตน การเดินทางออกนอกประเทศ เช่น ที่ปรากฏใน *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ หรือ *นิราศลอนดอน* ของหม่อมราโชทัย นั้นมีโอกาสน้อยจึงเป็นเรื่องที่ตื่นเต้นของผู้ที่ได้เดินทางไปต่างประเทศ ในนิราศที่มีการเดินทางไปยังแดน ต่างรัฐหรือต่างประเทศในสมัยก่อน ผู้ประพันธ์จึงมักเขียนเป็นบันทึกการเดินทาง บันทึกความประทับใจหรือบันทึกการทำงานในต่างดินแดน ที่มากกว่านิราศร้างรักหรือนิราศในจินตนาการ

พัฒนาการของนิราศที่เขียนเป็นบันทึกการเดินทางเริ่มปรากฏในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา เช่น *กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก* และ *กาพย์ห่อโคลงนิราศประพาสธารทองแดง* (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 305-307) การเขียนนิราศในลักษณะที่เป็นบันทึกการเดินทางจะยังคงรักษาขนบสำคัญของนิราศไว้ 3 อย่างคือ การเดินทางจากถิ่นที่อยู่ การพลัดพรากจากหญิงคนรักและบทพรรณนาถึงหญิงคนรัก (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 305-307) การพรรณนาถึงหญิงคนรักไม่มากนักน้อยในวรรณกรรมประเภทนิราศนับเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมนิราศ ส่วนนิราศที่นำเนื้อหาบันทึกการเดินทางมาเป็นแก่นหลักของเรื่องเริ่มปรากฏมากโดยเฉพาะสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวคิดที่ปรากฏในนิราศที่เดินทางไปต่างแดนนั้นเชื่อมโยงความรู้สึกและทัศนคติของผู้ประพันธ์ที่มีต่อสภาพสังคมเข้ากับตัวบท นิราศประเภทนี้เน้นบันทึกสภาพบ้านเมือง สภาพสังคมที่ได้พบเจอและแสดงทัศนะของตนลงไปในงานประพันธ์ในขณะการเดินทาง เช่น *นิราศเป่ยจิง* *นิราศโคตเกี้ยว* *นิราศสิงคโปร์* (ยิ่งยง พิลาโท, 2544, น. 41-46)

นิราศที่เน้นบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ของผู้ประพันธ์จึงมีลักษณะคล้ายจดหมายบันทึกการเดินทาง อนุทินและเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการพัฒนาเป็นสารคดีท่องเที่ยวตั้งปัจจุบัน (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 305-307)

นิราศกวางตุ้ง ของหลวงนายศักดิ์ เป็นวรรณกรรมนิราศที่มีลักษณะเป็นบันทึกการเดินทางไปต่างแดนเรื่องหนึ่งในสมัยธนบุรี ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแต่งนิราศแนวนี้ *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นวรรณกรรมไทยสมัยธนบุรีที่มีความสำคัญเรื่องหนึ่งในการศึกษาพัฒนาการของวรรณกรรมประเภทนิราศที่เดินทางไปต่างแดน

การศึกษากรอบแนวคิดวรรณกรรมนิราศที่เดินทางไปต่างแดน จึงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* และ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติในบทถัดไป

2.1.3 ลักษณะคำประพันธ์ของนิราศกวางตุ้ง

นิราศกวางตุ้ง มีลักษณะเป็นนิราศคำกลอนที่เน้นบันทึกเรื่องราวการเดินทางไปต่างแดนเรื่องหนึ่งในสมัยธนบุรี ลักษณะคำประพันธ์ของ *นิราศกวางตุ้ง* คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2559, น. 18-22; สมพันธ์ เลขะพันธุ์, 2561, น. 28-29)

(1) เป็นวรรณกรรมนิราศที่นำเหตุการณ์ระหว่างการเดินทางมาเป็นแก่นของเรื่อง ซึ่งต่างจากนิราศในสมัยก่อนที่มักนำอารมณ์รักที่รุนแรงเป็นแก่นของเรื่อง

(2). การพรรณนาถึงคนรักนั้นมีไม่มาก แต่มักเป็นการคร่ำครวญถึงพระบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระหว่างเรือประสบภัยพายุ

(3) ลักษณะคำประพันธ์แต่งด้วยคำกลอน คล้ายกลอนเพลงยาว คือ ขึ้นต้นด้วยวรรครับ แต่งด้วยกลอนสุภาพ และจบด้วยคำว่า “เอ๋ย”

(4) เป็นวรรณกรรมนิราศที่บันทึกรายละเอียดการเดินทาง เช่น ชื่อสถานที่ที่เรือผ่านหรือหยุดพัก และยังบันทึกวันเวลาที่เดินทางด้วย ซึ่งสิ่งที่บันทึกนั้นเป็นข้อเท็จจริงมากกว่าเรื่องราวในจินตนาการ

จากที่กล่าวมา *นิราศกวางตุ้ง* เป็นนิราศที่เน้นบันทึกการเดินทางไปต่างแดนเรื่องหนึ่งในสมัยธนบุรี มีลักษณะสำคัญคือแต่งด้วยคำกลอน คล้ายกลอนเพลงยาว มีความแตกต่างจากนิราศในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดย *นิราศกวางตุ้ง* เน้นนำสิ่งที่พบเจอระหว่างเดินทางมาเป็นแก่นของเรื่องมากกว่าอารมณ์รัก นอกจากนี้ กวียังแสดงอารมณ์จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านการยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินระหว่างการเดินทาง อีกทั้งในตอนปิดเรื่องยังขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แต่สมเด็จพระเจ้าตากสิน นิราศเรื่องนี้จึงมีความสำคัญเรื่องหนึ่งในการศึกษาวรรณกรรมไทย

2.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน แปลโดย สี่ว์ อวินเฉียว พิมพ์และเผยแพร่ครั้งแรกในวารสารวิชาการหนานหยัง ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ปี ค.ศ.1940 ที่ประเทศสิงคโปร์

เนื้อหาของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ประกอบด้วยบทแปลนิราศ และบทความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในตัวบท ซึ่งลักษณะตัวบท นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน คือ

- (1) แปลด้วยกลอนสี่โบราณ 5 คำ โดยทศวรรค มี 5 ตัวอักษรจีนโดยแปลจากกลอน 1 บาท ต่อกลอน 1 วรรค
- (2) แปลตั้งแต่ส่วนนำเรื่อง จนถึงส่วนท้ายเรื่อง
- (3) ในตัวบทฉบับแปลมีการใส่วงเล็บคำศัพท์เฉพาะด้วยอักษรโรมันสำหรับชื่อเฉพาะ
- (4) ในตัวบทฉบับแปลมีการทำเชิงอรรถศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม โดยเฉพาะเรื่องของวันเวลาการเดินทาง และสถานที่ที่พบเจอ

2.3 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคำประพันธ์ประเภทกลอนสี่และวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของจีน

หัวข้อนี้ผู้วิจัยจะอธิบายลักษณะคำประพันธ์จีนที่ใช้แปล นิราศกวางตุ้ง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในศึกษารูปแบบคำประพันธ์และลักษณะคำประพันธ์ของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน อีกทั้งยังเป็นภูมิหลังสำคัญของการศึกษากลวิธีการแปลและสถานภาพของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เมื่ออยู่ในประชาคมจีน

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน มีชื่อภาษาจีนว่า “ก่วงตงจีสิงซือ” (广东纪行诗) “ก่วงตง” มีความหมายว่า กวางตุ้ง คือเมืองกวางตุ้งหรือมณฑลกวางตุ้งในปัจจุบัน ส่วน “จีสิงซือ” คือประเภทคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดหนึ่งของจีน ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้แปล คือ กลอนสี่โบราณห้าคำ (古体五言诗)⁴ และประเภทของคำประพันธ์ที่ใช้ คือ กลอนจีสิงซือ (纪行诗) ซึ่งหมายถึง กลอนบันทึกการเดินทาง ในหัวข้อย่อนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับลักษณะคำประพันธ์ของกลอนสี่ กลอนสี่โบราณห้าคำและกลอนจีสิงซือ ดังต่อไปนี้

⁴ อู่เอียนซือ (五言诗) เป็นฉันทลักษณ์กลอนประเภทหนึ่ง ในทางวรรณกรรมจีนชื่อห้าคำจะหมายถึง 1 วรรค จะมี 5 ตัวอักษรจีน

2.3.1 คำประพันธ์ประเภทซีอ (诗)

คำประพันธ์ ซีอ (诗) คือคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดหนึ่งของจีนที่มีแบบแผนฉันทลักษณ์และมีลักษณะคำประพันธ์เป็นของตัวเอง ทั้งนี้ คำว่า ซีอ มาจากคำว่า ซีอเกอ (诗歌)⁵ เป็นคำซ้อนที่หมายถึงคำเรียกรวมงานเขียนที่เป็นร้อยกรองทุกชนิดในวรรณกรรมจีน ซีอ แปลเป็นภาษาไทยใช้คำว่ากลอนซีอ หรือกวีนิพนธ์ซีอ

ซีอ แบ่งประเภทได้ 2 วิธีคือ แบ่งตามลักษณะคำประพันธ์และแบ่งตามเนื้อหา การแบ่งประเภทของ ซีอ ตามลักษณะคำประพันธ์ แบ่งเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ ได้ดังนี้

(1) กู่เถีซีอ (古体诗) หรือกู่ซีอ (古诗) คำว่า กู่ (古) มีความหมายว่าเก่าแก่หรือโบราณ ถี (体) มาจากคำว่ารูปแบบ กู่เถีซีอหรือกู่ซีอ หมายถึงคำประพันธ์กลอนซีอแบบโบราณ กลอนซีอโบราณมีอายุยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์วรรณกรรมจีน กู่เถีซีอ มีกลวิธีการประพันธ์ที่ไม่เคร่งครัดสัมผัส และสัมผัสในแต่ละวรรคไม่มีข้อกำหนดตายตัว (ถาวร สิกขโกศล, 2526, น. 287) ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะสำคัญของกลอนซีอโบราณ กู่เถีซีอ เป็นคำประพันธ์ที่สันนิษฐานว่าพัฒนาจากเพลงพื้นบ้านในสมัยจีนโบราณ กลอนซีอโบราณ แบ่งตามฉันทลักษณ์ได้ตามจำนวนตัวอักษร ในประวัติศาสตร์วรรณกรรมจีนผู้ประพันธ์มักนิยมแต่งเป็นจำนวนมากเช่น ซีอเหยียนซีอ (四言诗) หรือซีอ 4 คำ อู่เหยียนซีอ (五言诗) ซีอ 5 คำ และ ซีเหยียนซีอ (七言诗) ซีอ 7 คำ

(2) จินเถีซีอ (近体诗) คือ กลอนซีอยุคใกล้ หรือกลอนลีลา ในภาษาจีนมี 2 คำคือ จินเถีซีอ โดยคำว่า จิน (近) หมายถึงยุคใกล้ ถี (体) หมายถึงรูปแบบคำประพันธ์ จินเถีซีอ หมายถึง กลอนซีอที่ประพันธ์อีกยุคสมัยหนึ่ง อีกชื่อหนึ่งคือ จินเถีซีอ (今体诗) มาจากคำว่า จิน (今) หมายถึงปัจจุบัน ถี (体) หมายถึงรูปแบบคำประพันธ์ จินเถีซีอ จึงหมายถึง กลอนปัจจุบัน จินเถีซีอ หรือจินเถีซีอ เริ่มเขียนขึ้นก่อนสมัยราชวงศ์ถัง และได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยราชวงศ์ถัง⁶ (Zhu & Li, 1988, p. 204) ในสมัยต้นราชวงศ์ถังมีการปฏิวัติวรรณกรรมเกิดขึ้นในแผ่นดินจิน กล่าวคือ ในการเขียนกลอนซีอ กวีเริ่มนิยมเขียนแบบมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ มีการบังคับใช้ฉันทลักษณ์ที่มีจังหวะหรือคู่สัมผัสที่เป็นแบบแผนมากขึ้น ลักษณะคำประพันธ์ดังกล่าวจึงนับเป็นคำประพันธ์แบบใหม่ และนิยมประพันธ์เป็นกลอนลีลามีสัมผัสจนถึงปัจจุบัน (ภูริวรรณ วรรณุศาสน์, 2555, น. 23-29)

⁵ ซีอเกอ (诗歌) มาจากคำว่าว่า ซีอ หมายถึงคำประพันธ์คำกลอน ส่วน เกอ หมายถึงเพลง ซีอเกอ จะหมายถึงงานเขียนร้อยกรองทุกชนิดในทางวรรณกรรมจีน

⁶ ในสมัยต้นราชวงศ์ถัง มีการปฏิรูปการประพันธ์วรรณกรรมร้อยกรองจีน จากซีอโบราณที่ไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์เป็นกลอนสมัยใหม่ในสมัยราชวงศ์ถัง ที่มีความเคร่งครัดด้านฉันทลักษณ์ คำว่ากลอนซีอยุคใกล้หรือกลอนซีอปัจจุบัน จึงหมายถึงยุคสมัยอีกยุคหนึ่งที่มีการเปลี่ยนผ่านการประพันธ์วรรณกรรม

ต่อไปนี้จะอธิบายกรอบแนวคิดของ กลอนชื่อโบราณ เป็นหลักเนื่องจากเป็นรูปแบบคำประพันธ์ *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน

2.3.2 กลอนชื่อโบราณ 5 คำ (古体五言诗)

กลอนชื่อโบราณ 5 คำ⁷ เป็นกวีนิพนธ์จีนรูปแบบหนึ่งที่วิวัฒนาการมาจากเพลงพื้นบ้านจีนโบราณ และพัฒนามาจนเป็นกวีนิพนธ์ที่เป็นแบบแผนชัดเจนในสมัยราชวงศ์ฮั่น (202 ปีก่อนคริสตกาล ถึง ค.ศ. 220) กวีนิพนธ์ชื่อโบราณครอบคลุมไปถึงวรรณกรรมประเภท เยว่ฝู่ (乐府) เป็นวรรณกรรมที่จัดอยู่ภายใต้การดูแลในราชสำนักสมัยราชวงศ์ฮั่น และกวีนิพนธ์ฉู่ฉือ (楚辞) เป็นวรรณกรรมประเภทโคลงชนิดหนึ่งในสมัยจั้นกั๋ว (476 ปีก่อนคริสตกาล) ชื่อโบราณที่วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นแบบแผน และได้รับความนิยมมากในสมัยราชวงศ์ฮั่นส่วนมากจะนิยมประพันธ์กวีนิพนธ์ชื่อโบราณอยู่ 2 ประเภทได้แก่ กลอนชื่อโบราณ 5 คำ ในภาษาจีนจะเรียกว่า “อู่กู่” (五古) และกลอนชื่อโบราณ 7 คำในภาษาจีนจะเรียกว่า “ซีกู่” (七古) ในหัวข้อนี้จะอธิบายความรู้ทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับกลอนชื่อโบราณ 5 คำ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน*

ลักษณะของ กลอนชื่อโบราณ 5 คำ คือทุกวรรคจะมีตัวอักษรจีน 5 ตัวอักษรจำนวนอักษรในแต่ละวรรคเท่ากันทุกวรรค ในหนึ่งตอนสามารถแต่งได้โดยไม่จำกัดจำนวนวรรคสามารถมีกี่วรรคก็ได้ แต่ในหนึ่งวรรคต้องมีอักษรจีนเพียง 5 ตัว (ถาวร สิกขโกศล, 2526, น. 287) กลอนชื่อโบราณ ไม่เคร่งครัดเรื่องสัมผัส หากมีจำนวนวรรคน้อยมักจะเล่นสัมผัสท้ายวรรค หากมีจำนวนวรรคมาก สัมผัสอักษรอาจจะไม่สัมผัสเสียกันตลอดเรื่อง ตัวอย่างกลอนชื่อโบราณ 5 คำ เช่น เรื่อง *จะจากมียากจาก* (行行重行行)

“行行重行行，与君生别离。相去万余里，各在天一涯。道路阻且长，会面安可知？胡马依北风，越鸟巢南枝。相去日已远，衣带日已缓。浮云蔽白日，游子不顾反。思君令人老，岁月忽已晚。弃捐勿复道，努力加餐饭。”

มีใจความเป็นภาษาไทยว่า

“จะจากมียากจาก เราจำพรากทั้งอยู่ยัง ห่างกันหมื่นโยชน์ดัง คนละฝั่งนภาลัยทางไกลซำกัณดาร จะพบพานได้ไฉน ม้าหุจุลุมไฉ นกเวียดไม่ลืมหลับดัง นับวันจะห่างลั บัดพัลตร์คั บ

⁷ กลอนชื่อ 4 คำ กลอนชื่อ 5 คำ กลอนชื่อ 7 คำหรือกลอนชื่อไม่จำกัดคำ “คำ” ในที่นี้หมายถึง 1 ตัวอักษรจีน เนื่องจากในภาษาจีน 1 คำอาจมีมากกว่า 1 ตัวอักษร

กลับหลวมองค์ เมฆบดแสงสุริยงค์ จาริกคงไม่คิดฝัน ถวิลทวนฉันทพานเถ้า เวลาเข้าปลายศกครัน
ช่างเกิดบ่จำนรรจ ขอให้ขยันเฝ้าครกัตรา”

(ยง อิงคเวทย์, 2554, น. 251)

จากกวีนิพนธ์ เรื่อง *จะจากมียากจาก* ที่ยกตัวอย่างภาษาจีนมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กวีนิพนธ์ชื่อโบราณ 5 คำจะประพันธ์โดยที่มีอักษรภาษาจีนอยู่ในแต่ละวรรคเท่ากัน 5 ตัวอักษร โดยความยาวหรือความสั้นของคำประพันธ์แต่ละเรื่องนั้น ขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์ว่าจะประพันธ์เรื่องที่มีขนาดสั้นหรือมีขนาดยาว

วิวัฒนาการของกลอนชื่อโบราณ 5 คำ แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ระยะเวลาหนึ่ง กลอนชื่อโบราณ 5 คำ ที่ยังมีลักษณะเป็นกลอนชาวบ้าน ยังไม่ได้มีการรวบรวมหรือประชุมวรรณกรรม ระยะเวลาที่สอง คือ ช่วงที่กวีนิพนธ์นำมาพัฒนาและแต่งสำหรับอ่านโดยเฉพาะ และระยะที่สาม เป็นยุคที่กวียอมรับและใช้กลอนชื่อโบราณ 5 คำ ในการประพันธ์เป็นวรรณกรรมเพื่อบันทึกหรือเพื่อการบันเทิง สันนิษฐานว่ากลอนชื่อโบราณ 5 คำ เริ่มประพันธ์อย่างเป็นจริงเป็นจังเมื่อสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (ค.ศ. 25 - 220)

กลอนชื่อโบราณ 5 คำ เป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ได้รับความนิยมในสมัยปลายราชวงศ์ฮั่น ตลอดจนยุคสมัยสามก๊ก (ค.ศ. 202 - 280) ผู้ประพันธ์ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นผู้ที่ประพันธ์กลอนชื่อโบราณ 5 คำ ว่าไพเราะมาก ได้แก่ โจโฉ โจผี และโจสิด งานที่ประพันธ์ด้วยกลอนชื่อโบราณ 5 คำ เป็นพื้นฐานของการวิวัฒนาการไปสู่กลอนชื่อสมัยต่อ ๆ ไป ในประวัติศาสตร์วรรณกรรมจีน

ในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618 - 907) มีการปฏิวัติวรรณกรรมและเกิดรูปแบบคำประพันธ์แบบใหม่ คือ กลอนชื่อสี่ล้า หรือจิ้นถี่ชื่อ แต่การประพันธ์กลอนชื่อโบราณ ก็ยังมีกวีจีนประพันธ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน กลอนชื่อโบราณโดยเฉพาะกลอนชื่อโบราณ 5 คำ จึงมีความสำคัญต่อแวดวงวรรณกรรมจีนอย่างมาก

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความมาเป็นมาของกลอนชื่อโบราณ 5 คำ เนื่องจาก *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* แปลด้วยคำประพันธ์กลอนชื่อโบราณ 5 คำ

2.3.3 จี้สิงซือ (纪行诗) หรือกลอนชื่อบันทึกการเดินทาง

จี้สิงซือ (纪行诗) มาจากคำว่า จี้ (纪) หมายถึง การจัดการลำดับเวลา การลำดับเรื่องราว สิง (行) หมายถึง เส้นทาง การเดินทางของมนุษย์ การออกเดินทาง ซือ (诗) หมายถึง รูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดหนึ่ง จี้สิงซือ เป็นประเภทของกวีนิพนธ์จีนประเภทหนึ่งที่จดบันทึกเรื่องราวระหว่างการเดินทาง หัวข้อนี้ผู้วิจัยจะเรียบเรียงเอกสารที่เกี่ยวกับกลอนชื่อบันทึก

การเดินทาง หรือจี้สิ่งซื้อ เพื่อเป็นข้อมูลและภูมิหลังของการศึกษาทวิวิธีการแปลและศึกษาเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน*

จี้สิ่งซื้อ เป็นกวีนิพนธ์จีนประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทาง การบันทึกการเดินทาง หรือบันทึกความทรงจำระหว่างที่กวีได้เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ (ภุวิวรรณ วรานุสาสน์, 2555, น. 23-29) โดยการเดินทางดังกล่าวต้องเป็นการเดินทางที่เกิดขึ้นจริง ปัจจัยการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ นั้นอาจจะมีหลากหลายปัจจัย เช่น การเดินทางเพื่อไปท่องเที่ยวของกวีเอง การเดินทางไปสอบเข้าข้าราชการในสมัยโบราณ การเดินทางไปยังแดนไกล รัฐอื่นเพื่อแสดงหาสิ่งใหม่ ๆ หรือศึกษาหาความรู้ การเดินทางไปเรียนต่อที่ราชสำนักหรือเมืองหลวง การเดินทางไปออกรบกับกองทัพ หรือแม้แต่การถูกเนรเทศ เนื้อหาทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนับเป็นวรรณกรรมประเภท จี้สิ่งซื้อ (Zhang, 2019, pp. 1-4)

จี้สิ่งซื้อ แบ่งออกเป็นสองประเภทได้แก่ (Zhang, 2019, pp. 1-4)

(1) สิงโหยวจี้สิ่งซื้อ (行游纪行诗) หรือ จี้สิ่งซื้อ ว่าด้วยการท่องเที่ยว จี้สิ่งซื้อ การท่องเที่ยวเป็นกวีนิพนธ์ที่บันทึกการเดินทางท่องเที่ยวของผู้ประพันธ์ การท่องเที่ยวนี้อาจหมายถึงการเดินทางกลับภูมิลำเนาของผู้ประพันธ์ โดยผู้ประพันธ์จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกเศร้าเสียใจ หรือโกรธแค้นเมื่อถูกย้ายตำแหน่งหน้าที่การงานไปยังพื้นที่ทุรกันดาร หรือไม่ก็เป็นการแสดงการเศร้าโศกเมื่อแขกผู้มาเยือนจากแดนไกลต้องเดินทางกลับ

(2) ซานชวณจี้สิ่งซื้อ (山川纪行诗) หรือ จี้สิ่งซื้อ ว่าด้วยภูเขาและลำธาร เป็นบันทึกการเดินทางที่ผู้ประพันธ์จดบันทึกเรื่องราวระหว่างการเดินทางผ่านสถานที่ธรรมชาติต่าง ๆ กวีนิพนธ์บันทึกการเดินทางภูเขาและลำธารนี้ ไม่เหมือนกับกวีนิพนธ์ ภูเขาและสายน้ำ (山水诗)⁸ กวีนิพนธ์ภูเขาและสายน้ำ จะเป็นการบันทึกการเดินทางท่องเที่ยวด้วยอารมณ์ชื่นชมธรรมชาติ แต่จี้สิ่งซื้อภูเขาและลำธาร มักจะมีการใส่อารมณ์ความรู้สึกการเดินทางอย่างไร้จุดหมายปลายทาง หรืออ้างว้างเมื่อถูกโยกย้ายตำแหน่งหน้าที่การงาน

จากคำอธิบายข้างต้นสามารถทำความเข้าใจวรรณกรรมจี้สิ่งซื้อ ได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่แต่งเพื่อบันทึกอารมณ์ความรู้สึกระหว่างการเดินทาง ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกนั้นมีใช่อารมณ์ความรู้สึกที่ผู้ประพันธ์รู้สึกตมด้ากับการชมบรรยากาศธรรมชาติที่อยู่ตรงหน้า แต่อารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์จะต้องรู้สึกถึงเรื่องราวที่นอกเหนือจากฉากที่อยู่ตรงหน้าของกวี ซึ่งลักษณะหววนรำลึกเรื่องราวต่าง ๆ จากภาพที่อยู่ตรงหน้าของกวีนั้น เป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมประเภท

⁸ ซานส่วยซื้อ (山水诗) หรือ ซานส่วยเถียนหยวนซื้อ (山水田园诗) คือกลอนจีนชนิดหนึ่งที่มีเนื้อหาพรรณนาธรรมชาติ โดยกวีจะสอดแทรกความรู้สึกที่ตนมีกับภาพที่เห็นเช่น อารมณ์รักธรรมชาติหรือเห็นคุณค่าทรัพยากรของชาติตนเองผ่านบทกวี

จีสังซือ จากการรวบรวมข้อมูลผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมจีสังซือ ผู้วิจัยสรุปลักษณะของวรรณกรรม การเดินทางจีสังซือ ได้ดังนี้

- (1) เป็นวรรณกรรมที่ต้องบันทึกการเดินทางของผู้ประพันธ์ ซึ่งการเดินทางดังกล่าวจะต้องเป็นการเดินทางที่เกิดขึ้นจริง มิสามารถเป็นการเดินทางในความฝันหรือจินตนาการได้
- (2) การเดินทางในจีสังซือ จะต้องเป็นการเดินทางที่มีการบันทึกสถานที่ และ มีการพักแรมที่ผู้ประพันธ์เดินทางผ่านหรือหยุดพักตามสถานที่ดังกล่าวที่มีการบันทึกไว้
- (3) อารมณ์ของผู้ประพันธ์เมื่อพรรณนาถึงธรรมชาติ จะต้องมิใช่เพียงการชมความงดงามของวิวทิวทัศน์เท่านั้น แต่จะต้องมีอารมณ์ความดีใจหรือเสียใจ หรือต้องมีการรำลึกเหตุการณ์บางอย่างในสถานที่นั้น ๆ

การศึกษารูปแบบ ขอบเขตและลักษณะของวรรณกรรมจีสังซือ เป็นกรอบสำคัญต่อการศึกษากลวิธีการแปลและบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เนื่องจากกรอบแนวคิด และทฤษฎีของวรรณกรรมในแต่ละประเภท เมื่อแปลไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง อาจทำให้บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่องเดิมบางส่วนนั้นหายไป เช่น ลักษณะสำคัญของคำประพันธ์นิราศ มีขอบเขตของการประพันธ์ที่กว้างซึ่งอาจเป็นนิราศร้างรักที่เดินทางจริงหรือในจินตนาการ หรือนิราศที่แต่งเพื่อเป็นบันทึกการเดินทาง แต่นำการพรรณนาคร่ำครวญเป็นเพียงกระพี้ของเรื่อง แต่ในทางวรรณกรรมไทยจะนับเป็นวรรณกรรมนิราศทั้งหมด ในขณะเดียวกัน ในการประพันธ์วรรณกรรมจีนนั้นมีการแบ่งประเภทของประเภทวรรณกรรมที่ชัดเจน ซึ่งลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างกันของตัวบทต้นทางฝั่งไทย และตัวบทปลายทางฝั่งจีนนั้น อาจส่งผลต่อการแปล การรับ และการถ่ายทอดเนื้อหาของตัวบทต้นทางในพากย์จีนด้วย

เพื่อให้เข้าใจประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจะกล่าวถึงทฤษฎีการแปลที่ใช้เป็นแนวทางในงานวิจัยนี้ในหัวข้อถัดไป

2.4 การแปลวรรณกรรมจากภาษาไทยเป็นภาษาจีน

ในส่วนนี้จะแบ่งหัวข้อเป็นแนวคิดทฤษฎีการแปลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการแปล *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* และภูมิหลังของการแปลวรรณกรรมไทยสู่ประชาคมจีน เพื่อเป็นกรอบแนวคิดการศึกษาบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน*

2.4.1 ทฤษฎีการแปลวรรณกรรม

สำหรับการศึกษากลวิธีการแปลและบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารทฤษฎีการแปลวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางการศึกษากลวิธีแปล *นิราศกวางตุ้ง* และเป็นแนวทางการศึกษาบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันของ *นิราศกวางตุ้ง* และ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* โดยรายละเอียดทฤษฎีการแปลวรรณกรรมผู้วิจัยได้สรุปจากตำราต่าง ๆ ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตำรา *การแปลวรรณกรรม* ของ วลัย วิวัฒน์ศร ได้ให้นิยามของการแปลวรรณกรรมไว้ว่า

“การถ่ายทอดความหมายและวรรณศิลป์จากตัวบทภาษาหนึ่ง ไปเป็นตัวบทอีกภาษาหนึ่ง ถึงระดับการสร้างสรรค์ของนักประพันธ์ โดยยังรักษาบริบททางวัฒนธรรมในต้นฉบับภาษาเดิมและคำนึงถึงผู้อ่านฉบับแปลเสมอ”

นอกจากนี้ วลัย วิวัฒน์ศร ยังอธิบายขั้นตอนการแปลวรรณกรรมว่ามี 4 ขั้นตอน ได้แก่

- (1) การทำความเข้าใจต้นฉบับ
- (2) การถ่ายทอดความหมายหรือการแปล
- (3) การตรวจสอบและแก้ไขโดยผู้แปล
- (4) การตรวจสอบและแก้ไขโดยบรรณาธิการต้นฉบับ

สำหรับขั้นตอนหรือกระบวนการแปลวรรณกรรมในแต่ละเรื่องนั้น มีความจำเป็นที่ต้องเข้าใจกระบวนการอย่างเป็นระบบ จึงจะสามารถแปลวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พนิดา หล่อเลิศรัตน์, 2548, น. 7-10)

การแปลวรรณกรรมจากภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นเรื่องยากที่จะสามารถถ่ายทอดทุกคำ ทุกวลี ทุกประโยคและทุกความหมาย อีกประการหนึ่งคือวัตถุประสงค์ของการแปลวรรณกรรมนั้น ๆ ย่อมส่งผลต่อตัวบทแปล มีผู้เสนอว่าการแปลวรรณกรรมไทยไปเป็นภาษาต่างประเทศบางเล่มนั้นอาจจะเลือกแปลโดยตีความหรือเขียนใหม่โดยมีส่วนที่นำความคิดของตนเองใส่ลงไปฉบับแปลด้วย (ทักษ์ เถลิเมเตียรณ, 2015, น. 79)

การแปลวรรณกรรม คือ การเขียนงานใหม่ ซึ่งมีความคล้ายกับงานประวัติวรรณกรรม หนังสืออ้างอิงทางวรรณคดี ประชุมบทนิพนธ์ วรรณคดีวิจารณ์ การจัดพิมพ์ใหม่ แนวคิดของ อองเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) เชื่อว่า งานวรรณกรรมที่แปลออกไปเป็นภาษาปลายทางนั้น จะเป็นการนำวัฒนธรรมต้นทางไปเผยแพร่ข้ามเขตแดนวัฒนธรรม หมายความว่า การแปลวรรณกรรมนั้น อาจทำให้งานต้นฉบับและงานฉบับแปลมีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่า

วรรณกรรมนั้นจะเป็นฉบับเดียวกันก็ตาม แต่ถ้าแปลวรรณกรรมเรื่องหนึ่งในเวลาที่ต่างกับเวลาที่ผลิตงานเขียนนั้นออกมา ก็อาจทำให้วรรณกรรมทั้งสองฉบับมีความแตกต่างกันก็ได้ ปัจจัยดังกล่าวนี้มีไว้ว่าผู้แปลนั้นทรยศต่อต้นฉบับหรือประสงค์จงใจดัดแปลง แต่ปัจจัยความต้องการจากบริบทสังคมและวัฒนธรรมจากปลายทางนั้นมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างต้นฉบับกับฉบับแปล การศึกษาปัจจัยของการแปลก็เป็นประโยชน์ของการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจมีบทบาทหน้าที่และปัจจัยความจำเป็นที่ทำให้ต้องแปลในส่วนที่แตกต่างกันออกไป

ด้วยเหตุนี้ เลอเฟอแวร์ จึงเสนอปัจจัยการแปลที่ส่งผลต่อการสร้างงานแปลวรรณกรรม สามารถสรุปเป็น 3 ปัจจัย คือ (พินดา หล่อเลิศรัตน์, 2548, น. 27-28)

(1) ระบบอุปถัมภ์ (patronage) ระบบอุปถัมภ์ คือ ระบบที่มีผู้อุปถัมภ์ในการสร้างงานวรรณกรรม อาจจะเป็นหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการอุปถัมภ์สร้างงานวรรณกรรมแปลขึ้นมา ผู้อุปถัมภ์มี 2 ประเภท คือ ผู้อุปถัมภ์แบบอิสระ หมายถึง กลุ่มผู้ที่ประสงค์อยากสร้างงานขึ้นมาเองโดยไม่ต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านอื่น ๆ และผู้อุปถัมภ์แบบไม่อิสระ หมายถึง กลุ่มผู้ที่สร้างงานขึ้นมาเองภายใต้คำสั่งหรือนโยบายต่าง ๆ ส่วนองค์ประกอบการแปลมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางคตินิยม องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบสถานภาพทางสังคม องค์ประกอบทั้ง 3 อย่างนี้ มีอิทธิพลต่อการสร้างงานวรรณกรรมแปลขึ้นมาในโอกาสต่าง ๆ

(2) ขนบวรรณศิลป์ (poetics) ขนบวรรณศิลป์ถือเป็นปัจจัยภายในอย่างหนึ่งในการสร้างงานแปลวรรณกรรมขึ้นมา กล่าวคือ ขนบวรรณศิลป์จะเป็นตัวกำหนดให้ผู้เสววรรณกรรมหรือคนในแวดวงวรรณกรรมเป็นผู้เลือกผลิตผลงานออกมา คนในวงการหรือปัจจัยภายใน ได้แก่ ครู อาจารย์ นักวิชาการ นักวิจารณ์ นักแปล หรือผู้ที่คลุกคลีอยู่ในแวดวงนักอ่านต่างมีอิทธิพลต่อการหยิบเลือกแปลวรรณกรรมจากวรรณศิลป์ ขนบวรรณศิลป์ที่มีปัจจัยต่อการเลือกแปลวรรณกรรม มี 2 องค์ประกอบ ได้แก่ กลวิธีด้านการประพันธ์และบทบาทของวรรณกรรม

(3) คตินิยม (ideology) คือ ความคิด ความอ่าน กระแสสังคม ของคนในสมัย ดังกล่าวว่าไปในทิศทางไหน ซึ่งรายละเอียดของคตินิยมจะเป็นตัวบ่งชี้ภาพลักษณ์ของวรรณกรรม และผู้แปล ปัจจัยในด้านคตินิยมสามารถจำแนกได้ทั้งหมด 6 องค์ประกอบ ได้แก่ สถานภาพของต้นฉบับ ภาพลักษณ์แห่งตน ประเภทของวรรณกรรม ระดับภาษา คำสั่งทางวัฒนธรรมและกลุ่มผู้อ่าน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการแปลวรรณกรรมของ อองเดร เลอเฟอแวร์ นั้นเชื่อว่าการแปลวรรณกรรมออกไปเป็นภาษาต่าง ๆ มิใช่แค่ต้องการเผยแพร่งานนั้น ๆ ออกไปเป็นภาษาอื่น ๆ เท่านั้น ปัจจัยและองค์ประกอบที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการสร้างงานแปลงานวรรณกรรมมีมิติที่เสมือนเงา

ซ่อนอยู่เบื้องหลังการดำเนินการแปล ซึ่งหากจะศึกษาการแปลวรรณกรรม ปัจจัยและองค์ประกอบที่ เลอเฟอแวร์ เสนอมาก็เป็นส่วนที่ขาดหรือข้ามไปไม่ได้

ทฤษฎีของ อองเดร เลอเฟอแวร์ สอดคล้องกับคำอธิบายการแปลวรรณกรรมของ แพร จิตติพลังศรี ว่าในบริบทของการแปลวรรณกรรมในโลกตะวันออกมีความแตกต่างจากการแปล ในโลกตะวันตก เพราะสำหรับโลกตะวันออกนั้น งานฉบับแปลไม่ได้ด้อยค่าไปกว่าต้นฉบับแต่อย่างใด แพร ได้ยกตัวอย่างว่า คำว่าการแปลในภาษาจีน คือ ฟานอี้ (翻译) คำว่า ฟาน (翻) แปลว่า การพลิกกลับด้าน ส่วนคำว่า อี้ (译) มีความหมายว่าการแปล หรือการตีความสำหรับการแปลใน ภาษาจีนนั้น มีผู้ให้คำเปรียบว่าเสมือนกับการเย็บปักผ้า หรืองานปักสะดึงกลึงของจีน ซึ่งภาพของการ ปักด้านหน้ากับด้านหลังจะมีความแตกต่างกัน เมื่อนำความเปรียบมาเทียบกับความหมายของ ฟานอี้ พบว่า ความหมายของการศึกษาการแปลงานวรรณกรรมภาษาจีนทำให้เราเข้าใจ และเห็น ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทหน้าที่ของงานวรรณกรรมต้นฉบับ ผู้แปลและงานฉบับแปลว่ามีหน้าที่ ที่แตกต่างกันออกไปในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งก็คล้ายกับความเปรียบของคำว่า ฟานอี้ ที่หมายถึง ลาย การเย็บผ้าที่ซ่อนกระบวนการทำงานและความแตกต่างระหว่างด้านหน้ากับด้านหลัง ที่แม้ว่างานจะ เป็นงานชิ้นเดียวกัน เรื่องเดียวกัน แต่บทบาทหน้าที่ของงานปักทั้งสองด้าน ก็มีหน้าที่ที่แตกต่างกัน ออกไป (แพร จิตติพลังศรี, 2564, น. 102-103)

จากการศึกษาทฤษฎีการแปลวรรณกรรม พบว่า ในบางยุคการแปลวรรณกรรม ไม่ว่าจะ เป็นภาษาใดก็ตาม งานฉบับแปลมักถูกมองว่าเป็นงานที่ด้อยคุณค่ามากกว่าต้นฉบับ เพราะว่าการแปลนั้นมีการทำงานที่ผ่านกระบวนการแปลหลายขั้นตอน การผ่านกระบวนการแปลต่าง ๆ นั้น อาจทำให้ความหมายที่ผู้เขียนต้องการสื่อออกมานั้นอาจมีความหมายที่คลาดเคลื่อนหรือเปลี่ยนไป จากความตั้งใจเดิมได้ เนื่องจากการแปลนั้นมิใช่เพียงแค่แปลภาษา แต่ยังเป็นการสื่อสารข้ามชาติข้าม วัฒนธรรม ดังนั้น การแปลวรรณกรรมจากต้นฉบับไปเป็นฉบับแปล อาจจะมีบางสิ่งบางอย่างที่หายไป จากต้นฉบับ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการปัจจุบันเห็นว่าสิ่งที่หายไปจากต้นฉบับในฉบับแปล อาจไม่ใช่ เพียงแค่ปัจจัยจากกระบวนการแปลข้างต้นเท่านั้น แต่อาจเป็นวัตถุประสงค์และปัจจัยโดยรอบของผู้ แปลที่อาจต้องการซ่อนและเปลี่ยนข้อความบางอย่างหรือสารบางอย่างไม่ได้อยู่ในขอบเขตความสนใจ ของผู้แปล ดังนั้น วัตถุประสงค์การใช้งานฉบับแปลอาจจะแตกต่าง คลาดเคลื่อนจากต้นฉบับด้วย หลายปัจจัย ซึ่งในมุมมองของทฤษฎีการแปล งานฉบับแปลจึงไม่ได้ถูกมองว่าด้อยค่าไปกว่างานต้นฉบับ แต่งานฉบับแปลนั้นก็มิทิศทางหรือกลุ่มคนที่อยากจะสื่อสารในฉบับของตนเองเช่นกัน

การศึกษารอบทฤษฎีการแปลวรรณกรรมทั้งจากทฤษฎีตะวันตกและทฤษฎี ตะวันออกจึงเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์กลวิธีการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เพื่อหาจุดเชื่อมโยงระหว่าง กลวิธีการแปลกับบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* ว่าจากนิราศต้นฉบับสู่ฉบับแปลภาษาจีนนั้นมี

ความแตกต่างกันอย่างไร และบริบทสังคมวัฒนธรรมของการแปลงผลอย่างไรต่อบทบาทหน้าที่ของ
นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในประชาคมจีน

2.4.2 การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน

เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน ส่วนมากเป็น
 เอกสารที่ศึกษาการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนที่อยู่ในช่วงเวลาหลังก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน

การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน และการเผยแพร่วรรณกรรมไทยใน
 ประชาคมจีนมีระยะเวลานานหลายทศวรรษ สำหรับยุคสมัยของการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน
 บุรินทร์ แบ่งการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน 3 ยุคสมัย ได้แก่ ยุคแรกเป็นการแปลผลงานของ
 ศรีบูรพาเป็นภาษาจีน ในช่วงปี พ.ศ.2501 - 2518 ยุคกลางตั้งแต่ พ.ศ. 2518 - 2551 เป็นช่วงเวลาที่
 สถาปนาฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - จีน วรรณกรรมไทยแปลจีนในยุคกลางหรือหลังการ
 ฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย - จีนมีหลายประเภทเช่นนวนิยายเสียดสีสังคม นวนิยายรัก ส่วนมากเป็น
 วรรณกรรมที่ได้รับรางวัลซีไรต์ (S.E.A. Write) และยุคปัจจุบันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 - ปัจจุบัน (บุรินทร์
 ศรีสมถวิล, 2559, น. 94-95)

จากการแบ่งยุคการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในข้างต้นทำให้เห็นว่า
 วรรณกรรมไทยที่แปลเป็นภาษาจีนในยุคแรก คืองานของศรีบูรพาซึ่งเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ประเทศ
 จีนเพิ่งก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นมาไม่กี่ปี⁹ หลังจากการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนและการ
 ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย - จีน ก็มีการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนตลอดมา
 จนถึงปัจจุบัน

นอกจากการแบ่งยุคสมัยดังกล่าวแล้ว ยังมีนักวิชาการชาวจีนที่ศึกษาการแปล
 วรรณกรรมไทยฉบับแปลภาษาจีนในสาธารณรัฐประชาชนจีนอยู่อีกจำนวนไม่น้อย เช่น สง หฺร่าณ
 (熊燃) และ เฉย เสี่ยวรุ่ย (裴晓睿) ได้แบ่งยุคสมัยและแสดงให้เห็นถึงรายชื่อวรรณกรรมไทยที่
 ได้รับการแปลเป็นภาษาจีนในช่วงเวลาต่าง ๆ ดังนี้

“ค.ศ. 1950

นวนิยาย แลไปข้างหน้า (ภาคปฐมวัย)

ค.ศ. 1980 - 2000

นวนิยาย สี่แผ่นดิน ข้างหลังภาพ แลไปข้างหน้า (ภาค
 มัชฌิมวัย) เขาซื้อการ์ด ตะวันตกดิน คำพิพากษา ปูนปิด
 ทอง จดหมายจากเมืองไทย สร้อยทอง หญิงคนชั่ว ฯลฯ

⁹ สาธารณรัฐประชาชนจีนก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2492 (ค.ศ.1949)

	ประเภทเรื่องสั้นคัดสรร รวมเรื่องสั้น คึกฤทธิ์ ปราโมช รวมเรื่องสั้นสมัยใหม่ของไทยรวมเรื่องสั้นนักเขียนไทย
ค.ศ. 2000 – 2010	ประเภทนวนิยาย ความสุขของกะทิ วรรณกรรมพื้นบ้าน ชุดรวมนิทานพื้นบ้านเอเชียตะวันออกเฉียงและบทวิจารณ์ ตำนานนิทานพื้นบ้านไทย นิทานพื้นบ้านไทยคัดสรร
ค.ศ. 2010 – 2015	ประเภทร้อยกรอง การศึกษาและงานแปลลิลิตพระลอ ประเภทนวนิยายเขียนจากชีวิตจริง ฉันทิมา

(เผย เลี้ยวรู้ และ สง หราน, 2559, น. 72)

นอกจากนี้ หลิว จวินถิง (刘俊彤) ได้รวบรวมรายชื่อวรรณกรรมไทยที่ได้แปลเป็นภาษาจีน โดยศึกษาปัจจัยการเผยแพร่วรรณกรรมไทยสู่ภาษาจีนและแบ่งยุคสมัยการแปลวรรณกรรมไทยในสาธารณรัฐประชาชนจีนดังต่อไปนี้ (Liu, 2022, pp. 43–53)

(1) ค.ศ. 1950 – 1959 ในช่วงปลายทศวรรษที่ 50 เริ่มมีการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน โดยในช่วงต้นทศวรรษที่ 50 นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – จีนอยู่ในสภาวะที่ตึงเครียดเนื่องจากประเทศจีนขับเคลือนนโยบายสังคมนิยม จึงทำให้งานแปลในระยะแรกนั้นมักเป็นงานของศรีบูรพา ซึ่งเป็นนักเขียนหัวก้าวหน้าของไทย ประกอบกับศรีบูรพายังแปลหนังสือ On People's Democratic Rule ของผู้นำจีน เหมา เจ๋อตงชื่อ อีกด้วย

(2) ค.ศ. 1960 – 1969 เป็นยุคที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – จีน ยังไม่ดีนักเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวทั่วโลกเกิดสงครามเย็น และรัฐบาลไทยเลือกฝ่ายสหรัฐอเมริกา ประกอบกับการเมืองภายในจีนดำเนินนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรม ผลจากเหตุการณ์การเมืองดังกล่าวทำให้ฐานผลิตของการแปลวรรณกรรมในยุคสมัยนี้ย้ายถิ่นฐานไปแปลและเผยแพร่ที่เกาะฮ่องกงเป็นหลัก

(3) ค.ศ. 1970 – 1979 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มที่ดีขึ้น จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีน – ไทย ก็มีแนวโน้มที่ดีขึ้นเช่นกัน ในปี ค.ศ. 1975 จีนและไทยมีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต และในปี ค.ศ. 1978 ผู้นำของไทย – จีน ได้เจริญสัมพันธไมตรีกันนับตั้งแต่เหตุการณ์ดังกล่าว จึงส่งผลต่อการแปลวรรณกรรมไทย และเผยแพร่วรรณกรรมไทยฉบับภาษาจีน สู่สาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีจำนวนมากอย่างมีนัยยะสำคัญ หน่วยงานที่เผยแพร่ในยุคสมัยนี้ได้แก่ ฮ่องกง ไต้หวัน ส่วนในสาธารณรัฐประชาชนจีน หลังจากการปฏิวัติวัฒนธรรมสิ้นสุดลงก็ได้มีการแปลและตีพิมพ์วรรณกรรมไทยฉบับแปลจีน เช่น ปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์

(4) ค.ศ. 1980 – 1989 เป็นช่วงเวลาหลังสาธารณรัฐประชาชนจีนดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ในทศวรรษที่ 80 มีการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนมากถึง 23

เรื่องและแปลวรรณกรรมคัดสรร 11 เรื่อง นับเป็นยุคที่แปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนที่เฟื่องฟูที่สุดยุคหนึ่ง

(5) ค.ศ. 1990 – 1999 หลังจากสงครามเย็นสิ้นสุดลง ประเทศจีนกลายเป็นประเทศที่ไทยอยากทำการค้าด้วย เนื่องจากจีนเป็นตลาดใหญ่ ระยะเวลาดังกล่าวสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ตีพิมพ์วรรณกรรมไทยฉบับแปลจีนมากถึง 64 เรื่อง ซึ่งนับว่าเป็นยุคสมัยที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่วรรณกรรมไทยที่มีจำนวนมากอีกช่วงเวลาหนึ่ง

(6) นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา มีการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนมากถึง 92 เรื่อง นอกจากนี้ประเภทของวรรณกรรมไทยแปลจีน ยังมีประเภทที่หลากหลาย เช่น นวนิยาย ร้อยกรอง ความเรียง และนิทานพื้นบ้าน

การแบ่งยุคสมัยการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน และเผยแพร่วรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนที่กล่าวมาข้างต้น ยังไม่ครอบคลุมการศึกษาภูมิหลัง *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ซึ่งแปลก่อนก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอแบ่งยุคสมัยของการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนตามยุคสมัยต่าง ๆ ตามบริบทประวัติศาสตร์จีน เนื่องจากเวลาของประวัติศาสตร์ นโยบาย และกระแสสังคมที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย มีปัจจัยที่ส่งผลการผลิตวรรณกรรมไทยแปลจีน และประเภทของวรรณกรรมไทยที่แปลสู่ประชาคมจีน สำหรับการแบ่งยุคสมัยการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน ในทัศนะของผู้วิจัยจึงขอแบ่งยุคสมัยการแปลโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในสมัยสาธารณรัฐจีน¹⁰

เมื่อปี ค.ศ. 1911 ในช่วงเวลาก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีปัญญาชนชาวจีนจำนวนไม่น้อยที่อพยพหนีความวุ่นวายออกจากแผ่นดินใหญ่ไปยังประเทศต่าง ๆ แต่คนกลุ่มนี้ยังคงใช้ภาษาจีนในการสื่อสาร ศึกษา ตีพิมพ์ และเผยแพร่งานวิชาการเป็นภาษาจีน จากการค้นคว้าเอกสารในปัจจุบัน พบเพียงแค่ *นิราศกวางตุ้ง* เรื่องเดียวที่แปลและตีพิมพ์เป็นภาษาจีนในยุคสมัยนี้

¹⁰ สาธารณรัฐจีนในที่นี้หมายถึง Republic of China (中华民国) คือช่วงการปกครองระยะเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์จีน (ค.ศ. 1912 – 1949) โดยรัฐบาลของ ซุน ยัตเซ็น (孙中山) ซึ่งหลังจากสาธารณรัฐประชาชนจีน People's Republic of China (中华人民共和国) ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1949 ในทางประวัติศาสตร์จีนจะถือว่าการปกครองของสาธารณรัฐจีนสิ้นสุดลงภายใต้ชื่อสาธารณรัฐจีน และย้ายอำนาจการปกครองไปอยู่ที่เกาะไต้หวันในปัจจุบัน

(2) การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในสมัยสาธารณรัฐประชาชนจีน

ก่อนปฏิวัติวัฒนธรรม

หลังการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1949 ก็เริ่มมีการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน เช่น *รวมเรื่องสั้นของศรีบูรพา* ที่แปลโดยมหาวิทยาลัยปักกิ่ง การแปลวรรณกรรมในช่วงหลังก่อตั้งประเทศ จนถึงช่วงเวลาที่แผ่นดินใหญ่ดำเนินนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมในปี ค.ศ. 1966 – 1976 ส่วนมากเป็นงานวรรณกรรมของนักเขียนหัวก้าวหน้าของไทย เช่น ศรีบูรพานายผี เสนีย์ เสาวพงศ์ มนัส จรรยงค์ โดยงานแปลจะตีพิมพ์ที่แผ่นดินใหญ่ ส่วนในภายหลังโดยเฉพาะช่วงทศวรรษที่ 70 นั้น แผ่นดินใหญ่ปิดประเทศดำเนินนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้ต้องย้ายไปตีพิมพ์ที่เกาะฮ่องกงและเกาะไต้หวัน ช่วงเวลาและเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้งานแปลที่ผลิตออกมาจึงเป็นวรรณกรรมจากกลุ่มหัวก้าวหน้าไทยเป็นสำคัญ

(3) การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในสมัยสาธารณรัฐประชาชนจีน

หลังนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ

หลังจากนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมสิ้นสุดลง รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ ซึ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายสำคัญ ในช่วงระยะเวลานี้ความสัมพันธ์ระหว่างจีน – ไทยเป็นไปในแนวทางที่ดีทั้งด้านการทูตและเศรษฐกิจ จึงทำให้เกิดการแปลวรรณกรรมไทยไปเป็นภาษาจีนจำนวนมาก ประเภทของงานแปลในยุคนี้อยู่ในจุดที่ไร้ข้อจำกัดในด้านการแปล ประเภทของงานแปล ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย เช่น *เขาสีอากันต์* ของ สุวรรณี สุคนธา *ข้าหลังภาพ* ของ ศรีบูรพา *จดหมายจากเมืองไทย* ของ โบตัน สี่แผ่นดิน ของ หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น หลังจีนเริ่มดำเนินนโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศ จึงทำให้วรรณกรรมไทยได้รับการแปลสู่ภาษาจีนเป็นจำนวนมาก นับเป็นยุคแห่งการเปิดประตูเผยแพร่วรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน

(4) การแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในสมัยสาธารณรัฐประชาชนจีน ภายใต้นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง

นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 ประธานาธิบดีสี จิ้นผิง (习近平) ได้ผลักดันนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง นโยบายดังกล่าวได้รวมถึงการสนับสนุนการเรียนการสอน และการเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การแปลวรรณกรรมภายใต้การผลักดันนโยบายดังกล่าวจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการแปลวรรณกรรมร้อยกรองไทยขึ้นมา การแปลวรรณกรรมร้อยกรองไทยดังกล่าว จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยปักกิ่ง โดยเลือกแปลวรรณกรรมโบราณที่สำคัญของไทย เช่น *สุภาวจิตพระร่วง* *ลิลิตพระลอ* *กำสรวลโคลงดั้น* *กาพย์เห่เรือ* ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ งานในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น *ขุนช้างขุนแผน* *อิเหนา* รวมไปถึงกวีนิพนธ์ร่วมสมัย เช่น งานของจิตร ภูมิศักดิ์ อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นต้น

จากการสรุปและรวบรวมการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีน พบว่า ก่อนก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ.1949 ยังมีการแปลวรรณกรรมไทย เรื่อง *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนและเผยแพร่ในแวดวงวิชาการประชาคมจีน ก่อนหน้านั้นงานเขียนของศรีบูรพา

จึงจะเห็นได้ว่าการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนในแต่ละยุคสมัย ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสภาพสังคม การเมือง และความนิยมในสังคมของแต่ละยุคสมัย รวมถึงความสนใจของนักวิชาการแปลแต่ละคน ดังนั้น การศึกษาการแปลวรรณกรรมไทยเป็นภาษาจีนไม่เพียงแต่จะได้ทราบสถานภาพวรรณกรรมไทยในประชาคมจีนเท่านั้น แต่ยังช่วยทำให้สร้างความเข้าใจภูมิหลังของการเลือกแปลวรรณกรรมในแต่ละเรื่อง และยังเป็นกรอบแนวคิดการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมไทยในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติได้เป็นอย่างดี

2.5 นิราศกวางตุ้งกับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการไทย – จีน

นิราศกวางตุ้ง ของหลวงนายศักดิ์ มีวัตถุประสงค์การเดินทาง คือ ไปฟื้นฟูความสัมพันธ์ตามระบบบรรณาการที่มีการปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี หรือที่เรียกว่า “จิ้มก้อง” ในหลักฐานประวัติศาสตร์ไทย พบว่า มีการส่งทูตไปมาหาสู่กันตั้งแต่สมัยสุโขทัย (กรมศิลปากร, 2565, น. 246) และมีการรักษาระบบนิยมการส่งทูตไปมาหาสู่กันระหว่างราชสำนักไทย - จีนอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (สืบแสง พรหมบุญ และ กาญจน์ ละอองศรี, 2525, น. 154)

สำหรับการเดินทางไปจิ้มก้องใน *นิราศกวางตุ้ง* ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อธิบายความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างราชสำนักธนบุรีกับราชสำนักจีนว่า

“เมื่อสถาปนา อยุธยา - สยามประเทศ ณ กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทรได้ภายใน พ.ศ. 2310 นั้นเองแล้วก็ทรงต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่าง กรุงไทย กับ กรุงจีน ตามระบบและระเบียบของโลก เอเชีย คือ การส่งคณะทูตบรรณาการไป จิ้มก้อง (tributary mission - relationship) อันเป็นโบราณราชประเพณี ที่ฮ่องเต้จีนใช้กับทุกๆ ประเทศในเอเชียและโลกเป็นเวลาประมาณ 2 พันปีเข้าไปแล้ว”

(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, น. 217)

จะเห็นว่าการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างอาณาจักรจีนกับไทยนั้นมีระยะเวลาที่ยาวนานหลายศตวรรษ การเดินทางไปมาหาสู่กันของสองอาณาจักรนี้มีเหตุปัจจัยที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ในบันทึกการเดินทางเรือไปทางตะวันตกของจีน พบว่า มีการเดินทางผ่านแผ่นดินไทย ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (Yu & Chen, 2009, p. 5) และมีการเดินทางผ่านดินแดนไทยเรื่อยมา ส่วนบันทึกเกี่ยวกับการส่งทูตไปมาหาสู่กันนั้น ในบันทึกของจีนและไทยปรากฏเวลาการเดินทางพบกันในการทูต คือ ช่วงเวลาระหว่างราชวงศ์หยวนกับสุโขทัยว่ามีธรรมเนียมการส่งทูตไปมาหาสู่กันของทั้งสองอาณาจักรอย่างสม่ำเสมอ

ในทางประวัติศาสตร์ *นิราศกวางตุ้ง* เป็นวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียวในสมัยธนบุรีที่บันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์ตลอดการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการแก่กรุงจีน อีกทั้งยังสะท้อนถึงพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่มีความพยายามจะฟื้นฟูความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่หยุดไปหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ให้กลับมาเป็นระบบบรรณาการอย่างเดิม การศึกษาความสัมพันธ์ไทย - จีน และระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีน จึงเป็นข้อมูลสำคัญต่อการศึกษากววิธิการแปลและบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เนื่องจากเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับการเดินทางใน *นิราศกวางตุ้ง* ก็มีจุดมุ่งหมายไปถวายเครื่องราชบรรณาการ เนื้อหาในนิราศยังเต็มไปด้วยความรู้สึกและความคิดของคณะทูตไทย การศึกษาความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีน จึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเป็นมา และเป็นกรอบแนวคิดของการศึกษากววิธิการแปลและบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน*

ความพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรไทย - จีน มีเหตุผลสองประการที่ราชสำนักธนบุรียังคงต้องส่งทูตและส่งเครื่องราชบรรณาการไปยังราชสำนักจีน ประการแรก คือ อาณาจักรอยุธยาไม่ได้เพียงแค่อพยพหรือเสียเมืองหลวงจากการที่พม่าบุกโจมตีและเผาทำลาย แต่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองนี้ นับเป็นการเสียศูนย์กลางทางอำนาจของอาณาจักรอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินขึ้นครองแผ่นดิน ความท้าทายของพระองค์มิใช่เพียงแต่การสร้างกรุงธนบุรีให้

เจริญเทียบเท่ากับกรุงศรีอยุธยา แต่เป็นการ “รวมศูนย์” ของอาณาจักรไทยแต่เดิม เพื่อให้กรุงธนบุรีมีบทบาทและอำนาจเสมือนตัวแทนของกรุงศรีอยุธยาได้

เหตุการณ์การส่งทูตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ กรุงธนบุรีสถาปนาขึ้นใหม่โดยไม่ได้สืบทอดความเป็นศูนย์กลางอำนาจจากอาณาจักรอยุธยา การติดต่อการค้าในระบบบรรณาการจึงเป็นไปได้ยากลำบาก เนื่องจากเมื่อมีการส่งทูตตัวแทนจากธนบุรีไปราชสำนักจีน ราชสำนักจีนจะไม่ยอมรับพระมหากษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์โดยการปราบดาภิเษกที่มีได้สืบเชื้อสายต่อจากราชวงศ์เดิม ดังนั้นในช่วงเริ่มแรกของกรุงธนบุรีจึงเป็นช่วงที่ต้องพยายามฟื้นฟูสัมพันธภาพทางการทูตระหว่างไทย - จีนใหม่ทั้งหมด

ความพยายามส่งทูตไปเพื่อ “จิ้มก้อง” ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ตลอดรัชกาลของพระองค์มีจำนวนทั้งหมด 5 ครั้ง แต่ใน 4 ครั้งแรก เป็นการส่งเฉพาะพระราชสาส์น จึงทำให้การติดต่อในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จ การส่งทูตไปจิ้มก้องราชสำนักจีนมาประสบความสำเร็จช่วงปลายรัชสมัยซึ่งเป็นครั้งเดียวและครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. 2324 (มณีปิ่นพรหมสุทธิรักษ์, 2562, น. 252) ที่ราชสำนักจีนมีพระบรมราชโองการให้คณะทูตของพระเจ้าตากสินเข้ามาจิ้มก้องตามครรลองประเพณีโบราณ แต่ว่าเมื่อขบวนเรือของพระเจ้าตากสินเดินทางกลับมาถึงสยามในปี พ.ศ. 2325 (มณีปิ่นพรหมสุทธิรักษ์, 2562, น. 243) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ทรงปราบดาภิเษกและตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเป็นราชธานีแล้ว จึงเป็นที่สิ้นสุดของสมัยธนบุรี

ปัจจัยของการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมีความคล้ายคลึงกับสมัยอยุธยา คือ คาดหวังว่าจะได้ทำการค้าในระบบบรรณาการกับราชสำนักจีน อันเนื่องมาจากพระเจ้าตากสินต้องการนำกำไรกลับมาสร้างกรุงธนบุรี ที่ต้องการสร้างศูนย์กลางใหม่ในรัชสมัย และต้องการอาวุธที่มีความจำเป็นต้องใช้ทำสงครามกับพม่าตลอดสมัยธนบุรี ประกอบกับสินค้าบางชนิดไม่สามารถหาได้ในไทย จึงมีความจำเป็นต้องขอซื้อจากจีน การค้าในระบบบรรณาการในสมัยธนบุรีจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างเมืองให้มีความเจริญทางด้านอาณาเขตและเศรษฐกิจ

จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงมีการส่งพระราชสาส์นขอพระราชทานตราตั้งจากราชสำนักจีน แต่ว่าท่าทีของไทยเริ่มมีท่าทีที่ต้องการความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันและเสมอภาคกับราชสำนักจีน (กรมศิลปากร, 2521, น. 208-211) ประกอบกับ รัชกาลที่ 4 ทรงตระหนักถึงปัญหาในการส่งเรือบรรณาการไปราชสำนักจีน คือ อันตรายจากการถูกปล้นหลังจากการเดินทางกลับที่เมืองกวางตุ้งเมื่อ ค.ศ.1853 เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ทรงตระหนักว่า การค้าในระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีน นอกจากจะอันตราย มีอุปสรรคมาก และ

ยังได้กำไรที่นับวันจะมีแต่น้อยลง ความ “พิเศษ” ในระบบบรรณาการก็น้อยลง รัชกาลที่ 4 จึงตัดสินใจหยุดส่งเรือบรรณาการไปในปี ค.ศ.1853 จึงนับเป็นปีสุดท้ายที่มีการส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่ราชสำนักจีน (กรมศิลปากร, 2564, น. 250) และนับเป็นการสิ้นสุดการจิ้มก้องระหว่างไทย - จีน ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีน มีความซับซ้อนที่เริ่มต้นมาจากการเมือง เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ว่าจะเป็นการส่งทูต ส่งเรือบรรณาการไปถวายเครื่องราชบรรณาการ ตั้งแต่สมัยราชวงศ์หยวน หมิงและชิง ตลอด 3 ราชวงศ์ของจีน ดูเหมือนว่าไทยจะมีความประสงค์ไปเพื่อ “การค้า” เป็นเหตุปัจจัยหลัก แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ภายใต้ความประสงค์ทางการค้า ไทยก็ต้องการประโยชน์จากจีนเพื่อมาสร้างความเป็น “เอกราช” ของไทยเอง ดังนั้น การส่งเรือราชบรรณาการจากไทยนั้น จึงมีความซับซ้อนและเป็นความสัมพันธ์แบบที่มีนัยทางการเมืองแอบแฝงตลอดทุกยุคสมัย

ในช่วงเวลาของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีนที่มีระยะเวลายาวนานกว่า 700 ปี หรือมากกว่านั้น *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ เป็นวรรณกรรมไทยเพียงเรื่องเดียวที่จดบันทึกเรื่องราวตลอดการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการในสมัยธนบุรี แม้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์จะปรากฏชื่อหลวงนายศักดิ์ผู้ประพันธ์ *นิราศกวางตุ้ง* เดินทางไปด้วย แต่การเดินทางไปในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น หลวงนายศักดิ์ก็ไม่ได้เขียนนิราศบันทึกการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการ จึงทำให้ *นิราศกวางตุ้ง* เป็นวรรณกรรมนิราศที่บันทึกเรื่องราวการเดินทางและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์การเดินทางไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามกับราชสำนักจีนที่หลงเหลือเพียงเรื่องเดียว

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์วรรณกรรมนิราศ พัฒนาการวรรณกรรมนิราศ อีกทั้งเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องนี้ยังเป็นข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทย - จีน อีกด้วย นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ ยังเป็นเอกสารและหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยในเรื่องการศึกษาท่าทีของกรุงธนบุรีที่มีต่อราชสำนักจีนและท่าทีของพระมหากษัตริย์ไทยที่มีต่อจักรพรรดิจีน *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์จึงเป็นวรรณกรรมที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทย และประวัติศาสตร์ไทยอย่างมาก

ในเวลาต่อมา มีผู้แปล *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ เป็นร้อยกรองภาษาจีน เพื่อนำไปเป็นเอกสารสำคัญในแวดวงประชาคมจีน ซึ่งแม้ว่า *นิราศกวางตุ้ง* จะได้รับการแปลด้วยฉันทลักษณ์ที่เป็นแบบแผนตามกลวิธีการประพันธ์กวีนิพนธ์ร้อยกรองของจีนก็ตาม แต่ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* นั้น กลับกลายเป็นเพียงแค่เอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่ง ที่ให้ข้อมูลทาง

ประวัติศาสตร์ไทยกับนักประวัติศาสตร์ชาวจีนเท่านั้น ส่วนการศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานวรรณกรรมข้ามชาติ หรือวรรณกรรมไทยแปลจีน นั้น มิได้ปรากฏในแวดวงนักวรรณกรรมจีน มาก่อน

ด้วยเหตุนี้ บทบาทหน้าที่และสถานภาพของ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน นั้นจึงมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ในบทถัดไป ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ความแตกต่างของตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทางให้เห็นอย่างละเอียดต่อไป

บทที่ 3

การเปรียบเทียบนิราศกวางตุ้งฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน

ในบทที่ 3 จะศึกษาเปรียบเทียบ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับแปลจีน โดยศึกษาเปรียบเทียบตามองค์ประกอบของวรรณกรรมนิราศ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนเปิดเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง ก่อนจะเริ่มเปรียบเทียบเนื้อหาทั้งสามส่วน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเนื้อเรื่องย่อของ *นิราศกวางตุ้ง* ตามองค์ประกอบทั้งสามส่วนก่อน ดังนี้

องค์ประกอบของ *นิราศกวางตุ้ง* แบ่งเป็น

(1) ส่วนนำเรื่อง มีบทประณามพจน์เฉลิมพระเกียรติมหากษัตริย์ ขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ก่อนออกเดินทาง รวมทั้งประกาศจุดมุ่งหมายในการแต่งและการเดินทาง ว่าต้องเดินทางไปเมืองจีน อันเนื่องมาจากได้รับบรมราชโองการจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลวงนายศักดิ์จึงเขียนนิราศเรื่องนี้เป็นจดหมายเหตุเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และจึงเริ่มพรรณนาการเดินทางจากกรุงธนบุรีตามลำดับ

(2) ส่วนเนื้อเรื่อง หลวงนายศักดิ์ได้บันทึกเรื่องราวและประสบการณ์เดินทาง และรายละเอียดระหว่างการเดินทางตั้งแต่เรือออกจากเมืองไทย ได้แก่ เหตุการณ์ที่เรือประสบคลื่นพายุระหว่างเดินทาง ซึ่งกวีได้ขอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นระยะๆ และอ้างบารมีพระมหากษัตริย์ให้คุ้มครองตลอดการเดินทาง (สุปานี พัดทอง, 2552, น. 82-83) พรรณนาการพบเจอสัตว์ทะเลที่แปลกตา คนต่างถิ่น หรือพบเห็นประเพณีที่ไม่เคยพบเจอมาก่อน เมื่อเรือถึงเมืองจีน หลวงนายศักดิ์บรรยายบรรยากาศบ้านเมืองจีน ขั้นตอนการตรวจคนเข้าเมืองที่ประเทศจีนอย่างละเอียด เช่น การยื่นพระราชสาส์นต่อข้าราชการจีน เพื่อตรวจพระราชสาส์นรายชื่อของราชทูตไทยอย่างเคร่งครัดด้วยหน้าตาที่เคร่งขรึม ทั้งนี้ คณะราชทูตที่เดินทางมาเมืองจีน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ต้องขึ้นไปเคารพพระเจ้ากรุงจีนที่ปักกิ่ง ส่วนหลวงนายศักดิ์ผู้ประพันธ์ไม่ได้ขึ้นไปถวายเครื่องราชบรรณาการกับอีกกลุ่มที่ปักกิ่ง แต่อยู่ที่เมืองกวางตุ้งเพื่อทำหน้าที่ค้าขายเพื่อนำกำไรกลับกรุงธนบุรี บทพรรณนาใน *นิราศกวางตุ้ง* ที่อยู่ในเมืองจีนจึงเป็นการพรรณนาสิ่งที่พบเห็นในเมืองกวางตุ้ง หลวงนายศักดิ์บรรยายว่า พบเจอผู้หญิงขายบริการ ขอทานในเมืองจีน เมืองจีนมีผู้คนพลุกพล่าน และบรรยากาศการค้าขายในเมืองกวางตุ้ง ที่หลวงนายศักดิ์บรรยายและก็ได้แสดงความรู้สึกของตนลงไปด้วย

(3) ส่วนปิดเรื่อง หลวงนายศักดิ์ ได้กล่าวว่า เดินทางมาปฏิบัติหน้าที่ที่กวางตุ้งสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากนั้นจึงขอพระเกียรติ

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ พระชนมายุครบ 100 พรรษา

เมื่อได้วิเคราะห์องค์ประกอบทั้งสามส่วนของ *นิราศกวางตุ้ง* แล้ว ในหัวข้อย่อยต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งวิเคราะห์องค์ประกอบของ *นิราศกวางตุ้ง* ตามองค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมนิราศ คือ ส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง 3 ส่วน (สุภาณี พัดทอง, 2552, น. 58–59) จากนั้นจะนำ *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ เปรียบเทียบกับ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เพื่อศึกษาข้อแตกต่างที่สัมพันธ์กับเนื้อหา ในฐานะการอ่านวรรณกรรมข้ามชาติ

3.1 ส่วนนำเรื่อง

ในส่วนนำของวรรณกรรมไทย ผู้ประพันธ์มักจะเปิดเรื่องด้วยบทประณามพจน์ คือบทไหว้พระรัตนตรัย ไหว้ครู และเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รวมทั้งขอพระบารมีพระมหากษัตริย์ปกเกล้าปกกระหม่อมให้เดินทางปลอดภัย (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549, น. 78) จากนั้นจะกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเดินทาง นิราศบางเรื่องอาจจะไม่ได้ดำเนินเรื่องตามองค์ประกอบข้างต้น หรืออาจจะมีการปรับเปลี่ยนบ้างสลับตำแหน่งบ้าง หรือนำไปไว้ส่วนอื่นของเนื้อเรื่องก็ได้ (สุภาณี พัดทอง, 2552, น. 58–59)

ส่วนนำเรื่อง ถือเป็นส่วนสำคัญของขนบการแต่งวรรณกรรมนิราศ ใน *นิราศกวางตุ้ง* หลวงนายศักดิ์ ยังคงรักษาขนบการแต่งตามแบบแผน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เขียนร่ายบทสวดขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่มีขนาดยาวเหมือนนิราศคำโคลงเหมือนนิราศในสมัยอยุธยา แต่หลวงนายศักดิ์ ยังคงขนบบูชาพระมหากษัตริย์นี้ไว้ตอนเปิดเรื่อง และต่อด้วยการกล่าวถึงวัตถุประสงค์การเดินทางที่ตนต้องเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งจะยกตัวอย่างประกอบ ดังต่อไปนี้

3.1.1 บทประณามพจน์

บทประณามพจน์ใน *นิราศกวางตุ้ง* กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าทรงเปี่ยมด้วยพุทธบารมี และผู้ประพันธ์ยังได้ขอพึ่งบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ทองหรือร่มโพธิ์ร่มไทรที่ปกป้องคุ้มครองชีวิต ผู้ประพันธ์ในการเดินทางไปทำภารกิจที่เมืองกวางตุ้ง เมื่อจบการสรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแล้ว หลวงนายศักดิ์ ยังบรรยายพระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ และการเตรียมเครื่องราชบรรณาการในท้องพระโรง จากนั้นจึงขอพรต่อพระศรีรัตนตรัยให้ปกป้องคุ้มครองกองเรือ 11 ลำที่ขนเครื่องราชบรรณาการไปประเทศจีนครั้งนี้ตามลำดับ ดังความว่า

“สรวมชีพบังคมบรมนารถ
ด้วยภักดีชูลีลาบาท อภิวาทขอเบื้องพระบารมี
เปรมโพิสุพรรณกั้นเกษ ไปประเทศกว้างดั่งกรุงศรี
เปนจดหมายมาถวายด้วยภักดี ตามที่ได้สดับเดิมความ

.....

แล้วยกกรมัสการขึ้นเพียงผม พระบรมไตรรัตน์เรืองศรี
เดชะศีลจจาบารมี ทั้งชั้นตือดอดมออำนาจทาน
ขอเปนช่วยเจ็ดชั้นไปกั้นเกษ สรรพเภททุกข์โยในชลน่าน
ให้ปลอดเหตุสารพัดกำจัดการ มัสการแล้วล่องครรไลไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1-2)

บทประณามพจน์ดังกล่าวมีการขอพรจากพระมหากษัตริย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามขนบการเขียนนิราศของหลวงนายศักดิ์นี้ แม้ว่าจะมีได้เขียนเป็นร้อยหรือโคลงเหมือนกับนิราศในสมัยก่อน แต่เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่า หลวงนายศักดิ์น่าจะเป็นผู้รู้หนังสือ และเป็นผู้ที่มีความรู้วรรณกรรมไทยคนหนึ่งในสมัยธนบุรี เพราะว่ามีเนื้อหาเป็นไปตามขนบของนิราศ และมีการใช้อุปลักษณ์เปรียบพระมหากษัตริย์ว่าทรงเป็นดุจรมโพธิ์ร่มไทร ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ในสมัยดังกล่าวว่าทรงเป็นที่พึ่งทั้งด้านการปกครองและทางจิตใจ

3.1.2 วัตถุประสงค์ของการเดินทาง

ในส่วนนำเรื่องของวรรณกรรมนิราศ นอกจากการกล่าวบทประณามพจน์แล้ว ผู้ประพันธ์ยังนิยมเขียนวัตถุประสงค์การเดินทาง และความเป็นมาของการเดินทางไว้ในตอนต้นของนิราศด้วย (สุปาณี พัดทอง, 2552, น. 59)

เนื้อหาส่วนนำเรื่องของ *นิราศกวางดั่ง* หลังจากกล่าวบทประณามพจน์แล้ว ก็กล่าวความเป็นมาของการเดินทางครั้งนี้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระราชประสงค์ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทย - จีน อันเนื่องมาจากตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง ราชสำนักไทยก็ขาดการส่งเครื่องราชบรรณาการให้ราชสำนักจีนถึง 24 ปี หลังสร้างกรุงธนบุรีแล้ว จึงจำเป็นต้องส่งคณะราชทูตไปจิ้มก้องตามพระราชพระเพณีโบราณ เพื่อเป็นการฟื้นฟูไมตรีระหว่างสองราชสำนักดังตัวบทว่า

“เมื่อไอสุริย์สมบุรณ์ด้วยสมบัติ	กับกระษัตริย์ราชคฤฤหา
เคยร่วมพื้นยืนแผ่นสุวรรณมา	แต่นิราเลื่อมเศร้ามานาน
เลื่อมสนองโดยครองกระษัตริย์ชาติ	เลื่อมราชไมตรีไม่มีสมาน
เลื่อมสวาดิชาดมาก็ช้านาน	จะประมาณยี่สิบสี่ปีปลาย
จึงทรงคิดจะติดความตามปฐม	สำหรับราชบรมกระษัตริย์สาย
จึงแผ่พื้นสุวรรณพรรณราย	เอาแบบค้ายพื้นผิเอนเครือวัลย์”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1-2)

ส่วนนำเรื่องข้างต้นที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์การเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการที่ประเทศจีน หลวงนายศักดิ์พรรณนาบรรยายการรับสนองพระราชโองการของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ในท้องพระโรง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ ความประณีตในการจัดเตรียมเครื่องราชบรรณาการในครั้งนี้ และยังสะท้อนถึงความตั้งใจพระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างแท้จริง

สิ่งหนึ่งที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ ลักษณะการจัดเครื่องราชบรรณาการในเนื้อหา มีการใช้ตราบัวแก้ว และการเขียนพระราชสาส์นบนใบลานทอง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการทูตที่ส่งไปในฐานะกษัตริย์ ซึ่งตราบัวแก้วที่มีการประทับไปพร้อมกับเครื่องราชบรรณาการและของนอกบรรณาการนี้เป็นตราประจำกรมพระคลังในสมัยธนบุรี ตราดังกล่าวมีสถานะหน้าที่การทูตและการค้าระหว่างประเทศ (เสถียร ศุภโสภณ, 2527, น. 83) ดังความว่า

“ไดยินพร้อมยอมอวยแล้วอภิวาท	กราบบาทด้วยค่านับแล้วรับสั่ง
ทูลโดยลำดับมาเปนตราตรึง	ที่หยุดแล้วจะยังยืนควร
จึงพระบาททรงราชนิพนธ์สาร	เปนตะพานนพคุณควรสงวน
ให้เขียนสารลงลานทองทวน	จัดส่วนบรรณาการละลานตา
อนึ่งนอกจิมก้องเปนของถวาย	ก็โปรยปรายประทานไปหนักหนา
ทั้งนายห้างขุนนางในนครา	ให้มีตราบัวแก้วสำคัญกัน
แล้วจัดทูตทูลคำให้จำสาร	บรรณาการพร้อมสิ้นทุกสิ่งสรรพ
ทั้งของแถมแนมความนันทามครัน	เปนกำนันถวายนอกบรรณาการ
แล้วทรงสั่งสิ่งของเปนสองเหล่า	อย่าควบเข้าแบ่งพร้องเปนสองฐาน
ฝ่ายทูตนั้นให้ว่าบรรณาการ	โดยฉบับบูรณาวรตมา

อนึ่งนอกจิมก้องเปนของถวาย
บรรทุกเสร็จทั้งลิบเอ็ดเมตรา

รับสั่งยกให้ทนายข้าหลวงว่า
มาทอดท่าคอยฤกษ์เรียงลำ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 2-3)

กล่าวโดยสรุป ในส่วนนำเรื่องก็ได้กล่าวบทประณามพจน์ขอพระบารมี
พระมหากษัตริย์ให้คุ้มครองผู้ที่เดินทาง ขอพรพระรัตนตรัยให้คุ้มครองระหว่างปฏิบัติหน้าที่ และ
กล่าวถึง ความเป็นมาและวัตถุประสงค์การเดินทาง ซึ่งทำให้เห็นว่ากวียังคงขนบการเขียนนิราศ
คือ การไหว้พระมหากษัตริย์ ซึ่งสะท้อนความคิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประพันธ์ในฐานะ
ข้าราชการต่อพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยดังกล่าว

ในหัวข้อถัดไปจะนำเสนอส่วนนำเรื่องของ *นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทยและฉบับแปล*
จีน มาเปรียบเทียบเพื่อศึกษาความแตกต่าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1.3 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนนำเรื่อง

การแปลส่วนนำเรื่องใน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ผู้แปลยังคงรักษาข้อความ
ของต้นฉบับไว้ครบ คือ วัตถุประสงค์การเดินทางไปเมืองกวางตุ้งเพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการให้แก่
พระเจ้ากรุงจีน แต่ในส่วนของบทประณามพจน์ที่สื่อถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นส่วน
สำคัญของ *นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย* สารในข้อความฉบับแปลมีการเปลี่ยนแปลงข้อความ คือ
เปลี่ยนจากการขอพรสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเพื่อปกป้องคุ้มครองเรือในการเดินทาง เป็น
การเดินทางเข้าวัดอารามเพื่อขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา คือพระโพธิสัตว์ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 ประณามบท

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

ด้วยภักดีชูลีลาบาท
เปนร่มโพธิสุวรรณกั้นเกษ
เปนจดหมายมาถวายด้วยภักดี

“สรวมชีพบังคมบรมนารถ
อภิวาทขอเบื้องพระบารมี
ไปประเทศกวางตุ้งกรุงศรี
ตามที่ได้สดับเดิมความ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“虔诚谒梵宫，顶礼拜金容，愿乞菩提荫，佑贡朝广东”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปล นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน

“ด้วยความศรัทธาอันแรงกล้าข้าพเจ้าขอเคารพสักการะพระอาราม น้อมกราบ
สักการะองค์พระพุทธรูปพระพักตร์ทองคำ ขอพึงร่มโพธิ์ร่มไทร ให้พระบารมีปกปักรักษาคุ้มครองคณะทูตไป
กวางตุ้ง”

จากข้อความข้างต้น ในต้นฉบับหลวงนายศักดิ์ สรรคคำว่า “บรมนารถ” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อแปลเป็น นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ผู้แปลเลือกใช้คำว่า จินหรง (金容) ซึ่งมีความหมายว่า พระพุทธรูปพระพักตร์สีทอง แทนคำว่าพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ในวรรคแรกสุด ผู้แปลยังใช้คำว่า ฟันกง (梵宫) ที่มีความหมายว่า วัด ขยายเข้ามาในตอนต้นว่า ผู้แต่งเข้าวัดเพื่อขอพรจากพระพุทธรูป บริบทดังกล่าวจึงทำให้บทประณามพจน์นี้ มิได้กล่าวถึงการขอพรและขอร่มพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และยังมีได้กล่าวถึงการเขียนนิราศเรื่องนี้ว่า เป็นจดหมายนำมาถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงก่อนเดินทาง แต่เป็นการขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาออกเดินทาง ในแง่ของขนบการประพันธ์ บทประณามพจน์จากตัวบทต้นทางยังปรากฏอยู่ แต่ขนบของความเปรียบจากต้นฉบับที่สื่อความหมายถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นหายไปฉบับภาษาจีน

ตัวอย่างที่ 2 การขอพรจากพระรัตนตรัย

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แล้วยกกรมัสการขึ้นเพียงผม
เดชะศีลลัจจาบารมี
ขอเปนช่วยเจ็ดชั้นไปกั้นเกษ
ให้ปลอดเหตุสรวพัดกำจัดมาร

พระบรมไตรรัตน์เรืองศรี
ทั้งชั้นตือดอดอมอานวยทาน
สรรพเภททุกขไภยในชลน่าน
มัสการแล้วล่องครรไลไป”

(พระยามหาอนุภาพ, 2462, น. 1-2)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“合十敬顶礼，诚心三宝呼；守戒荐功德，贫济困亦扶，乞为七重障，法力佑征夫，风涛鱼龙宅，化作平静途。”

(Hsu , 1940, p. 38)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“สิบนิ้วพนมเหนือหัว ครีธาต่อพระรัตนตรัย ถือนศีลทำความดี ช่วยเหลือคนยากลำบาก ขอพรเป็นกำแพงมาคุ้มครองเจ็ดชั้น มาปกป้องผู้ที่ต้องห่างบ้านห่างเมือง จำพวกสัตว์อันตรายในน้ำและลมพายุ ขอให้พ้นภัยและเดินทางราบรื่น”

ในส่วนเนื้อหาที่เรื่อกำลังออกจากกรุงธนบุรีนี้ หลวงนายศักดิ์พนมมือขอพรพระรัตนตรัย ผู้แปลได้ใช้คำภาษาจีน ที่หมายถึงพระรัตนตรัยตรงตัวถูกต้องคือซานเป่า (三宝)¹² ที่มีความหมายตรงกับฉบับภาษาไทยคือพระรัตนตรัย นอกจากนี้ผู้แปลยังได้ใส่เชิงอรรถอธิบายคำว่าพระรัตนตรัยว่า

“三宝原文作 Trai Ratana，释氏以佛、法、僧为三宝，佛说法而僧保守之，得永以济世度人，故皆为宝也。”

(Hsu , 1940, p. 38)

คำแปล

“三宝 (ซานเป่า) ต้นฉบับคือ Trai Ratana แปลมาจากพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ รวมเป็นพระรัตนตรัย โดยพระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นผู้แสดงธรรม และพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดรักษาพระธรรม ทำให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ตลอดไปเพื่อช่วยเหลือโลกและนำพาผู้คนให้พ้นทุกข์ ดังนั้นสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้จึงล้วนเป็นพระรัตนตรัยเช่นกัน ”

ข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องเกี่ยวกับคำศัพท์ด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาของผู้แปล ทำให้เห็นถึงความพยายามตรวจสอบความถูกต้องที่จะรักษาความถูกต้องของต้นฉบับให้มากที่สุด จึงสันนิษฐานได้ว่า ในตัวอย่างที่ 1 นั้น ผู้แปลเข้าใจความหมายของเนื้อหาส่วนที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผิด โดยน่าจะมีเหตุผลทางด้านวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม

ส่วนนำเรื่องที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ รายละเอียดวัตถุประสงค์การเดินทางและปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ต้องเดินทางไปเมืองจีนครั้งนี้ ในส่วนนี้ ผู้แปลได้แปลออกมามีข้อมูลครบถ้วนและยังตั้งข้อสังเกต และหาข้อมูลเพิ่มเติมในการแปลเรื่องเวลาการเดินทางอีกด้วย ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างให้เห็นภาพดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 3 ระยะเวลาขาดส่งเครื่องราชบรรณาการของไทย

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“เลื่อมสนองโดยครองกระษัตริย์ชาติ เลื่อมราชไมตรีไม่มีสมาณ
เลื่อมสวาดิชาดมาก็ช้านาน จะประมาณยี่สิบสี่ปีปลาย”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1-2)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“ 今夕迥不同，一绝廿四载， ”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ในตอนนี้อ่คบค้ำกันมานาน เมื่อขาดกันก็ยี่สิบสี่ปี”

ในตัวอย่างที่ 3 จะเห็นว่าข้อความในฉบับแปล ผู้แปลก็ยังคงรักษาความหมายตามต้นฉบับ คือ ระยะเวลาขาดการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกัน 24 ปี ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากต้นฉบับแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ผู้แปลให้ความสนใจกับระยะเวลาดังกล่าว โดยเสนอข้อคิดเห็นว่าน่าจะเป็น 14 ปี (Hsu, 1940, p. 38) ซึ่งจะอธิบายและยกตัวอย่างในบทที่ 4 อีกทีในหัวข้อ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์จีน

ตัวอย่างที่ 4 การบรรยายการเตรียมเครื่องราชบรรณาการ
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ควรเปนจอมจุลจักรราช	แล้วเสด็จบัลลังก์อาศน์ออกสนาม
แย้มพระโอษฐ์ประติพิทแล้วตรัสความ	อำมาตย์หม่อมมีนามประนมฟัง
จึงพระบาททรงราชนิพนธ์สาร	เปนตะพานนพคุณควรสงวน
ให้เขียนสารลงลานทองทวน	จัดส่วนบรรณาการละลานตา
อนึ่งนอกจิมก้องเปนของถวาย	ก็ไปรยปรายประทานไปหนักหนา
ทั้งนายห้างขุนนางในนครา	ให้มีตราบัวแก้วสำคัญกัน”

(พระยามหาอนุภาพ, 2462, น. 2)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“圣主坐明堂，笑口言端详，群臣聆旨意…御笔草表章，瑰丽弥足珍，有若玉津梁，缕写金贝叶，灿烂自炫光，职贡进方物，输诚有逾常，颁赐宝玺印，…”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“พระองค์ทรงประทับที่พระที่นั่งท้องพระโรง ทรงแย้มพระสรวลและตรัสสั่งเหล่าขุนนางตั้งใจรับฟังพระบัญชา...ทรงนิพนธ์สาร ซึ่งสวยงามและล้ำค่า เสมือนนำไปสู่ความสำเร็จ บรรจงเขียนสุพรรณบัฏ ช่างตระการตาและสว่างไสว ราชทูตเตรียมของบรรณาการ แสดงความจงใจมากกว่าปกติและยังพระราชทานตราพระราชลัญจกรไปด้วย”

จากตัวอย่างที่ 4 มีข้อสังเกตเรื่องการใช้คำแปลที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก ในกรณีนี้ผู้แปลก็ได้ปรับเปลี่ยนคำที่สื่อถึงสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้กลายเป็นพระพุทธรูป หรือพระพุทธรูปเจ้าตั้งในที่ตอนแปลบทประณามพจน์ แต่ผู้แปลเลือกใช้คำว่า เจริญ (圣主) ซึ่งเป็นคำเรียกแทนกษัตริย์ในสมัยศักดินา สามารถใช้กับจักรพรรดิพระมหากษัตริย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาและบุคคลชนชั้นสูงได้

ในบริบทนี้มีความหมายตรงกับต้นฉบับ คือ หมายถึงองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สามารถอธิบายเหตุผลดังต่อไปนี้

คำว่า เซิงจู (圣主) แปลตามบริบทต้นฉบับคือ สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงประทับและแจ้งพระราชโองการในการเดินทางครั้งนี้

บริบทดังกล่าว มีการแปลคำศัพท์เกี่ยวกับขุนนางคอยรับสนองพระราชโองการ คือฉวินเฉิน (群臣) แปลว่าเหล่าขุนนาง และรับสนองราชโองการ ในฉบับภาษาจีนใช้คำว่า จื่ออี้ (旨意) ในบริบทนี้จึงหมายถึงพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ โดยปกติคำว่า จื่อ (旨) คำเดียวมักหมายถึงคำสั่งขององค์จักรพรรดิในสมัยโบราณ

คำว่า “ทรงราชนิพนธ์สาร” ผู้แปลใช้คำว่า อี้วี่ (御笔) เป็นคำราชาศัพท์ที่ใช้เมื่อจักรพรรดิทรงนิพนธ์งานด้วยตนเอง ในบริบทนี้ที่ยกตัวอย่างมา ผู้แปลยังคงรักษาด้านฉบับตามเดิม คือ ยังแปลคำที่สื่อถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงราชนิพนธ์สารเพื่อเตรียมดำเนินการการไปถวายเครื่องราชบรรณาการในครั้งนี้

ส่วนที่ 2 คือ การแปลตราบัวแก้วด้วยภาษาจีนว่า เป่าสี่อัน (宝玺印) ซึ่งมีความหมายว่า ตราประทับของจักรพรรดิหรือเทียบเท่าตราพระราชลัญจกรของไทย ซึ่งก็ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าผู้แปล ได้แปลข้อมูลนี้ออกมาโดยแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์การเดินทาง โดยเฉพาะหากดูการใช้ตราบัวแก้ว ซึ่งก็เป็นสัญลักษณ์ของการติดต่อแบบการทูต หรือหากจะมองจากฉบับแปลผู้แปลก็ใช้ เป่าสี่อัน ซึ่งเทียบเท่าตราพระราชลัญจกรหมายความว่า การเดินทางในครั้งนี้ คือ การติดต่อกันแบบระหว่างราชสำนักต่อราชสำนัก

จากตัวอย่างที่ยกมาในส่วนนำเรื่อง แสดงให้เห็นว่าผู้แปลมีความตั้งใจที่จะรักษาเนื้อความให้ตรงตามต้นฉบับให้มากที่สุด โดยสังเกตได้จากการแปลวันเวลาที่บันทึกการเดินทาง การแปลการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนการเดินทาง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การแปลบทประณามพจน์ คือ การขอพรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในตอนต้น มีการใช้คำภาษาจีนที่เปลี่ยนแปลงจากพระมหากษัตริย์เป็นพระพุทธรูป และในขณะเดียวกัน ในการแปลถึงการขอพรต่อพระรัตนตรัยในช่วงเรือเรือออกเดินทาง ผู้แปลใช้คำภาษาจีนได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้แปลยังได้ทำคำทับศัพท์และเชิงอรรถอธิบายคำแปลของพระรัตนตรัยไว้ โดยมีใจความสำคัญว่า การขอพรต่อพระรัตนตรัยเป็นการขอพรให้ปกป้องคุ้มครองในบริบทก่อนเดินทาง จึงยังแสดงให้เห็นว่าผู้แปลมีความตั้งใจในการรักษาความครบถ้วนของต้นฉบับอย่างมากผ่านการทำเชิงอรรถอธิบายในประเด็นทางศาสนา

ดังนั้น การแปลบทประณามพจน์ใน *นิราศกวางตุ้ง* โดยเฉพาะส่วนที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ มีความคลาดเคลื่อน ซึ่งอาจเกิดจากความไม่เข้าใจ หรือความเข้าใจผิดของผู้แปลที่มี

ต่อชนบทการประพันธ์บทประณามพจน์ของวรรณกรรมไทย กล่าวคือ ผู้แปลมีความเข้าใจว่าการขอพรในการเดินทางนั้น กวีจะขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งอธิบายได้ผ่านการเลือกคำแปลและการทำเชิงอรรถอธิบาย จึงมีโอกาสเป็นไปได้ว่าผู้แปลเข้าใจว่าการขอพรในการเดินทาง เป็นการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา มิได้ขอพรต่อพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ของการแปลน่าจะมุ่งไปที่รายละเอียดของการเดินทาง ในมิติของประวัติศาสตร์มากกว่ายอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ จึงทำให้ผู้แปลมีความสนใจที่ตรวจสอบวัตถุประสงค์ของเดินทางเดินทางในส่วนนำเรื่อง เช่นเวลา ของบรรณาการ และความคิดของกวีแทน ปัจจัยดังกล่าวที่เสนอมานี้มีส่วนทำให้ผู้แปลเข้าใจส่วนยอพระเกียรติคลาดเคลื่อนไปจากต้นฉบับ

กล่าวโดยสรุปสำหรับการเปรียบเทียบส่วนนำเรื่องใน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* จะเห็นได้ว่าผู้แปลพยายามการรักษาความถูกต้องจากต้นฉบับไว้ให้ได้มากที่สุด ส่วนที่มีความแตกต่างกันระหว่างต้นฉบับและฉบับแปล คือ บทประณามพจน์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ ซึ่งในฉบับภาษาจีนได้มีการเปลี่ยนเป็นการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา และขอพรต่อองค์พระพุทธรูป

3.2 ส่วนเนื้อเรื่อง

นิราศกวางตุ้ง จัดอยู่ในนิราศประเภทบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ (มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 623) เนื้อเรื่องจึงมักจะเน้นพรรณนาสิ่งที่พบเห็นระหว่างทาง เช่น สถานที่ที่พบเห็น ผู้คนที่พบเจอและเชื่อมโยงกับความคิดของตนเอง อาจมีการแสดงทัศนะของตนลงไปในช่วงบางตอนบ้าง วันและเวลาของการเดินทางเรื่องในนิราศประเภทนี้มักจะบันทึกไปตามวันเวลาและสถานที่ที่ผ่านตามลำดับที่เกิดขึ้นจริง (สุภาณี พัดทอง, 2552, น. 56)

ส่วนเนื้อเรื่องของ *นิราศกวางตุ้ง* สามารถแบ่งส่วนเนื้อหาสำคัญตามองค์ประกอบของวรรณกรรมนิราศ ได้แก่ บทคร่ำครวญถึงคนรัก ความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม สิ่งที่พบเจอระหว่างการเดินทาง การพรรณนาอารมณ์และการเชื่อมโยงทัศนคติของกวีจึงจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

3.2.1 บทคร่ำครวญถึงคนรัก

ใน *นิราศกวางตุ้ง* กวีพรรณนาคร่ำครวญถึงหญิงคนรัก หลังจากการกล่าววัตถุประสงค์การเดินทาง ขณะที่เรือกำลังจะเลี้ยวออกจากกรุงธนบุรี กวีพรรณนาว่ามีความจำเป็นต้องจากบ้านจากเมือง จากคนรักไปปฏิบัติหน้าที่ กวีพรรณนาตามขนบวรรณกรรมไทยว่า ในชาติที่แล้วคงจะพราดลูกพราดพ่อแม่ของสัตว์ต่าง ๆ เอาไว้ ในชาตินี้จึงต้องรับกรรมด้วยการจากเมืองของตนไป

“ครั้นเรือล่องคล้อยคลองตลาดเลี้ยว ดลิ่งเหลียวแล้วชลไ নয়ไหล

จะจากเรือนจากเพื่อนภริยาไกล	ดังสายใจนี้จะขาดจากอาตมา
โอ้ความปรีดีเปรมเกษมสันต์	ตั้งแต่จะนับวันคอยหา
จะนับเดือนเคลื่อนสรวงจักรา	จะก้มหน้านั่งชำระกำไป
ชรอยพรากรเนื่อนกวิหคขัง	บ่ราครังรับลูกเขาเปนไฉน
มาตามทันบันร้าวไวกกลางใจ	ให้จำไกลจากราชธานี”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 3)

ในตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า *นิราศกวางตุ้ง* แม้ว่าจะเป็นนิราศที่มีความแตกต่างไปจากนิราศร้างรักที่นำความโศกเศร้าจากการลาจากมาเป็นแก่นสำคัญของการเขียน แต่หลวงนายศักดิ์ยังคงบทร่ำครวญถึงหญิงคนรักไว้ แม้ว่าไม่มากแต่ยังคงแสดงถึงการแตงนิราศตามชนบลานางไว้เพียงครั้งเดียวในขณะที่เรือกำลังออกจากกรุงธนบุรี

3.2.2 ความเชื่อ พิธีกรรม และขนบธรรมเนียม

นิราศกวางตุ้ง มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม และขนบธรรมเนียมเป็นจำนวนมาก สิ่งที่กวีพบเจอระหว่างการเดินทางนั้นได้รับการเรียบเรียงเป็นลำดับตามวันเวลาและเส้นทางที่เรือผ่าน การพรรณนาสิ่งที่พบเห็น เริ่มเมื่อเรือออกจากปากน้ำ มีบทบรรยายสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ตลอดชายฝั่งที่เรือแล่นผ่าน พร้อมทั้งบอกเล่าตำนานตามสถานที่ต่าง ๆ ชื่อสถานที่ตามภูมิประเทศ สรรพสิ่งที่พบเจอระหว่างทาง และการพรรณนาสิ่งที่พบเห็นอย่างละเอียดว่ามีที่มา รูปลักษณะ และลักษณะอย่างไร

เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงความเชื่อ พิธีกรรม และขนบธรรมเนียมในหัวข้อนี้ จะจำแนกตามสิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาใน *นิราศกวางตุ้ง* ซึ่งสามารถแบ่งสิ่งพบเจอระหว่างการเดินทาง ได้แก่ ตำนานเรื่องเล่า พิธีกรรม และชื่อสถานที่ที่พบเจอระหว่างเดินทาง มีรายละเอียดตามหัวข้อย่อยต่อไปนี้

3.2.2.1 ตำนานเรื่องเล่า

ตำนานในหัวข้อนี้ หมายถึง เรื่องเล่าที่ได้บันทึกไว้โดยผู้ประพันธ์ได้เขียนบรรยายไว้ว่าเป็นเรื่องที่เล่าขานกันมาอีกทีหนึ่ง สิ่งที่ผู้ประพันธ์พบเจอตามชายฝั่ง อาจเป็นเทพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ตามสถานที่ที่เรือแล่นผ่าน และเล่าเป็นนิทานต่อกันมา ซึ่งมีดังนี้

(1) **ตำนานเขาหัวโล้น** หลังจากเรือออกจากเมืองไทยผ่านเมืองพุทไธมาศ ซึ่งปัจจุบัน คือ นครท่าเตียน (Hà Tiên) ประเทศเวียดนาม หลวงนายศักดิ์เสนอไว้ว่า มีเรื่องเล่าขานกันว่า มีเกาะหนึ่งที่ไม่ปรากฏชื่อ เป็นเกาะเขาหินผาโล้นไม่มีต้นไม้ขึ้นเลยสักต้น เล่ากันมาว่า เกาะนี้เคยเกิดฟ้าผ่ากลางภูเขา เกิดเป็นไฟลุกไหม้ไม่หยุดจนภูเขานี้โล้นไม่มีต้นไม้ใบหญ้าขึ้นอีกเลย

พอเรือผ่านแล้ว หลวงนายศักดิ์จึงได้เห็นลักษณะทางกายภาพของเกาะที่ตรงกับตำนานที่เล่าขานกันมา

ตำนานจากพื้นที่ดังกล่าว ยังไม่สามารถระบุแน่ชัดได้ว่าคือที่ไหน มีเพียงแต่ชื่อเรียกท้องถิ่นว่า เขาช้างข้ามคีรีศรี (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 132) สันนิษฐานไว้ว่า น่าจะ คือ เมืองพานเทียต (Phan Thiet) ประเทศเวียดนาม พื้นที่กล่าวมานั้น โลงโล้นคล้ายทะเลทราย ปัจจุบันน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่หนึ่ง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2561, น. 222) ดังความว่า

“แล้วก็ไปสามวันถึงบรรพต	นามกำหนดช้างข้ามคีรีศรี
ตระหง่านเขาเงาชลธิ	เขาวามีเพนนิทานบุราณมา
ว่าเขานี้อัคคิกลาวต	เมื่อไฟฟ้าผ่าฟาดลงภูผา
แล้วลูกใหม่ไล่เลี่ยลามศิลา	พฤษาจึงไม่ลัดระบัดใบ
ดูก็เหมือนหนึ่งจะต้องทำนองกล่าว	ด้วยเรื่องรารอยมีอยู่ที่โคล
แล้วแล่นผ่านพ้นสถานที่นั้นไป	จนอุไทยแจ่มแจ้งโทยมบน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

(2) ตำนานสาปปีศาจกวางเป็นหิน ในระหว่างเรือผ่านเมืองอินต้งตัวบุตร ตำนานดังกล่าวปัจจุบันอยู่บริเวณเมืองญาจิง¹¹ สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นที่ตั้งของปราสาทโพนาการ์ หรืออีกชื่อเรียกว่า เทวสถานอินดูโพธินคร (Po Nagar) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2561, น. 222; ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 132) เรื่องเล่าขานว่า บณูเขาลูกหนึ่งไม่ปรากฏชื่อ มีหลักหินศิลาเด่นตระหง่านอยู่ ซึ่งตามตำนานเล่าต่อกันมาว่าในขณะนั้นพระนารายณ์ทรงบำเพ็ญพรตอยู่ มีปีศาจตนหนึ่งได้แปลงร่างเป็นกวางมาปรากฏตัวต่อหน้าพระองค์ พระนารายณ์จึงทรงแผลงศรใส่ปีศาจที่แปลงร่างมา สาปให้กลายเป็นก้อนหิน และก้อนหินดังกล่าวก็ตั้งตระหง่านอยู่ตรงกลางเกาะดังกล่าวจวบจนปัจจุบัน

“ก็ลุยังอินต้งตัวบุตร	สูงสุดเทิดเทียมพระเวหน
ตระหง่านเขาเงาดำลงจ้ำชล	ฝ่ายบนเบื้องจอมครินราย
มีศิลาหนึ่งปักเพนกำหนด	ปลาดหลอกกว่าบรรพตทั้งหลาย

¹¹ บางตำราเขียนว่า ญาจางหรือญาตริง

ฟังแกลงหลายปากมามากมาย	ว่าเป็นครนารายณ์อวตาร
เมื่อเสด็จออกคงไปทรงพรต	ยังบรรพตศาลาโลยไพรสาณท์
ทรงเพลงสาตรครไพรอนราญ	พิฆาฏมารซึ่งแปลงเป็นกวางมา
แล้วสาปครให้เป็นท่อนคิลापัก	จึงประจักษ์อยู่ที่จอมภูผา
ทรงสถานที่ประมาณสมมุติมา	ก็หมายตาเหมือนจะต้องบูรณกาล”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

3.2.2.2 พิธีกรรม

พิธีกรรมในหัวข้อนี้ หมายถึง สิ่งที่กวีได้บันทึกพิธีกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็นพิธีที่ได้ปฏิบัติขณะอยู่บนเรือ พิธีกรรมที่กวีเห็นชาวบ้านท้องถิ่นที่อาศัยอยู่บริเวณฝั่งปฏิบัติหรือพิธีที่กวีพบเห็นและได้ปฏิบัติเมื่ออยู่ที่ประเทศจีนแล้ว

(1) **พิธีเซ่นไหว้ผี** เป็นพิธีกรรมได้บันทึกไว้เมื่อเรือออกจากเขตประเทศไทย ข้ามทะเลอ่าวไทยไปยังบริเวณชายฝั่งประเทศกัมพูชาที่เมืองพุทโธมาศ มีการพูดถึงพิธีกรรมที่ผู้เดินเรือปฏิบัติกันระหว่างเดินเรือ คือ การเซ่นไหว้บูชาผีทะเล โดยสาธตเทเหล้าลงทะเล และเผากระดาษ หรือนำเปิดไก่ไหว้บูชาผีเจ้าที่เจ้าป่า ดังที่เนื้อหาในนิราศที่เสนอไว้ว่า

“จึงบูชาตรงนำพุทโธมาศ	เส้นสาตลงท้องทะเลใหญ่
กระดาษเผารินเหล้าแล้วลอยไป	เชื่อว่าไหว้ผีน้ำในท่ามกลาง
เขาล้มไถ่ลงไหว้เทเวศร์	ตามเพศที่สถิตย์อยู่คิงขร
บรรดาพวกเรือค้าเภตราจร	ถวายกรตามตำแหน่งทุกแห่งไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 5-6)

(2) **ประเพณีลอยเรือจำลอง** หลวงนายศักดิ์ ยังได้บันทึกประเพณีของคนท้องถิ่นที่ได้พบเจอในระหว่างการเดินทาง เช่น พิธีลอยเรือจำลองเซ่นไหว้เทพเจ้าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมน้ำของชาวจีนโพ้นทะเล ในพินิจดังกล่าว ชาวบ้านจะทำเรือจำลองขนาดเล็กใหญ่ จากนั้นจะนำเรือจำลองขนาดต่าง ๆ ลอยลงน้ำ จุดธูปบูชาและเผาเรือจำลองตามประเพณี พินิจดังกล่าวเป็นพิธีบูชาเทพที่เกี่ยวกับเรือและเพื่อสะเดาะเคราะห์ ในเนื้อเรื่องบันทึกไว้ว่า

“แต่แปลกอย่างออกที่ทำสำเภาน้อย กระจอยร่อยพอฟังเสนาหา

เอาเชือกเสาเพลาไปใส่เกตรา	แล้วเย็บผ้าถุงเสียบึงเรียงราย
บรรดามีเงินทองของेमโอช	สรรพโภชนาใส่ลงบรรจุถวาย
เอากระต๊ากวาคูรูปทุกตัวนาย	ทั้งนายท่ายคั่นหนทุกคนไป
แล้วยกสำเภาน้อยลงลอยน้ำ	เหมือนถ้ายล้าที่ร้ายให้คลายได้
เผวกระต๊ากฟาดเคราะห์เสดะไป	ตามวิไลสัจจแต่ก่อนมา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 8)

(3) พิธีไหว้พระแม่มาจู่ เมื่อเรือเข้าเขตประเทศเวียดนาม สันนิษฐานว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องด้วยหลังจากการไหว้เรือจำลองยังมีการเคารพเทพเจ้าสำคัญองค์หนึ่งคือพระแม่มาจู่

พระแม่มาจู่ เป็นเทพเจ้าที่ได้รับความศรัทธาและเคารพบูชาอย่างสูงในหมู่ผู้ที่เดินทางไปมาโดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งน้ำ ผู้ศรัทธาเชื่อว่าพระแม่มาจู่เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองให้การเดินทางปลอดภัย (สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์, 2565, น. 42) ในตัวบทผู้คนในพื้นที่นำเบ็ดไถมาเช่นไหว้ และเทลงทะเล มีการเผวกระต๊าก ขวอนโคมจีนบูชาเรียงตามริมน้ำตลอดทาง การไหว้พระแม่มาจู่ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าองค์หนึ่งในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเล ในปัจจุบันประเทศไทยก็ยังคงมีการเซ่นไหว้พระแม่มาจู่อยู่

“แล้วเขาทำเปิดไถไหว้เทเวศร์	ตามเกวาทที่ทะเลแล้วเทถวาย
แต่ขลุ่ยขลุกลแล้วลุกขึ้นโปรยปราย	กระต๊ากพรายเผาเพลิงถกเกวี่ง
เย็นเข้าไหว้เจ้าด้วยม้าพ่อ	พระหมาจ้อฟั้งอิงคี่งเนื่อง
ครั้นค่ำขวอนโคมเคียงเรียงเรียง	ตลอดเบื่องนำท่ายที่ร้ายไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10-11)

(4) พิธีไหว้วาฬ เมื่อผู้ที่เดินเรือประสบกับความหวาดกลัว เช่น ในตอนที่เรือแล่นตัดผ่านมหาสมุทรจากประเทศเวียดนามเข้าปากอ่าวเมืองจีน กระบวนเรือพบวาฬขนาดใหญ่โผล่ขึ้นบนผิวน้ำ ทำให้ผู้คนที่อยู่บนเรือต่างหวาดกลัว สันนิษฐานได้ว่า วาฬเป็นสัตว์น้ำขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถพบได้บ่อย ในเนื้อเรื่องอธิบายว่า วาฬมีตัวใหญ่น้ำจะขนาด 35 วา หางของวาฬยาว 15 วา ได้ วาฬพ่นน้ำสูงพอกับยอดต้นตาล คนบนเรือต่างกลัวลนลานกันใหญ่ นายเรือรีบหักหัวเรือออกจากบริเวณที่วาฬขึ้นเพื่อหลบหลีก ผู้คนบนเรือต่างคนต่างยกมือไหว้ภาวนา จดรูปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์

เนื่องจากการเดินเรือในสมัยก่อนเชื่อว่าวาฬคืออาเพศ (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 134) บรรดา
ลูกเรือจึงจำเป็นต้องทำพิธีขอพรเพื่อให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากสัตว์ประหลาดตัวนี้

“จะดูโดยทิศใดก็ใจหวาด	วิปลาศเห็นวาฬขึ้นข้างขวา
ประมาณยาราวสามลิบหัววา	ที่ท่อนหน้าไม่ตระหนกประจักษ์ใจ
เขาก็กลับใบปากออกจากที่	คนหนึ่จะให้พ้นแถวสถาน
เอาธูปเทียนบวงบนขึ้นลนลาน	วันทนาปลาวาฬนุ่่นวาย”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10)

การเล่าถึงพิธีกรรมระหว่างการเดินทางก่อนถึงเมืองจีน ส่วนมากจะเป็น
พิธีของชาวบ้านที่อาศัยตามริมน้ำ และพิธีที่กวีได้เห็นบนเรือที่เดินทางมักเป็นพิธีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม
จีน เนื่องจากเรือในสมัยโบราณจะแล่นด้วยวิธีการเลาะตามชายฝั่งไปเรื่อย ๆ มิได้ตัดผ่ากลางทะเล
(ประวัติศาสตร์นอกตำรา, 2564) จึงทำให้กวีได้พบเจอ และจดบันทึกตำนานและพิธีกรรมของ
ชาวบ้านริมน้ำ ส่วนพิธีกรรมที่พบเห็นและประกอบพิธีบนเรือนั้น เป็นเพราะสมัยก่อนชาวไทยต้องจ้าง
พ่อค้าชาวจีนที่เดินทางไปมาค้าขายกับไทยให้เดินเรือให้ ชาวเรือจีนจึงประกอบพิธีแบบจีนบนเรือ
ระหว่างเดินทาง (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 136) นับว่าตลอดการเดินทาง กวีเขียนบรรยายเรื่อง
เล่าที่หลากหลายที่พบเจอ เมื่อเรือเข้าถึงเมืองจีนแล้ว หลวงนายศักดิ์บันทึกเรื่องเกี่ยวกับตำนานและ
พิธีกรรมน้อยลง แต่จะเน้นพรรณนาสิ่งที่พบเจอในเมืองกวางตุ้ง กฎระเบียบ ธรรมเนียม หรือพิธีต่างๆ
ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่เมื่ออยู่ในเมืองจีน

(5) พิธีตรวจคนเข้าเมือง เมื่อเรือเข้าด่านตรวจ มีการยื่นพระราชสาสน์
ต่อจ่งเอี้ย¹² ซึ่งเป็นตำแหน่งนายทหารใหญ่ผู้ตรวจพระราชสาสน์ กวีพรรณนาบรรยากาศระหว่างที่เรือ
ค่อย ๆ แล่นเข้าด่านตรวจ ว่ามีนายทหารมากมายคอยรักษาความสงบอยู่ตามด่าน และมีกองทัพ
จำนวนมาก หลวงนายศักดิ์บรรยายว่า

¹² จ่งเอี้ยเมื่อเทียบกับ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน คือ 总爷 อ่านออกเสียงภาษาไทยว่า จ่งเหยีย เป็นชื่อ
ตำแหน่งเรียกหัวหน้านายทหารสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง

“ฝ่ายจีนจงเอี้ยซึ่งเปนใหญ่	ได้คุมไพร่สิบหมื่นรักษาสถาน
ก็ลงเรือรบพลันมีทันนาน	มาถามการข่าวข้อคดี
ฝ่ายทูตตอบว่าพระราชสาร	พระผู้ผ่านอยุธยาดีศรี
มาจิมก้องโดยคลองประเพณี	จำเรอราชไมตรีตามโบราณ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 12)

ขั้นตอนการขอเข้าเมืองในสมัยนั้น นายทหารจงเอี้ยผู้ตรวจคนหน้าด่าน จะขอดูพระราชสาสน์จากผู้ที่เดินเรือเข้ามา จากนั้นนายทหารที่รักษาความปลอดภัยจะตรวจพระราชสาสน์และสิ่งของที่อยู่บนเรือ เมื่อตรวจสอบความถูกต้องเสร็จหมดแล้ว นายทหารจะส่งคนขึ้นค้นเรือ ตรวจบัญชีรายชื่อผู้ที่เดินทางมาด้วยว่าตรงกับที่ได้ส่งมาหรือไม่ เมื่อทุกอย่างเรียบร้อยก็จะปล่อยเรือของคณะราชทูตไทยให้เข้าเมืองกวางตุ้ง จากนั้นข้าราชการประจำเมืองกวางตุ้งก็ใช้ม้าเร็วส่งสารไปราชสำนักปักกิ่ง เพื่อขอพระบรมราชานุญาตเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน โดยใช้ม้าส่งพระราชสาสน์ใช้เวลาทั้งหมด 27 วัน จึงมีพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าจากราชสำนักปักกิ่ง หลวงนายศักดิ์บันทึกไว้ว่า ทั้งหมดนี้เป็นขั้นตอนก่อนที่จะได้เข้าร่วมพิธี

“แล้วให้คนเร็วรีบยังนักเรศ	ถวายเหตุราชศฤศกุหา
แต่กำหนดนับไว้ทั้งไปมา	นี้ทางม้ายี่สิบเจ็ดราตรี
ผู้ถือสารจึงเอาสารรับสั่งส่ง	ให้กับจงตงคูหมือ
แล้วคัดข้อสารมาพาที	ว่าพระเจ้าหมื่นปีนังโปรดปราน
ให้ส่งทูตไปถวายอภิวาท	ตามราชตำราโบราณสาร
กับสิ่งของในคลองบรรณาการ	ที่นอกอย่างโบราณมีมา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20)

(6) พิธีปั้นสั้ว หลังจากเสร็จพิธีส่งพระราชสาสน์ขอพระบรมราชานุญาตเข้าพบพระเจ้ากรุงจีน เจ้าหน้าที่ก็พาคณะทูตไทยไปประกอบพิธีสำคัญ คือ พิธีปั้นสั้ว หรือ ปั้นสั้วนิ่ม หน้าโหลาน หลวงนายศักดิ์เขียนไว้ว่า พิธีปั้นสั้วนั้นคล้ายพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของไทย ดังความว่า

“แต่ข้อทูตที่จะได้ไปอภิวาท	ยังพระบาทหมื่นปีศรีสวรรค์
ต่อแล้วการเคารพอภิวาท	ปั้นสั้วนิ่มหน้าโหลาน
เปนปีนปักหลักจีนทุกจังหวัด	เหมือนไทยถือน้ำพิพัฒน์พิธีสถาน

ประชุมชอบพร้อมหน้าบูชการ

วันประสูติพระผู้ผ่านนครา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20-21)

รายละเอียดการประกอบพิธีในบทพรรณนาเขียนไว้ว่า ราชทูตไทยต้องแต่งตัวตามที่ทางเจ้าหน้าที่จีนสั่ง จากนั้นนั่งเรือต่อไปที่ตึกแห่งหนึ่ง เป็นสถานที่ประกอบพิธีปั้นสื่อก่อนการแต่งตัวเพื่อเข้าร่วมพิธีปั้นสื่อก่อน ต้องแต่งตัวให้สง่างามมีภูมิฐาน ราชทูตไทยสวมเสื้อเสนาภูกุญ ทุกคนแต่งตัวสมฐานะสง่างามเตรียมความพร้อมเข้าพิธีสำคัญ ซึ่งในครั้งที่ยังตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเขียนลงอีกด้วย จากนั้นหลวงนายศักดิ์ก็พรรณนาความสวยงามละลานตาของตึกที่ประกอบพิธีว่า เป็นหออาคารที่กว้างขวาง ภายในทาสีทองทั้งหมด บทสืทองตามฝาผนังประกอบด้วยภาพวาดเขียนและเป็นภาพวาดเขียนสวยงาม บริเวณรอบอาคารประดับด้วยโคมจีนเรียงรายแซมด้วยผ้าแพรสีแดง

“ไปอภิวันท์ปั้นสื่อก่อนนครา

ข้างทูตไทยผู้จะไปถวายกร

เป็นคนเจนจัดเช่นในเชิงเก่า

นุ่งยกช่อกระจกใจผจง

เอาเสนาภูกุญใส่วิไลเกษ

พระพี่เลี้ยงข้าหลวงทั้งปวงตาม

ตามเพศขุนนางแต่ปางก่อน

ก็ผืนผ่อนแต่งแจ้งให้งามทรง

ถึงแก่เกล้าก็จรีตยังหยิบหย่ง

ฉลององค์อดัดลัดประทานงาม

ดั่งไชยเชษฐบุราณชาญสนาม

ทหารหามคันเกี่ยวด้วยกันไป

.....

ทั้งจ้าวปิ่นยืนงามไปตามถนน

ถึงสถานที่จะได้ไปอภิวันท์

ล้วนปิดทองธรรมชาติแล้ววาดเขียน

ที่ถิ่นฐานสอ้านโอพาร์

อันโรงรีซึ่งเป็นที่สำหรับรับ

ใส่ภูรายข่ายรอบเป็นขอบคัน

ที่ว่างคนลดเลี้ยวเป็นหลายหลั่น

พิศพรรณเพียงจะแลละลานตา

ธงเทียนพื้นสุวรรณเลขา

รจนาโคมเคียงเรียงกัน

นั้นประดับแพรแดงแก่งสรรค์

เอาพื้นพรรณแพรลาดเป็นหลังคา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 22)

บทพรรณนาที่เขียนถึงพิธีปั้นสื่อก่อนยังให้รายละเอียดว่า การปั้นสื่อนั้นต้องก้มกราบอยู่ 3 ครั้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ราชทูตไทยไม่คุ้นเคย ราชทูตไทยยังต้องกลืนข้าในระหว่างที่

ประกอบพิธี หลังจากประกอบพิธีปั้นสื่อเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ให้คณะราชทูตของไทยเดินทางกลับที่
พักเพื่อเตรียมตัวทำภารกิจต่อ ดังความว่า

“แต่ยืนรับค่านับก็หนักหนา	ออกระอาแล้วไม่วายที่ผายผัน
ครั้นพร้อมหน้าแล้วก็พากันจรจรัล	ไปอภิวันท์ปั้นสื่อสำหรับมา
เขาขุขลุลูกพร้อมแล้วกรอมกราบ	ข้างเหล่าไทยมิใคร่ราบแต่โรยหา
ก็กลั่นสรวลอยู่จนถ้วนทั้งสามครา	แล้วกลับมาสถิตย์โรงเมื่อแรกไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 23)

ทั้งนี้ ใน นิราศกวางตุ้ง ได้กล่าวถึงถึงพิธี “ปั้นสื่อ” ถึง 4 ครั้ง ดังนี้

“แต่ข้อทูตที่จะได้ไปอภิวาท	ยังพระบาทหมื่นปีศรีสวรรค์
ต่อแล้วการเคารพอภิวันท์	ปั้นสื่อนี้มน้ำโหลาน
.....	
ไปอภิวันท์ปั้นสื่อในนครเศ	ตามเพศขุนนางแต่ปางก่อน
ข้างทูตไทยผู้จะไปถวายกร	ก็ผ่นผ่อนแต่งแจ้งให้งามทรง
.....	
แต่ยืนรับค่านับก็หนักหนา	ออกระอาแล้วไม่วายที่ผายผัน
ครั้นพร้อมหน้าแล้วก็พากันจรจรัล	ไปอภิวันท์ปั้นสื่อสำหรับมา
.....	
เราปั้นสื่อด้วยกันในวันนี้	ก็เปนที่บุญธรรมน้นหนักหนา
ครั้นสายแสงแรงศรีพระสุริยา	ก็ต่างคนต่างคลาไปจากกัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 21-23)

“ปั้นสื่อ” ที่ปรากฏใน นิราศกวางตุ้ง นั้นมีผู้ที่ศึกษาและให้คำอธิบาย
เกี่ยวกับคำนี้ 3 คำอธิบาย ดังนี้

(1) สันนิษฐานว่า อาจเป็นหลักเมืองที่เมื่อคณะราชทูตจากต่างแดน
เดินทางไปถึงจะต้องปฏิบัติ ซึ่งพิธีดังกล่าวคล้ายการเคารพตัวแทนพระองค์พระเจ้าเจียนหลง (มณีนพ
พรหมสุทธิรักษ์, 2562, น. 264-265)

(2) สันนิษฐานว่า ปั่นสื้อ น่าจะเป็นตำแหน่งขุนนางชั้นผู้น้อยด้านธุรการ (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 156–157)

(3) ปั่นสื้อ มาจากคำว่า วันโซ่ว (万寿) หมายถึง เทศกาลปั่นสื้อมักจะใช้จัดขึ้นเมื่อวันเฉลิมพระชนมพรรษาของจักรพรรดิจีนใน *นิราศกวางตุ้ง* หมายถึงวันคล้ายวันบรมราชสมภพจักรพรรดิเฉียนหลง (ยวู่เหริน เลี้ยว, 2567, น. 48)

อาจกล่าวได้ว่า ปั่นสื้อ ที่ปรากฏในตัวบทนี้ เป็นพิธีที่สำคัญพิธีหนึ่ง เนื่องจากการเชิญคณะราชทูตทุกคนไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีการก้มกราบตามพระราชพิธีโบราณ ซึ่งหลวงนายศักดิ์ได้บันทึกไว้มีนัยยะว่า เป็นการบรรจุเป้าหมายการเดินทางอย่างหนึ่ง ก่อนกลุ่มคณะราชทูตส่วนหนึ่งเดินทางขึ้นปักกิ่ง และกลุ่มของหลวงนายศักดิ์เองอยู่ค้าขายที่กวางตุ้งต่อ แสดงให้เห็นว่าราชสำนักจีนรับรู้ว่าคุณะของหลวงนายศักดิ์เป็นตัวแทนของราชสำนักธนบุรีอย่างเป็นทางการแล้ว ข้อมูลดังกล่าวมีประโยชน์ต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอย่างมาก

การจดบันทึกตำนาน พิธีกรรมจากสถานที่ต่างๆ ที่หลวงนายศักดิ์เขียนลงใน *นิราศ* ไม่ว่าจะเป็นตำนานเรื่องเล่าตามสถานที่ที่พบเจอตั้งแต่เรือออกจากเมืองไทยจนถึงเมืองจีน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนเรือหรือที่หลวงนายศักดิ์พบเห็นตามชายฝั่ง หรือแม้แต่เมื่อเรือเข้าเมืองจีนแล้ว รวมถึงสิ่งที่คณะราชทูตไทยได้ปฏิบัติตามระเบียบครองของประเทศจีนตามไมตรีที่ทั้งสองประเทศได้มีสายสัมพันธ์อันดีต่อกันมา ล้วนได้รับการบันทึกลงใน *นิราศกวางตุ้ง* รายละเอียดที่หลวงนายศักดิ์ได้บันทึกและพรรณนาลงใน *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นลักษณะเด่นของนิราศเรื่องนี้ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะสำคัญของชนบทนิราศที่แต่งเพื่อบันทึกการเดินทางและประสบการณ์

นอกจากนี้ หลวงนายศักดิ์ยังบันทึกสถานที่ที่พบเจอเป็นระยะโดยเฉพาะระหว่างเดินทาง ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งของวรรณกรรมนิราศที่เน้นบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ สถานที่ที่ปรากฏใน *นิราศกวางตุ้ง* ยังสอดคล้องกับการเดินเรือจากจีนมาไทยในสมัยก่อนอีกด้วย (Yao & Xu, 1952, pp. 83–84) หากนำแผนที่การเดินทางด้วยเรือมาเทียบจะพบว่า ตั้งแต่เรือออกจากไทยไปจนถึงเมืองจีน สถานที่ที่ปรากฏตั้งแต่เมืองปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นเรือแล่นเรือเลาะตามชายฝั่ง ผ่านสถานที่ต่าง ๆ ของประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม ผ่านเกาะมาเก๊าจนถึงเมืองจีน นั้นสอดคล้องกับแผนที่เดินเรือตามเส้นทางที่มีการเดินเรือจริงในสมัยธนบุรี

3.2.3 การพรรณนาอารมณ์และทัศนของกวี

การพรรณนาอารมณ์และทัศนของกวี เป็นลักษณะหนึ่งของกลอนนิราศ กล่าวคือ กลอนนิราศเป็นนิราศที่เน้นบันทึกการเดินทางไปพร้อมกับครวญสวาท ส่วนมากจะพรรณนาเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสิ่งที่พบเห็นระหว่างเดินทาง (ถาวร สิกขโกศล, 2526, น. 153–164) ส่วนในนิราศ

ประเภทบันทึกการเดินทางหรือประสบการณ์ไปต่างแดนนั้น ผู้ประพันธ์จะนิยมบันทึกสถานที่ที่พบเจอ และในบางครั้งอาจเชื่อมโยงกับความรู้สึกโลกทัศน์ของกวีลงไปในตัวบทนิราศด้วย ความรู้สึกและทัศนะต่าง ๆ ล้วนเป็นรูปธรรม มิได้เน้นการเพ้อฝันถึงนางเป็นที่รัก ลักษณะที่เชื่อมโยงความคิดกับสิ่งที่ตนพบเห็นลงไปตัวบทเป็นส่วนสำคัญของวรรณกรรมนิราศประเภทนี้

การพรรณนาอารมณ์และการแสดงทัศนะของหลวงนายศักดิ์ ใน *นิราศกวางดุ้ง* แบ่งเป็นสองส่วนสำคัญ คือ ส่วนแรก เป็นช่วงที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง สิ่งที่หลวงนายศักดิ์แสดงอารมณ์มักเป็นความเกรงตัวต่อภัยอันตรายและเชื่อมโยงต่ออำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะกล่าวอีกครั้งในหัวข้อการยอพระเกียรติ อีกส่วนหนึ่งที่หลวงนายศักดิ์แสดงทัศนะต่อสิ่งที่พบเห็น คือ ช่วงที่เรือได้เดินทางในประเทศจีนแล้ว หลวงนายศักดิ์มีการพรรณนาสิ่งที่พบเห็นและแสดงความคิดเห็นลงในบทนิราศอยู่ไม่น้อย เช่น การแสดงทัศนะต่อสภาพบ้านเมือง ภูมิอากาศ ผู้หญิงจีน ขอทาน และท่าที่ต่อราชสำนักจีน

3.2.3.1 การวิพากษ์วิจารณ์สภาพบ้านเมืองประเทศจีน

ตัวอย่างแรกที่มีการแสดงทัศนะต่อสิ่งที่พบเห็นคือ เมื่อเรือถึงเมืองจีน หลวงนายศักดิ์แสดงความคิดเห็นว่าประเทศจีนไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนประเทศไทย และใช้ความเปรียบอภินิหารว่ามีผู้คนอยู่หนาแน่นจนไม่เห็นสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติอย่างปลาและนกหรือแม้แต่ต้นไม้ นอกจากนี้ ในบทที่พรรณนาตลาดริมน้ำของจีน หลวงนายศักดิ์ยังวิพากษ์วิจารณ์ว่าคนจีนนั้นกินเนื้อสัตว์หลายชนิดมากเกินไป ซึ่งกวีเห็นว่าเป็นบาปกรรม ดังความว่า

“เห็นวารินนี้ไม่มีมีจฉาชาติ

บนอากาศขาดหม้อสุกฤณา

.....

อันหมูแพะแกะกะทิงมึงหึงห่าน

เต็มตลาดดาซคูไม่รู้วาย

มีแต่จะฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

ไม่อาจบาปหยาบพันที่คณนา

อรัญวาศเล่าก็ไร้รุกขา

พลูธาดาดาชด้วยคนไป

วันละพันก็ไม่พานพอขาย

บ้างซื้อจ่ายวันไขว่กันไปมา

เปนตรุษสารทไทยจิตรช่างมิจฉา

ความอุส่าห์มิให้เสียสิ่งไรไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 13-17)

3.2.3.2 การแสดงทัศนะต่อผู้หญิงจีน

นอกเหนือจากทัศนะที่หลวงนายศักดิ์แสดงเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในประเทศจีนแล้ว กวียังแสดงความสนใจต่อผู้หญิงจีนไว้หลายประเด็น เช่น ท่าทางของโสเภณีที่อยู่ตามแพลอยน้ำ ผิวพรรณหญิงสาวที่สวยงาม หรือการมดเท็จของผู้หญิงจีนเป็นรูปดอกบัว

ในครั้งแรกเมื่อเรือเข้าเมืองจีนและมีการเอ่ยถึงผู้หญิงว่าด้วยความ
เสียดายที่ห้ามข้าราชการไทยขึ้นไปยุ่งกับโสเภณีริมน้ำว่า

“มิให้ไทยเอาหญิงมาพึ่งพา	อันการสวาทนี้กำชับกันหนักหนา
ที่รักตัวเขาก็กลัวไม่พานพา	ที่แกมกล้ำก็เข้ากลัวเอาตัวพัน
เสียแรงมาพาร่างถึงกว้างต้ง	เข้มนม่งว่าจะลองก็ต้องพริ้น
ได้ชมงามอยู่แต่ไกลมิได้กัน	ครั้นถึงวันรวีวารเวลา”

.....

อันนารีเรือลากสำหรับจ้าง	นั้นรูปร่างหมดจดสดใส
นวลน้อมจิ้มลิ้มลไมใจ	เมื่อดูไกลเอ๋ยมลอตา
ครั้นเข้าใกล้ก็เห็นเลือดชายจะเผือดผาด	ด้วยการสวาทไม่หลีกเลือกภาษา
แขกฝรั่งอังกฤษวิลันดา	จะไปมาย่อมได้อาไครยกัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 15-16)

จากความที่ยกมา จะเห็นว่าหลวงนายศักดิ์รู้สึกเสียดายที่อุตสาหกรรม
ข้ามน้ำข้ามทะเลมา แต่ไม่สามารถซื้อหญิงบริการหรือไม่สามารถหลับนอนกับหญิงสาวที่จีนได้ กวี
แสดงทัศนะว่าการร่วมสวาทนั้นเป็นธรรมชาติของผู้ชายที่ไม่แยกชนชาติ เมื่อเห็นหญิงจีนที่ขายบริการ
ในเรือจ้างมีความงดงามก็จึงมีความปรารถนา นอกจากนี้กวียังได้พรรณนาเปรียบเทียบหญิงขาย
บริการกับหญิงที่อยู่ในเมืองว่ามีความแตกต่างกัน ดังความว่า

“อันขมสาวที่ชาวสกลมาศ	ไม่อุจาดเหมือนจีนประจำท่า
อันรูปทรงสรรเสริญจำเรียดา	ครั้นพิศเบื่องบพาทก็เสียดาย
เอาผ้าคาดขึงเหนียวจนเรียวรัด	พาวิบัติอินทรีให้มัสลาย
จะดำเนินมิใคร่ตรงพอทรงกาย	ยอมใช้ขายขายค้ามาให้กิน
มีแต่จะพึงผัวเปนครวใจ	ตัวได้แต่จะร่วมภิรมย์ถวิล
แต่ขายถ้อยทุกจริตผิดกระบิล	ยอมคว่ำผินประติพัทธ์อยู่อตรา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 19)

ในกลอนตอนที่ยกมานี้ กวีเห็นว่าผู้หญิงจีนนั้นใช้ผ้ารัดขาตนจนเดินไม่ได้
ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของผู้หญิงจีนโบราณว่าต้องรัดขาตนเองให้เหมือนรูปดอกบัว เพื่อให้ตนเดิน

ได้ไม่แข็งแรงคู่อ่อนแอและให้ฝ่ายสามีเป็นผู้เลี้ยงดูนั้น จึงเป็นหญิงสาวที่มีเสน่ห์ (Gao, 1995, p. 1) ทั้งนี้ หลวงนายศักดิ์แสดงทัศนคติต่อวัฒนธรรมดังกล่าวว่า น่าเสียดายที่หญิงสาวเหล่านี้มีความงดงามแต่ถูกรัดเอาไว้จนส่งผลต่อร่างกาย ทำให้เดินไม่ได้จนต้องอาศัยสามีเลี้ยงดู

เมื่อคณะราชทูตได้มีโอกาสเล่นเรือบู่บ้านเมืองในเมืองกวางตุ้ง หลวงนายศักดิ์แสดงความคิดเห็นว่า หญิงสาวจีนที่อยู่ตามเมืองมีรูปร่างหน้าตาน่ารัก ปากแดงสีสดเหมือนลิ้นจี่ แต่งกายสวมเสื้อมีลวดลายสวยงาม ลักษณะท่าทางน่าทะนุถนอม และยังบอกต่อว่าขนาดดูคนธรรมดา ยิ่งงดงามขนาดนี้ ถ้าเป็นพระธิดาหรือหญิงชั้นสูง จะยิ่งงดงามขนาดไหน แต่น่าเสียดายที่มีโอกาสขึ้นฝั่งทำความรู้จัก

“อันหมู่สาวสุตามัชฌิมาหมาย
ที่เยี่ยมยลอยู่บนตึกใน
ดูยืนแต่ละอย่างกับนางเขียน
ผัดภักตร์ผิวพรรณดั่งจันทร์รา
นาสิกเลื่องทรงดั่งวงขอ
งามเกศาดำเพศมูริน
ปากแดงนัยด้วยแสงลิ้นจี่แต้ม
ไล่เลื่องงามสามสีสลับกัน
แม่น้องค์พระธิดาดวงสมร
แต่ได้ดูหมู่ข้ายังอาไลย

นั้นแต่งกายแซมมวยด้วยไม้ไผ่
นั้นอำไพพิศพรังพรายตา
ทั้งจีบเจียนยั่วชวนเสนาหา
ในย่นากวัดแกว่งดั่งแสงนิล
งามคองามคิ้วควรถวิล
ปักปิ่นมวยห้อยสร้อยสุวรรณ
เมื่อยิ้มแย้มนำชมภิรมย์ขวัญ
พื้นสุวรรณแวววาวบวไลยใจ
จะเอกเอี่ยมอรชรสักเพียงไหน
ดังสายใจนี้จะยึดไปหยิบชม”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 18)

การแสดงอารมณ์และความรู้สึกถึงผู้หญิงที่กวีได้พบในเมืองจีน โดยเฉพาะการชมสาวงาม การแสดงความเสียใจที่มีได้ร่วมสวาทกับโสเภณีจีน หรือการแสดงเปรียบเทียบกิริยาท่าทางความงามของสาวจีนในเมืองว่า มีความงดงามและอยากครอบครอง แสดงให้เห็นถึงความใคร่ต่อหญิงสาว แม้ว่ามีไซ้คนรักแต่ยังคงอารมณ์ดังกล่าวอยู่บ้างในบทนิราศ

3.2.3.3 การแสดงความรู้สึกของการเดินทาง

ในช่วงที่ต้องแยกย้ายกันปฏิบัติหน้าที่ หลวงนายศักดิ์แสดงความรู้สึกใจหาย เมื่อคณะราชทูตที่เดินทางมาด้วยกันต้องแยกย้ายกันไปปฏิบัติหน้าที่ โดยคณะราชทูตบางส่วนก็เดินทางต่อไปราชสำนักที่ปักกิ่ง ส่วนตนอยู่ชายของเพื่อนำเงินกลับกรุงธนบุรี กวีแสดงความรู้สึกว่าการค้าขายนั้นเหนื่อยมาก สู้ให้ตนไปออกรบเสียดีกว่า ความว่า

“อันโดยทางที่จะไปนั้นไตรมาศ	จึงถึงราชปักษ์กรุงศรี
ฝ่ายทูตเขาจะไปเห็นได้ดี	เพราะธูลีบาทคุ้มคลุมไป
อันพวกผู้อยู่ขายจำหน่วยของ	แต่นั่งตรองนอนตรอมจนผอมผำ
ที่ขาดเหลือเจือครบบรรจบไป	ก็มีในบาญชีว่าทั้งห้าบาน

.....

อันเหล่าไทยที่ได้ไปเป็นเพื่อนยาก	ข้ามทะเลลำบากนั้นแสนเช็ด
แต่ตรากรน้ำตราฝนแล้วทนเย็น	จะนั่งนอนแต่เขม้นไม่เว้นวาง

.....

ประการใดไปทางระวางเหตุ	ก็สังเกตรัถยาเข้ามาถวาย
เห็นการค้าเหลือบ่าจะแบกตะพาย	ถ้าหักค่ายฤดีทัพขอรับไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 23-25)

กล่าวโดยสรุปว่าส่วนเนื้อเรื่องของ นิราศกวางดั่ง มีลักษณะเป็นวรรณกรรมนิราศที่จดบันทึกสิ่งที่ตนพบเจอ และยังสอดแทรกทัศนคติเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็น ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมนิราศ ที่เน้นบันทึกการเดินทางที่มีการแสดงทัศนะ อารมณ์ และความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ ในเรื่อง หลวงนายศักดิ์ แสดงความรู้สึกเรื่องหน้าที่การงานที่เดินทางมายังเมืองจีน รวมทั้งสิ่งที่พบเจอซึ่งแตกต่างจากที่เมืองไทย และส่วนสุดท้าย คือ การแสดงความรู้สึกต่อหญิงสาว แม้ว่าหลวงนายศักดิ์จะไม่ได้เชื่อมโยงต่อหญิงคนรักตามขนบนิราศ แต่การแสดงความรู้สึกดังกล่าว ยังเป็นลักษณะการถ่ายทอดความรู้สึกความอยากใคร่ในเพศตรงข้าม ทำนองเดียวกับขนบการชมนาง ในประการสุดท้าย คือ กวีมีการแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การเดินทางว่าการเดินทางมาปฏิบัติหน้าที่นั้นเหนื่อยมาก หากมีรอบหน้าจะขอไปออกทัพรบเสียดีกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเดินทางมาเมืองจีนครั้งนี้คงจะเหนื่อยมาก แต่ทุกสิ่งอย่างนั้นทำเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

3.2.4 สถานที่ที่พบเจอ

ในหัวข้อนี้จะยกตัวอย่างสถานที่ที่หลวงนายศักดิ์ ได้เขียนไว้ใน นิราศกวางดั่ง ซึ่งสถานที่ที่ได้เขียนไว้ในแต่ละจุด มีประโยชน์ต่อการศึกษาในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์ และเป็นปัจจัยสำคัญต่อการนำไปศึกษาในแวดวงประชาคมจีน ซึ่งจะอธิบายอย่างละเอียด เพื่อให้เห็นประเด็นสำคัญในฐานะวรรณกรรมนิราศบันทึกการเดินทางไปต่างแดน

นิราศกวางตุ้ง มีลักษณะเด่นอย่างหนึ่ง คือ กวีบันทึกชื่อสถานที่ที่พบเจอตลอดการเดินทาง ชื่อสถานที่ดังกล่าวล้วนเป็นสถานที่ที่พบเจอและมีปรากฏจริง หัวข้อย่อต่อไปนี้จะยกตัวอย่างสถานที่ 3 ส่วน คือ สถานที่ที่อยู่ในเขตประเทศไทย สถานที่ระหว่างเดินทางและสถานที่ในประเทศจีน

(1) สถานที่ในประเทศไทย กระบวนเรือทั้ง 11 ลำมีเส้นทางเริ่มต้นที่ธนบุรี ไปสมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ จากนั้นจึงออกจากพรหมแดนประเทศไทย

สถานที่แรกที่ได้บันทึก คือ ช่วงพักเรือเพื่อหยุดรอน้ำขึ้นที่บริเวณเมืองปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีหินโสโครกทำให้ท้องตืดเรือไม่สามารถแล่นต่อได้ เรือต้องหยุดพักรอน้ำขึ้น 2 วัน จึงข้ามทะเลอ่าวไทยมุ่งหน้าไปจนถึงเมืองสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

“ครั้นถึงเมืองปากน้ำพอย่ำม้อง
ทอดสมอรอรั้งประทั่งใจ

ดูเหว้าร้องเพลงประจูล์ไสมย
อยู่ที่ปากชลาลัยนั้นสองวัน

.....

จึงถึงที่สามร้อยยอด
ตามเคยล้งเวยแก่ท้าวญ

เขาหยุดทอดไหว้เทวทำขวัญ
ที่ล้ำคณหลักคามเคยมา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 4-5)

(2) สถานที่ระหว่างเดินเรือ หลังจากเรือออกจากเขตพรหมแดนประเทศไทย เรือผ่านเขตประเทศกัมพูชาและเวียดนาม นับตั้งแต่เรือออกจากเมืองสามร้อยยอด กระทั่งเข้าเขตประเทศกัมพูชา หลวงนายศักดิ์แทบมิได้บันทึกสถานที่ที่ผ่าน เข้าใจว่ากลัวอาจคุ้นเคยกับสถานที่อยู่แล้ว (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 131) จนถึงจุดแรกที่บันทึกไว้ คือ เมืองพุทไธมาส จากนั้นกวีจึงเริ่มบันทึกชื่อสถานที่ เช่น เกาะมัน เขาขุน เกาะกุนตุน เมืองปาสัก จนถึงปากอ่าวเวียดนาม และสุดท้ายก็ออกสู่ทะเลจีนใต้ทางประเทศเวียดนาม

“แต่ตราบคำย่ำรุ่งจนเรืองแสง
ถึงเกาะมันคิดว่ามันยังมากมี
แล้วไปสองวันเล่าก็เขาขุน
เปนสองเกาะน้อยใหญ่แต่ไกลตา

ก็เล่นแซงเสียดพันศิริศรี
ได้ถามถึว่าบูรณประมาณมา
บ้างเรียกเกาะกุนตุนภูผา
กับขอบฝั่งนั้นลักห้าโยชน์ปลาย

.....

ครั้นถึงแหลมเลี้ยวหน้าเมืองปาสัก

ก็ประจักษ์ปากน้ำพอจำได้

เห็นเรือญวนยื่นแจวเปนแถวไป
แล้วไปสองวันครึ่งก็ถึงไศล
เกลือกจะออกชิงไชยสีไพริน

เขาใช้ใบเล็มล่าออกหาหิน
เห็นปากน้ำญวนใหญ่ก็ใจฉิว
ก็คิดสู้กว่าจะสิ้นสุดที่”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

เมื่อเรือแล่นเลาะตามชายฝั่งไปจนสุดเขตประเทศเวียดนามแล้ว ต้องแล่นตัดผ่านมหาสมุทรรอบที่ 2 เพื่อข้ามเข้าสู่เขตทะเลจีนใต้ทางเกาะมาเก๊า หลวงนายศักดิ์บันทึกว่าอยู่ที่ทะเลวโหล ซึ่งเป็นปากอ่าวจุดข้ามทะเลไปประเทศจีน สันนิษฐานว่าทะเลวโหลนี้อยู่ช่วงเวียดนามกลางใกล้กับเมืองฮอยอัน หรือดานัง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, น. 222-223)

เมื่อข้ามเข้าเขตทะเลจีนแล้วสถานที่แรกคือปากอ่าวโหลบาน ในเนื้อหลวงนายศักดิ์ยังเขียนว่าเป็นท่าเรือปากอ่าวของจีนที่อยู่ชั้นนอก จากนั้นผ่านเกาะมาเก๊าและเข้าเมืองกวางตุ้งตามลำดับ

“แล้วจากนั้นสองวันก็เห็นเขา
ค่อยแล่นคล่องไปได้สองทิวารา
เป็นที่ข้ามตามทางไปกวางตุ้ง
แล้วก็กว้างกว่าทางทุกตำบล
กำหนดแต่เขาขวางที่ทางมา
จนวโหลขอบแคว้นแดนศิริน

เปนขอบงายยี่ตยาวไปนักหนา
ก็ถึงวโหลภทเลวน
เห็นสุดมุ่งหมอกมืดไม่เห็นหน
ก็พึงยลเขาบุชาเปนอาจินต์
เปนภาราเหลาล้วนแต่ญวนสิ้น
จึงสุดดินสิ้นเขตรนิเวศญวน

.....

อันโหลบานนี้ทวารแต่ชั้นนอก
จำเพาะทางเข้าหว่างศิริมี

ที่เข้าออกกวางตุ้งกรุงศรี
ครั้นลมดีก็ได้แล่นเข้าโหลบาน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 8-11)

(3) เกาะมาเก๊า กวียังเขียนว่าเห็นฝรั่งอยู่บนเกาะเป็นจำนวนมาก คาดว่าเป็นชาวโปรตุเกส จากนั้นเรือจึงค่อยเข้าเขตแผ่นดินใหญ่

“ขึ้นยืนดูผู้คนมั่งคั่ง
เปนท่วงทีหนีโลกก็ได้การ

ฝรั่งตั้งเต็มเกาะมะเกาสถาน
มีกำแพงสามด้านคูดี”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 11)

(4) **สถานที่ในพรหมแดนประเทศจีน** เมื่อเรือเข้าเมืองจีนแผ่นดินใหญ่แล้ว สถานที่แรกที่ต้องผ่านซึ่งเสมือนด่านตรวจคนเข้าเมือง คือ ด่านพยัคฆ์ ซึ่งเป็นป้อมปราการหน้าด่านของเมืองจีนในเมืองกวางตุ้งที่ราชทูตไทยไปถึงแผ่นดินใหญ่ก่อนที่จะส่งพระราชสาส์น (He, 2010, pp. 40-42)¹³

“ถ้าวันก็ได้สามสิบสามวัน ถ้าสำคัญว่าเท่าไรในวิถี
ก็ได้สามร้อยโยชน์เศษสังเกตุมี ถึงทวารพยัคฆ์ทันใด”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 12)

ในฉบับท การพรรณนาสถานที่ในเมืองกวางตุ้งมีค่อนข้างน้อย ส่วนมากจะเป็นการพรรณนาสิ่งที่พบเห็น และหลวงนายศักดิ์รู้สึกแปลกตามากกว่า เช่น การพูดถึงลักษณะผู้คน ลักษณะเมืองที่มีความแตกต่างไปจากเมืองไทย รวมไปถึงพิธีต่าง ๆ ที่หลวงนายศักดิ์ได้ปฏิบัติหน้าที่เมื่อตนอยู่ในกลุ่มคณะราชทูตที่เดินทางไปด้วย และยังมีการสอดแทรกทัศนคติส่วนตัวของกวีลงไปในแต่ละช่วงการบันทึก

การบันทึกสถานที่ในเมืองจีน มีปรากฏที่เขียนเป็นชื่อเฉพาะเจาะจง คือ กงกวนเก่า หลวงนายศักดิ์เขียนไว้ว่าเป็นสถานที่ที่ต้อนรับคณะราชทูตที่เดินทางมา และกงกวนเก่านี้ยังคงต้อนรับคณะราชทูตไทยที่เคยเดินทางมาก่อนหน้านี้อีกด้วย

“ก็ลุดลดาบลงกงกวนเก่า สถานที่เคยเข้าอยู่อาไศรย
แปดกัทรอกอยู่นอกเวียงไชย ก็เชิญราชสารไว้ที่ควรการ

.....

ฝ่ายทูตก็คืนควรกงกวนเก่า คำนวณเนนับนานอยู่ที่นี่
ครั้นถึงเดือนสิบสองศุกรวัน ขึ้นสำคัญสามค่ำจะจำจร”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20-23)

จากฉบับท หลวงนายศักดิ์บันทึกสถานที่ในเมืองจีนไว้เพียงแห่งเดียว คือ กงกวนเก่า ในขณะที่เนื้อหาส่วนที่เหลือในเมืองจีน กวีมักจะบันทึกสิ่งที่พบเห็นและแปลกตา หรือไม่ก็บันทึกการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองที่ต้องค้าขายอยู่ในเมืองจีน ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่าหลวงนายศักดิ์

¹³ ด่านพยัคฆ์ ตรงกับสถานที่ภาษาจีนคือ หูเหมิน (虎门) หูมีความหมายว่าเสือ เหมินมีความหมายว่าประตู ด่านพยัคฆ์อยู่ที่มณฑลกวางตุ้งประเทศจีน

ไม่ทราบชื่อสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองจีน ประกอบกับหลวงนายศักดิ์อาจจะประสงค์ให้นิราศฉบับนี้เป็นบันทึกการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดเมื่อตอนอยู่เมืองจีนเพื่อนำกลับไปถวายแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของนิราศว่า เป็นจดหมายมาถวายด้วยภักดีก็ได้

การบันทึกสถานที่ของหลวงนายศักดิ์ แสดงให้เห็นว่า หลวงนายศักดิ์ตั้งใจเขียนนิราศเรื่องนี้ เพื่อบันทึกสถานที่ที่พบเห็นตามเส้นทางเดินเรือและเป็นลำดับตามวันเวลา แสดงให้เห็นว่านิราศเรื่องนี้ไม่ใช่นิราศที่แต่งตามจินตนาการ แต่เป็นนิราศที่แต่งขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งพิสูจน์ได้จากเส้นทางและสถานที่ที่มีอยู่จริง ขบนิราศบันทึกการเดินทางดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเส้นทางการเดินเรือสมัยโบราณ เป็นประโยชน์ต่อแวดวงการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – จีน และยังเป็นประโยชน์ต่อแวดวงผู้ที่ศึกษาภูมิศาสตร์ที่ต้องใช้ข้อมูลทางวรรณกรรมไทยอีกด้วย

3.2.5 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนเนื้อเรื่อง

ในการศึกษาเปรียบเทียบส่วนเนื้อเรื่องระหว่าง *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทย กับ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* นั้น ผู้วิจัยพบว่า ในบทคร่ำครวญถึงหญิงคนรักนั้น คาดว่าผู้แปลน่าจะตีความหมายในฉบับภาษาไทยคลาดเคลื่อน ส่วนรายละเอียดการบันทึกสถานที่ระหว่างเดินทางตำนานที่พบเจอระหว่างเดินทาง พิธีกรรมที่ประกอบบนเรือและที่กวีพบเห็น รวมไปถึงสิ่งที่ได้พบเห็นและปฏิบัติในจีน ผู้แปลได้รักษารูปแบบประกอบสำคัญของส่วนต่าง ๆ ในฉบับแปลได้ครบถ้วน ดังที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้

3.2.5.1 การศึกษาเปรียบเทียบบทคร่ำครวญถึงคนรัก

จากการศึกษาเปรียบเทียบส่วนที่กวีได้พรรณนาคร่ำครวญลาจากคนรักในตอนต้นเรื่อง พบว่า ผู้แปลยังรักษาเนื้อหาส่วนนี้ไว้ เพียงแต่มีความเข้าใจความคลาดเคลื่อนคำว่าเพื่อนภริยาว่า หมายถึงเพื่อนสนิท จึงทำให้ในบทแปลภาษาไม่ได้แปลคนรักออกมาดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 บทคร่ำครวญถึงคนรัก

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ครั้นเรือล่องคล้อยคลองตลาดเลี้ยว	ตลิ่งเหลียวแล้วชลในยไหล
จะจากเรือนจากเพื่อนภริยาไกล	ดังสายใจนี้จะขาดจากอาตมา
โอ้ความปรีดีเปรมเกษมสันต์	ตั้งแต่จะนับวันคอยหา
จะนับเดือนเคลื่อนล่องล้งวัจจรา	จะก้มหน้านั่งซำระกาไป
ชรอยพรากเนืองกวิหคขัง	บ้ำราครังรับลูกเขาเปนไฉน

มาตามท้นบ้นร้างไว้กลางใจ

ให้จำไกลจากราชธานี”

(พระยามหามุนี, 2462, น. 3)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“纓回遵水道，黯然泪纷纷，亲朋长别离，依依欲断魂，欢娱赏心乐，而今未可问，岁月迢迢远，屈指徒劳神。曩或捕禽娱，倾巢攫其雏，而今得果报，万里去王都，”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“เรือแล่นคดเคี้ยวไปตามลำน้ำ จิตใจยำแย่น้ำตาไหลริน ต้องลาห่างจากเพื่อนสนิทมิตรสหาย จำใจต้องจากจะขาดใจ ทั้งความสุขและความดีใจ ตอนนี้อย่างไรก็ไม่ได้แล้ว วันเวลาอันแสนยาวไกลเหลือเกิน นั่งนับนิ้วนับวันคิดไปก็ปวดใจ แต่ก่อนเล่นสนุกกับการจับนก รื้อรังเอาลูกนกมา ในวันนี้ได้รับผลกระทบตามสนอง ต้องจากเมืองหลวงไกลนับหมื่นลี้”

ในตัวอย่างที่ 1 คือ บทคร่ำครวญถึงคนรักเมื่อต้องเดินทางไปแดนไกล ในต้นฉบับ กวีได้คร่ำครวญถึงคนรักโดยใช้คำว่า “เพื่อนภริมย์” ก่อนพรรณนาต่อว่าต้องห่างจากคนรักไปแดนไกล ใน นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ผู้แปลใช้คำว่า “ซินผิง” (亲朋) ที่หมายถึง “เพื่อน” แทนคำว่า “เพื่อนภริมย์” โดยคำว่า “ซินผิง” มาจากคำว่า ซิน (亲) ในภาษาจีนมีคำว่าซินซี (亲戚) หมายถึงญาติพ่อแม่พี่น้อง หรือซินเหริน (亲人) ซึ่งมีความหมายถึงญาติพี่น้อง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและมีสายเลือดร่วมกัน ส่วนคำว่า “ผิง” ในภาษาจีนคือคำว่า ผิงหยั่ว (朋友) ที่มีความหมายว่าเพื่อน ดังนั้น ในบทคร่ำครวญที่กล่าวอำลาคนรักดังกล่าวในต้นฉบับมิได้หมายถึงการรำลือคนรัก แต่เป็นเพียงการลาเพื่อนสนิทเท่านั้น

3.2.5.2 การศึกษาเปรียบเทียบ ความเชื่อ พิธีกรรม และขนบธรรมเนียม

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อพิธีกรรม และขนบธรรมเนียมจาก นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทยและภาษาจีน พบว่า ผู้แปลยังคงรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหาได้อย่างสมบูรณ์ ในตัวอย่างที่ยกมาจะประกอบด้วย ตำนานเรื่องเล่า เช่นตำนานเขาหัวโล้น ตำนานการสาป

ปีศาจที่อินตั่งตัวบุตร พิธีกรรมเช่นไหว้ผีตามสถานที่ต่างๆ การสักการะพระแม่มาจูและการไหว้วาฬ
จึงจะยกตัวอย่างมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 ตำนานเรื่องเล่าตำนานเขาหัวโล้น

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แล้วก็ไปสามวันถึงบรรพต	นามกำหนดช้างข้ามคีรีศรี
ตระหง่านเขางำเงาชลธิ	เขาวามีเพนนิทานโบราณมา
ว่าเขานี้อัคคิกาลวาด	เมื่อไฟฟ้าผ่าฟาดลงภูผา
แล้วลูกไหมไล่เลียลามศิลา	พฤษภาจึงไม่ลัดระบัดใบ
ดูก็เหมือนหนึ่งจะต้องทำนองกล่าว	ด้วยเรื่องราวรอยมืออยู่ที่ไศล
แล้วแล่นผ่านพ้นสถานที่นั้นไป	จนอุไทยแจ่มแจ้งโพยมบน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“行行三昼夜，有山越象名，巍然峙海隅，传说久流行，雷击遭回
禄，草木永不萌，犹留焦石迹，足征语入情。过此海天阔，转瞬起旭日，”

(Hsu, 1940, p. 39)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“เดินทางตลอดสามวันสามคืน มีภูเขาชื่อว่าช้างข้าม สูงตระหง่านอยู่สุดมุมทะเล
นิยมเล่าต่อกันมายาวนาน มีฟ้าผ่าลงผืนดินเกิดอัคคีภัย ต้นไม้ก็ไม่งอกอีกเลย รวากับยังคงเหลือแต่หิน
โล้นที่มีรอยไหม้อยู่ ที่ว่ามานั้นก็เข้าใจได้ พอผ่านทะเลนี้ไป พรึบตาเดียวก็สองวันแล้ว”

การแปลตำนานและเรื่องเล่าที่ผูกโยงกับสถานที่ที่พบเจอ ผู้แปลได้แปลชื่อ
สถานที่ได้ครบสมบูรณ์ เช่น ตัวอย่างที่นำมาแสดง จะเห็นว่าผู้แปลได้แปลข้อความเรื่องเล่าว่า เรือต้อง
เดินทางไปสถานที่หนึ่งที่มีชื่อว่าภูเขาช้างข้าม ในภาษาจีนผู้แปลใช้คำว่า เยว่เซียง
(越象) คำว่า เยว่ มีความหมายว่าข้าม ส่วนคำว่า เซียง คือช้าง นอกจากนี้ใน นิราศกวางตุ้งฉบับ

แปลจีน ยังใส่คำทับศัพท์ด้วยอักษรโรมันของช่างข้ามไว้วา Chang Kham ทำให้เห็นว่าผู้แปลต้องการรักษาความถูกต้องจากต้นฉบับมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการแปลจากภาษาไทยมาเป็นภาษาจีนที่อาจทำให้ผู้อ่านภาษาจีนไม่เข้าใจหรือหาชื่อสถานที่จากต้นทางไม่เจอ การใส่คำทับศัพท์ด้วยอักษรโรมันไว้จึงทำให้ผู้อ่านฉบับแปลที่ไม่รู้ภาษาไทยเข้าใจและรับรู้คำจากต้นฉบับได้

ตัวอย่างที่ 2 ตำนานสาปปีศาจกวางเป็นหิน

นิราศกวางตั้ง ฉบับภาษาไทย

“ก็ลุยยังอินตั้งตัวบุตร	สูงสุดเทิดเทียมพระเวหน
ตระหง่านเขาเงาดำลงจ้ำซล	ฝ่ายบนเบื้องจอมครินราย
มีคิลานหนึ่งปักเพนกำหนด	ปลาดหลอกกว่าบรรพตทั้งหลาย
พังแกลงหลายปากมามากมาย	ว่าเพนครนารายณ์อวตาร
เมื่อเสด็จออกคงไปทรงพรต	ยังบรรพตศาลาโลยไพรสาณท์
ทรงเพลงสาตรครไพรอนราญ	พิฆาฏมารซึ่งแปลงเพนกวางมา
แล้วสาปครให้เพนท่อนคิลานปัก	จึงประจักษ์อยู่ที่จอมภูผา
ทรงสถานที่ประมาณสมมุติมา	ก็หมายตาเหมือนจะต้องบูรณกาล”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

นิราศกวางตั้ง ฉบับภาษาจีน

“崔嵬有灵山，怪岩峥嵘拔，有砦若擎天，闻道那罗延，披薜隐石室，
遗矢射妖魔，魔创幻鹿逸，神箭落山巅，化砦犹屹屹，”

(Hsu, 1940, pp. 39-40)

คำแปลจาก นิราศกวางตั้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ภูเขาสูงตระหง่านชื่อหลิงซาน¹⁴ มีโขดหินประหลาดผุดขึ้นอย่างโดดเด่น มีหินผา
ยิ่งใหญ่สูงเสียดฟ้า ได้ยินเรื่องเล่าขานต่อมาของพระนารายณ์ ว่ากันว่าท่านบุกป่าไปซ่อนตัวในถ้ำหิน

¹⁴ ผู้แปลแปลคำว่าอินตั้งตัวบุตรเป็นภาษาจีนว่า หลิงซาน (灵山) โดยผู้แปลใส่วงเล็บด้วยอักษรโรมันว่า Intangtuabutra

ท่านแผลงศรไล่ปีศาจร้าย ลापปีศาจเป็นกวางแล้วหายไป ครคักดีลืทืธี้นั้นยังอยู่บนยอดเขา กลายเป็น หินผาตั้งตระหง่านเด่นชัด”

ในตัวอย่างนี้ ผู้แปลยังคงรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหา เรื่องราวของ พระนารายณ์ทรงแผลงศรไล่ปีศาจที่แปลงร่างมา จากนั้นสาปให้เป็นกวาง

นอกจากนี้ในบทแปล ผู้แปลยังทำเชิงอรรถศึกษาและอธิบายเพิ่มเติม 2 แห่ง คือ ตำนานดังกล่าวที่อิงตั้งตัวบุตร ว่าในเอกสารจีนนั้นก็มีการเดินเรือผ่านจุดนี้ว่ามีพระพุทธรูปอยู่ เมื่อเรือ ผ่านต้องเคารพจึงผ่านไปได้ อีกส่วนหนึ่งคือการกล่าวถึงพระนารายณ์ ว่าเป็นเทพเจ้าสำคัญของศาสนา พราหมณ์ (Hsu, 1940, pp. 39-40)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีเซ่นไหว้ผี

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“จึงบูชาตรงนำพุทไธมาศ	เส้นสาตลงท้องทะเลใหญ่
กระดาศเผาธูปแล้วลอยไป	เขาวัวไหว้ผีน้ำในท่ามกลาง
.....	
เขาล้มไถ่ลงไหว้เทเวศร์	ตามเพศที่สถิตย์อยู่คิงขร
บรรดาพวกเรือค้าเกตรاجر	ถวายกรตามตำแหน่งทุกแห่งไป”
(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 5-6)	

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“前瞻河仙乡，遥拜投牺牲，洒酒求吉祥，焚纸祭魍魉，…投鸡遵古礼，处处祀真神。”

(Hsu, 1940, pp. 39)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“มองไปข้างหน้าเจอเมืองพุทไธมาศ กราบไหว้สักการะแต่ไกลเห็นพร้อมโยน เครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชา สาตสุราอธิษฐานขอความเป็นสิริมงคล เผากระดาศไหว้ภูตผีปีศาจ ...โยนไก่ เซ่นไหว้ตามประเพณีโบราณ ทุกแห่งหนล้วนบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์”

ในตัวอย่างที่ 3 ต้นฉบับกวีได้พรรณนาเล่าเรื่องราวระหว่างเดินเรือว่ามีการทำพิธี เช่น ไหว้ผีที่อยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ โดยในการปฏิบัตินั้นจะทำการสาดเหล้าลงทะเลและเผากระดาษ เมื่อพิจารณาใน นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ผู้แปลยังคงรักษาพิธี การไหว้ผี วิธีปฏิบัติการไหว้ไว้ครบ เช่น การไหว้ผี การสาดเหล้า ใช้ไกในการทำพิธีและการเผากระดาษ เนื้อหาครบตามต้นฉบับ

ตัวอย่างที่ 4 พิธีลอยเรือจำลอง

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แต่แปลทุกอย่างออกที่ทำสำเภาน้อย	กระจอยร้อยพอฟังเสนาหา
เอาเชือกเสาเพลไปใส่เกตรา	แล้วเย็บผ้าถุงเสปียงเรียงราย
บรรดามีเงินทองของेमโอช	สรรพโภชนาใส่ลงบรรจุจวาย
เอากระดาษวาดรูปทุกตัวนาย	ทั้งนายท้ายต้นหนทุกคนไป
แล้วยกสำเภาน้อยลงลอยน้ำ	เหมือนถ้ายลำที่ร้ายให้คล้ายได้
เผากระดาษฟาดเคราะห์เสดาะไป	ตามวิไลสัจจแต่ก่อนมา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 8)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“精制模形船，桅槽色色全，张帆置衣物，备粮复贮钱，取纸绘肖象，合船皆图遍，送船下沧海，随风去天边，化纸循古俗，消灾自安然。”

(Hsu, 1940, p. 40)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“สร้างเรือจำลองอย่างตั้งใจ มีเสากระโดงและหางเสือหลากสี กางใบเรือและวางเสื้อผ้าไว้ มีเตรียมเสบียงอาหารและที่สำหรับเก็บเงินไว้ นำกระดาษมาวาดภาพ ติดภาพวาดไว้ทั่วทั้งเรือ ส่งเรือจำลองลงสู่ทะเล ปล่อยให้ลอยไปตามสายลม เผากระดาษตามประเพณีโบราณ เพื่อขจัดเคราะห์ภัยให้ปลอดภัยสบายใจ”

ตัวอย่างที่ 5 พระแม่มาจู่
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แล้วเขาทำเปิดไ้ไ้หัวเทพเวศร์	ตามเกทที่ทะเลแล้วเทถวาย
แต่ขลุ่ยขลุ่ยแล้วลุกขึ้นโปรยปราย	กระดาษพรายเผาเพลิงถกเงงเรื่อง
เย็นเข้าไ้หัวเจ้าด้วยม้าพ่อ	พระหมาจ้อฟ้งอิงคึงเงง
ครั้นคำแขวนโคมเคียงเรียงเรียง	ตลอดเบื่องนำท้ายที่รายไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10-11)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“投鸡拜踉跄，谢神尽虔敬，化纸尤不忘。晨夕祭妈祖，鸣锣响铿锵，入夜悬灯盏，首尾耀辉煌，更残夜漏尽...”

(Hsu, 1940, p. 40)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“โยนไก่ไ้หัวอย่างโชเซ ลักการะอย่างเลื่อมใส ไม่ลืมที่จะเผากระดาษ ไ้หัวพระแม่มาจู่ทุกเช้าค่ำ เสียงฆ้องลั่นโครมโครม ยามค่ำคืนแขวนโคมตะเกียง สว่างไสวหัวจรดท้าย”

ในตัวอย่างนี้ 4 และ 5 กล่าวถึงสิ่งสำคัญคือพิธีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การทำเรือจำลองเพื่อเซ่นไ้หัวเทพเจ้า และการไ้หัวพระแม่มาจู่เป็นพิธีกรรมที่กวีได้ปฏิบัติระหว่างเดินเรือ ซึ่งในการแปลเป็นภาษาจีน ผู้แปลยังคงรักษาเนื้อหาข้อความจากต้นฉบับได้ครบสมบูรณ์โดยไม่ตัดเนื้อหาสำคัญใดออกไป

ในการแปลพิธีลอยเรือจำลอง ผู้แปลได้แปลเก็บรักษาข้อความขั้นตอนการทำเรือ การบรรยายลักษณะของเรือจำลองไว้ได้อย่างสมบูรณ์ตามต้นฉบับ เช่น ลักษณะของเรือที่ทำขึ้นมา การปล่อยเรือลงตามโบราณประเพณี และการเผาเรือจำลองเพื่อเป็นการเซ่นไ้หัว

นอกจากนี้ ผู้แปลยังได้ทำเชิงอรรถเกี่ยวกับพิธีไ้หัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านการเผาเรือจำลองนี้ ว่าเป็นพิธีกรรมไ้หัวสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งของชาวจีนโพ้นทะเล (Hsu, 1940, p. 40) ทำให้เห็นว่าผู้แปลรักษาส่วนสำคัญสองส่วนไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง และส่วนที่กล่าวถึงพระแม่มาจู่ในต้นฉบับเรียกว่าพระแม่หมาจ้อ ผู้แปลแปลคำว่าพระแม่มาจู่ไว้ตรงตัวคือ มาจู่ (妈祖) นอกจากนี้ผู้

แปลยังใส่อักษรโรมันกำกับเสียงภาษาไทยไว้คือ Phra Ma Co และยังใส่เชิงอรรถอธิบายเกี่ยวกับพระแม่มาจู่เพิ่มเติม ว่าเป็นเทพเจ้าที่ชาวจีนที่เดินเรือให้ความเคารพ (Hsu, 1940, p. 40) อีกส่วนคือรายละเอียดพิธีกรรมการไหว้ การเตรียมไก่การเผากระดาษที่เกี่ยวกับพิธีกรรมพระแม่มาจู่ ผู้แปลยังคงรักษารายละเอียดไว้ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แปลต้องการรักษารายละเอียดทุกส่วนให้ครบสมบูรณ์ที่สุด

ตัวอย่างที่ 6 พิธีไหว้วาฬ

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“จะดูโดยทิศใดก็ใจหวาด	วิปลาศเห็นวาฬขึ้นข้างขวา
ประมาณยาวราวสามลิบห้าวา	ที่ท่อนหน้าไม่ตระหนกประจักษ์ใจ
.....	
เขาก็กลับใบปากออกจากที่	คนหนีจะให้พ้นแถวสถาน
เอาธูปเทียนบวงบนขึ้นลนลาน	วันทนาปลาวาฬร่นวาย”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“惕然叹汪洋，举目心惊怖，有鲸右舷旁，身长卅五托，…张帆欲走避，点烛复焚香，巨鲸悠然去，”

(Hsu, 1940, p. 40)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“สะดุ้งตกใจและถอนใจต่อมหาสมุทรที่กว้างใหญ่ เหยยหน้ามองแล้วเต็มไปด้วยความหวาดกลัว เจอวาฬอยู่ข้างขวาของเรือ ลำตัวยาวถึงสามลิบห้าวา ทุกคนจึงกางใบเรือเพื่อจะหลบหนี พร้อมจุดเทียนและเผาเครื่องหอมบูชา สูดท้ายปลาวาฬยักษ์ก็ว่ายจากไปอย่างสงบ”

ในการแปลเนื้อหาดังกล่าว ผู้แปลรักษาเนื้อหาของต้นฉบับไว้อย่างครบถ้วน เช่น การแปลการพบเจอวาฬขณะเดินทาง พิธีการจุดธูปไหว้วาฬเพื่อหลบหนีภัยครั้งนี้ นอกจากนี้ผู้แปลยังทำเชิงอรรถอธิบายความหมายของคำว่า “วา” ในภาษาไทยโดยอ้างอิงจากเอกสารเดินเรือของจีนว่า คำว่า วา เป็นคำที่บอกขนาดประมาณสองมือกางออกจากกัน (Hsu, 1940, p. 40)

ตัวอย่างที่ 7 พิธีตรวจคนเข้าเมือง

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ฝ่ายจีนจงเอี้ยซึ่งเปนใหญ่	ได้คุมไพร่สิบหมื่นรักษาสถาน
ก็ลงเรือรีบพลันมิทันนาน	มาถามการข่าวข้อคดีดี
ฝ่ายทูตตอบว่าพระราชสาร	พระผู้ผ่านอยุธยาดีศรี
มาจิมก้องโดยคลองประเพณี	จำเริญราชไมตรีตามโบราณ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 12-13)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“总爷镇军门，统帅十万人。贡船初抵港，有吏登舟询，贡使忙对答，道是暹使臣，奉表修职贡，遐方世所遵。”

(Hsu, 1940, p. 41)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“จงเอี้ยคุมทหารอยู่หน้าประตู กำกับทหารอยู่แสนนาย เรือบรรณาการเทียบปากอ่าว มีทูตมาสอบถามที่เรือ ทูตในเรือตอบคำถาม ว่าเป็นขุนนางจากสยาม มาฟื้นฟูความสัมพันธ์และยื่นสุพรรณบัฏ เป็นฝ่ายที่มาจากแดนไกลปฏิบัติตามมาอย่างยาวนาน”

ในตัวอย่างนี้ ผู้แปลให้ความสำคัญแก่สองส่วนคือ

(1) พิธีที่เรือเข้าถึงเมืองจีนและยื่นพระราชสาสน์เพื่อแสดงเจตจำนงว่ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ

(2) ตำแหน่งหนึ่งที่มีการเอ่ยถึงคือ จงเอี้ย ที่ได้เขียนไว้ในต้นฉบับ คำว่า จงเอี้ย ผู้แปลเป็นภาษาจีนว่า จงเหยีย (总爷) มีความหมายตรงตัวคือเป็นทหารตำแหน่งหนึ่งในสมัยราชวงศ์ชิง ตำแหน่งนี้ผู้แปลไม่ได้ใส่เชิงอรรถเพิ่มเติมไว้ แต่ได้ให้อักขรโรมันคำทับศัพท์ไว้ว่า Cong La และอีกคำหนึ่ง คือ จิมก้อง ให้อักขรโรมันไว้ว่า Im Kong ใช้คำแปลภาษาจีนว่า จื่อกง (职贡) ซึ่งมีความหมายว่าการถวายเครื่องราชบรรณาการ

ส่วนนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้แปลได้เริ่มแปลเนื้อหาช่วงเรือเข้าเมืองจีน ผู้แปลค่อนข้างสนใจคำศัพท์เฉพาะโดยเฉพาะที่เป็นตำแหน่งของข้าราชการจีนในเวลานั้นโดยมีการนำคำ

แปลเทียบกับเอกสารภาษาจีน และการแปลวัตถุประสงค์การเดินทางคือการเข้าไปถวายเครื่องราชบรรณาการ ข้อความดังกล่าวในภาษาจีนยังคงรักษาไว้อย่างสมบูรณ์

ตัวอย่างที่ 8 การพรรณนาถึงพิธีบ้นสื้อ

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แต่ข้อทูตที่จะได้ไปเฝ้า	ยังพระบาทหมื่นปีศรีสวรรค์
ต่อแล้วการเคารพอภิวันท์	บ้นสื้อนี้มนำโหลาน
เปนปิ่นปักหลักจีนทุกจังหวัด	เหมือนไทยถือน้ำพิพัฒน์พิธีสถาน
ประชุมชอบพร้อมหน้าบูชาการ	วันประสูติพระผู้ผ่านนัครา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20–21)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“贡使应遵旨，入朝圣天子，万岁寿无疆，皇极建遐迹，有若吾泰人，尊君殆无比。万岁值良辰，”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ราชทูตพึงปฏิบัติตามพระราชโองการ ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระชนมายุยืนยาวนับหมื่นปี พระราชอำนาจแผ่ไปทั่วสารทิศ เหมือนเราประชาชนชาวไทย เคารพพระองค์ท่านไม่มีใครเทียบ ในวันมงคลแห่งการทรงพระชนมายุหมื่นปี”

ในตัวอย่างที่ 8 ผู้แปลรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหาจากต้นฉบับสู่ฉบับแปลภาษาจีนได้สมบูรณ์ จะเห็นได้จากการแปลคำศัพท์ที่สื่อถึงพระเจ้าเฉียนหลง ว่ามีราชทูตไทยเข้าเฝ้าเคารพพระเจ้าเฉียนหลง มีแต่เพียงการตัดการพูดถึงพิธีตักน้ำของราชทูตไทยออก ซึ่งสันนิษฐานว่าผู้แปลอาจไม่ได้สนใจหรืออาจจะไม่เข้าใจพิธีตักน้ำพิพัฒน์สัตยาที่ราชทูตไทยกล่าว

ตัวอย่างที่ 9 การพรรณนาความรู้สึกถึงพิธีปั้นสื้อ
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ไปอภิวันทปั้นสื้อในนครศ	ตามเพศขุนนางแต่ปางก่อน
ข้างทูตไทยผู้จะไปถวายกร	ก็ผันผ่อนแต่งแเงให้งามทรง
เป็นคนเจนจัดเช่นในเชิงเก่า	ถึงแก่เฒ่าก็จิริตยังหีบหย่ง
นุ่งยกช่องกระจกโจงผจง	ฉลององค์อัดตลัดประทานงาม
เอาเสนาภูกุโลไวไลยเกษ	ดั่งไชยเชษฐบูรณชาญสนาม

.....

ทั้งจ้าวปิ่นยีนงามไปตามถนน	ที่ว่างคนลดเลี้ยวเปนหลายหลั่น
ถึงสถานที่จะได้ไปอภิวันท	พิศพรรณเพียงจะแลละลานตา
ล้วนปิดทองธรรมชาติแล้ววาดเขียน	ธงเทียนพื้นสุวรรณเลขา
ที่ถิ่นฐานสอ้านโอพาร์	รจนาโคมเคียงเรียงกัน
อันโรงรีซึ่งเปนที่สำหรับรับ	นั้นประดับแพรแดงแกล้งสรรพ
ใส่ภูร่ายข่ายรอบเปนขอบคัน	เอาพื้นพรรณแพรลาดเปนหลังคา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 22)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“入城遥朝君，畴昔大吏观，冠服悉遵循，穿着迥有别，宛然赛古人，老迈亦盛饰，挽幔成尾裙，赐仪实隆重，…枪炮夹道陈，罗列亦无算，连绵入仪门，灿烂光夺目，镀金镂图文，红旗自招展，金书尤精神，院广堪并驰，斑房亦奂轮，”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“เข้าเมืองไปเฝ้าองค์จักรพรรดิ ดั่งเช่นเมื่อครั้งอดีตที่เคยเข้าเฝ้า เครื่องแต่งกาย และหมวกล้วนตามประเพณี การแต่งกายมีความแตกต่างอย่างชัดเจน ดูเหมือนกับการแข่งขันกับแบบคนโบราณ แม้จะชรา ก็คงยังแต่งตัวอย่างงดงาม นำผ้าทำเป็นกระโปรงชายยาว พิธีการนั้นยิ่งใหญ่สง่างาม

...ป็นใหญ่เรียงรายสองข้างทาง จัดเรียงไว้มากมายนับไม่ถ้วน เรียงต่อเนื่องกันจน ประตูปิธี ส่องแสงระยิบระยับตระการตา มีสีทองและลายแกะสลักลวดลาย ธงแดงปลิวไสวไปมา ตัวอักษรสีทองคำสว่างาม ลานกว้างใหญ่พอให้รถม้าวิ่งคู่กันได้ ห้องหลากสีสนักังดงาม”

ตัวอย่างที่ 10

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แต่ยืนรับค่านับก็หนักหนา	ออกกระอาแล้วไม่วายที่ผายผัน
ครั้นพร้อมหน้าแล้วก็พากันจรจรัล	ไปอภิวินที่ขึ้นลื้อสำหรับมา
เขาขุขชลุกลุกพร้อมแล้วกรอมกราบ	ข้างเหล่าไทยมิใคร่ราบแต่โรยหา
ก็กลั่นสรวลอยู่จนถ้วนทั้งสามครา	แล้วกลับมาสถิตยโรงเมื่อแรกไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 23)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“鞠躬诺连声，虽厌不觉倦，相率徒步行，同往拜金殿，切切低语频，再拜若胆颤，无聊吾泰人，忍笑三叩见，拜罢返朝房，”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“โค้งคำนับและรับสนองราชโองการอย่างต่อเนื่อง แม้จะเบื่อบ่ายก็ไม่วู้สึกเหนื่อย พวกกันเดินเท้าไปด้วยกัน ไปกราบไหว้ที่พระที่นั่งทอง พุดกระซิบเบาๆ อย่างต่อเนื่อง กราบไหว้อีกครั้งตัวลั่นด้วยความเกรงกลัว ส่วนข้าพเจ้าชาวไทยไม่สนใจ อดหัวเราะไม่ได้เมื่อได้เห็นพิธีการกราบสามครั้ง กราบไหว้เสร็จแล้วก็กลับไปห้องรับรอง”

ในตัวอย่างที่ 9 และตัวอย่างที่ 10 ยกตัวอย่างมาจากช่วงที่กวีได้พรรณนาเกี่ยวกับพิธีขึ้นลื้อ โดยคณะราชทูตไทยเดินทางไปประกอบทำพิธีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผู้แปลรักษาเนื้อหาไว้อย่างครบสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาขณะที่ราชทูตไทยเดินทางไปประกอบพิธี การแต่งตัว

ของราชทูตไทยและบรรยากาศของสถานที่ที่ประกอบพิธีว่าในมุมมองของราชทูตไทยนั้นสถานที่มีความยิ่งใหญ่และสวยงามขนาดไหน

นอกจากนี้ สำหรับบทแปลที่เกี่ยวกับช่วงเวลาดังกล่าวให้มีความสำคัญ คือ เรื่องเวลาเช่น ในตัวอย่างที่ 9 ผู้แปลยังได้ทำเชิงอรรถเป็นข้อสังเกตเรื่องวันคล้ายวันพระราชสมภพ จักรพรรดิเฉียนหลง โดยตรวจสอบวันเวลาดังกล่าวกับเอกสารภาษาจีน ผู้แปลเชื่อว่า *นิราศกวางตุ้ง* น่าจะเขียนเมื่อเดินทางกลับถึงไทยแล้ว จึงมีการเขียนวันที่ที่คลาดเคลื่อน (Hsu, 1940, p. 44)

การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อ พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมระหว่าง *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับแปลภาษาจีน พบว่าเนื้อหาและใจความสำคัญใน *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน ยังคงมีเนื้อหาสำคัญเหมือนภาษาไทย ผู้แปลมิได้ตัดข้อความสำคัญหรือใจความสำคัญใดออกไปจากฉบับแปล

3.2.5.3 การศึกษาเปรียบเทียบการพรรณนาอารมณ์และทัศนะของกวี

การพรรณนาอารมณ์และทัศนะของกวีใน *นิราศกวางตุ้ง* เป็นลักษณะที่สำคัญของวรรณกรรมนิราศและมีประโยชน์ต่อการนำ *นิราศกวางตุ้ง* ไปใช้ในแวดวงประชาคมจีน เนื่องจากเป็นอารมณ์และความคิดของราชทูตไทยที่มีต่อสิ่งที่พบเห็นระหว่างเดินทาง ดังที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 การวิพากวิจารณ์บ้านเมืองและประชาชนจีน

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“เห็นวารีนั้นไม่มีจางชาติ
บนอากาศขาดหมอกฤดูหนาว

อรัญวาสเล่าก็ไร้รักษา
พลูธาดาดายด้วยคนไป

.....

อันหมู่แพะแกะกะทิงมึงส์ห่าน
เต็มตลาดดาซุไม่รู้วาย
มีแต่จะฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
ไม่อาจบาปหยาบพันที่คณนา

วันละพันก็ไม่พานพอขาย
บ้างซื้อจ่ายวันไขว่กันไปมา
เบนตรุษสารทไทยจิตรช่างมิจฉา
ความอุส่าห์มิให้เสียสิ่งไรไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 13-17)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“鱼逝不跃渊，鸢杳无啼天，童然山尽兀，处处有人烟…鹅豚并羊牛，日宰千余头，开市虽充斥，瞬息无余留，为填口腹欲，杀生日不休，岁时逢佳节，造孽心不羞，店面勤洒扫，”

(Hsu, 1940, p. 41)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ปลาตายไร้การเคลื่อนไหว บนฟ้าสูงก็ไร้เสียงนกร้อง ภูเขาน้อยใหญ่ก็หัวโล้น ทั่วทุกที่เต็มไปด้วยฝูงคน

ห่านหมูและแกะวัว แต่ละวันฆ่านับพันหัว เปิดตลาดอย่างกลาดเกลื่อน ข้าวพริบตาเดียวก็หมดเกลี้ยง เพียงเพื่อสนองท้องตน ฆ่าสัตว์ไม่มีวันพัก ตลอดเวลาทุกเทศกาล สร้างเวรกรรมไม่มียางอาย หน้าร้านต่างหมั่นพรมน้ำ”

ตัวอย่างที่ 2 การวิพากวิจารณ์สภาพบ้านเมืองประเทศจีน

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“อันชมสาวที่ชาวสกลมาศ	ไม่อุจาดเหมือนจีนประจำท่า
อันรูปทรงสรรเสริญจำเริญตา	ครั้นพิศเบี่ยงบาทาก็เสียตาย
เอาผ้าคาดซึงเหนียวจนเรียวรัด	พาวิบัติอินทรียให้มัสลาย
จะดำเนินมิใคร่ตรงพอทรงกาย	ย่อมใช้ชายขายค้ำมาให้กิน
มีแต่จะพึงผัวเปนครว้ใช้	ตัวได้แต่จะร่วมภิรมย์ถวิล
แต่ชายถ่อยทุจริตผิดกระบิล	ย่อมคว่ำผืนประติพัทธ์อยู่อัครา”

(พระยาหมานุภาพ, 2462, น. 19)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“美姝皆壮丽，无复佻达情，俯见弓鞋紧，雀头巧珑玲，不惜毁肢体，艰步求娉婷，迷恋享乐梦，仰依夫婿生，亦有贱丈夫，枉法甘自轻”

(Hsu, 1940, p. 43)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“หญิงสาวหน้าตาสะสวย ไม่แสดงกริยายั่วสวาท ก้มมองลงเห็นรองเท้ารัด ได้ยินเสียงเครื่องประดับบนรองเท้ากระทบกัน น่าเสียดายทำลายร่างกาย สาวสวยเดินเหินลำบาก ลุ่มหลงในฝัน พึงพาอาศัยสามี แต่ก็มีสามีแล้ว ก็ยอมฆ่าตัวตายอย่างผิดกฎหมาย”

ในตัวอย่างที่ 1 และตัวอย่างที่ 2 กวีแสดงทัศนะต่อสิ่งที่พบเห็น ในเรื่องแรก คือรู้สึกประหลาดใจกับภูมิประเทศจีนที่ได้อุดมสมบูรณ์เท่ากับไทย และคนจีนนั้นกินไม่เลือกกินสัตว์หลากหลายชนิด อีกเรื่องหนึ่งคือกวีแสดงทัศนะถึงหญิงจีน ซึ่งหลวงนายศักดิ์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหญิงจีนตั้งแต่เรือเข้าเขตเมืองจีนแล้วว่า ตนพบโสเภณีริมน้ำแสดงกริยายั่วสวาท จากนั้นเห็นหญิงสาวจีนในตัวเมือง และเกิดการเปรียบเทียบว่าไม่ได้ยั่วสวาทเรียกแขกจนน่ากลัวเหมือนหญิงโสเภณีริมน้ำ เพียงแต่ได้แสดงอารมณ์เสียดายเรื่องรัดเท้าจึงดูไม่สง่า

เมื่อพิจารณาเนื้อหา นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ทำให้เห็นว่าผู้แปลยังคงรักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหา ซึ่งจะเห็นได้จากคำแปลที่วิพากษ์วิจารณ์สภาพบ้านเมืองในจีนว่าผู้แปลยังคงรักษาไว้เหมือนต้นฉบับ

ตัวอย่างที่ 3 การแสดงทัศนะต่อการเดินทาง

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“อันเหล่าไทยที่ได้ไปเปนเพื่อนยาก ข้ามทะเลลำบากนั้นแสนเชียว
แต่ตรากน้ำตราฝนแล้วทนเย็น จะนั่งนอนแต่เขม้นไม่เว้นวาง

.....

ประการใดไปทางระวางเหตุ ก็สังเกตรัถยาเข้ามาถวาย
เห็นการค้าเหลือบ่าจะแบกตะพาย ถ้าหักค่ายฤดีทัพขอรับไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 24-25)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“嗟吾修好苦，险阻叹重洋，栲风复沐雨，坐卧皆惶惶，胡为涉重洋，
奉贡献圣皇，险途风涛恶，宁为负贩商，若征从军役，亦甘走沙场，”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ถอนหายใจให้หายเหนื่อย เดินทางข้ามทะเลเต็มไปด้วยอุปสรรค ผ่านทั้งลมและฝน นั่งนอนนอนวิตกกังวล ที่ต้องข้ามทะเลมานี้ ด้วยน้อมถวายแด่พระมหากษัตริย์ คลื่นลมอันตรายระหว่างทาง จนไม่อยากมาทำการค้า แต่ถ้าหากมีเกณฑ์ทหาร ก็ยินดีไปสนามรบ”

ในตัวอย่างนี้ เป็นการแสดงทักษะของกวีที่สำคัญ คือ การกล่าวถึงเหนื่อยยากในการเดินทางมาและการทำการค้า จนถึงขั้นว่าหากจำเป็นต้องไปออกรบทำสงครามแทน ตนก็ยินดีไป ทักษะดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาการเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการของราชทูตไทยในครั้งนี้ เนื่องจากมีการแสดงความคิดเห็นเรื่องทำการค้าขายนั้นเหนื่อยยาก จึงทำให้นักวิชาการในประชาคมจีนได้ทราบข้อมูลส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้น

สำหรับการแปลส่วนที่กวีได้แสดงทักษะที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางมาจีน และการแสดงความรู้สึกในการเดินทางนั้นมีประโยชน์ต่อการศึกษา นิราศกวางตุ้ง ในบริบทข้ามชาติ เนื่องจากในอารมณ์และความรู้สึกที่กวีได้เขียนออกมา นั้นทำให้ผู้ที่อ่านในแวดวงประชาคมจีนรับรู้ความรู้สึกของราชทูตไทยได้

3.2.5.4 การศึกษาเปรียบเทียบสถานที่ที่พบเจอ

การบันทึกสถานที่ที่พบเจอระหว่างการเดินทางใน นิราศกวางตุ้ง เป็นส่วนสำคัญต่อการนำไปแปลเป็นภาษาจีนและเผยแพร่ในแวดวงประชาคมจีนอย่างมาก เนื่องจากในกระบวนการแปล ผู้แปลได้นำชื่อสถานที่ไปเปรียบเทียบกับเอกสารการเดินทางเรือจากจีน จึงทำให้ข้อมูลที่แปลออกมานั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น ดังที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 สถานที่ในเมืองไทย เมืองปากน้ำ
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ครั้นถึงเมืองปากน้ำพอย่ำผ้อง
ทอดสมอรอรั้งประทั้งใจ

ดูเหว้าร้องเพลงประจูล์สมัย
อยู่ที่ปากชลาลัยนั้นสองวัน

.....

จึงถึงที่สามร้อยยอด
ตามเคยสังเวทแก้ว

เขาหยุดทอดไหว้ท้าวทำขวัญ
ที่สำคัญหลักคามเคยมา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 4-5)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“抵港闻晓锣，晨禽鸣天际，报道夜已过，抛锚俟潮汐，二日易蹉跎，... 直抵三百头，暂泊祀神祇，循例祈庇庥。”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“เมื่อเรือถึงท่าปากน้ำก็ได้ยินเสียงกลองในยามเช้า นกในตอนเช้าร้องเสียงดังทั่วฟ้า รายงานผ่านไปอีกหนึ่งคืน ทอดสมอรอคอยน้ำขึ้น สองวันผ่านไปอย่างรวดเร็ว ... มุ่งหน้าไปยังเมืองสามร้อยยอด แวะจอดชั่วคราวเพื่อบูชาเทพเจ้า ตามธรรมเนียมเพื่อขอพรให้ปกป้องคุ้มครอง”

ตัวอย่างที่ 2 เมื่อเรืออยู่บริเวณกัมพูชา
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แต่ตราบคำย่ำรุ่งจนเรืองแสง
ถึงเกาะมันคิดว่ามันยังมากมี
แล้วไปสองวันแล้วก็หาชนุน
เปนสองเกาะน้อยใหญ่แต่ไกลตา

ก็เล่นแข่งเลียดพันศิริศรี
ได้ถามถึว่าบุราณประมาณมา
บ้างเรียกเกาะกุนตุนภูผา
กับขอบฝั่งนั้นลักห้าโยชนปลาย

.....

ครั้นถึงแหลมเลี้ยวน้ำเมืองปากสัก

ก็ประจักษ์ปากน้ำพอย่ำผ้อง

เห็นเรือยวนยื่นแจวแปนแถวไป	เขาใช้ใบเล็มล่าออกหากิน
แล้วไปสองวันครึ่งก็ถึงไคล	เห็นปากน้ำยวนใหญ่ก็ใจฉิว
เกลือกจะออกชิงไชยสีไพริน	ก็คิดสู้กว่าจะสิ้นสุดที่”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 7)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“并岛行终宵，黎明始退藏，旋迎番薯岛，产薯应逾常，问之古经历，语焉非荒唐。两昼抵昆仑，云亦称军屯，大小凡二岛，去岸五由旬，… 转针抵古城，港口记分明，越舟款乃出，渔捕群营生，前进二日半，石山迎前程，遥望大越港，触景别生情，设或突袭击，殊死失斗争，”

(Hsu, 1940, p. 39)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“แล่นเรือตามเกาะตลอดคืน เมื่อถึงช่วงรุ่งอรุณเกาะที่เห็นนั้นจึงค่อยหายไป เริ่มใกล้ถึงเกาะมัน ที่มีมันฝรั่งมาก สอบถามคนเฒ่าคนแก่ที่มีประสบการณ์ ต่างก็ตอบเป็นเรื่องจริง อีกสองวันก็ถึงเกาะคุณหลุน บ้างก็เรียกกันว่าจวินถุน¹⁵ เป็นเกาะเล็กเกาะใหญ่สองเกาะ เกาะห่างจากฝั่งห้าโยชน์...

หมุนเข้มทิศเพื่อเดินทางไปสู่เมืองปาสัก ปากน้ำท่าเรือยังจำได้ชัดเจน เห็นเรือชาวเวียดนามออกมา ชาวประมงออกหาปลาเลี้ยงชีพ เดินทางต่อไปสองวันครึ่ง เห็นภูเขาหินข้างหน้ามองไกลเห็นปากน้ำยวนใหญ่ เห็นทิวทัศน์แล้วเกิดความรู้สึกตื่นเต้น หากถูกโจโจมปล้นทรัพย์จะต้องสู้อย่างสิ้นชีวิต”

ในตัวอย่างที่ 2 เป็นช่วงนี้เรือแล่นจากไทยมาถึงบริเวณประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน ในการเดินทางนั้นผ่านสถานที่สำคัญหลายที่เช่น เกาะมัน เขาขุน เกาะกุนตัน เมืองปาสักและปากน้ำของทางเวียดนาม ผู้แปลไม่ได้ตัดส่วนใดส่วนหนึ่งออก ข้อมูลชื่อสถานที่ที่ผู้แปลได้ทำเชิงอรรถและทำอักษรโรมันกำกับไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มาศึกษาต่ออีกด้วย

¹⁵ จวินถุน ผู้แปลทับศัพท์มาจากกุนตัน และทำอักษรโรมันกำกับไว้ว่า Kuntun

ตัวอย่างที่ 3 บริเวณปากน้ำเวียดนาม

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“แล้วจากนั้นสองวันก็เห็นเขา	เปนขอบเงายืดยาวไปน้กหนา
ค่อยแล่นคล่องไปได้สองทิวารา	ก็ถึงวาไหลฤททเลวน
เปนที่ข้ามตามทางไปกวางตุ้ง	เห็นสุดมุ่งหมอกมืดไม่เห็นหน
แล้วก็กว้างกว่าทางทุกตำบล	ก็พึงยลเขาบูชาเปนอาจินต์
กำหนดแต่เขาขวางที่ทางมา	เปนภาราเหลาล้วนแต่ญวนล้น
จนวาไหลขอบแคว้นแดนศิริน	จึงสุดดินสิ้นเขตรนิเวศญวน

.....

อันโหลบานนี้ทวารแต่ชั้นนอก	ที่เข้าออกกวางตุ้งกรุงศรี
จำเพาะทางเข้าหว่างศิริมี	ครั้นลมดีก็ได้เล่นเข้าโหลบาน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 8-11)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“二日揖山光，山影连绵长，前进复二日，始达外罗洋，自此通粤道，远城迷渺茫。滨海皆大郭，处处进例香。横山迤邐至，地属越南邦。至此边界尽，…云是老万洲。入粤此孔道，岸山夹峙浮。风顺进老万，闲眺立船头。居民皆饶富，澳门踞蕃酋，凭险起堡垒，三门景清幽，”

(Hsu, 1940, pp. 40-41)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ผ่านไปสองวันเงยหน้าก็เห็นแสงจากภูเขา ภาพเงาสะท้อนภูเขาทอดยาวไกล เดินทางต่อไปอีกสองวัน จึงเดินทางมาถึงทะเลสาบวาไหล จากจุดนี้เป็นทางไปเมืองกวางตุ้ง เป็นเมืองอันแสนไกลที่ดูเลือนลาง ชายฝั่งทะเลล้วนเป็นเมืองใหญ่ ทุกหนแห่งมีจุดธูปกลิ่นหอมฟุ้ง ภูเขาขวางทอดยาวมาถึง ดินแดนที่ทอดมานี้คือเวียดนาม เดินทางมาถึงจุดนี้คือสิ้นสุดเขตแดน ...เขาวาคือเมืองโหลบาน ทางนี้เป็นเส้นทางเข้าเมืองกวางตุ้ง ภูเขาทั้งสองฝั่งตั้งตระหง่านอยู่กลางน้ำ ลมพัดช่วยให้แล่นเข้าโหลบาน มองออกไปจากหัวเรือ ชาวบ้านต่างร่ำรวยมาก ฝรั่งครอบครองมาเก่า ยึดพื้นที่เป็นป้อมปราการ ประตุสามด้านสวยและเจียบสงบ ”

ในตัวอย่างที่ 3 เป็นช่วงที่เรือกำลังจะออกจากเวียดนามและข้ามไปยังเมืองจีน ผู้แปลยังคงแปลชื่อสถานที่ออกมาเป็นภาษาจีนและมีการตรวจสอบกับเอกสารภาษาจีน เช่น ทะเลวาลือ ปากน้ำเวียดนาม อ่าวโหลบาน ที่น่าจะหมายถึงทางเข้าเมืองกวางตุ้งในสมัยก่อน

ตัวอย่างที่ 4 บริเวนเกาะมาเก๊า

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ขึ้นยืนดูผู้คนมั่งคั่ง
เป็นท่วงทีไหนไล่ก็ไ้การ

ฝรั่งตั้งเต็มเกาะมะเกาะสถาน
มีกำแพงสามด้านคูดี

.....

อันโดยทางหลวงเหล่าที่เว้นไว้
เหลือสดีจะดำริให้รอบการ
ถ้านับวันก็ได้สามสิบสามวัน
ก็ได้สามร้อยโยชน์เศษลงเขตมี

ครั้งจะใส่ถั่วถั่วให้วิธการ
ขอประมาณแต่นิราทานี้
ถ้าสำคัญว่าเท่าไรในวิถี
ถึงทวารพยัคฆ์ทันใด”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 11)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“闲眺立船头。居民皆饶富，澳门踞蕃酋，凭险起堡垒，三门景清幽…
…程遥景万千，罄竹难终篇，去国卅三日，漂渺在天边，由旬计三百，
抵港谒市廛。”

(Hsu, 1940, p. 41)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“มองออกไปจากหัวเรือ ชาวบ้านต่างร่ำรวยมาก ฝรั่งครอบครองมาเก๊า ที่พื้นที่
เป็นบ่อมปรากฏานั้น มีประตูสามด้านสวยและเงียบสงบ ...”

“เดินทางมาหลายลี้ ทนทรมานเสมือนใกล้จะจบสงครามแล้ว เดินทางมาต่าง
แดนสามสิบสามวัน ล่องลอยอยู่กลางน้ำ คาดระยะทางสามร้อยโยชน์ เข้าท่าเรือก็เจอตลาด”

ในตัวอย่างที่ 4 มีส่วนสำคัญ คือ การเอ่ยถึงคำว่า เกาะมาเก๊า ฝรั่งเศสและกำแพงสามด้าน สำหรับสถานที่และสิ่งที่พบเจอผู้แปลได้แปลเก็บความหมายไว้ครบทุกประเด็น ส่วนที่น่าสนใจคือ เมื่อมีการแปลคำศัพท์เดียวกับสถานที่ที่พบเจอระหว่างเดินทาง ผู้แปลจะให้อักษรโรมันทับศัพท์ภาษาไทยไว้หลังชื่อสถานที่ หากบางที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่ผู้แปลสนใจนำไปศึกษาประเด็นการเดินทาง ผู้แปลก็จะทำเชิงอรรถเกี่ยวกับที่มาที่ไปของสถานที่ไว้ ดังที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้

(1) คำว่าเกาะมาเก๊า ผู้แปลใช้คำว่า เอ้าเหมิน (澳門) ซึ่งมีความหมายตรงตัวคือ มาเก๊า ทับศัพท์เป็นอักษรโรมันไว้ว่า Ko Makao

(2) คำว่า ฝรั่งเศส ผู้แปลใช้คำว่า ฟานชีว (番酋) ในฉบับแปลมีความหมายว่าชาวต่างชาติ ทับศัพท์เป็นอักษรโรมันไว้ว่า Frang และยังใส่เชิงอรรถศึกษาเพิ่มเติมว่า คำว่า ฝรั่งเศส นั้นเป็นภาษาสยามหมายถึงชาวต่างชาติ หากเทียบกับบันทึกประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์หมิง น่าจะหมายถึงชาวโปรตุเกส (Hsu, 1940, p. 41)

(3) กำแพงสามด้าน ผู้แปลไม่ได้ให้อักษรโรมันทับศัพท์ไว้ อาจเป็นเพราะไม่มีชื่อเฉพาะของสถานที่นั้น ๆ แต่ผู้แปลใส่เชิงอรรถไว้ และสันนิษฐานว่า กำแพงสามด้านนี้ น่าจะหมายถึงเฉียนซานไ้ (前山寨) ประตูของเฉียนซานไ้ มี 3 ด้าน คือ ตงเยว้อฟูเหมิน (东曰物阜门) หรือประตูทางตะวันออกหนานเยว้อเฉียนฟูเหมิน (南曰前丰门) หรือประตูทางทิศใต้ และซีเยว้อเยียนชิงเหมิน (西曰晏清门) หรือประตูทางทิศตะวันตก (Hsu, 1940, p. 41) เฉียนซานไ้ เป็นสถานที่หนึ่งในสมัยราชวงศ์หมิงและชิง เป็นที่อยู่อาศัยของทหารชาวโปรตุเกส สถานที่นี้อยู่ห่างจากมาเก๊าไม่ไกล

จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า ผู้แปลให้ความสนใจรายละเอียดที่เป็นสถานที่ระหว่างเดินทาง โดยเฉพาะในเรื่องความถูกต้องกับข้อเท็จจริง เพื่อที่จะสามารถนำไปเปรียบเทียบกับเอกสารประวัติศาสตร์จีนอีกทีหนึ่ง

ในส่วนเนื้อหาที่มีการบันทึกชื่อสถานที่ เมื่อเรือถึงเมืองจีนแล้วผู้แปลให้ความสำคัญต่อการให้อักษรโรมันทับศัพท์และเชิงอรรถอธิบายสถานที่นั้นลงไปหากเทียบกับระหว่างเดินเรือ เข้าใจได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะหลวงนายศักดิ์ไม่คุ้นชื่อสถานที่ในประเทศจีนจึงทำให้บันทึกสถานที่ใน *นิราศกวางตุ้ง* น้อย อีกประการหนึ่งคือผู้แปลอาจเทียบเคียงเอกสารภาษาจีนได้ตรงตัวอยู่แล้ว จึงหันไปให้ความสำคัญกับการตรวจสอบวันเวลาและตำแหน่งมากกว่าสถานที่

ตัวอย่างที่ 5 สถานที่พำนักในเมืองจีน

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ก็ลุดลตำบลกงกวนเก๋
 เปนตึกตรอกอยู่นอกเวียงไชย

.....

ฝ่ายทูตก็คืนควรกงกวนเก๋
 ครั้นถึงเดือนสิบสองศุกรวัน

สถานทูตเคยเข้าอยู่อาไศรย
 ก็เชิญราชสารไว้ที่ควรการ

คำนวณเนนนับนานอยู่ที่นั่น
 ขึ้นสำคัญสามคำจะจำจร”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20-23)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“到达旧贡馆，吾使尝作宾，馆址位城外，堂皇美奂轮。请表供中
 堂，…贡使回公馆，滞留心悠悠，金曜初三夜，亥月白分头，”

(Hsu, 1940, p. 43)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“มาถึงหอรับรองกงกวนเก๋ ราชทูตเราเคยเป็นมาเป็นแขกที่นี่ เป็นหอที่ตั้ง
 รับรองอยู่นอกเมือง ลักษณะโอ่อ่าสวยงาม นำหนังสือถวายไปยังพระโรง ... ราชทูตไทยก็กลับสู่หอ
 รับรองกงกวนเก๋ ครุ่นคิดกังวลใจ ขึ้นสามค่ำเดือนไฮ่ เป็นช่วงพระจันทร์ครึ่งดวง”

ตัวอย่างที่ 5 คือ การกล่าวถึงสถานที่หนึ่งชื่อว่า กงกวนเก๋ เป็นที่พักที่ราชทูต
 ไทยได้พำนักระหว่างอยู่เมืองกวางตุ้ง โดยมีการกล่าวถึง 2 ครั้งได้แก่ ช่วงที่ราชทูตไทยเดินทางมาถึง
 กวางตุ้ง และอีกช่วงหนึ่ง คือ หลังจากกลับจากการทำพิธีป้อนสื่อบริการ ข้อมความส่วนนี้ผู้แปลได้แปลออกมา
 ว่าจีวกงกวน (旧贡馆) มีความหมายว่า หอรับรองคณะทูตถวายบรรณาการเก่า หากพิจารณาจาก
 ต้นฉบับน่าจะเป็นการทับศัพท์จากคำว่ากงกวนในสมัยนั้น

ตัวอย่างที่ 6 การพูดถึงการเดินทางไปราชสำนักปักกิ่ง
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“อันโดยทางที่จะไปนั้นไฉนมาศ จึงถึงราชปักกิ่งกรุงศรี
ฝ่ายทูตเขาจะไปเห็นได้ดี เพราะธูลีบาทคุ้มคลุมไป”
(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 23-24)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“抵达北京城，蟾圆应三周，所幸护卫密，贡使复何求。”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“เดินทางไปยังกรุงปักกิ่ง ใช้เวลาราวดวงจันทร์เต็มดวงครบสามรอบ โชคดีที่มี
การคุ้มกันอย่างแน่นหนา ส่วนคณะทูตก็ไม่มีสิ่งใดต้องการเป็นพิเศษ”

ตัวอย่างที่ 6 กวีพรรณนาราชทูตไทยต้องเดินทางไปราชสำนักปักกิ่งนั้น ต้องใช้
เวลาราว 3 เดือน ผู้แปลใส่อักษรโรมันกำกับคำว่า ปักกิ่ง ไว้ว่า Pak King แสดงให้เห็นว่าผู้แปลให้
ความสำคัญต่อการแปลชื่อสถานที่ เพื่อให้เป็นหลักฐานยืนยันข้อมูลจากราชทูตไทยที่เดินทางมาจีน

กล่าวโดยสรุป ในการเปรียบเทียบส่วนเนื้อเรื่องใน นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ผู้แปลได้
รักษาความสมบูรณ์ของเนื้อหาตลอดการเดินทางได้ครบสมบูรณ์ ส่วนเนื้อเรื่องของ นิราศกวางตุ้ง มี
องค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ บทคร่ำครวญถึงคนรัก ความเชื่อพิธีกรรม การพรรณนาอารมณ์
ทัศนะของกวีและการบรรยายสถานที่ที่กวีพบเจอ จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า ผู้แปลได้รักษา
องค์ประกอบสำคัญของต้นฉบับได้อย่างสมบูรณ์

เนื้อเรื่องในระหว่างการเดินทาง ผู้แปลให้ความสนใจการแปลชื่อสถานที่ที่เป็นภาษาจีน
โดยเฉพาะชื่อเฉพาะของสถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะเห็นได้จากการใส่อักษรโรมันทับศัพท์ที่ชื่อ
เฉพาะแต่ละจุด และในบางตำแหน่งผู้แปลยังทำเชิงอรรถศึกษาเปรียบเทียบกับเอกสารภาษาจีนอีก
ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แปลให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงระหว่างการเดินทาง

เนื้อเรื่องในขณะที่เรือเดินทางเข้าเมืองจีนแล้ว ผู้แปลก็ยังคงแปลรายละเอียดที่กวีได้เขียนระหว่างที่อยู่ในประเทศจีน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายสภาพบ้านเมือง การแสดงทัศนคติต่างๆ รวมไปถึงกระทั่งการแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่เหนี่ยวยต่อการเดินทางมาทำงานในครั้งนี้ว่าหากเป็นไปได้ให้ไปเป็นทหารเสียดีกว่าเพราะการค้าขายในต่างแดนนี้เดินทางก็เหนื่อย ต้องเผชิญคลื่นลมมรสุมมากมาย แต่สุดท้ายก็เดินทางมาปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างราบรื่น ในรายละเอียดส่วนดังกล่าวผู้แปลได้ถ่ายทอดออกมาอย่างครบถ้วน

การรักษารายละเอียดเหล่านี้โดยเฉพาะทัศนะของหลวงนายศักดิ์ ที่ได้พรรณนาออกมาว่ามาทำการค้านี้เหนื่อยมาก ทำให้เป็นข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ชาวจีนพบว่าวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของการเดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการในครั้งนี้ คือ ไทยเดินทางมาเพื่อทำการค้า

อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมนิราศ คือ ส่วนที่คร่ำครวญถึงคนรักในตอนต้น ผู้แปลมิได้เข้าใจขนบวรรณกรรมนิราศจึงทำให้แปลความหมายคลาดเคลื่อนจากการลาคนรักเป็นลาเพื่อนรัก ซึ่งสะท้อนว่าผู้แปลนั้นมุ่งจะแปล *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์มากกว่า ประกอบกับผู้แปลเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้เชี่ยวชาญวรรณกรรมโบราณของไทย จึงอาจทำให้เข้าใจขนบการเรียกคนรักในวรรณกรรมไทยว่าเพื่อนภริยคลาดเคลื่อนออกไป

ในส่วนต่อไปจะศึกษาเปรียบเทียบส่วนปิดเรื่อง ซึ่งเป็นอีกส่วนสำคัญในการนำเสนอบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เนื่องจากส่วนปิดเรื่องก็มีขอบเฉพาะทางวรรณกรรมนิราศซึ่งเมื่อศึกษาเปรียบเทียบแล้วจะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3.3 ส่วนปิดเรื่อง

ในส่วนปิดเรื่องของวรรณกรรมนิราศ โดยส่วนมากผู้ประพันธ์มักเขียนปิดเรื่องเมื่อตนเดินทางถึงจุดหมายปลายทาง หรือบรรลุวัตถุประสงค์การเดินทาง (สุปภาณี พัดทอง, 2552, น. 59-60) โดยอาจกล่าวถึงความเทิดทูนบูชาพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการป่าวประกาศพระบารมีพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ประพันธ์อาจใช้ส่วนปิดท้าย เป็นเครื่องบูชาแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ (นิตยา แก้วคัลณา, 2557, น. 94-95) นอกจากการบูชาพระมหากษัตริย์แล้ว ผู้ประพันธ์ยังมักเขียนถึงการบรรลุวัตถุประสงค์การเดินทาง การเดินทางถึงจุดหมายปลายทางหรือเขียนถึงจุดหมายของการเขียนนิราศ

สำหรับ *นิราศกวางตุ้ง* ส่วนปิดเรื่องสามารถแบ่งได้ 2 ส่วนคือ ส่วนที่กล่าวถึงบรรลุการปฏิบัติหน้าที่และการป่าวประกาศศักดิ์พระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

3.3.1 การบรรลุวัตถุประสงค์ของการเดินทาง

ในการกล่าวถึงการบรรลุวัตถุประสงค์การเดินทางใน *นิราศกวางตุ้ง* หลวงนายศักดิ์ แสดงความเห็นว่ ที่ภารกิจครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้นเป็นเพราะพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาส่วนที่กล่าวถึงการเดินทางถึงจุดหมายปลายทางที่เมืองกวางตุ้งเพื่อยื่นพระราชสาสน์ การกล่าวถึงการนำพระราชสาสน์มาถวายแด่พระเจ้ากรุงจีนหรือมาจี้มก๊อง และการค้าขายที่เมืองกวางตุ้งเพื่อนำพระราชทรัพย์กลับไปถวายแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

การเดินทางถึงจุดหมายปลายทางที่เมืองกวางตุ้ง เมื่อเรือพันทะมาเก๊าแล่นเข้าท่าเมืองกวางตุ้ง กวีได้พรรณนาถึงสภาพบ้านเมืองปากน้ำด่านพยัคฆ์ รวมถึงสรุปเวลาและระยะทางว่า ได้ใช้เวลาเดินทางทั้งสิ้น 33 วัน

“ถ้านับวันก็ได้สามสิบสามวัน
ก็ได้สามร้อยโยชน์เศษล้งเกตมี

ถ้าสำคัญว่าเท่าไรในวิถี
ถึงทวารพยัคฆ์ทันใด”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 12)

เมื่อเรือเข้าเขตแดนประเทศจีน ในขั้นตอนแรกคณะราชทูตไทยก็ยื่นพระราชสาสน์ ต่อคณะราชทูตจีน และได้ทำเรื่องอัญเชิญพระราชสาสน์เพื่อขอพระบรมราชานุญาตเดินทางไปกรุงปักกิ่ง จากนั้นมีพระบรมราชานุญาตจากจักรพรรดิเฉียนหลงให้คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้า หลวงนายศักดิ์เขียนบันทึกไว้ว่า

“ผู้ถือสารจึงเอาสารรับสั่งส่ง
แล้วคัดข้อสารมาพาที
ให้ส่งทูตไปถวายอภิวาท
กับสิ่งของในคลองบรรณาการ

ให้กับจงตงคูหนูอี
ว่าพระเจ้าหมิ่นปิ่นนั้นโปรดปราน
ตามราชดำราราบารณสาร
ที่นอกอย่างบูรณมามีมา

.....

หมู่อี้จึงให้เชิญพระราชสาสน์
ประดับด้วยนาวาสถาวร
อันโดยทางที่จะไปนั้นไต่รมาศ
ฝ่ายทูตเขาจะไปเห็นได้ดี

บรรณาการทูตอันจะผันผ่อน
ขึ้นนครราชคฤห์คราวดี
จึงถึงราชปักกิ่งกรุงศรี
เพราะธูลีบาทคุ้มคลุมไป”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 20-23)

การค้าขายที่กวางตุ้ง หลังจากคณะราชทูตส่วนหนึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตให้ไปยังกรุงปักกิ่ง¹⁶ การที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ราชทูตไทยไปถวายเครื่องราชบรรณาการแด่ราชสำนักปักกิ่งเป็นสิ่งยืนยันว่าการเดินทางมาจี้มก้องได้บรรลุเป้าหมายแล้ว แต่ในขณะเดียวกันหลวงนายศักดิ์ก็ได้รับมอบหมายให้อยู่ที่เมืองกวางตุ้งต่อเพื่อค้าขายและนำกำไรเป็นพระราชทรัพย์กลับไทย(ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 105) ซึ่งหลวงนายศักดิ์ได้บันทึกความรู้สึกเห็นดีเห็นงามจากการเดินทาง และความตั้งใจที่จะค้าขายเพื่อนำกำไรกลับไปกรุงธนบุรี จากนั้นก็เอ่ยถึงبارมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ว่าทรงมีพระขันติที่แน่วแน่จึงทำให้ภารกิจครั้งนี้สำเร็จลุล่วง และเมื่อกลับเดินทางมาทำงานด้วยความปลอดภัยตนจึงต้องตั้งใจทำหน้าที่อย่างสุดกำลัง ความว่า

“อันพวกผู้อยู่ขายจำหน่ายของ	แต่นั่งตรองนอนตรอมจนผอมผาญ
ที่ขาดเหลือเจือครบบรรจบไป	ก็มีในบาญชีว่าทั้งห้าบาน
ครั้นเสร็จของเงินทองสำเร็จรับ	แล้วประดับเกตรามาสถาน
ความดีใจประหนึ่งได้วิมานปาน	แต่นับวารคอยเคร่าทุกเช้าเย็น

.....

หากพระขันติคุณกรุณาภาพ	ก็มกราบถึงพระบาทไม่ขาดสาย
จึงได้พ้นไภยันอันตราย	รอดตายมาขึ้นคันท้องเมือง
เอาจตุณตั้งระวางผิด	ราชกิจนั้นอุสาหที่ไปว่าเนื่อง
ที่ภักดีโดยการกึ่งงานเปลือง	ไม่ยกเอียงกิริยาเหมือนราไชย”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 23-24)

เป้าหมายการเดินทางมาเมืองจิ้นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจี้มก้อง เป็นที่น่าเสียดายว่ากลุ่มคณะราชทูตที่หลวงนายศักดิ์อยู่ด้วย ไม่ได้มีโอกาสเดินทางขึ้นไปที่ราชสำนักปักกิ่ง มีเช่นนั้นข้อความใน *นิราศกวางตุ้ง* อาจมีข้อความที่บันทึกถึงพิธีการจี้มก้องและเรื่องราวระหว่างทางในเมืองจิ้นโดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในราชสำนักกรุงปักกิ่งที่มากกว่านี้

วัตถุประสงค์ของการเดินทางใน *นิราศกวางตุ้ง* โดยเฉพาะการบรรลุวัตถุประสงค์การเดินทาง 2 ประการที่หลวงนายศักดิ์ได้เขียนบันทึกไว้เป็นระยะ ๆ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและจุดมุ่งหมายของการเดินทางในครั้งนี้ โดยเฉพาะเมื่อเรือเข้าถึงเมืองจิ้นแล้วเสมือนว่ามีภารกิจหลาย

¹⁶ คณะราชทูตมี 2 กลุ่ม กลุ่มแรกมีพระยาสุนทรธรรพ์เป็นราชทูต เดินทางไปกรุงปักกิ่งเพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการตามครลองประเพณี อีกกลุ่มอยู่ที่กวางตุ้งโดยมีเจ้าพระยาศรีธรรมราชเป็นหัวหน้าคณะ หลวงนายศักดิ์อยู่กับคณะนี้ทำการค้าขายที่กวางตุ้ง

อย่างที่กวีต้องสนองพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและเมื่อบรรลุแล้วก็เขียนบันทึกไว้ในนิราศเพื่อนำกลับไปเป็นจดหมายไปถวายตั้งในตอนต้นของนิราศ

ในส่วนสุดท้ายก่อนนิราศเรื่องนี้จะจบลง หลวงนายศักดิ์ได้เขียนบทยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วยการอัญเชิญเทพทั้งหลายมาอวยพร ดังที่จะกล่าวในหัวข้อถัดไป

3.3.2 ปัจฉิมบท

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของวรรณกรรมนิราศคือ ปัจฉิมบท หรือส่วนปิดเรื่อง ผู้ประพันธ์มักจะกล่าวชื่อตนเอง พรรณนาวันเวลาเดินทางเมื่อถึงจุดหมายปลายทาง หรือการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่นเทพเจ้า พระรัตนตรัยหรือพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นการบูชาครูในการเขียนนิราศ (นิตยา แก้วคัลณา, 2557, น. 94-95)

ปัจฉิมบทใน *นิราศกวางตุ้ง* เริ่มหลังจากหลวงนายศักดิ์พรรณนาว่า การทำการค้าในครั้งนี้น้อยและลำบากมาก กำไรที่นำกลับกรุงธนบุรีก็มีได้อีกกลับไปได้อย่างง่าย แต่แล้วก็กลับทำสำเร็จได้โดยง่ายดาย ความว่า

“ประการใดไปทางระวางเหตุ	ก็สังเกตรัถยาเข้ามาถวาย
เห็นการค้าเหลือบ่าจะแบกตะพาย	ถ้าหักค่ายฤทธิทัพขอรับไป
ไม่เห็นช่องเลยว่ของพระราชทรัพย์	จะได้กลับฤมากลายเปนน่ายได้
แล้วแสนยากที่ทะเลคะเนไกล	ก็กลับพามาได้สดวกดี”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 25)

จากนั้นหลวงนายศักดิ์ได้เชื่อมโยงว่า เหตุที่การทำการค้าข้างต้นนั้นสำเร็จก็เป็นเพราะพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แล้วกวีก็นำเสนอบทยอพระเกียรติต่อด้วยความเปรียบว่า พระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้นมีมากดุจดังเหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์สิบพระองค์ จะมาชุมนุมกันเพื่อทำนายนว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงสำเร็จพระโพธิญาณได้ในยุคนี้ โดยดลบันดาลให้ทรงนั่งกรรมฐาน จากนั้นก็เปรียบเทียบการเข้าฌานโดยทรงพระไตรลักษณ์ พระศีล พระธรรม และความกระจำแจ้งในพระธรรมคำสอนในพุทธศาสนาว่าทำให้ทรงดงามสว่างไสวไม่แพ้ราชสมบัติ และทำให้ทรงดงามดุจพระนารายณ์

“ตั้งเทวามาสุขประชุมทรัพย์	ไว้สำหรับเนื้อหน่อพระชินศรี
จะสร้างสมอบรมพระบารมี	ในยุคนี้บรรจบให้ครบกลับ
ขรอยอรรคบุรุษอุดมวงษ์	ในลบบองค์โพธิสัตว์ดุสิตสวรรค์

ได้ลัทธิยาเทศหายทำนายธรรม์	ในอนันตสำนักชินนทร์นาน
จึงดลใจให้พระองค์ทรงนั่ง	บัลลังก์จักรศพระกรรมฐาน
ให้ทรงเครื่องนพรัตน์ชัชวาล	พระชมณานแทนเบญจกกุภัณฑ์
เอาพระไตรลักษณ์ทรงเป็นมงกุฎ	กึ่งามสุดยอดฟ้าสุธาสวรรค์
เอาพระศีลสุจิริตในกิจธรรม์	เป็นสุวรรณเนาวรัตน์ล้ำวล
เอาพระวิมุติธรรม์เป็นคันฉัตร	เอาพระสัจเป็นระไปไพศาล
ล้วนเครื่องศีลวัตรอันชัชวาลย์	พระอุเบกขาญาณเป็นธารกร
เอาพระไวปัญญาเป็นอาวุธ	ตัดวิมุติลงไสแล้วสั่งสอน
สว่างแจ่มกว่าแสงทินกร	สถาวรทั่วโลกแลงาม
จะดูโดยโลกก็เป็นที่รัก	กึ่งามนักสุดโลกเหลือถาม
จะดูฤทธิเล่าก็คล้ายนารายณ์ราม	จะชูงามไปทั่วกัลปา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 25-26)

ในตอนสุดท้าย หลวงนายศักดิ์เขียนขอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ด้วยการขออำนาจจากพระรัตนตรัย และขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพราหมณ์ ให้ดลบันดาลให้ ทรงสำเร็จพระโพธิญาณ เหล่ามารและศัตรูมลายหายไป ทรงเจริญด้วยจตุรพิพร และขอพรให้ทรง พระชนมายุยืนยาวถึงพรรษา ความว่า

“ขอพรพระศรีรัตนไตรย	อันเป็นใจจอมพุทธศาสนา
ช่วยบำบัดตัดบาปธรรมมา	ให้ลุโดยเจตนาโพธิญาณ
ขอพรบรมศวร์เรื่องฤทธิ	ซึ่งสถิตย์อยู่คู่มหาราชเรื่องสถาน
เชิญช่วยพระองค์ทรงชนมาน	ให้คงการกำหนดพระไทยตรอง
ขอพระพิศณุพงษ์ทรงสังข์	ประสมทิพบัลลังก์ภูษงค์ฉลอง
ช่วยล้างมารผลาญหมู่ศัตรูปอง	ให้มาช่องเคียรกัมบังคมคัล
ขอบรรบงกชพิวลย์ไฉ	ที่ครรไลหงษ์ทิพรังสรรค์
ช่วยดับโคกวรรณโรคโรคน	ให้ทรงพระฉวีวรรณสมบุรณ์งาม
ขอพรลหัสไนยครรไลศ	สารเสวตรตรีทศเคียรลาม
ช่วยดำรงดำรงชีคติความ	พยายามไพร่ฟ้าประชาชน
อันสมบัติในจังหวัดทวีปนี้	ให้อยู่ในพระบารมีทุกแห่งหน

ให้พระเกียรติก้องฟ้าสุธาดล

ขอพระชนม์ได้ร้อยพระวษาเอเยา”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 27)

การเขียนปัจจัยมบทของหลวงนายศักดิ์ได้ถูกต้องตามขนบวรรณกรรม แสดงให้เห็นว่าหลวงนายศักดิ์เป็นผู้ที่มีความรู้ทางวรรณกรรมไทยดี นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงแนวคิดระหว่างข้าราชการต่อพระมหากษัตริย์ในสมัยธนบุรีว่าพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะเป็นพุทธราชา หรือพระราชผู้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทรงมีพระจริยวัตรตามธรรมเนียมของพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากการเปิดเรื่องและการปิดเรื่อง หลวงนายศักดิ์มักสรรเสริญพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะพระโพธิสัตว์ ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อในเกี่ยวกับสถานภาพของพระมหากษัตริย์ในสมัยธนบุรี

3.3.3 การศึกษาเปรียบเทียบส่วนปิดเรื่อง

การศึกษาเปรียบเทียบส่วนปิดเรื่องระหว่าง *นิราศกวางดั่ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีน มีประโยชน์และส่วนช่วยวิเคราะห์บทบาทหน้าที่และสถานภาพของ *นิราศกวางดั่ง* ฉบับแปลจีน ที่สัมพันธ์กับทัศนคติของผู้แปลอย่างมาก เนื่องจากส่วนปิดเรื่องของวรรณกรรมนิราศมีรายละเอียดค่อนข้างมาก เช่น การกล่าวถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ของการเดินทาง การเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ และการประกาศความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งล้วนเป็นส่วนสำคัญของการแต่งวรรณกรรมนิราศ

สำหรับหัวข้อนี้ จะยกตัวอย่างประกอบให้เห็นภาพ 2 ตัวอย่างสำคัญ คือ การสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 การกล่าวสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

นิราศกวางดั่ง ฉบับภาษาไทย

“อันพวกผู้อยู่ชายจำน่วยของ
ที่ขาดเหลือเจือครบบรรจบไป
ครั้นเสร็จของเงินทองสำเร็จรับ
ความดีใจประหนึ่งได้วิมานปาน

แต่นั่งตรอนนอนตรอมจนผอมผำ
ก็มีในบาญชีว่าทั้งห้าบาน
แล้วประดับเกตราจะมาสถาน
แต่นับวาระคอยเคร่าทุกเช้าเย็น

.....

หากพระขันติคุณกรุณาภาพ

ก้มกราบถึงพระบาทไม่ขาดสาย

จึงได้พ้นไภยันอันตราย
 เอาภัยตั้งระวางผิด
 ที่ภักดีโดยการกิจการเปลี่ยน
 รอดตายมาขึ้นคืนเมือง
 ราชกิจนั้นอุส่าห์ไปว่าเนื่อง
 ไม่ยกเยื้องกริยาเหมือนราไชย”

(พระยามหามุนี, 2462, น. 24)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“留者事通商，坐思卧亦伤，消瘦缘底事，道是忒凄凉，检点装载运，
 五册核对详...”

...太监设传旨，鞠躬拜仓皇，得免罹大祸，生还喜有望。谨慎竭精忠，
 旨命始有功，奈何相勾结，避地懒从公，”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ผู้ที่ยังคงทำการค้า นั่งนอนคิดจนเศร้าสร้อย ผอมโซไปเพราะเหตุใดกัน ช่างแสน
 เศร้ายิ่งนัก ตรวจสอบข้าวของที่ขนส่ง ดูเอกสารทั้งห้าเล่มอย่างถี่ถ้วน...”

“...ชั้นที่รู้ดั่งพระราชโองการ คำนับกราบไหว้ด้วยหวาดหวั่น พ้นจากภัยใหญ่
 หลวง ความหวังที่จะได้กลับมาใช้ชีวิตยังมีอยู่ จงระมัดระวังและทำด้วยความจงรักภักดี ปัญหาเริ่มมี
 ผลสำเร็จ แต่กลับถูกสมคบคิด เลี่ยงภาระหน้าที่ด้วยความเกียจคร้าน”

ในส่วนปิดเรื่องหรือปัจฉิมบท ผู้วิจัยยกตัวอย่าง 2 ส่วน คือ ส่วนที่กล่าวถึง
 การบรรลุวัตถุประสงค์การเดินทางในที่นี้หมายถึงได้รับบรมราชานุญาตจากราชสำนักจีนให้เดินทางไป
 กรุงปักกิ่งไปถวายเครื่องราชบรรณาการตามโบราณพิธี และส่วนที่กล่าวถึงภารกิจของหลวงนายศักดิ์
 ในการปฏิบัติหน้าที่ค้าขายที่กวางตุ้งเพื่อนำกำไรกลับไปถวายแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การแปลเนื้อความบางส่วนนั้นมีความ
 คลาดเคลื่อนมาก คือ ตอนที่กล่าวถึงสำนักในพระมหากรุณาธิคุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า
 เนื่องจากพระชันตีที่ทรงปฏิบัตินั้นทำให้คณะราชทูตที่ผ่านน้ำผ่านทะเลผ่านภยันตรายอันยากลำบาก
 นานาประการได้อย่างปลอดภัย ดังตัวบท

“หาก**พระขันตี**คุณกรุณาพ **ก้มกราบถึงพระบาทไม่ขาดสาย**
จึงได้พ้นไภยันอันตราย **รอดตายมาขึ้นคืนเมือง”**

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 24)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ผู้แปลนั้นไม่ได้ให้ความสนใจเนื้อความส่วนที่กล่าวเทิดทูนหรือยกย่องพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยมากเท่าใดนัก อีกทั้งอาจจะไม่เข้าใจคำศัพท์ว่า “ขันตี” จึงทำให้ฉบับภาษาจีนแปลคำว่า “พระขันตี” เป็น “ขันที”

“**ขันที**ได้รับพระราชโองการอย่างเร่งด่วน **คำนับกราบไหว้ด้วยความหวาดหวั่น**
พ้นจากภัยใหญ่หลวง **ความหวังที่จะได้กลับมามีชีวิตยังมีอยู่”**

ผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกตว่า ผู้แปลน่าจะตีความคำว่า “พระขันตี” ผิดและคลาดเคลื่อนเป็นคำว่า “ขันที” (太监) แทนเนื้อความที่กล่าวยกย่องพระเกียรติหรือสำนักในพระมหากษัตริย์คุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ใน *นิราศกวางตุ้ง ฉบับแปลจีน* จึงมีใจความว่าการเดินทางมาครั้งนี้เมื่อขันทีของราชสำนักจีนได้แจ้งพระบรมราชโองการแล้วนั้น คณะทูตไทยจึงก้มกราบขันทีจีนและกล่าวขอบพระคุณสิ่งต่างๆที่ทำให้ยังมีชีวิตรอดจากภัยใหญ่หลวง เนื้อความส่วนนี้ใน *นิราศกวางตุ้ง ฉบับแปลจีน* จึงมิได้กล่าวถึงความสำนักในพระมหากษัตริย์คุณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากต้นฉบับเลย

ตัวอย่างที่ 2 ปังฉิมบท

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ไม่เห็นช่องเลยว่ของพระราชทรัพย์	จะได้กลับมากลายเป่ง่ายได้
แล้วแสนยากที่ทะเลคะเนไกล	ก็กลับพามาได้สดวกดี
ดังเทวามาสมประชุมทรัพย์	ไว้สำหรับเนื้อหน่อพระชินศรี
จะสร้างสมอบรมพระบารมี	ในยุคนี้บรรจบให้ครบกลับ
ชรอยอรรคบุรุษอุดมวงษ์	ในليبองคโพิธสัตตคุณสิทธวรรค์
ได้ลัทธิยาเทศทายทำนายธรรม	ในอนันตสำนักขนิเนนทร์นาน
จึงคลใจให้พระองค์ทรงนั่ง	บัลลังก์จักรศพระกรรมฐาน
ให้ทรงเครื่องนพรัตน์ชัชวาล	พระชมณานแทนเบญจกกุภัณฑ์

เอาพระไตรลักษณ์ทรงเป็นมงกุฎ	ก็งามสุดยอดฟ้าสุธาสวรรค์
เอาพระศีลสุจริตในกิจธรรม	เป็นสุวรรณเนาวรัตน์ลังวล
เอาพระวิมุติธรรมเป็นคันฉัตร	เอาพระลัทธิเป็นระไปไพศาล
ล้วนเครื่องศีลวัตรอันชัชวาลย์	พระอุเบกขาญาณเป็นธารกร
เอาพระไวยปัญญาเป็นอาวุธ	ตัดวิมุติสงไสยแล้วสั่งสอน
สว่างแจ่มกว่าแสงทินกร	สถาวรทั่วโลกแลงาม
จะดูโดยโลกก็เป็นที่รัก	ก็งามนักสุดโลกเหลือถาม
จะดูฤทธิเล่าก็คล้ายนารายณ์ราม	จะชงามไปทั่วกลป่า”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 25-26)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“...奈何无异术，助吾缩程航，不然输运易，何畏海天长，仙神聚珍宝，原为佛徒藏，布施助功德，劫数亦满疆。

欲界天四重，菩萨有十宗，一宗设降生，得国护法隆，世尊旧居所，无涯天地中，觉悟御大宝，静根自不同。

宝物取九事，禅那代五器，三相作宝冠，美绝仙界地，法事取忠戒，聊当项圈使，解脱为伞柄，大盖即真谛，中正为宝杖，纯净辉无二，般若作慧剑，斩疑复策励，光明胜太阳，灿烂永勿替，观此爱大千，美妙应绝世，法力广似神，永劫使永丽。”

(Hsu , 1940, p. 45)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ช่วยไม่ได้ที่ไม่มีอิทธิฤทธิ์ ที่ย่นระยะการเดินทาง ไม่เช่นนั้นเดินทางมาคงง่ายกว่านี้ ผ่านทะเลแสนไกล เหล่าทวยเทพมารวมสมบัติ เก็บไว้เป็นสมบัติของพุทธศาสนา เพิ่มให้บุญทาน ส่งเสริมบุญกุศล กลับได้แผ่นดิน”

“สวรรค์ทั้ง 4 ชั้นในโลกนี้ พระโพธิสัตว์มีลิลิองค์ หนึ่งองค์ได้ประสูติขึ้น ได้รับสิทธิ์การใช้ธรรม สำนักชินเนนทร์นาน พื้นดินกว้างใหญ่ไร้ขอบฟ้า การตรัสรู้แจ้งคุ้มครองบัลลังก์ มีกรรมฐานที่แตกต่างกัน”

“ของล้ำค่ามีเก้าชุด ฌานแทนเบญจราชกกุธภัณฑ์ นำพระไตรลักษณ์เป็นมงกุฎ สวยสุดในโลกเทวดา พระธรรมเต็มไปด้วยศีลสุจริต พอเป็นสร้อยสุวรรณเนาวรัตน์ พระวิมุติธรรมแทน

คันฉัตร เอาะไปไพศาลเป็นสัจจะ อุเบกขาญาณเป็นธรรม ความบริสุทธิ์สว่างไม่มีผู้ใดเทียบ พระไวย
ปัญญาเป็นอาวุธ ขจัดความน่าสงสัยจากนั้นปลุกเร้า แสงสว่างมากกว่าพระอาทิตย์ สว่างไสวไร้เทียม
ทาน มองดูก็รักเป็นโลกียะ งดงามวิเศษมีอาจเทียบได้ อธิฤทธิ์ไพศาลเทียบพระนารายณ์ราม”

ในตัวอย่างที่ 2 กวียอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยเริ่มต้นด้วย
การกล่าวสรุปถึงการเดินทางมาทำการค้าจนมีกำไรกลับไทย จากนั้นกวียอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช ว่าทรงเป็นจุดดั่งเหล่าเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์สิบพระองค์ จะมา
ชุมนุมกันเพื่อทำนายว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะทรงสำเร็จพระโพธิญาณได้ในยุคนี้ และ
สถานภาพพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญเพียรของพระองค์ แสดงให้เห็นเป็นความงามของพระบารมี ดังที่ได้
กล่าวไปแล้วข้างต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในฉบับแปลภาษาจีน ผู้แปลมิได้แปลคำที่เชื่อมโยงการขอ
พรหรือการกล่าวถึงอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้นฉบับได้เขียนเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไว้ ดัง
รายละเอียดต่อไปนี้

(1) ใน *นิราศกวังดั่ง* ฉบับภาษาไทย ได้กล่าวสรุปว่าการเดินทางในครั้งนี้ ราบรื่น
สะดวกดี เสมือนดั่งเหล่าทวยเทพนำทรัพย์สินมามอบให้แก่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ในฉบับ
แปลภาษาจีน ไม่มีข้อความเชื่อมโยงดังกล่าว และตัดวรรคหนึ่งออกไปในฉบับแปลคือ “ก็กลับพามาได้
สะดวกดี” และขึ้นต้นด้วยวรรค “ดังเทวามาสมประชุมทรัพย์” ซึ่งไม่มีการเชื่อมโยงระหว่างการเดินทาง
กลับมาโดยสะดวก เสมือนเหล่าทวยเทพนำทรัพย์มามากมาย จึงเหลือเพียงข้อความว่า “เหล่าทวยเทพ
มารวมสมบัติ เก็บไว้เป็นสมบัติของพุทธศาสนา”

(2) การยอพระเกียรติ ที่กล่าวว่า เนื่องจากพระโพธิสัตว์ในดุสิตสวรรค์สิบองค์
ดลบันดาลให้สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงนั่งกรรมฐาน ข้อความดังกล่าวในฉบับแปลภาษาจีน มิได้แปล
เชื่อมโยงกับบทเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหลือเพียงแค่ “พระโพธิสัตว์ทรงตรัสรู้
แจ้ง และองค์พระโพธิสัตว์เป็นผู้นั่งกรรมฐาน”

(3) การเปรียบนำพระไตรลักษณ์เป็นมงกุฏ ของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ คำว่า
มงกุฏที่ใช้ในฉบับภาษาจีน คือ เป่กัวน (宝冠) แปลว่ามงกุฏ แต่เป็นมงกุฏที่สวมใส่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ทางพุทธศาสนา หรือปัจจุบันเป็นเครื่องประดับทั่วไปซึ่งอาจเป็นเครื่องประดับที่มีราคาแพงหรือน้อย
ขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้ร่วมสมัย หากเป็นมงกุฏที่ใช้เพื่อแสดงอำนาจหรือสัญลักษณ์ที่ใช้กับพระเจ้าแผ่นดิน
หรือผู้ปกครองแผ่นดิน ในภาษาจีนมีคำว่า หวงกัวน (皇冠) ซึ่งคำว่า หวง มีความหมายว่า พระเจ้า
แผ่นดิน การเลือกคำดังกล่าวจึงตีความได้ว่าการเปรียบในฉบับแปลน่าจะหมายถึงพระโพธิสัตว์
มากกว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ

จากตัวอย่างดังกล่าว จะเห็นว่า การยอพระเกียรติในส่วนปิดเรื่องส่วนนี้ เปลี่ยนจากการพรรณนาสรรเสริญพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการยอพระเกียรติสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนาและพระโพธิสัตว์แทน

ตัวอย่างที่ 3 การกล่าวปัจฉิมบท

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“ขอพรพระศรีรัตนไตรย	อันเปนใจจอมพุทธศาสนา
ช่วยบำบัดตัดบาปธรรมมา	ให้ลุโดยเจตนาโพธิญาณ
ขอพรบรมศวรเรื่องฤทธิ	ซึ่งสถิตย์อุคสุกราชเรืองสถาน
เชิญช่วยพระองค์ทรงชนมาน	ให้คงการกำหนดพระไทยตรอง
ขอพระพิศณุพงษ์ทรงสังข์	ประสมทิพบัลลังก์ภูษงค์ฉลอง
ช่วยล้างมารผลาญหมู่ศัตรูปอง	ให้มาซ้องเคียรกัมบังคมคัล
ขอบรรบงกชพิวัลย์ไฉ	ที่ครรไลหงษ์ทิพรังสรรค์
ช่วยดับโคกวรรณโรคโรคน	ให้ทรงพระฉวีวรรณสมบุรณ์งาม
ขอพรสหัสไนยครรไลคช	สารเสวตรตรีทศเคียรสาม
ช่วยดำรงดำรงหิซี้ดีความ	พยายามไพร่ฟ้าประชาชน
อันสมบัติในจังหวัดทวีปนี้	ให้อยู่ในพระบารมีทุกแห่งหน
ให้พระเกียรติก้องฟ้าสุธาดล	ขอพระชนม์ได้ร้อยพระวษาเอยฯ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 26-27)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“叩求圣三宝，佛教之表目，护助除孽障，专心臻慧觉。
叩求大自在，立牛地光彩，助战胜心灵，圣志永不改。
叩求幻惑王，持螺跨龙翔，除魔灭敌谋，群趋朝相将。
叩求大梵天，跨鹤居天边，呵佑去疾病，御肤自美全。
叩求天帝释，坐骑三首象，降临永呵护，慰诸苍生望，
至若国财富，永祈留各方，声名震九霄，万寿祝无疆。”

(Hsu, 1940, p. 46)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“ขอน้อมกราบพระรัตนตรัยให้คุ้มครองปัดเป่าบาปกรรม นำทางสู่ปัญญาและ
โพธิญาณ

ขอน้อมกราบพระมหาอิศวร ผู้สถิตมาด้วยมหิงสาสว่างไสว รบชนะมารด้วย
ปัญญอันเฉียบแหลมแลพระปณิธานอันแน่วแน่ไม่เปลี่ยนแปลง

ขอน้อมกราบพระพิฆณพวงศ์พระนารายณ์ ผู้มีพระหัตถ์ทรงสังข์และประทับ
บนพญานาคจงช่วยกำจัดมารร้ายและศัตรูให้ถูกราชโรราบ

ขอน้อมกราบพระพรหม ผู้ทรงหงส์สง่างามเหินสู่สวรรค์พิมานแมน ให้คุ้มครอง
จากโรคภัยไข้เจ็บ และให้ผิวพรรณวรรณะงามสมบูรณ์

ขอน้อมกราบพระอินทร์ ผู้ทรงช้างสามเศียรให้เสด็จมาคุ้มครองอย่างยั่งยืน บำรุง
ขวัญอาณาประชาราษฎร์ ยังความหวังสู่มวลมนุษย์ นอกจากนี้ขอให้ความมั่งคั่งของประเทศจงดำรง
อยู่ทุกทิวา ชื่อเสียงเกริกก้องฟากฟ้า ขอให้พระองค์มีพระชนมายุหมื่นปี”

เนื้อความดังกล่าวเป็นการกล่าวขอพรต่อพระรัตนตรัย และเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์
ทั้งหลาย มีพระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ และพระอินทร์ให้บำรุงอภิบาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชให้ธำรงพระเกียรติยศก้องไกลและทรงพระเจริญในสิริราชสมบัติชั่วกาลนาน

ในฉบับแปลภาษาจีน การกล่าวถึงเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ยังคงอยู่ครบถ้วน ได้แก่
พระรัตนตรัย พระบรมศวร (พระอิศวร) พระพิศณุพงษ์ (พระนารายณ์) พระพรหม พระอินทร์ รวมไปถึง
ถึงอาวุธและพาหนะประจำของเทพเจ้าแต่ละองค์ เมื่อพิจารณาฉบับภาษาจีนอย่างถี่ถ้วน ในฉบับแปล
มิได้คำที่สื่อนัยเชื่อมโยงถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เนื้อความที่หายไปฉบับภาษาจีน ได้แก่

“เชิญช่วยพระองค์ทรงชนมาน

“ช่วยล้างมารผลาญหมู่ศัตรูปอง

“ช่วยดับโคกวรรณโรคโรคนัน

“ช่วยดำรงดำรงให้ชีวิตดีความ

ให้คงการกำหนดพระไทยตรง”

ให้มาช่องเคียวร้อมบังคมคล”

ให้ทรงพระฉวีวรรณสมบูรณ์งาม”

พยายามไพร่ฟ้าประชาชน”

หากอ่านเฉพาะฉบับแปลภาษาจีน การขอพรในปัจฉิมบทดังกล่าวนั้นจะสามารถ
เข้าใจเป็นการขอพรต่อเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาโดยตรง มิใช่ขอพรให้สมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชให้สถิตสวัสดิ์พิพัฒน์ผลตามคตินิยมของไทย โดยเฉพาะบทสุดท้ายที่ผู้ประพันธ์ขอพระเกียรติ
ไว้ว่า

“อันสมบัติในจังหวัดทวิปนี้ ให้อยู่ใน**พระบารมี**ทุกแห่งหน
ให้**พระเกียรติ**ก้องฟ้าสุธาคล **ขอพระชนม์**ได้**ร้อยพระวษา**เอ๋ย ฯ”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 27)

หลวงนายศักดิ์กล่าวถึงพระบารมี พระเกียรติและพระชนม์ของพระมหากษัตริย์ไทย ในฉบับภาษาจีนเมื่อแปลกลับมาเป็นภาษาไทยแล้วมีใจความดังต่อไปนี้

“至若国财富，永祈留各方，声名震九霄，**万寿祝无疆。**”

(Hsu, 1940, p. 47)

คำแปล

“นอกจากนี้ขอให้ความมั่งคั่งของประเทศจงดำรงอยู่ทุกทิศา ชื่อเสียงเกริกก้อง

ฟากฟ้า

ขอให้พระองค์

มีพระชนมายุหมื่นปี”

คำขอพรที่น่าสนใจคือวรรคสุดท้ายที่เขียนคำแปลภาษาจีน ว่า “มีพระชนมายุยืนยาวหมื่นปี” ในบริบทภาษาจีนมาจากคำว่า “万寿” อ่านออกเสียงภาษาไทยว่า “วันโซ่ว” มีความหมายว่า “หมื่นปี” โดยปกติจะใช้ได้กับทั้งพระจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและยังใช้สำหรับการพูดถึงวันคล้ายวันพระราชสมภพองค์พระจักรพรรดิ ซึ่งหากพิจารณาเพียงตัวบทแปลนั้น ก็อาจยืนยันได้ยากว่าผู้แปลหมายถึงผู้ใด เพราะอาจเป็นได้ทั้งพระเจ้าแผ่นดินลง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาตามที่ได้แปลจากปัจจัยมบท

อย่างไรก็ตาม ในการแปลปัจจัยมบทเป็นภาษาจีน ผู้แปลได้เขียนอธิบายถึงการแปลส่วนปิดเรื่องของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ว่า

“诗中除行程仪注附见本序外，其间有费解处，别为注释，以明典故，该诗但记出发至广东，而未及归程，其记贡使之贪色诸公，则暹籍之所请言者也。末段琐琐叙五宝，叩三天，无非为郑昭祈福禱寿，读之既令人乏味，译之颇不易易，而弃之则不成全璧，姑存之以示暹诗风格，想博雅亦不我责也。”

(Hsu, 1940, p. 37)

คำแปล

“ในดวบทนิราศ นอกจากการรายละเอียดการเดินทางและพิธีที่ปรากฏในบทความนี้ ยังมีส่วนที่ทำความเข้าใจยากอยู่บ้าง จึงได้ทำเป็นเชิงอรรถเพื่อชี้แจงและอ้างอิง นิราศกวางตุ้ง บันทึกลงเพียงการออกเดินทางถึงกวางตุ้ง แต่ไม่ได้กล่าวถึงการเดินทางกลับ เนื้อหาที่มีพูดถึงการอารมณ์ของราชทูต ซึ่งก็คือสิ่งที่เอกสารของสยามที่ได้บันทึกไว้ ตอนท้ายของบทกวีเล่าถึงสมบัติทั้งห้า¹⁷ และการศรัทธาโลกทั้งสาม¹⁸ อย่างยืดยาว ซึ่งเพียงแค่อธิษฐานขอพรและอายุยืนให้กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ส่วนนี้ทำให้คนอ่านรู้สึกน่าเบื่อและการแปลนี้ก็ค่อนข้างยาก แต่ถ้าตัดทิ้งไปก็จะแปลไม่จบสมบูรณ์ จึงแปลเก็บไว้ให้คงลักษณะวรรณกรรมสยาม หากคิดว่าจะหาข้อซึ่งในวรรณศิลป์ก็อย่ากล่าวโทษฉันเลย”

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์การแปล นิราศกวางตุ้ง เป็นภาษาจีนโดยเฉพาะในส่วนปิดเรื่องว่า ผู้แปลให้ความสนใจกับองค์ประกอบวรรณกรรมไทยน้อยกว่าส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ จากปัจจัยและวัตถุประสงค์การแปลข้างต้นจึงมีส่วนทำให้การถ่ายทอดส่วนปิดเรื่องโดยเฉพาะคำที่มีการสื่อและเชื่อมโยงถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคลาดเคลื่อนและหายไปจากต้นฉบับ

การแปลข้ามบริบทวัฒนธรรมที่คลาดเคลื่อนนี้ทำให้ตัวของหลวงนายศักดิ์ที่เดิมสรรคำที่สื่อนัยถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไม่ว่าจะในบทประณามพจน์ บทพรรณนาถึงพระบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และปัจจัยมบทได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมนิราศเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมขอพระเกียรติได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ เป็นเพราะผู้แปลเป็นนักประวัติศาสตร์ประกอบกับจุดมุ่งหมายต้องการนำวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์มากกว่าเป็นวรรณกรรมไทยแปลจีน

3.4 บทขอพระเกียรติ

นิราศกวางตุ้ง มีลักษณะโดดเด่นกว่านิราศเรื่องอื่น คือ การขอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หลวงนายศักดิ์เขียนขอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินเมื่อเรือประสพภัยอันตราย

¹⁷ เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์

¹⁸ คำว่าโลกทั้งสาม ผู้วิจัยแปลจากคำว่าซานเทียน (三天) แปลตรงตัวตามความหมายคือ “สามวัน” หรือมีความหมายในทางพุทธศาสนาว่าไตรโลก เนื่องจากไม่สามารถเทียบกับเนื้อหาในปัจจัยมบทได้

ตลอดการเดินทาง หากไม่นับตอนเปิดเรื่อง และตอนปิดเรื่อง การขอพระเกียรติหรือการคร่ำครวญขอพรต่อพระมหากษัตริย์ในระหว่างการเดินทางเป็นลักษณะหนึ่งที่โดดเด่นของวรรณกรรมนิราศเรื่องนี้

บทขอพระเกียรติใน *นิราศกวางตุ้ง* ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ การขอพระเกียรติในช่วงประณามบท และปัจฉิมบท ซึ่งเป็นขนบของวรรณกรรมไทยที่บทเปิดเรื่องและปิดเรื่อง จะต้องกล่าวสดุดีพระมหากษัตริย์ อีกส่วนหนึ่งที่เป็นลักษณะเด่นของนิราศเรื่องนี้ คือ การขอพระเกียรติและขอพรต่อพระมหากษัตริย์ระหว่างการเดินทาง ซึ่งใน *นิราศกวางตุ้ง* มีการขอพรจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่ 2 ครั้ง ซึ่งทั้ง 2 ครั้ง เกิดขึ้นในขณะที่เรือเดินอยู่กลางมหาสมุทร

การคร่ำครวญถึงพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อให้พระบารมีปกป้องคุ้มครองกระบวนเรือระหว่างเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระเจ้ากรุงจีน มีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ หลวงนายศักดิ์จะคร่ำครวญขอพรตอนที่เรือประสบภัยอันตรายกลางมหาสมุทร เนื่องจากการเดินเรือในสมัยโบราณนั้น ผู้ที่เดินเรือมักจะอาศัยเดินเรือด้วยการแล่นเลาะตามชายฝั่งไปเรื่อย ๆ การเดินเรือข้ามทะเลในสมัยก่อนจะไม่ตัดข้ามมหาสมุทรเป็นเส้นทางตรง เว้นแต่เสียว่าไม่สามารถเลี้ยวได้ ซึ่งการเดินทางเรือตามเส้นทางใน *นิราศกวางตุ้ง* มีสองจุดที่เรือจำเป็นต้องแล่นตัดข้ามทะเลเป็นเวลาหลายวัน

เส้นทางที่ไม่สามารถเลี้ยวได้ที่แรก คือ ระหว่างเมืองสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตัดข้ามบริเวณอ่าวไทยไปประเทศกัมพูชา และอีกสถานที่หนึ่ง คือ จากปากอ่าวทะเลประเทศเวียดนามข้ามบริเวณทะเลจีนใต้ไปยังปากอ่าวเกาะมาเก๊า ประเทศจีน

ในการข้ามมหาสมุทรครั้งแรกจากสามร้อยยอด ข้ามไปทางประเทศกัมพูชานั้น หลวงนายศักดิ์พรรณนาความหวาดกลัวพายุครั้งนี้ว่า เต็มไปด้วยคลื่นลมขัดเรือแรงมากจนของที่อยู่ในเรือกระจัดกระจายไปหมด คลื่นขัดเรือด้วยความรุนแรงจนทำให้เรือโชน ผู้ที่อยู่บนเรือเกิดอาการเมาเรือจนไม่สามารถกินอะไรได้

“ครั้นเขาชักใบอุดขึ้นสุดเสา

คลื่นท่วมกลุ้มทั้งเทมา

กระทบปิดพัดปั่นที่พันคลื่น

แสนทวนคแต่ชบเซาเมามาย

แต่ก้าวเสียดค่อยละเสียดด้วยลมขัด

แต่แล่นก้าวกลับไปไปมา

ก็ปลาบเปล่าทรวงโถมน้ตา

เกตรางลิ่งกลอกรกระฉอกกาย

แลฟูฟั่นฟูมฟองนองสาย

ระกำกายมิได้กินโภชนา

พระพายพัดสลาตันตรานน้ำ

แล้วก็ลอยคอยท่าลมดี”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 27)

กระทั่งหลวงนายศักดิ์ คร่ำครวญ ขอพระบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ว่าขอ
บุญญาบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่ทรงได้ปฏิบัติธรรม ทรงกรมฐาน ขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ดังกล่าวมาปกป้องคุ้มครองกองเรือที่เดินทางว่า

“สุดคิดจึงอุทิศถึงพระบาท	แล้วยกกรอภิวาทเหนือเกษิ
ขอเดชตะบะบุญพระบารมี	จะแทนที่วรุพทโพธิญาณ
กับอนึ่งซึ่งพระองค์ได้ทรงคิด	อันผ่องบุญไถ่ยอดพระกรรมฐาน
มาช่วยป้องลมขัดอย่าพัดตราน	ขอบันดาลลมส่งให้ตรงไป
อนึ่งเขาในชลามัจฉาชาติ	ทั้งปีศาจพวกรากอย่ากรายใกล้
ให้ปลอดเหตุสารพัดกำจัดไภย	จำเริญไชยชมชื่นจนคืนมา
ครั้นสิ้นคำบรรยายพระพายพัด	พอล้ำจส่งท้ายก็ย้ายหา
ได้เห็นเหตุในพระเดชเดชา	ก็เล่นไปได้ทวาทควัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 5)

สิ่งที่น่าเหลือเชื่อ คือ มีอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดคำขอพรจากสมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราช พายุที่โหมเข้ามาก็หยุดเรือกลับแล่นไปได้อีก 12 วัน โดยไม่มีภัยทางธรรมชาติ ทำให้
หลวงนายศักดิ์เชื่อว่า เป็นเพราะพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินทำให้คณะเดินทางได้รับ
ความปลอดภัย

ในการเล่นเรือข้ามกลางสมุทรรอบที่ 2 คือ ช่วงที่ข้ามจากชายแดนเวียดนามข้ามทะเล
จีนใต้ไปเกาะมาเก๊าและปากน้ำเข้าเมืองจีน หลวงนายศักดิ์เขียนอธิบายว่า เรือเลี้ยวไปทาง
ตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อขึ้นไปทางทะเลจีนใต้ แต่ว่าประสบกับคลื่นพายุใหญ่ คนในเรือต่างพยายาม
ชักใบเรือเอนหนีสภาพอากาศที่ย่ำแย่ให้พ้นภัย แต่ว่าคลื่นทะเลที่ซัดเข้าเรือเหมือนกับทะเลโครโมโ
จะจมเรือลงในมหาสมุทรให้ได้ คนในเรือต่างคิดว่าคงต้องทิ้งชีวิตลงในท้องทะเลนี้เสียแล้ว

“ก็พายข้ามตามบูรพาภาค	แสนวิบากคลื่นใหญ่ก็ใจหวน
แต่ทว่าเหียนป่วนเปียนสกลนธกวน	ด้วยเมฆาชนรากรื้อระทมทน
แล้วบังเกิดพายุใหญ่จนใบกลับ	ทั้งคลื่นทับเทฟองทั้งนองฝน
เปนพายุยับยั้วม้วน	กำลังฝนแลบพรายกระจายไป
เสียงคลื่นประหนึ่งพื้นสุธาวาค	จะวินาศไปด้วยชลไม่ทันได้
ตลิ่งนึ่งเห็นเขาวังวุ่นวายไป	บ้างร้องให้รักตนอยู่ลนลาน

บ้างก็ยึดมัดไม้ใบแก้ว	บ้างก็เฝ้าถึงน้ำแลลำป่าน
เห็นการผิดแล้วก็คิดนั้สการ	สละพาลภาวนารักษาดน
จะแลฝั่งที่หยุดก็สุดเนตร	จะล้งเกดพึงพนั้คก็ขัดสน
แต่นั่งแลดูตากันห้าวคน	เห็นจะจนเสียในท้องทะเลาน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 9)

หลวงนายศักดิ์ขอพรจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอีกครั้งหนึ่ง และปาฏิหาริย์ก็เกิดขึ้น สิ้นสุดคำขอพรคลื่นพายุก็สงบลง หลวงนายศักดิ์เชื่อว่าที่ลมพายุสงบลงได้นั้นเป็นเพราะบุญบารมีที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงบำเพ็ญบุญไว้

“สุดคิดจึงอุทิศถึงพระเดช	มาปกเกศช่วยชีฟ้าสังขาร
เดชตะบะบุญพระคุณมาน	ลมพาลก็ค่อยเปลาบรรเทาพลัน
เกตราจึงค่อยฟื้นขึ้นคลื่นได้	จึงชักใบขึ้นรอไว้พอฟัน
ครั้นลมหายค่อยสบายอารมณ์ครัน	ถึงกระนั้นยังไม่คุชลักราตรี”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 9-10)

ประเด็นที่น่าสังเกตในบทยอพระเกียรติ คือ โดยปกติแล้วในวรรณกรรมนิราศ เมื่อมีภัยอันตรายระหว่างการเดินทาง ผู้ประพันธ์มักจะคร่ำครวญถึงคนรัก แต่ใน *นิราศกวางตุ้ง* ผู้ประพันธ์กลับคร่ำครวญถึงอำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์ให้ปกป้องคุ้มครองตลอดการเดินทาง สิ่งที่แสดงและสะท้อนออกมาดังกล่าวทำให้เห็นความจงรักภักดีและภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในยุคสมัยนั้นอย่างดี

อีกประการหนึ่ง คือ ข้อความที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น ล้วนสะท้อนภาพของพระมหากษัตริย์ที่มีความเป็นพุทธราชา โดยเฉพาะการสรรคำของหลวงนายศักดิ์ที่สื่อให้เห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบุญญาธิการ เมื่อเรือเกิดภัยอันตรายจึงต้องขอพรจากพระบารมีดังกล่าว การคร่ำครวญถึงบารมีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน *นิราศกวางตุ้ง* เป็นลักษณะเด่นของนิราศเรื่องนี้ คือ ไม่เพียงแต่มีความแตกต่างจากนิราศที่นำความทุกข์การลาจากคนรัก แต่นำการหวาดกลัวจากภัยมาเป็นการคร่ำครวญถึงพระบารมีของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงปฏิบัติธรรมมาอย่างล้นพ้น

การแสดงออกในลักษณะดังกล่าวไม่เป็นเพียงลักษณะเด่นของวรรณกรรมนิราศเรื่องนี้เท่านั้น การเดินทางในวรรณกรรมนิราศนั้น หากเป็นนิราศที่นำอารมณ์ร่ำรักมาเป็นแก่นของการเดินทางแล้ว เมื่อเรือประสพภัยผู้ประพันธ์ก็ควรจะคร่ำครวญถึงคนรักในรูปแบบต่าง ๆ สำหรับ *นิราศกวางตุ้ง* ที่มีการคร่ำครวญถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น ยิ่งเป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับข้าราชการบริพารในยุคสมัยดังกล่าว การแสดงความจงรักภักดีของหลวงนายศักดิ์ที่มีความมุ่งมั่นต่อการเดินทางไปปฏิบัติหน้าที่ และการป่าวประกาศความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในตัวบทวรรณกรรม ล้วนเป็นลักษณะเด่นของ *นิราศกวางตุ้ง*

3.4.1 การศึกษาเปรียบเทียบบทยอพระเกียรติ

การศึกษาเปรียบเทียบบทยอพระเกียรติใน *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีน พบว่า การยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในระหว่างเดินเรือแล้วประสบพายุมี 2 ครั้ง คือ เมื่อเรือแล่นจากเขตสามร้อยยอด เรือแล่นข้ามกลางทะเลไปบริเวณประเทศกัมพูชา และอีกครั้งหนึ่งคือบริเวณปากอ่าวเวียดนามข้ามขึ้นไปทางเหนือเพื่อเข้าสู่ประเทศจีน

เมื่อนำ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีนมาเปรียบเทียบส่วนดังกล่าว พบว่า ส่วนที่กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้มีการแปลผิดไป เป็นพระพุทธรเจ้าทั้ง 2 ครั้ง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 การขอพรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในขณะที่เรืออยู่กลางทะเลรอบที่ 1
นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“สุดคิดจึงอุทิศถึงพระบาท	แล้วยกกรอภิวาทเหนือเกษี
ขอเดชตะบะบุญพระบารมี	จะแทนที่วรพุทธโพธิญาณ
กับอนึ่งซึ่งพระองค์ได้ทรงศีล	อันผ่องภูญโญอดพระกรรมฐาน
มาช่วยป้องลมขัดอย่าพัดตราน	ขอบันดาลลมส่งให้ตรงไป
.....	
ครั้นสิ้นคำบรรยายพระพายพัด	พอล้ำส่งท้ายก็ย้ายหา
ได้เห็นเหตุในพระเดชเดชา	ก็แล่นไปได้ทวาทควัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 5)

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“急来念佛脚，稽首谨祈求，无量波罗密，正觉心所修，伏乞施法力，
一帆到神州^๑，…祷告罢见法力，瞬息风飏飏；一帆去旬日”

(Hsu, 1940, p. 39)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“จึงรีบรุดมากราบพระพุทธบาท น้อมศรัทธาด้วยใจเคารพและสวดมนต์ขอพร
ขอมหาบารมีแห่งพระธรรมอันมีคุณอนันต์ เป็นหนทางสู่การตรัสรู้ที่บำเพ็ญด้วยจิต ขอวิงวอนให้โปรด
ประทานพุทธานุภาพ บันดาลให้เรือแล่นถึงเมืองจีน...

เมื่อสวดมนต์ขอพรเสร็จจลัน จึงได้เห็นพลังแห่งพระธรรม พริบตาลมพัดโชยแรง
เรือแล่นผ่านวันคืนไปลิบวัน^{๒๐}”

ตัวอย่างที่ 2 การขอพรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในขณะที่เรืออยู่กลางทะเลรอบที่ 2 นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย

“สุดคิดจึงอุทิศถึงพระเดช	มาปกเกศช่วยชีพสังขาร
เดชะตะปะบฏพระคุณมาน	ลมพาลก็ค่อยเปลาบันเทาพลัน
เกตราจึงค่อยฟื้นขึ้นคลื่นได้	จึงชักใบขึ้นรอไว้พอฟัน
ครั้นลมหายค่อยสบายอารมณ์ครัน	ถึงกระนั้นยังไม่คุชลักราตรี”

(พระยามหาอนุภาพ, 2462, น. 9-10)

¹⁹ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ใช้คำว่า เสินโจว (神州) เสิน มีความหมายว่าเทพ โจว มีความหมายว่า
ดินแดน ในบริบทนี้หมายถึงประเทศจีน

²⁰ คำว่า 旬日 อ่านออกเสียงว่า สวินรื่อ แปลว่าสิบวัน ในต้นฉบับไทยใช้คำว่า ทวาทศวัน คือ 12 วัน เข้าใจ
ว่าผู้แปลน่าจะแปลคลาดเคลื่อน

นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาจีน

“慈悲救苦难，菩萨有心肠，风暴缓缓息，半帆差堪航，狂飚虽息影，
五内犹惶惶，”

(Hsu, 1940, p. 40)

คำแปลจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นภาษาไทย

“พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา ช่วยปลดเปลื้องทุกข์ภัยแก่ผู้ประสบความ
ยากลำบาก พายุร้ายจึงค่อย ๆ สงบลง เรือแล่นต่อได้ด้วยใบเรือเพียงครึ่งหนึ่ง แม้ว่าลมพายุร้ายจะแผ่ว
ลงไปแล้ว แต่ในใจยังคงหวาดหวั่นไม่คลาย”

ในคตินิยมไทย พระมหากษัตริย์เป็นธรรมราชาผู้ทรงบำเพ็ญศีล เปี่ยมล้นด้วยพระ
พุทธบารมี ดังนั้น เมื่อผู้เดินเรือในสมัยก่อนประสบภัยพายุมรสุม ตกอยู่ในสถานการณ์คับขัน
นำหวาดกลัว จึงรำลึกถึงพระบารมีของพระมหากษัตริย์ให้ช่วยคุ้มครอง ในบทประพันธ์ 2 บทนี้
จึงมีเนื้อความกล่าวถึงพระเดชพระคุณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในการปกเกล้าปกเทศ
ชาวเรือให้ปลอดภัย

แต่เมื่อแปลเป็นภาษาจีน บทพรรณนาดังกล่าวถูกเปลี่ยนเป็นคำสรรเสริญ
พระพุทธเจ้า ในตัวอย่างที่ 1 วรรค “สุดคิดจึงอุทิศถึงพระบาท” ขณะที่เผชิญหน้ากับลมมรสุม
หลวงนายศักดิ์จึง “รีบร้อน” รำลึกถึง “พระบาท” คือองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทว่าในฉบับ
ภาษาจีนใช้คำว่า ฝ่าเจียว (佛脚) มีความหมายว่า พระพุทธบาทและ ภูเขา (菩萨) พระโพธิสัตว์
และแปลคำว่า “พระเดชเดชา” และ “พระคุณมาน” ซึ่งหมายถึงพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตาก
สินมหาราชนั้นเป็น ฝ่าลี (法力) ซึ่งมีความหมายว่าอิทธิฤทธิ์หรือพระพุทธานุภาพ

ในตัวอย่างที่ 2 ผู้แปลใช้คำว่า ชินฉัง (心肠) แปลว่าจิตใจ มีนัยสื่อถึงอารมณ์
และความรู้สึกที่อ่อนไหวและอ่อนโยน ในที่นี้ หมายถึง พระโพธิสัตว์ผู้เปี่ยมด้วยจิตเมตตาและการดูแล
เอาใจเพื่อช่วยเหลือมนุษยชาติทุกหมู่เหล่า

เมื่อแปลบทประณามพจน์และบทยอพระเกียรติในบทประพันธ์ข้างต้นเป็น
ภาษาจีน เนื้อความกลับเปลี่ยนแปลงไปมิได้สื่อนัยถึงการพึ่งพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราช หากสื่อนัยถึงการพึ่งพระพุทธบารมีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง ซึ่งเกิดจากผู้แปลเขาไม่เข้าใจ

คติพุทธราชาที่เชื่อมโยงพระมหากษัตริย์เข้ากับพุทธศาสนา เมื่อเห็นคำเกี่ยวกับศาสนาพุทธจึงแปลและเชื่อมโยงถึงพระพุทธเจ้าเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป บทขอพระเกียรติ หรือบทคร่ำครวญถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน *นิราศกวางตุ้ง* เป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมนิราศเรื่องนี้ เนื่องจากใน *นิราศกวางตุ้ง* หลวงนายคักดี หวังพึ่งพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในสถานการณ์คับขัน แทนที่จะคร่ำครวญถึงนางอย่างในนิราศร้างรัก

สรุปได้ว่า จากการเปรียบเทียบ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทย กับ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน พบว่า ในส่วนเนื้อเรื่อง ในรายละเอียดที่เกี่ยวกับสถานที่ ตำแหน่ง ชื่อเฉพาะ และวันเวลาที่กวีได้บันทึกไว้นั้น ผู้แปลได้เก็บรายละเอียดใจความสำคัญไว้อย่างครบถ้วน อีกทั้งยังมีการสืบค้นเอกสารภาษาจีนเพิ่มเติมเพื่อประกอบการแปล และตั้งข้อสังเกตในประการต่าง ๆ

ในส่วนเนื้อเรื่อง ระหว่างการเดินทาง และเมื่อเรือเข้าเมืองจีนแล้ว พบว่า ผู้แปลได้แปลเก็บรายละเอียดสิ่งที่กวีพบเจอระหว่างทางได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ ชื่อสถานที่ระหว่างประเทศที่เรือผ่าน พิธีกรรมที่กวีได้พบเห็น ประกอบพิธีกรรมระหว่างอยู่บนเรือ รวมถึงสิ่งที่พบเจอระหว่างธรรมชาติ นอกจากนี้ เมื่อเรือเข้าถึงเมืองจีนแล้วเนื้อหาของนิราศเริ่มบันทึกสิ่งที่อยู่ในเมืองจีน เช่น บรรยากาศในเมืองจีน ทหารในเมืองจีน และพิธีกรรมที่ราชทูตไทยต้องปฏิบัติเมื่อเข้าเมืองจีนแล้ว ในส่วนดังกล่าวผู้แปลยังรักษาเนื้อหาไว้ได้อย่างครบถ้วน

ในส่วนปิดเรื่อง หรือปัจฉิมบท ผู้แปลได้เก็บรายละเอียดเนื้อหาออกมาได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ภารกิจที่กวีได้บันทึกถึงการบรรลุภารกิจการเดินทางมาในครั้งนี้ รวมไปถึงการแปลชื่อเทพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในปัจฉิมบทได้อย่างครบถ้วน ในการแปลปัจฉิมบทผู้แปลยังทราบถึงชนบทที่กวีได้ขอพรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

อย่างไรก็ตามใน *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน มีการแปลที่คลาดเคลื่อนที่สำคัญ คือ เมื่อกวีต้องการขอพรต่อบารมีพระมหากษัตริย์ให้คุ้มครองตนเองและกองเรือ ความหมายที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์นั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพุทธศาสนา โดยการขอพรต่อพระมหากษัตริย์ใน *นิราศกวางตุ้ง* สามารถนำมาสรุปได้ดังต่อไปนี้

การขอพรครั้งที่หนึ่ง คือ การขอในตอนต้นเรื่อง กวีขอพรต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าขอพระบารมีปกป้องคุ้มครองในการเดินเรือไปกวางตุ้งในครั้งนี้

การขอพรครั้งนี้สอง คือ การขอพรเมื่อกวีประสบพายุระหว่างเรือข้ามทะเลในครั้งแรก กวีครวญถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินโดยอ้างภาพพจน์ในลักษณะนามนัย กล่าวคือ กวีเอ่ยว่า “สุดคิดจึงอุทิศถึงพระบาท” ในที่นี้หมายถึง พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสิน มิใช่การสักการะพระพุทธรูป

การขอพรครั้งที่สาม คือ การขอพรเมื่อเรือประสบพายุเช่นครั้งที่สอง คือ ระหว่างเรือตัดข้ามกลางมหาสมุทรก่อนจะแล่นเข้าเมืองจีน ในครั้งนี้ก็ขอพรต่อ “พระเดช” ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโดยครวญว่า “สุดคิดจึงอุทิศถึงพระเดช” โดยพระเดชในที่นี้ หมายถึง อำนาจของสมเด็จพระเจ้าตากสิน ให้ปกป้องกองเรือปลอดภัยจากภัยพายุ

จากประเด็นที่กล่าวมานั้น มีข้อสังเกตว่าเมื่อได้มีการถ่ายทอดสู่ภาษาจีนแล้ว ผู้แปลได้แปลถ้อยคำที่สื่อถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาแทน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้มีความสำคัญ และสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในตัวบท *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ได้หายไป ซึ่งสามารถอธิบายด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

(1) ผู้แปลมีวัตถุประสงค์แปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากฝั่งไทย ซึ่งผู้แปลเป็นนักประวัติศาสตร์จึงอาจมิได้ให้ความสำคัญกับขนบวรรณกรรมไทย หรือสถานะของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะการขอพรเกียรติมากเท่าที่ควร ดังเห็นได้จากส่วนปิดเรื่องที่ผู้แปลระบุว่าต้นฉบับมีการขอพรเกียรติ แต่ผู้แปลคิดว่าไม่ใช่ส่วนที่น่าสนใจ

(2) การสื่อถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชใน *นิราศกวางตุ้ง* สะท้อนภาพลักษณ์ของพระองค์เสมือนกษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยบุญญาบารมี กษัตริย์ที่เป็นพุทธราชา ภาพลักษณ์ดังกล่าวสะท้อนผ่านการสรรคำของหลวงนายศักดิ์ แต่ผู้แปลไม่เข้าใจถึงคติดังกล่าวของไทย จึงส่งผลให้ส่วนที่อ้างถึง *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* มีการแปลคลาดเคลื่อนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

(3) ในตัวบทตอนเรือกำลังออกจากกรุงธนบุรี มีการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา คือ พระรัตนตรัย ในส่วนที่อ้างถึงนี้ ผู้แปลก็ได้แปลคำว่าพระรัตนตรัยออกมาเป็นภาษาจีนอย่างถูกต้องพร้อมกับการทำเชิงอรรถอธิบายความหมายของพระรัตนตรัย จึงเป็นไปได้ว่าผู้แปลอาจจะเข้าใจว่า ในการขอพรให้ปลอดภัยจากการเดินทางก็มักจะขอจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เนื่องจากไม่ทราบถึงลักษณะการขอพรเกียรติของวรรณกรรมไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบของ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* พบว่าผู้แปลได้แปลและรักษาองค์ประกอบสำคัญส่วนใหญ่ของตัวบทจนจบเรื่องโดยมิได้มีการตัดส่วนสำคัญใดออกไปจากต้นฉบับ แต่ก็ยังมีส่วนที่มีความแตกต่างไปจากต้นฉบับคือส่วนที่เป็นขนบการลาหญิงคนรักและเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งแม้ว่าผู้แปลจะแปลออกมาตามต้นฉบับก็ตาม แต่การเลือกใช้คำแปลในบทเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยนั้น ปรากฏคำแปลที่คลาดเคลื่อนไปจากการตัวบทต้นทางที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาในตัวบทปลายทาง โดยการแปลผิดหรือที่คลาดเคลื่อนดังกล่าวนี้ อาจเกิดจากการที่ผู้แปลให้ความสนใจแปล *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์ มากกว่าการแปลเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมไทยฉบับ

ภาษาจีน ทำให้เกิดข้อผิดพลาดด้านรายละเอียดที่เป็นขนบวรรณศิลป์และคติความเชื่อในวรรณกรรมไทย ความแตกต่างของตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทางนี้สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนของการสื่อความหมายผ่านตัวบทวรรณกรรมไทยในบริบทข้ามชาติ

ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอบทบาท หน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในฐานะตัวบทปลายทางในบริบทประชาคมจีน เพื่อเป็นการอธิบายรายละเอียดเด่นของวรรณกรรมเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 4

บทบาทหน้าที่และสถานภาพของนิราศกวางตุ้งในบริบทข้ามชาติ

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน มีลักษณะเป็นวรรณกรรมไทยแปลจีน แปลด้วยรูปแบบร้อยกรองจีนและแปลตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง แต่บทบาทหน้าที่และสถานภาพของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นเพียงเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในวงประชาคมจีนเท่านั้น ส่วนบทบาทหน้าที่และสถานภาพของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในฐานะวรรณกรรมแปล กลับมิได้รับการนำเสนอมากนัก ในแวดวงประชาคมจีน ความแตกต่างดังกล่าวจึงทำให้ นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย กับ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันเมื่อได้มีการอ่าน นิราศกวางตุ้ง ในบริบทข้ามชาติ

ในบทที่ 4 จะอภิปรายบทบาทหน้าที่ของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ตามกรอบแนวคิดของนักทฤษฎีการแปลชื่อ อองเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) เพื่อชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันของ นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทย และนิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน โดยแบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการแปล นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทยเป็นฉบับแปลจีนและ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์จีน

4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการแปลนิราศกวางตุ้งฉบับภาษาไทยเป็นฉบับแปลจีน

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ที่เป็นปัจจัยอันส่งผลต่อการแปล นิราศกวางตุ้ง ฉบับภาษาไทยเป็นฉบับแปลจีน ตามแนวทางของเลอเฟอแวร์ ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ได้ทิวเคราะห้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะเริ่มโดยการกล่าวถึงประวัติโดยย่อของผู้เขียน ผู้แปลและการพิมพ์ นิราศกวางตุ้ง ก่อน ดังนี้

ปัจจุบันยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดว่า นิราศกวางตุ้ง เริ่มเขียนและเขียนจบเมื่อไร จากหลักฐานและข้อมูลที่ปรากฏ ทำให้สามารถทราบได้เพียงว่ากวีเขียนบันทึกเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 2324 เพื่อบันทึกเรื่องราวการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการที่ประเทศจีนในสมัยธนบุรี และเป็นการจดหมายเหตุแสดงความจงรักภักดีเพื่อถวายแด่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับกวีว่า เมื่อเขากลับมาถึงเมืองไทยแล้วได้รับการสถาปนายศเป็นพระยามหานุภาพ และยังคงเป็นกวีที่มีชื่อเสียงตลอดจนสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในเวลาต่อมายังมีการพิมพ์ *นิราศกวางตุ้ง* ใน พ.ศ. 2461²¹ พ.ศ. 2462²² และ พ.ศ. 2463²³ ยังพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์ต่อใน พ.ศ. 2498 ในหนังสือ *สิบสองกวี* จากนั้นใน พ.ศ. 2500 กองวรรณคดีกรมศิลปากร ก็ได้จัดชำระต้นฉบับพิมพ์และเผยแพร่ต่อมา เช่น ใน พ.ศ. 2505 ได้พิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายฉลุมาส อักษรมัตต์ รวมทั้งมีการตีพิมพ์นิราศฉบับนี้ในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ นอกจากนี้ ยังมีเอกสารงานวิจัยที่ได้นำ *นิราศกวางตุ้ง* ไปศึกษาในฐานะเอกสารทางวรรณกรรมและประวัติศาสตร์อีกหลายฉบับ (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 99-104)

สำหรับการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนนั้น สี่ว์ อวินเฉียว ผู้แปล ได้เดินทางมาเก็บข้อมูลศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในประเทศไทย และประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ผู้แปลยังได้มีโอกาสทำงานด้านการศึกษาในประเทศไทย ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้แปลได้นำ *นิราศกวางตุ้ง* ที่พิมพ์เผยแพร่ใน พ.ศ. 2462²⁴ มาศึกษา และใช้ต้นฉบับดังกล่าวในการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน จากนั้นได้นำไปตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารหนานหยิง (Journal of the South Seas Society)

เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยในการแปลดังกล่าว ในหัวข้อที่ 4.1 นี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายตามแนวทางของนักทฤษฎีการแปลชื่อ อองเดร เลอเฟอแวร์ (André Lefevere) โดยแบ่งเป็น 3 ปัจจัยย่อย ได้แก่ ระบบอุปถัมภ์ ขนบวรรณศิลป์ และคตินิยมดังนี้

²¹ ฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2461 พิมพ์แจกในงานยี่นเสาชิงช้า

²² ฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2462 แจกในงานพระกฐินพระราชทาน ณ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

²³ ฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2463 เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 2 ในงานพระกฐินพระราชทาน ณ วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

²⁴ เมื่อพิจารณาจากช่วงเวลาและผู้แปลเดินทางมาประเทศไทย และวันเวลาที่ผู้แปลได้อ้างอิงในคำอธิบาย ผู้วิจัยเชื่อว่า ผู้แปลใช้ *นิราศกวางตุ้ง* ที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2462 ด้วยเหตุผล 2 ประการ ประการแรกในหน้าคำอธิบายใน *นิราศกวางตุ้ง* ของฉบับที่พิมพ์ พ.ศ. 2461 ลงวันที่เมื่อ 5 มกราคม พ.ศ. 2461 ซึ่งไม่ตรงกับที่ผู้แปลอ้างอิงไว้ จึงไม่น่าใช่ฉบับที่ผู้แปลอ้างถึง อีกประการหนึ่ง ฉบับที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2463 เป็นการพิมพ์ซ้ำจาก พ.ศ. 2462 โดยผู้แปลเดินทางมาประเทศไทยช่วง พ.ศ. 2476 และกลับสิงคโปร์ในพ.ศ. 2482 จึงไม่น่าจะเป็นไปได้ที่ผู้แปลได้ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับอื่นเนื่องจาก พ.ศ. 2462-2463 นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้ง* ได้พิมพ์และเผยแพร่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2498 แต่ว่า *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน แปลเสร็จและพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2483 ดังนั้นจึงเป็นไปได้สูงว่าต้นฉบับ *นิราศกวางตุ้ง* ที่ผู้แปลได้นำเป็นต้นฉบับคือ พ.ศ. 2462

4.1.1 ระบบอุปถัมภ์ (Patronage)

ระบบอุปถัมภ์ ในหัวข้อนี้หมายถึง หน่วยงานที่มีส่วนอุปถัมภ์ช่วยเหลือและสนับสนุนให้ผลงานการแปรรูปกรรมดังกล่าวผลิตออกมาได้ ซึ่งผลงานที่ผลิตออกมาจะเป็นไปตามกรอบแนวทางและทิศทางของหน่วยงานนั้น ๆ ระบบอุปถัมภ์จะแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ คตินิยม เศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคม ทั้ง 3 นอกจากองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้แล้ว ยังมีผู้อุปถัมภ์ที่ถือว่าเป็นอีกส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้แปรรูปสร้างงานต่าง ๆ ขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ เมื่อกล่าวถึงระบบอุปถัมภ์ รวมถึงผู้อุปถัมภ์ที่มีส่วนสร้างและกำหนดทิศทางของงานที่ผลิตออกมาแล้วนั้น มีความจำเป็นต้องกล่าวถึงทิศทางของนโยบายและพื้นหลังของหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับหน่วยงานดังกล่าวด้วย ซึ่งในลำดับต่อไปจะอภิปรายถึงผู้อุปถัมภ์ คือ สมาคมนานหยัง รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสร้างงาน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1.1 ระบบอุปถัมภ์ : สมาคมนานหยัง (China South Seas Society)²⁵

สมาคมนานหยังก่อตั้งใน ค.ศ. 1940 เป็นสมาคมที่ก่อตั้งโดยชาวจีนแผ่นดินใหญ่และชาวจีนโพ้นทะเลที่ได้เดินทางออกจากประเทศจีนไปใช้ชีวิตอยู่ตามประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลุ่มคนที่ก่อตั้งสมาคมนานหยังส่วนมากเป็นนักวิชาการจีน และนักหนังสือพิมพ์เชื้อสายจีนที่ทำงานศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแขนงประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องระหว่างประเทศจีนกับประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กลุ่มนักวิชาการนี้มีความเห็นว่า ในเวลาดังกล่าวไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรที่รวบรวมข้อมูลและศึกษาความรู้ในแขนงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นขึ้นเป็นอัน รวมทั้งไม่มีศูนย์หรือหน่วยงานองค์กรภาคประชาชนที่รวมตัวก่อตั้งขึ้นเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลสาขาวิชานี้โดยเฉพาะ มีเพียงแต่สถาบันอุดมศึกษาไม่กี่แห่งที่ศึกษา ดังนั้น กลุ่มคนเหล่านี้จึงรวมตัวกันจัดตั้งหน่วยงานที่ศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ (Yao, 1984, p. 71)

สำหรับระบบอุปถัมภ์ที่อำนวยความสะดวกให้เกิด *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ขึ้นมาจะแบ่งหัวข้ออภิปรายเป็น 2 ส่วนคือ ประวัติความเป็นมาของสมาคมนานหยัง ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่ากลุ่มผู้ก่อตั้งสมาคมนี้ มักเดินทางไปศึกษาและเก็บข้อมูลประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น ประเทศไทย ประเทศมาเลเซีย ประเทศกัมพูชา ประเทศพม่า และในช่วงสุดท้ายก็ลงหลักปักฐานอยู่ที่

²⁵ สมาคมนานหยัง ภาษาอังกฤษคือ China South Seas Society และชื่อภาษาจีนคือ 南洋学会 (ออกเสียงว่าหนานหยังเสวียฮุ่ย) ในบทที่ 4 นี้จะใช้คำว่า “สมาคมนานหยัง” ตลอดการอภิปราย

ประเทศสิงคโปร์ อดุมการณ์ของกลุ่มผู้ก่อตั้งกลุ่มนี้เอง ที่มีส่วนสำคัญต่อการผลิต *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ออกมาอีกด้วย

อีกส่วนหนึ่งคือเนื้อหาเกี่ยวกับ สี่ว์ อวินเฉียว ผู้แปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน เขาเป็นหนึ่งในผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมหนานหยังและวารสารหนานหยัง ใน ค.ศ. 1940 ตามลำดับ ทศนคติของสี่ว์ อวินเฉียวจึงมีบทบาทสำคัญต่อการผลิตงานเป็นอย่างมาก

(1) ประวัติความเป็นมาของสมาคม

สมาคมหนานหยัง เริ่มต้นจากการรวมตัวของกลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาวิจัยเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาหลังจากจีนได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ค.ศ. 1911 เป็นสาธารณรัฐจีน กลุ่มคนเหล่านี้พบว่าเอกสารประวัติศาสตร์ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแวดวงวิชาการจีนและประชาคมจีนมีน้อยมาก คณะผู้ก่อตั้งสมาคมหนานหยัง พบว่า หน่วยงานที่ศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวในขณะนั้นมีเพียง 2 แห่ง คือ Royal Batavian Society of Arts and Sciences จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มชาวฮอลันดาผู้เป็นเจ้าของอาณานิคมที่ประเทศอินโดนีเซีย ปัจจุบันสมาคมนี้ตั้งอยู่ที่กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย อีกที่หนึ่งคือ Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland ปัจจุบันตั้งอยู่ที่เมืองโกลกาตา ประเทศอินเดีย คณะผู้ก่อตั้งจึงได้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมหนานหยังขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางของการรวบรวมข้อมูลและศึกษาแขนงดังกล่าว (Yao , 1984, p. 71)

ทั้งนี้ ในประชาคมจีน หน่วยงานด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีเพียงหน่วยงานเดียว คือ *แผนกวัฒนธรรมทะเลจีนใต้*²⁶ ในมหาวิทยาลัยจี้หนานแห่งนครเซี่ยงไฮ้ (Zhao, 2007, p. 5)²⁷ หน่วยงานดังกล่าวตีพิมพ์วารสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับคนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น *วารสารทะเลจีนใต้*²⁸ *หนังสือชุดทะเลจีนใต้*²⁹ แต่สำหรับกลุ่มผู้ที่ศึกษาแขนงวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษานั้น พวกเขามีความเห็นว่าเป็นองค์กรที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาครัฐ ซึ่งมีใช้ภาคประชาชนจึงจำเป็นต้องจัดตั้งหน่วยงานที่ศึกษาแขนงวิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่เป็นของภาคประชาชนเอง ด้วยเหตุนี้

²⁶ ชื่อภาษาจีนของหน่วยงานดังกล่าวคือ 南洋文化事业部上海暨南大学

²⁷ แผนกวัฒนธรรมทะเลจีนใต้แห่งมหาวิทยาลัยจี้หนานนครเซี่ยงไฮ้ ก่อตั้งศูนย์เมื่อวันที่ 21 เดือนกันยายน ค.ศ. 1927 ปัจจุบันหน่วยงานดังกล่าวได้ปิดตัวลงแล้วเมื่อ ค.ศ. 1951

²⁸ วารสารทะเลจีนใต้ แปลจากวารสารหนานหยัง 《南洋研究》

²⁹ หนังสือชุดชื่อภาษาจีนคือ 《南洋丛书》 เป็นผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับจีนศึกษาในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สมาคมหนานหยัง จึงได้ก่อตั้งขึ้น ค.ศ. 1940 ที่ประเทศสิงคโปร์และดำเนินกิจการเผยแพร่ความรู้เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

(2) ความเป็นมาของผู้ก่อตั้งสมาคมหนานหยัง

บุคคลและกลุ่มบุคคล ที่มีส่วนร่วมในการก่อตั้งสมาคมหนานหยังนั้น จัดเป็นผู้อุปถัมภ์ในการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เพราะว่าพวกเขาเป็นผู้วางกรอบการผลิตและสร้างผลงานออกมาภายใต้แนวคิด และนโยบายของกลุ่ม ในหัวข้อย่อมนี้นี้จะกล่าวถึง สี่ว์ อวิ้นเฉียว ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งสมาคมหนานหยัง และเป็นผู้แปล *นิราศกวางตุ้ง* เผยแพร่ในแวดวงประชาคมจีน

4.1.1.2 สี่ว์ อวิ้นเฉียว ผู้แปล *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาจีน

ศาสตราจารย์ สี่ว์ อวิ้นเฉียว (许云樵) หรืออีกชื่อหนึ่ง สี่ว์ ยี่ว์ (许钰) เกิดที่มณฑลเจียงซูประเทศจีนในสมัยราชวงศ์ชิง สี่ว์ อวิ้นเฉียว ไม่เคยเรียนหนังสือในระบบจีน แต่บิดาของท่านเป็นผู้สนใจในการอ่านหนังสือและสอนกาศพยักกลอนจีนโบราณ จึงทำให้ สี่ว์ อวิ้นเฉียว เป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยเกี่ยวกับกาศพยักกลอนจีนโบราณ ในขณะเดียวกันเขาได้รับอิทธิพลจากลูกพี่ลูกน้องในการเรียนภาษาอังกฤษ เขามีโอกาสเข้าศึกษาที่โรงเรียน Anglo Chinese Academy³⁰ และจบการศึกษาจากสถาบันดังกล่าว (Liao, 2014, p. vii)

เมื่อสี่ว์ อวิ้นเฉียวเข้ารับการศึกษาในระดับมัธยมปลาย เขาก็มีความสนใจในด้านกวีนิพนธ์จีน เช่น ซี้อ (诗) ฉื่อ (词) ฉู่ฉื่อ (楚辞) กระทั่งใน ค.ศ. 1936 เขาจึงตัดสินใจย้ายมาใช้ชีวิตที่ประเทศสิงคโปร์ หลังจากนั้นเขาได้สร้างผลงานทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์มากมาย โดยเฉพาะสมาคมหนานหยังที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนโพ้นทะเลและชาวจีนกับประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Liao, 2014, p. vii)

ใน ค.ศ. 1933 สี่ว์ อวิ้นเฉียว ได้มีโอกาสเดินทางมาพำนักในประเทศไทย สถานที่แรกที่เขาได้เดินทาง คือ โรงเรียนจีนแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี ซึ่งเขาได้ทำงานเป็นฝ่ายบริหารของโรงเรียน และยังได้ทำวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ปัตตานี³¹ (Liao, 2014, p. viii) จากนั้น

³⁰ Anglo Chinese Academy ชื่อภาษาจีนคือ 英华中小学校

³¹ ในช่วงปลาย ค.ศ. 1933 สี่ว์ อวิ้นเฉียวได้รับเชิญจากเพื่อนให้มาสอนหนังสือในโรงเรียนจีนแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี ปัจจุบันคาดว่าโรงเรียนจีนแห่งนี้ต้องปิดตัวและเปลี่ยนนโยบายให้ใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน อันเนื่องมาจากนโยบายต่อต้านคนเชื้อสายจีนจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เขาจึงย้ายมาสอนภาษาอังกฤษในกรุงเทพฯ³² ในช่วงเวลาดังกล่าวเขาได้เก็บข้อมูลที่เขาสนใจ โดยเฉพาะหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและปัตตานี

ในช่วงเวลาที่เขาอยู่ในประเทศไทย เขาได้พบรักและแต่งงานกับ หลิว จิ่งเซียง (刘景香) ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาไทย (Liao, 2014, p. 114) สันนิษฐานว่า ความรู้ดังกล่าวของภรรยาอาจมีส่วนให้เขาผลิตงานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย - จีน ได้เป็นจำนวนมากในช่วงเวลาที่เขาอยู่ในประเทศไทย กระทั่งใน ค.ศ. 1938 เกิดนโยบายกระแสชาตินิยมและแนวคิดที่เริ่มต่อต้านคนจีนของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการผลักดันคนจีนออกนอกประเทศและเกิดกระแสต่อต้านคนจีนที่อยู่ในประเทศไทย ทำให้หน่วยงานการศึกษาที่ใช้ภาษาจีนในการเรียนการสอนจำเป็นต้องยุติการใช้ภาษาจีน ประกอบกับ สี่ว์ อวินเฉียว ก็เป็นคนเชื้อสายจีนที่อาจตกเป็นเป้าหมายของการต่อต้าน ทำให้เขาตัดสินใจเดินทางกลับสิงคโปร์ (Liao, 2014, p. 115)

หลังจาก สี่ว์ อวินเฉียวเดินทางกลับสิงคโปร์ใน ค.ศ. 1938 (Liao, 2014, p. viii) ยังคงผลิตงานแขนงไทยศึกษาและประวัติศาสตร์ประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สัมพันธ์กับจีนอย่างต่อเนื่อง สำหรับผลงานของสี่ว์ อวินเฉียวที่ศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทย และมีคุณูปการต่อแวดวงการศึกษาไทยศึกษาในประชาคมจีน สามารถแบ่งออกเป็น 3 แขนงใหญ่ ได้แก่ (Liao, 2014, pp. 117–118)

(1) งานที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเดินทางระหว่างไทยกับจีนและไทยกับญี่ปุ่น

(2) งานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย หรือศึกษาประเทศไทยยุคโบราณ

(3) งานที่ศึกษาประวัติศาสตร์จังหวัดปัตตานี

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1940 ผลงานของ สี่ว์ อวินเฉียวและกลุ่มผู้ก่อตั้งสมาคมหนานหยังมีประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาไทยศึกษาในประชาคมจีนรุ่นหลังอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นงานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ หรือชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางมายังพื้นที่ทะเลจีนใต้ จนกระทั่งในบั้นปลายชีวิต เขายังคงผลิตผลงานอย่างต่อเนื่อง

สี่ว์ อวินเฉียว ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งใน ค.ศ. 1981 ผลงานของเขาไม่ว่าจะเป็นแขนงใดนับว่ามีคุณูปการต่อคนรุ่นหลังที่ศึกษาประวัติศาสตร์ในประชาคมจีนหรือผู้ที่ใช้ภาษาจีน

³² จากการค้นคว้ายังไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่า สี่ว์ อวินเฉียว ได้เดินทางมาสอนภาษาอังกฤษในสถาบันการศึกษาใด เพียงแต่ทราบชื่อของสถาบันดังกล่าวเป็นภาษาจีนคือ 曼谷国立商学院 หากแปลเป็นภาษาไทยคือ วิทยาลัยการค้าพาณิชย์แห่งกรุงเทพมหานคร

กล่าวโดยสรุป สี่ว์ อวินเฉียว ในฐานะหนึ่งในผู้อุปถัมภ์ที่มีส่วนช่วยก่อตั้งสมาคมหนานหยัง และยังเป็น ผู้แปล นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน เขาเป็นผู้ที่มีบทบาทด้านงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะแขนงไทยศึกษาอย่างมาก

สำหรับ *นิราศกวางตุ้ง* นั้น เป็นเอกสารหนึ่งในช่วงแรกเริ่มที่ สี่ว์ อวินเฉียว ได้นำมาศึกษาเพื่อค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - จีน หากดูจากช่วงเวลาที่เขาได้เดินทางมาประเทศไทยเพื่อเก็บข้อมูลไปจนถึงช่วงเวลาที่เขาเดินทางออกจากประเทศไทยไปยังสิงคโปร์ ประกอบกับช่วงเวลาที่ดีพิมพ์เผยแพร่ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่งแล้วจะพบว่า *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* มีความสอดคล้องและเกี่ยวเนื่องกับปณิธานของเขาที่ได้ตัดสินใจก่อตั้งสมาคมหนานหยัง รวมถึงการก่อตั้งองค์กรที่รวบรวมเอกสารและผลิตผลงานที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในภาคประชาชน

ด้วยแรงปณิธานและอุดมการณ์ที่ต้องการรวบรวม ศึกษาและเผยแพร่ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในภาคประชาชน จึงส่งผลให้เขาได้ศึกษาและแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน เพื่อสอดคล้องต่ออุดมการณ์ที่จะเผยแพร่งานวิชาการในแวดวงประชาคมจีน และก่อตั้งสมาคมดังกล่าวตามที่ปรารถนาไว้ คุณูปการดังกล่าวจึงทำให้ สี่ว์ อวินเฉียว อยู่ในสถานะผู้อุปถัมภ์คนหนึ่ง อุดมการณ์ของการก่อตั้งสมาคมหนานหยังนั้น ส่งผลต่อการแปล *นิราศกวางตุ้ง* ให้เป็นเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์สำหรับใช้ศึกษาค้นคว้าในประชาคมจีน

4.1.1.3 กลุ่มผู้สนับสนุนและวางแผนการดำเนินการสมาคม

จากที่ได้กล่าวข้างต้น ว่าสมาคมหนานหยังนั้นเกิดขึ้นมาจากปณิธานของสี่ว์ อวินเฉียวและคณะนักวิชาการที่มีความสนใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สัมพันธ์กับประเทศจีน ความตั้งใจดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญของการก่อตั้งสมาคมหนานหยัง ในขณะเดียวกันผู้อุปถัมภ์ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า การเริ่มต้นสมาคมนี้มีได้มีเพียงแค่ สี่ว์ อวินเฉียว และคณะนักวิชาการในแวดวงของเขาไม่กี่คนเท่านั้น แต่ในระหว่างก่อตั้งยังมีการรวมตัวและสร้างกลุ่มเครือข่ายนี้จากวงนอกอย่างแนบแน่น ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

การรวมตัวของผู้อุปถัมภ์เพื่อก่อตั้งสมาคมหนานหยังนั้น ประกอบด้วยกลุ่มอุปถัมภ์ภายในและกลุ่มอุปถัมภ์ภายนอก³³

³³ ผู้วิจัยนำกรอบทฤษฎีระบบอุปถัมภ์มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์การก่อตั้งสมาคมหนานหยัง โดยปรับจากผู้อุปถัมภ์หรือระบบอุปถัมภ์ เป็นกลุ่มผู้อุปถัมภ์ภายใน ซึ่งหมายถึงคนในวงการและเป็นกลุ่มผู้อุปถัมภ์ภายนอก ซึ่งหมายถึงคนนอกวงการ

(1) **กลุ่มอุปถัมภ์ภายใน**³⁴ คือกลุ่มคนหรือกลุ่มที่ร่วมก่อตั้งที่มีผลงานวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษามาเป็นทุนของตัวเองอยู่แล้ว (South Seas Society, 1940, p. 1; Yao, 1984, p. 73) สี่ว์ อวินเฉียว ผู้แปล *นิราศกวางตุ้ง* ก็อยู่ในกลุ่มคนดังกล่าว การที่จะเป็น “ผู้อุปถัมภ์ภายใน” หรือเป็นระบบสมาชิกแบบพื้นฐานของสมาคมหนานหยังนี้มีกฎว่า

“ต้องเป็นคนจีนที่มีความสนใจในด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และต้องมีผลงานที่ศึกษาค้นคว้าด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ นอกจากนี้จำเป็นต้องได้รับการแนะนำจากสมาชิกภายใน 2 คน สุดท้ายต้องได้รับการตอบรับโดยต้องมีคะแนนเป็นอัตรา 2 ใน 3 ของกลุ่มอุปถัมภ์ภายใน จึงจะสามารถเป็นสมาชิกพื้นฐานได้”

(South Seas Society, 1940, pp. 1–2)

กลุ่มผู้อุปถัมภ์ภายใน เป็นแรงขับเคลื่อนให้สมาคม ได้ผลิตผลงานวิชาการในด้านทะเลจีนใต้ศึกษาออกมาอย่างมีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือ ทำให้สมาคมนั้นเติบโตและแข็งแกร่งในด้านวิชาการเพื่อเผยแพร่สู่แวดวงวิชาการในสังคมประชาคมจีนต่อไป

(2) **กลุ่มอุปถัมภ์ภายนอก**³⁵ คือผู้อุปถัมภ์กิตติมศักดิ์หรือผู้สนับสนุน (Sponsor) (South Seas Society, 1940, p. 1; Yao, 1984, p. 73) ผู้สนใจสามารถสมัครเข้าไปเป็นสมาชิกแบบภายในสมาคมได้ โดยมีเงื่อนไขว่า

“เป็นคนจีนหรือต่างชาติก็ได้ เป็นผู้ที่มีความสนใจและมีความพร้อมที่สนับสนุนสมาคมทั้งการลงแรงหรือในด้านวัตถุ จำเป็นต้องได้รับการแนะนำจากสมาชิกในสมาคม 2 คนจึงสามารถเป็นผู้อุปถัมภ์ภายนอกได้”

(South Seas Society, 1940, pp. 1–2)

ผู้อุปถัมภ์ภายนอก เป็นผู้ที่สนับสนุนกำลังทรัพย์ที่มีส่วนให้สมาคมเดินหน้าในการสร้างที่ตั้งเป็นหลักเป็นฐาน ซึ่งส่วนมากผู้ที่สมัครสมาชิกเข้ามาอยู่ในส่วนนี้มักเป็นชาวจีนโพ้นทะเลหรือชาวจีนอพยพที่มาก่อร่างสร้างตัวในประเทศมาเลเซียหรือสิงคโปร์ แต่ยังคงมีใจรักชาติ(จีน) ที่เป็นปึกแผ่นและยังคงอยากรวมตัวกันเพื่อสร้างประโยชน์ทางด้านการศึกษาต่อไป

³⁴ ในต้นฉบับใช้คำว่า Fundamental ในภาษาจีนใช้คำว่า 基本会员

³⁵ ในต้นฉบับใช้คำว่า Honorary ในภาษาจีนใช้คำว่า 赞助会员

กลุ่มผู้อุปถัมภ์เสมือนเมล็ดพันธุ์ของสมาคมหนานหย่งที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาอย่างมั่นคงภายใต้กลุ่มคนรุ่นบุกเบิกดังกล่าว ผ่านการแนะนำในภาคเอกชนและภาคประชาชนที่เริ่มต้นด้วยตนเอง

ในเวลาต่อมา สมาคมฯ ได้ดำเนินการต่อรัฐบาลสิงคโปร์ เพื่อก่อตั้งและจดทะเบียนเป็นสมาคมที่ถูกต้องตามกฎหมายภาครัฐ และดำเนินธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์เรื่อยมา จนปัจจุบันก็ยังคงผลิตผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม คติชน วรรณกรรมของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่

จะเห็นได้ว่าผู้อุปถัมภ์ในส่วนที่เป็นหน่วยงานนั้น มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่นกับผู้แปลซึ่งเป็นสมาชิกผู้ก่อตั้งของสมาคมประกอบกับ สี่ว์ อวินเจียว เป็นผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยเป็นอย่างดี (Liao, 2014, p. 119) มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจแปล *นิราศกวางตุ้ง* ประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย การสังกัดสมาคมวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการมีภรรยาที่รู้ภาษาไทยและภาษาจีนอย่างดีนั้น ทำให้การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ไทยและจีนในสมัยกรุงธนบุรี โดยไม่มีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการแปลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งสมาคมทะเลจีนใต้ในยุคแรกเริ่ม

ปัจจัยต่อมาที่ส่งผลต่อการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนนั้นคือระบบวรรณศิลป์และคตินิยมในสมัยที่แปล ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อถัดไป

4.1.2 ขนบวรรณศิลป์ (Poetics)

ขนบวรรณศิลป์ ในทฤษฎีของเลอเฟอแวร์หมายถึงลักษณะของวรรณกรรม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ กลวิธีในการประพันธ์ (literary devices) ประเภทของวรรณกรรม (genres) แนวเรื่อง (motifs) ตัวละครและสถานการณ์ต้นแบบ (prototype characters and situations) และ สัญลักษณ์ (symbols) (รังสิมา นิลรัตน์, 2550, น. 48-49; พนิดา หล่อเลิศรัตน์, 2548, น. 31)

ขนบวรรณศิลป์ที่มีความสำคัญในการเปรียบเทียบ *นิราศกวางตุ้ง* และ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ได้แก่ กลวิธีการประพันธ์และประเภทของวรรณกรรม ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

4.1.2.1 กลวิธีการประพันธ์ (literary devices)

ในหัวข้อนี้จะอภิปรายกลวิธีการประพันธ์ *นิราศกวางตุ้ง* จากตัวบทต้นทางสู่ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* โดยจะแบ่งการอภิปรายเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การใช้ฉันทลักษณ์ การใช้เนื้อหาและการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา

(1) การใช้ฉันทลักษณ์

ในคำนำของผู้แปล ได้เขียนอธิบายไว้ก่อนว่าต้องการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนโดยต้องการรักษารูปแบบวรรณกรรมไทยไว้ให้มากที่สุด ดังนั้น ผู้แปลจึงเลือกการแปลเป็นภาษาจีนด้วยรูปแบบกลอนสี่โบราณห้าคำ ตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง โดยลักษณะของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ทุกวรรคจะมีอักษรจีน 5 ตัวอักษร แปลโดยอรรถ เน้นการถ่ายทอดความหมายวรรคต่อวรรคเป็นภาษาจีน หากส่วนใดมีศัพท์เฉพาะ ผู้แปลจะใส่คำอ่านด้วยอักษรโรมันกำกับไว้ หากส่วนใดที่ผู้แปลให้ความสนใจเป็นพิเศษ ผู้แปลจะใส่เชิงอรรถและเปรียบเทียบข้อมูลดังกล่าวกับเอกสารภาษาจีน การแปลด้วยกลอนโบราณจึงเป็นการสืบขนบทางรูปแบบการประพันธ์อย่างหนึ่ง

(2) การใช้เนื้อหา

เนื้อหาใน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ผู้แปลแปลเนื้อหาครบตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ดังที่ได้ยกตัวอย่างการเปรียบเทียบในบทที่ 3 ว่าองค์ประกอบของนิราศ 3 องค์ประกอบคือ ส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนปิดเรื่อง ผู้แปลคงเนื้อหาตามต้นฉบับเดิมและคงขนบนิราศไว้ โดยไม่มีการตัดส่วนใดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมไทยไป มีแต่เพียงความเปรียบเทียบน้อยอิหฺพจน์ที่สื่อถึงพระมหากษัตริย์และขนบการลานาง ที่ผู้แปลไม่ได้ตัดแต่เป็นการแปลผิดหรือแปลความหมายที่คลาดเคลื่อนออกไปจากต้นฉบับ

(3) การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา

การใช้ถ้อยคำสำนวนแปลจาก *นิราศกวางตุ้ง* สู่อ่าน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ผู้แปลยังคงท่วงทำนองของการประพันธ์แบบร้อยกรอง กล่าวคือ มิได้แปลจากร้อยกรองเป็นร้อยแก้ว เนื้อหาของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ถึงแม้ว่าจะมีการแปลเป็นภาษาจีน แต่ก็ยังคงมีลักษณะเป็นวรรณกรรมร้อยกรองโบราณในฉบับภาษาจีน

ในส่วนของการแปลภาพพจน์นั้น ผู้แปลไม่ได้ตัดส่วนที่ใช้โวหารภาพพจน์ออกไป เพียงแต่สำนวนที่ใช้เปรียบพระมหากษัตริย์นั้นได้เปลี่ยนแปลงความหมายไปจากการสื่อถึงพระมหากษัตริย์ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาแทน จึงจะเห็นได้จากการแปลในบทยอพระเกียรติขณะที่เรือประสบภัยพายุ กวีได้พรรณนาถึงพระบารมีพระมหากษัตริย์ ด้วยการอำนายนัยถึงพระบาทของพระมหากษัตริย์ โดยใช้คำว่า พระบาท และ พระเดช ซึ่งหลังจากการอ้างถึงพระบารมีแล้วลมพายุก็สงบลงในทันทีอย่างอัศจรรย์ การอ้างถึงพระบารมีส่วนนี้ ในบทแปลก็ยังคงความเปรียบอิหฺพจน์ว่าลมพายุหยุดในทันที เช่น

“ครั้นสิ้นคำบรรยายพระพายพัด พอคาล้ำส่งท้ายก็ย้ายหา
ได้เห็นเหตุในพระเดชเดชา ก็แล่นไปได้ทวาทศวัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 5)

ข้อความในฉบับแปลภาษาจีน ยังคงรักษาภาพพจน์ดังกล่าวไว้เพียงแต่ความหมายที่สื่อมันได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการขอพรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาพุทธ เช่น “เมื่อสวดมนต์ขอพรเสร็จสิ้น จึงได้เห็นพลังแห่งพระธรรม ปรินิพพานแผ่ไพศาลแรง เรือแล่นผ่านวันคืนไปลิบวัน” การแปลถ้อยคำดังกล่าว ทำให้เห็นว่าผู้แปลมีความตั้งใจที่จะรักษาความครบสมบูรณ์จากต้นฉบับให้มากที่สุด

อีกส่วนหนึ่งคือการยอพระเกียรติในส่วนปิดเรื่อง หลังจากกวีประกอบพิธีสำคัญในเมืองจีนเสร็จ กวีได้สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์โดยใช้ภาพพจน์หลายชนิด เช่น การใช้อุปมาเปรียบองค์พระมหากษัตริย์เหมือนเหล่าเทพมารวมกัน การใช้อุปลักษณ์เปรียบพระบารมีเป็นสมอียดโยงประเทศ และการใช้อธิพนธ์กล่าวชมความสง่างามของพระมหากษัตริย์ เช่น “เอาพระไวยปัญญาเป็นอาวุธ ตัดวิมุติสงไสยแล้วสั่งสอน” (พระยามหานุภาพ, 2462, น. 26) หรือ “จะดูโดยโลกียะเปนนที่รัก กังามนั้สุดโลกเหลือถาม” (พระยามหานุภาพ, 2462, น. 26) ความเปรียบเหล่านี้ได้รับการแปลอย่างครบถ้วนในฉบับแปลจีน เช่น “พระไวยปัญญาเป็นอาวุธ ขจัดความน่าสงสัยจากนั้นปลุกเร้า” และ “มองดูก็รักเป็นโลกียะ งดงามวิเศษมีอาจเทียบได้” เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าความเปรียบภาพพจน์ยังคงรักษาไว้อย่างสมบูรณ์ในฉบับภาษาจีน

อย่างไรก็ตาม ผู้แปลได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่าตนไม่ได้สนใจในขนบเหล่านี้มากนัก หากผู้อ่านต้องการซาบซึ้งในวรรณศิลป์ ตนนั้นก็มีความสามารถรับผิดชอบได้ แต่การแปลนี้ก็ยังคงมีความจำเป็นที่ต้องแปลออกมาให้ครบสมบูรณ์เพื่อเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ (Hsu, 1940, p. 37) จากทั้งบทแปลที่ศึกษาเปรียบเทียบและคำอธิบายของผู้แปลนั้นสะท้อนให้เห็นว่าแม้จะไม่ได้ให้ความสำคัญกับขนบวรรณศิลป์ไทย แต่ผู้แปลพยายามรักษาความหมายของตัวบทให้มากที่สุดเช่นกัน

4.1.2.2 ประเภทของวรรณกรรม (genres)

ตามที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 นิราศกวางตุ้ง นั้นจัดเป็นวรรณกรรมนิราศประเภทบันทึกการเดินทางที่นำรายละเอียดเรื่องเล่าระหว่างเดินทางเป็นแก่นของเรื่อง นอกจากนี้ นิราศกวางตุ้ง ยังมีลักษณะเป็นวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติอีกด้วย ลักษณะของวรรณกรรมประเภทนี้จึงมีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการแปลคือการใช้บทแปลเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองราชสำนัก

องค์ความรู้ในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงทำให้การเดินทางใน *นิราศกวางตุ้ง* เป็นที่น่าสนใจสำหรับนักประวัติศาสตร์ชาวจีน ดังที่จะอภิปรายต่อไปนี้

นิราศกวางตุ้ง เป็นวรรณกรรมนิราศที่บันทึกการเดินทางและในขณะเดียวกัน นิราศเรื่องนี้ก็ยังมีลักษณะเป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในระหว่างเดินทาง ในการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีน ผู้แปลเน้นการแปลด้านบันทึกการเดินทางมากกว่า เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมไทยในประชาคมจีน หรือวรรณกรรมยอพระเกียรติ จึงจะเห็นได้จากการความพยายาม และความตั้งใจแปลสิ่งที่กวีพบเห็นระหว่างเดินทางออกมาอย่างครบสมบูรณ์ โดยมิได้ตัดข้อความสำคัญใดออกไป แต่อย่างไรก็ตาม ผู้แปลก็ยังพยายามรักษาความสมบูรณ์ของรูปแบบวรรณกรรมไว้ จึงจะเห็นได้จากการเลือกแปลเป็นภาษาจีนด้วยกลอนโบราณห้าคำ และแปลชื่อเรื่องในฉบับแปลภาษาจีนว่า *กวางตุ้งจีลิ่งซือ* ซึ่งวรรณกรรมประเภท จีลิ่งซือ นั้นในขนบการประพันธ์วรรณกรรมจีนนั้นมักเป็นวรรณกรรมที่เน้นบันทึกการเดินทาง การเลือกแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนด้วยฉันทลักษณ์ร้อยกรองแบบโบราณจึงสะท้อนความตั้งใจของผู้แปลว่าต้องการรักษารูปแบบและประเภทของวรรณกรรมต้นฉบับไว้

4.1.3 คตินิยม (Ideological)

คตินิยม หมายถึงสิ่งที่กำหนดแนวทางหรือสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการเลือกแปลวรรณกรรม ของผู้อุปถัมภ์และระบบอุปถัมภ์ (รังสิมา นิลรัตน์, 2550, น. 49–56; พนิดา หล่อเลิศรัตน์, 2548, น. 32–35) กล่าวคือ ในยุคสมัยปัจจุบันนั้น เศรษฐกิจมีอิทธิพลสำคัญที่ทำให้ระบบอุปถัมภ์สร้างงานตามกระแสนิยมของสังคมในโลกทุนนิยม ซึ่งเราจะสามารถทำความเข้าใจได้ผ่านระบบกลไกตลาด

สำหรับ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* มิสามารถกล่าวเช่นนั้นได้ทั้งหมด เนื่องจากคตินิยมในบริบทนี้ถูกกำหนดด้วยนักประวัติศาสตร์ภาคประชาชนที่เป็นผู้อุปถัมภ์ กรอบการเลือกตัวบทที่นำมาแปล จึงซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของหน่วยงานต้นสังกัด กรอบความคิดนี้ส่งผลต่อการเลือกงานและการผลิตงาน (รังสิมา นิลรัตน์, 2550, น. 49–56; พนิดา หล่อเลิศรัตน์, 2548, น. 32–35) ในที่นี้ องค์ประกอบทางคตินิยมที่มีบทบาทสำคัญในการแปล *นิราศกวางตุ้ง* คือ สถานภาพของต้นฉบับ บทบาทคำสั่งทางวัฒนธรรมและทิศทางของสังคมโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.3.1 สถานภาพของต้นฉบับ

เมื่อกล่าวถึงความเป็นมา การเผยแพร่ *นิราศกวางตุ้ง* จากหลักฐานทั้งหมดเข้าใจว่าอาจเขียนในสมัยกรุงธนบุรีหรืออาจจะเขียนเมื่อเดินทางกลับไปยังกรุงธนบุรีแล้ว ในปัจจุบันยังมีอาจทราบวันเวลาที่เขียนแน่ชัดได้ มีเพียงแต่บันทึกว่าเนื้อหาของนิราศนั้น บันทึกเรื่องราวในสมัยปี พ.ศ. 2324 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมีพระราชประสงค์ให้กองเรือ 11 ลำของ

กรุงธนบุรีส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายให้กับพระเจ้ากรุงจีนตามโบราณประเพณีตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น จากนั้นนิราศเรื่องนี้ถูกเก็บไว้มิได้ผู้นำออกมาศึกษาค้นคว้าหรือนำมาเผยแพร่แต่อย่างใด เป็นเวลาร้อยกว่าปี

สำหรับสภาพของ *นิราศกวางตุ้ง* ในมุมมองของผู้แปลนั้น วรรณกรรมนิราศเรื่องนี้สำคัญในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เนื่องจากหากจะชำระประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงธนบุรีโดยเฉพาะส่วนที่มีความสัมพันธ์กับจีนแล้ว นักประวัติศาสตร์จะพบว่าแม้จะมีหลักฐานว่าไทยกับจีนเคยมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยสุโขทัยกับราชวงศ์หยวน แต่กลับมีเพียงหลักฐานของแต่ละฝ่ายบันทึกที่ปลายทางเท่านั้น กล่าวคือ ทางไทยก็มีเพียงบันทึกในพงศาวดารว่าในปีหนึ่งปี มีการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการก็ครั้ง ส่วนทางราชสำนักจีนก็จะอิงแต่พงศาวดารของจีนว่ามีต้อนรับคณะราชทูตจากไทยก็ครั้ง แต่ *นิราศกวางตุ้ง* มีข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางที่ละเอียดกว่าเอกสารอื่น

นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้ง* ยังเป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่มีความรู้สึก ทศนะและข้อคิดเห็นจากฝั่งราชสำนักไทยผ่านผู้เขียน เนื่องจากในขณะนั้นหลวงนายศักดิ์เป็นหนึ่งในราชทูตที่ได้เดินทางไปกับกองเรือบรรณาการของฝ่ายไทย

ลักษณะเด่นของ *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์ที่สำคัญดังที่กล่าวข้างต้น น่าจะส่งผลต่อการได้รับเลือกมาแปลและใช้เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์มากกว่าจะมองเป็นวรรณกรรมไทยเรื่องหนึ่ง ด้วยปัจจัย 3 ประการดังต่อไปนี้

(1) **ด้านวันเวลา** ตัวบทนิราศบันทึกวันเวลาตั้งแต่เริ่มต้นการเดินทาง การแจ้งว่าการเดินทางครั้งนี้เกิดจากขาดการเจริญสัมพันธ์ไมตรีมานานกว่า 24 ปี ระยะเวลาตลอดการเดินทางใช้เวลาทั้งหมด 33 วัน รวมถึงมีการบอกระยะเวลาในการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการบันทึกวันเวลาที่ปรากฏในประเทศจีนนั้นมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากสามารถนำไปตรวจสอบกับเอกสารภาษาจีนได้แม่นยำมากยิ่งขึ้น

(2) **ชื่อสถานที่** ขนบนิราศที่บันทึกการเดินทางมักจะจดบันทึกชื่อสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพียงแค่เรือผ่าน เรือหยุดพักหรือถึงจุดหมายปลายทาง แม้ว่าบางแห่งกวีจะมีน้ำเสียงอารมณ์หรือการพรรณนาในสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์มากนัก แต่เพียงแคบันทึกชื่อสถานที่ ก็เพียงพอต่อการนำไปเป็นหลักฐานพิสูจน์ความจริงของนักประวัติศาสตร์

(3) **การแสดงอารมณ์และความรู้สึก** วรรณกรรมนิราศ เป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกไม่มากนักน้อย แม้ว่า *นิราศกวางตุ้ง* มิใช่ นิราศที่เน้นอารมณ์และความรู้สึก แต่ก็ยังคงขนบการแสดงทัศนคติของผู้ประพันธ์อยู่ในตัวบท เช่น การแสดงอารมณ์ความรู้สึกถึงการเดินทางมาค้าขายในระบบบรรณาการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักประวัติศาสตร์ในแวดวงประชาคมจีน

เพราะหากจะดูแต่เอกสารภาษาจีนจะเข้าใจว่าไทยเดินทางมาเพราะความเกรงกลัวต่อกรุงจีน มิใช่มาค้าขาย แต่ไทยมิได้คิดเช่นนั้น ทศนคติและความคิดเห็นที่อยู่ใน *นิราศกวางตุ้ง* จึงมีประโยชน์ต่อนักประวัติศาสตร์ที่ต้องการทราบข้อมูลของประเทศเพื่อนบ้าน

คตินิยมในด้านบทบาทของต้นฉบับ โดยเฉพาะในข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นั้น สอดคล้องกับขนบของวรรณกรรมนิราศที่บันทึกการเดินทางและประสบการณ์ไปต่างแดน ซึ่งจะเน้นการบันทึกสิ่งที่พบเห็นและกิจกรรมของกวีในระหว่างการเดินทาง ซึ่งหลวงนายศักดิ์ได้เขียน *นิราศกวางตุ้ง* ตามวันเวลาที่เรือออกเดินทางผ่านจุดพักและบันทึกวันเวลาตามลำดับการเดินทางจริง ลักษณะเด่นดังกล่าวของต้นฉบับจึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้แปลต้องการนำต้นฉบับมาศึกษาและแปลเพื่อเผยแพร่สู่แวดวงนักวิชาการจีน เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อประชาคมจีนต่อไป

นอกจากนี้ การนำเอกสารวรรณกรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ก็เป็นเสมือนการอ่านประวัติศาสตร์ฉบับชาวบ้านผ่าน “บันทึกส่วนตัว” (ศุภการ สิริไพศาล, 2555, น. 102-103) กล่าวคือ *นิราศกวางตุ้ง* มีส่วนประกอบคือความคิดของผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนก็เป็นหนึ่งในคณะราชทูต เป็นตัวแทนของราชสำนักไทยที่เดินทางไป ดังนั้นความคิดหรือทศนคติที่อยู่ในนิราศ จึงเป็นหลักฐานที่ช่วยให้นักวิชาการจีนเข้าใจได้ว่า ในขณะนั้น ไทยมีความคิดต่อจีนอย่างไร ซึ่ง *นิราศกวางตุ้ง* เป็นหนึ่งในเอกสารแปลจีนที่ไขข้อสงสัยท่าทีระหว่างราชสำนักไทยและราชสำนักจีนที่จุดยืนมีความแตกต่างกัน

สรุปได้ว่า คตินิยมของ *นิราศกวางตุ้ง* ในด้านสถานภาพของต้นฉบับ มีประโยชน์ต่อนักประวัติศาสตร์ที่นำวรรณกรรมเรื่องนี้มาศึกษารายละเอียดที่อยู่ในตัวบท ซึ่ง *นิราศกวางตุ้ง* แต่เดิมนั้นเป็นวรรณกรรมที่บันทึกประวัติศาสตร์เป็นทุนอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าวรรณกรรมเดินทางเรื่องนี่ยังได้บันทึกอารมณ์ความรู้สึก และวันเวลาการเดินทางที่ทำให้นักประวัติศาสตร์สนใจและหยิบขึ้นมาชำระตรวจสอบความถูกต้องและข้อมูลความคิดของฝ่ายไทย ในขณะเดียวกันก็ได้แปลเป็นภาษาจีนเพื่อต้องการให้โลกในประชาคมจีนได้นำไปศึกษาเพื่อประโยชน์ทางประวัติศาสตร์ต่อไป

4.1.3.2 บทบาทคำสั่งทางวัฒนธรรมและทิศทางของสังคม

บทบาทคำสั่งทางวัฒนธรรมและทิศทางของสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่สังคมคาดหวังจากสมาชิกในสังคม หรือบทบาทของผลงานแปลที่สอดคล้องตรงกับสิ่งที่สังคมคาดหวังไว้ (รังสิมา นิลรัตน์, 2550, น. 50) ในที่นี้จะอภิปรายปัจจัยสังคมที่ส่งผลให้มีความจำเป็นต้องจัดตั้งหรือรวมตัวกันของกลุ่มปัญญาชนจีน ที่มีความสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน*

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน แปลเสร็จสิ้นและตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1940 ในวารสารหนานหยิง ฉบับที่ 1 ตอนที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ก่อตั้งสมาคมหนาน

หยัง ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ มีปัจจัยที่ส่งผลต่อคตินิยมในการแปล *นิราศกวางตุ้ง* 2 ประการ คือ สถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในสายตานิวกาการจิน ดังนี้

สำหรับประเด็นเรื่องสถานการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมจีน เหตุการณ์ที่สำคัญนั้น คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็น สาธารณรัฐจีนใน ค.ศ. 1911 แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้จะไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการแปล *นิราศกวางตุ้ง* หรือไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการจัดตั้งสมาคมหรือหน่วยงานที่จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูล เอกสารประวัติศาสตร์ของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่การเปลี่ยนระบบการปกครอง ดังกล่าว โดยเฉพาะสมัยที่ยังเป็นสาธารณรัฐ ย่อมส่งผลให้นักวิชาการหรือปราชญ์ที่มีความรู้ตั้งแต่ใน สมัยที่ยังปกครองแบบราชสำนัก เริ่มตั้งข้อสังเกตหรือตั้งคำถามต่อหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัย ที่ราชสำนักเป็นผู้เก็บข้อมูลทั้งหมด

เมื่อย้อนกลับไปดูเอกสารที่บันทึกประวัติศาสตร์ในสมัยที่จีนปกครอง แบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หากจะศึกษาข้อมูลของต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแถบเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ที่สัมพันธ์กับประเทศจีน โดยเฉพาะประเทศไทยโดยนั้น มีหน่วยงานอยู่เพียงไม่กี่ แห่งที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของไทย

สำหรับหน่วยงานหรือองค์กรที่เก็บบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภาษา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของต่างประเทศในสมัยที่ประเทศจีนยังปกครองแบบระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ จากการสืบค้นแล้ว พบว่า มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์สุย (ค.ศ. 581 – 618 โดยประมาณ) มีหน่วยงานหนึ่งชื่อ ชื่อฟ่งกวน (四方馆) เป็นสถานที่รับรองแขกราชทูตที่เดินทางมา จากต่างประเทศและยังเป็นที่รวบรวมเอกสารของชาวต่างชาติที่มาเยือนในสมัยนั้นจนถึงสมัยราชวงศ์ ชิง (ค.ศ. 1636 – 1911 โดยประมาณ) ก็มีหน่วยงานที่รวบรวมและแปลเอกสารจากต่างประเทศมา เป็นภาษาจีนคือชื่ออี่กวน (四译馆) (Yao & Xu, 1958, pp. V–VIII)

อย่างไรก็ตาม เอกสารที่มีการรวบรวมหรือมีการแปลมาตั้งแต่สมัยที่ยัง ปกครองโดยมีราชสำนักเป็นผู้กำกับดูแลและเอกสารดังกล่าวตกทอดมาถึงปัจจุบัน ก็ไม่สามารถปฏิเสธ ว่าเป็นเอกสารที่มีประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์อย่างมาก แต่เมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการ ปกครองโดยเฉพาะการเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจจากราชสำนักสู่รัฐบาลแบบพลเรือน เอกสารดังกล่าว อาจต้องมีการตรวจสอบหรือพิสูจน์เอกสารประวัติศาสตร์จากที่อื่นเพิ่ม นักวิชาการจีนในขณะนั้นจึง มองว่าเอกสารที่มีอาจจะยังไม่มีน้ำหนักมากพอที่จะใช้อ้างอิงแลกเปลี่ยนกับแวดวงวิชาการในระดับ นานาชาติ นักวิชาการจีนให้เหตุผลเกี่ยวกับข้อเสียของเอกสารในราชสำนักจีนไว้ดังนี้ (Yao & Xu, 1958, pp. V–VIII)

(1) เอกสารที่บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของประเทศจีนในช่วงศตวรรษที่ 19 ล้วนบันทึกโดยราชสำนักหรือคนของราชสำนัก ดังนั้น เอกสารเหล่านี้เขียนด้วยแนวคิดที่คิดว่าประเทศจีนเป็นศูนย์กลางของโลก เอกสารที่บันทึกมักมีน้ำเสียงที่มองประเทศรอบด้านอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่า หากงานเหล่านี้มาศึกษาหรืออ้างอิงเพียงด้านเดียวคงไม่น่าเชื่อถือสำหรับโลกสากล

(2) การบันทึกคำศัพท์เฉพาะโดยใช้การทับศัพท์ด้วยเสียงภาษาจีนในสมัยก่อนนั้น มีความคลาดเคลื่อนสูง ความคลาดเคลื่อนและไม่ชัดเจนดังกล่าวส่งผลให้การยืนยันข้อมูลหรือชื่อเฉพาะเป็นไปได้ยาก

(3) จุดยืนของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือจีนมีความสัมพันธ์ทางระบบบรรณาการ ทางการค้าหรือทางการทูตกับทั่วทุกประเทศโดยเฉพาะในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ด้วยจุดยืนและสถานะที่แตกต่างกัน จีนบันทึกว่าตนอยู่ในสถานะที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของโลก ส่วนประเทศอื่นที่ได้เข้ามาติดต่อกับจีนก็มีจุดยืนของตนที่แตกต่างจากจีน จึงทำให้ประเด็นดังกล่าวต้องการการศึกษาเอกสารจากต่างประเทศมากขึ้น

(4) ทักษะการแปลของคนยุคก่อน อาจให้คำตอบที่แน่นอนได้ไม่มากนัก โดยเฉพาะชื่อเฉพาะหรือชื่อสถานที่ ประกอบกับเทคโนโลยีสิ่งพิมพ์ที่ยังไม่ก้าวหน้า ทำให้บางครั้งเกิดข้อผิดพลาดได้หากจำเป็นต้องการยืนยันว่า “ใคร” หรือ “ที่ไหน” แบบแน่ชัด

ปัจจัยและเหตุผลที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะค้นหาความจริงหลังจากที่ “จีน” ได้เปลี่ยนแว่นตาใหม่ที่สามารถมองย้อนกลับมาตั้งคำถามให้กับตัวเองได้ในเวลานั้น อีกประการหนึ่ง ในสายตาของนักวิชาการจีนผู้ที่ศึกษาแขนงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ก็มีได้มองว่าเอกสารในจีนที่เก็บสะสมมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะไร้คุณค่า เพียงแต่ว่าในเมื่อมีการเปลี่ยนผ่านการปกครองแล้ว ก็ควรเปลี่ยนแว่นมองประวัติศาสตร์ใหม่ตามไปด้วย หากต้องการให้แวดวงวิชาการจีนก้าวข้ามไปพูดคุยในระดับนานาชาติได้ คงไม่สามารถยึดประเทศจีนเป็นศูนย์กลางได้เหมือนเคย การรับรู้มุมมองประเทศอื่นผ่านงานวิจัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการที่ทำให้จีนมีความอยู่ในโลกสากลมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การทบทวนบทบาทสังคมและวัฒนธรรมในยุคสมัยที่จีนเพิ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลุ่มปัญญาชนนี้มีมุมมองต่อประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแตกต่างจากสมัยที่จีนปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยนักวิชาการในกลุ่มสมาคมหนานหยังส่วนใหญ่เป็นคนจีนโพ้นทะเล จึงมีโลกทัศน์ที่อิงกับสังคมโลกมากกว่า ซึ่งมีส่วนในการผลักดันให้มีการปฏิรูปการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จีนในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ตอบสนองต่อคตินิยมของนักวิชาการภาคประชาชนมากขึ้น

เมื่อพิจารณาได้เช่นนี้แล้ว จึงเป็นที่มาของการศึกษาแขนงหนึ่งที่สำคัญในงานวิจัยของหน่วยงานนี้ ว่าด้วยเรื่องความต้องการที่จะชำระประวัติศาสตร์ไทย – จีน ในสมัยธนบุรี ว่าด้วยเรื่องการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการว่าไทยนั้น เดินทางไปจริงหรือไม่ หากเดินทางไปจริงแล้ว เดินทางไปด้วยท่าทีแบบไหน เพื่อให้สอดคล้องกันทั้งจากเอกสารฝั่งไทยและฝั่งจีน สิ่งที่ได้อาคตอบจาก *นิราศกวางตุ้ง* คือ ไทยนั้นเดินทางไปจีนด้วยความหวังว่าจะทำการค้าในระบบบรรณาการและต้องการทูลขอซื้อของอื่น ๆ ตามเนื้อหาในพระราชสาส์น ข้อมูลดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทสังคมที่คาดหวังให้ผู้แปลแปล *นิราศกวางตุ้ง* ออกมาเป็น *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* และเนื่องจาก *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ได้ตอบสนองต่อคำสั่งทางวัฒนธรรมและบทบาททางสังคมในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* นี้จึงได้รับการเผยแพร่และพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง ซึ่งเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของเอกสารชิ้นนี้ที่มีต่อประชาคมจีนตามความคาดหวังของกระแสคตินิยมในวัฒนธรรมของตัวบทปลายทาง

กล่าวโดยสรุปในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยพบว่า บริบทสังคมซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็น *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เกิดขึ้นมาก็คือ ระบบอุปถัมภ์หรือองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ผลิตงานแปลชิ้นนี้ องค์กรดังกล่าวมีพันธกิจที่จะเป็นหน่วยงานวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในภาคประชาชนของชาวจีนที่ครอบคลุมทั้งชาวจีนอพยพและชาวจีนโพ้นทะเล อันเนื่องมาจากคณะผู้แปลมองว่าในแถบเอเชียนั้นยังไม่มีหน่วยงานในลักษณะดังกล่าว

สำหรับองค์ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับประเทศไทยนั้น *นิราศกวางตุ้ง* เป็นเอกสารฉบับหนึ่งที่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษาในฐานะเอกสารที่บันทึกการเดินทางจากไทยไปจีนในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งตรงกับราชวงศ์ชิงของจีน สอดคล้องกับแนวคิดในส่วน of ขนบวรรณศิลป์ ที่ว่าด้วยเรื่องกลวิธีการเขียน *นิราศกวางตุ้ง* ซึ่งเป็นนิราศบันทึกการเดินทางและประสบการณ์ไปต่างแดนที่บันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง โดยที่กวีจะสอดแทรกอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกและทัศนคติ ที่เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาท่าทีของไทยที่มีต่อจีนในขณะนั้น พื้นฐานของผู้แปลที่เป็นนักประวัติศาสตร์จึงมองเห็นว่าลักษณะเด่นนี้เป็นข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยผู้แปลมิได้สนใจ *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะที่เป็นวรรณกรรมไทยและแปล *นิราศกวางตุ้ง* เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมไทยแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่า การแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากขนบวรรณศิลป์ของ *นิราศกวางตุ้ง* ในฐานะวรรณกรรมที่บันทึกการเดินทางที่สอดแทรกแนวคิดของราชทูตไทยระหว่างการเดินทาง

ในด้านคตินิยม การศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เป็นที่เริ่มได้รับความสนใจในแวดวงนักวิชาการประชาคมจีนอย่างมากประกอบกับการเปิดโลกใหม่ที่สามารถตั้งคำถามย้อนกลับไปทีจีนได้มากกว่าเดิม รวมถึงความพยายามในการผลักดันงานวิชาการหรืองานวิจัย ให้เป็น

ส่วนหนึ่งของการก้าวเข้าสู่ความเป็นนานาชาติมากขึ้น กระแสสังคมดังกล่าวจึงนับเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการแปล *นิราศกวางตุ้ง* ให้เป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษายุคใหม่ของจีน

องค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการศึกษางานวิชาการด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งรวมถึงไทยศึกษาด้วย สำหรับ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เป็นผลงานในช่วงเริ่มต้นของการรวมตัวและก่อตั้งสมาคมหนานหย่งที่มุ่งผลิตผลงานในด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ซึ่งทำให้ *นิราศกวางตุ้ง* มีบทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณกรรมไทยข้ามชาติ ซึ่งมีบทบาททั้งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยและประวัติศาสตร์ในภูมิภาคไทย และเป็นทั้งเอกสารหลักฐานสำหรับงานด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแวดวงประชาคมจีน

เพื่อให้เห็นรายละเอียดความสำคัญของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานะเอกสารสำหรับชำระประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน ในหัวข้อถัดไป จะอภิปรายความสำคัญของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานะเอกสารไทยที่บันทึกประวัติศาสตร์จีน

4.2 *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์จีน

ในหัวข้อนี้จะอภิปรายความสำคัญของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์จีน โดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ คือ ความสำคัญในฐานะเอกสารบันทึกการเดินทางของไทย ความสำคัญในฐานะบันทึกการถวายเครื่องราชบรรณาการ และความสำคัญในฐานะหลักฐานบันทึกประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองราชสำนัก

4.2.1 ความสำคัญในฐานะเอกสารบันทึกการเดินทางของไทย

ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นในหัวข้อ 4.1.3 ว่าในปัจจุบัน *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* มีสถานภาพเป็นหลักฐานที่บันทึกการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการของราชทูตไทยในสมัยราชวงศ์ชิงที่ประกอบด้วยความคิด อารมณ์ และทัศนคติระหว่างการเดินทางของกวี ทำให้ตัวบทดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะบันทึกการเดินทางของไทย ในหัวข้อนี้ จะแบ่งการอภิปรายย่อยเป็น 2 ส่วน คือ บันทึกการเดินทางสมัยก่อนบันทึกประวัติศาสตร์ไทย และบันทึกการเดินทางสมัย

ประวัติศาสตร์ไทยที่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร³⁶ เพื่อให้เห็นความสำคัญของการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นภาษาจีนเพื่อเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์จากฝั่งไทย

(1) บันทึกการเดินทางมาไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทย

จากการค้นคว้าพบว่า ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยังไม่พบบันทึกการเดินทางของไทยที่เดินทางผ่านหรือเข้าประเทศจีน มีแต่เพียงเอกสารจากจีนที่มีบันทึกเกี่ยวกับการเดินทางผ่านหรือมาในดินแดนที่เป็นเขตประเทศไทยปัจจุบัน

ในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (202 ปีก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 8) มีบันทึกการเดินทางเรือจากจีนเพื่อไปอินเดีย (Zou, 1985, p. 2) ในระหว่างทางมีการบันทึกถึงเขตแดนซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นทางภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบัน (Yu & Chen, 2009, p. 1)

จากนั้นประมาณ ค.ศ. 203 ในยุคสามก๊ก มีการส่งคนจากจีนมาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในรอบนี้จะเป็นครั้งแรกที่บันทึกกล่าวถึงดินแดนทางภาคกลางของประเทศไทย คืออาณาจักรแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่แถบประเทศกัมพูชาปัจจุบัน บันทึกดังกล่าวใช้ชื่อภาษาจีนที่ใช้เรียกแผ่นดินภาคกลางของเขตประเทศไทยปัจจุบันคือ จินหลิงกั๋ว (金邻国) แปลได้ว่า “ประเทศแผ่นดินทองคำ” (Yu & Chen, 2009, pp. 2–3; Zou, 1985)

กระทั่งในช่วงประมาณ ค.ศ. 1103 – 1115 สมัยราชวงศ์ซ่ง จีนมีบันทึกการเดินทางเรือมายังแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสมัยราชวงศ์ซ่งมีบันทึกว่าผ่านดินแดนทางภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งในเวลาดังกล่าวมีการบันทึกถึงราชบุรี (真里富) เพชรบุรี (登流眉) พระนครศรีอยุธยา (茸里) ลพบุรีหรือละโว้ (罗斛) และสุพรรณบุรี (浚番) (Huang & Yu, 2016, p. 1; Yu & Chen, 2009, p. 8) โดยเฉพาะลพบุรีและราชบุรีได้มีการส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับราชสำนักซ่งและเริ่มมีการค้าขายกันแล้ว ทำให้สามารถเข้าใจได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวอาณาจักรลพบุรีและราชบุรีเริ่มมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเริ่มมีการติดต่อกับราชสำนักจีน (Yu & Chen, 2009, p. 9)

สำหรับเอกสารที่บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทยและจีน ในสมัยก่อนที่จะมีบันทึกประวัติศาสตร์ของไทยนั้น จะเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีเพียงแต่จีนที่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนของไทยนั้นยังไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่บันทึกการเดินทางไปจีนแต่อย่างใด การตรวจสอบเปรียบเทียบเอกสารบันทึกการเดินทางจากไทยในยุคดังกล่าวนี้จึงยังไม่สามารถทำได้

³⁶ ไทยมีการประดิษฐ์อักษรและบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ด้วยอักษรไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย ประวัติศาสตร์ไทยที่อยู่ในยุคประวัติศาสตร์จึงเป็นยุคสุโขทัย

(2) บันทึกการเดินทางมาไทยในยุคประวัติศาสตร์ไทย

หลังจากไทยเริ่มเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ก็เริ่มมีความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักเกิดขึ้นแล้ว กล่าวคือศูนย์กลางของไทยกับศูนย์กลางจีนเริ่มมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบการเมืองหรือรูปแบบรัฐบรรณาการในสมัยราชวงศ์ซ่งกับอาณาจักรละโว้³⁷ (Yu & Chen, 2009, p. 20) ในสมัยดังกล่าวยังมีเพียงบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรของจีนว่าได้รับเครื่องบรรณาการจากอาณาจักรไทย (Yu & Chen, 2009, p. 20) ทั้งนี้ หากกล่าวถึงบันทึกการเดินทางระหว่างไทย – จีนในยุคประวัติศาสตร์จากการค้นคว้าข้อมูลพบว่าทางฝ่ายไทยมีเพียงแต่ *นิราศกวางตุ้ง* ที่เป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางไปเมืองจีนในสมัยธนบุรีอยู่ฉบับเดียวที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

ในสมัยสุโขทัย ประวัติศาสตร์จีนมีบันทึกไว้ว่าไทยส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับราชสำนักจีนตั้งแต่เมื่อมีอาณาจักรสุโขทัยปรากฏในเอกสารหลักฐานแล้ว การเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างสุโขทัยกับราชสำนักจีน ในสมัยสุโขทัยนั้นเป็นการเดินทางไปมาอันเนื่องจากระบบบรรณาการมีบันทึกจากทางฝั่งจีน ถึงการส่งเครื่องราชบรรณาการหรือการทวงเครื่องราชบรรณาการ เมื่ออาณาจักรสุโขทัยไม่ได้ส่งตามเวลา ส่วนบันทึกการเดินทางนั้นยังไม่มีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่ชัด

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างไทยและจีนมากขึ้น การเดินทางในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น แม้ว่าเริ่มมีการเดินเรือที่มากขึ้นและมีกองเรือที่แข็งแกร่งมากขึ้นอันเนื่องจากความยิ่งใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาจนมีบันทึก และข้อสันนิษฐานว่าในสมัยอยุธยาน่าจะมีคณะราชทูตเดินทางไปต่างประเทศเป็นครั้งแรกคือคณะราชทูตโกษาปาน ซึ่งได้เขียน *นิราศต้นทางฝรั่งเศส* ไว้ (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2565, น. 616) สำหรับการบันทึกการเดินทางไปจีนของราชทูตไทยสมัยอยุธยาปัจจุบันยังไม่พบบันทึกการเดินทางในลักษณะดังกล่าว มีเพียงแต่บันทึกจากพงศาวดารทางไทยและจีนว่าในช่วงอยุธยา ไทยเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการเฉลี่ย 3 ปี 1 ครั้ง (สารสิน วีระผล และคณะ, 2548, น. 140)

กระทั่งกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ในช่วงเวลาดังกล่าวนับว่าไทยเสียเอกราชการปกครองในภูมิภาคนี้ ใน พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้กอบกู้และก่อตั้งกรุงธนบุรีขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจของประเทศไทยอีกครั้ง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้มีพระราชประสงค์ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนอีกครั้ง โดยการส่งกองเรือ 11 ลำไปเมืองจีนใน พ.ศ. 2323 (สารสิน วีระผล และคณะ, 2548, น. 140) หลวงนายศักดิ์ได้เดินทางไปด้วยในฐานะราชทูตไทยคนหนึ่ง และได้เขียน *นิราศกวางตุ้ง* เพื่อเป็นจดหมายแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

³⁷ ต้นฉบับคือ 罗斛 (อาณาจักรละโว้)

แต่น่าเสียดายที่หลวงนายศักดิ์ไม่ได้เข้าร่วมพิธีถวายเครื่องราชบรรณาการที่ปักกิ่งและไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในขณะที่เรือเดินทางกลับไทย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ก็ทรงส่งกองเรือไปถวายเครื่องราชบรรณาการ แต่ไม่ได้เขียนบันทึกไว้เหมือนสมัยธนบุรี จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยก็ได้ตัดสินใจยุติการส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับราชสำนักจีน ในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไทยก็ไม่ได้มีผู้ใดเขียนนิราศบันทึกการเดินทาง หรืองานเขียนชนิดอื่นที่บันทึกการเดินทางไปจีนเลย มีเพียงแต่ *นิราศกวางตุ้ง* ที่เป็นวรรณกรรมนิราศ บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์การเดินทางจากไทยไปจีนในสมัยธนบุรีเท่านั้น

จากข้อมูลทีกล่าวนมา สามารถสรุปได้ว่า ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ไทยยังไม่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ไทยไม่มีบันทึกการเดินทางไปเมืองจีนเลย มีเพียงแต่จีนที่มีการบันทึกเดินทางมาเมืองไทยหรือผ่านเมืองไทย ส่วนในสมัยประวัติศาสตร์ที่ไทยมีบันทึกประวัติศาสตร์เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ไทยและจีนก็ได้เข้าสู่ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งเป็นอาณาจักรแรก³⁸ ทั้งนี้ ในสมัยอยุธยายังไม่พบบันทึกการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการ แม้ว่าไทยในสมัยดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจีนที่ดีและยาวนาน แต่กลับยังไม่พบเอกสารที่บันทึกการเดินทางไปจีน มีเพียงแต่หลักฐานทั้งสองฝ่ายที่ว่า ไทยบันทึกว่าส่งเครื่องราชบรรณาการไปแบบ 3 ปี 1 ครั้ง ซึ่งเอกสารของไทยบันทึกไว้สอดคล้องกับบันทึกของทางจีน

ในสมัยอยุธยาที่กินเวลาความสัมพันธ์กับจีนยาวนานถึง 3 ราชวงศ์จีน คือ ปลายราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง กลับมีเพียงแต่จีนที่มีบันทึกการเดินทางเรือและมีการบันทึกถึงไทยโดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์หมิงที่มียกเดินเรือที่มีชื่อเสียง คือ เจิ้ง เหว่ ก็ได้มีการเดินเรือผ่านอยุธยาและมีบันทึกถึงอยุธยา ส่วนทางไทยในสมัยอยุธยามีการบันทึกการเดินทางในรูปแบบนิราศที่เดินทางไปต่างประเทศนั้นมีเพียง *นิราศตันทางฝรั่งเศส* แต่สำหรับบันทึกการเดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการที่จีนของฝั่งไทยในอยุธยานั้น ยังไม่พบที่เป็นนิราศบันทึกการเดินทางที่ไปจีน มีเพียงสมัยกรุงธนบุรีที่มีปรากฏ *นิราศกวางตุ้ง* ของหลวงนายศักดิ์ จึงนับว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิราศบันทึกการเดินทางไปจีนเพียงเรื่องเดียวในสมัยธนบุรี

จะเห็นว่า ในการเดินทางไปมาหาสู่กันตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีระหว่างไทยและจีน โดยส่วนมากแล้วจะมีเพียงบันทึกของจีนที่เดินทางผ่านไทยหรือเดินทางมาค้าขายกับไทย ส่วนหลักฐานความสัมพันธ์ในฐานะการเป็นรัฐบรรณาการหรือความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการนั้น มักมีเพียงการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ วันเวลา บุคคลตำแหน่งต่าง ๆ และสิ่งของที่นำไปแลกเปลี่ยน

³⁸ จากการสืบค้น พบว่าในอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกที่อยู่ในยุคที่มีการบันทึกประวัติศาสตร์เป็นลายลักษณ์อักษร

ด้วยเหตุนี้ นิราศกวางตุ้ง และ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน จึงเป็นวรรณกรรมนิราศของไทย ที่มีประโยชน์ต่อการตรวจสอบข้อเท็จจริงในการเดินทางไปจีนของไทย โดยข้อเท็จจริงและมุมมองของ ผู้ไทย

เพื่อให้เห็นบทบาทของ นิราศกวางตุ้ง ในประชาคมจีน ในหัวข้อย่อยถัดไป จะ อภิปรายความสำคัญของ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ในฐานะเอกสารบันทึกรายละเอียดการส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแด่ราชสำนักชิง

4.2.2 ความสำคัญในฐานะบันทึกการถวายเครื่องราชบรรณาการ

“จึงพระบาททรงราชนิพนธ์สาร เปนตะพานนพคุณควรสงวน
ให้เขียนสารลงลานทองทวน จัดส่วนบรรณาการละลานตา
อนึ่งนอกจิม้กองเปนของถวาย ก็ไปรยปรายประทานไปหนักหนา
ทั้งนายห้างขุนนางในนครา ให้มีตราบัวแก้วสำคัญกัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 2)

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน เป็นเอกสารสำคัญที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ที่บันทึกรายละเอียดข้อมูลของการถวายเครื่องราชบรรณาการของฝ่ายไทยต่อฝ่ายจีน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายความเป็นมาเรื่องการส่งเครื่องราชบรรณาการระหว่างไทย - จีน โดยจะแบ่งเป็น 2 หัวข้อย่อยที่ศึกษา คือ ระยะเวลาที่ส่งถวายเครื่องราชบรรณาการ และสิ่งของที่นำไปถวายแด่ราชสำนักจีน เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของเนื้อหาที่ให้ข้อมูลแก่นักประวัติศาสตร์จีน

(1) ระยะเวลาที่ถวายเครื่องราชบรรณาการ

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน ได้รับการนำมาใช้เป็นหลักฐานในการตรวจสอบ ระยะเวลาที่ไทยขาดกอง ระยะเวลาเดินทาง รวมถึงวันเวลาที่เข้าร่วมพิธีถวายเครื่องราชบรรณาการ ในที่นี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นการศึกษาดังกล่าว โดยจะยกตัวอย่างด้วยตัวบทภาษาไทยเพื่อให้สะดวกแก่ ผู้อ่าน และจะอภิปรายจากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาจาก นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน

ในส่วนที่หนึ่ง คือ เรื่องระยะเวลาที่ขาดการส่งเครื่องราชบรรณาการ ผู้แปลได้ตั้ง ข้อสังเกตดังกล่าวโดยอ้างอิงและเปรียบเทียบกับเอกสารทางประวัติศาสตร์จีนโดยมีรายละเอียดที่ ศึกษาจากตัวต่อไปนี้

“เสื่อมสนองโดยครองกระษัตริย์ชาติ เสื่อมราชไมตรีไม่มีสมาน
เสื่อมสวาดิชาติมากี่ช้านาน จะประมาณยี่สิบสี่ปีปลาย”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 1)

ใน นิราศกวางตุ้ง หลังจากจากบทที่ยืนยันความสัมพันธ์ของสองอาณาจักรไทย - จีนไว้ว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว กวีก็กล่าวถึงช่วงที่มีการเปลี่ยนผ่านจากกรุงศรีอยุธยาเป็น ธนบุรี ซึ่งมีระยะเวลาที่ทำให้ไทย - จีน ขาดความสัมพันธ์กันในระบบบรรณาการถึง 24 ปี

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องระยะเวลาที่มีสัมพันธ์กันไม่ตรงกันในระยะเวลา 24 ที่เขียนไว้ใน *นิราศกวางตุ้ง* ผู้แปลได้ทำเชิงอรรถตั้งข้อสังเกตว่า

“此次朝贡出发于一七八〇年（乾隆四十五年），翌年元月入京师，如言二十四年未贡，则末次应在乾隆二十一年左右，惟据《清朝文献通考》卷二百九十七，《暹罗考》云，乾隆“二十二年遣使入贡，二十七年遣使入贡，三十年十月遣使丕雅嵩统、呵沛等赍表入贡，三十一年遣使入贡，仍照例加赏。”乾隆二十二年贡后，尚有三贡，是则“一绝二十四载”之说不确，应改“十四载”始合。”

(Hsu, 1940, p. 38)

คำแปล

“การเดินทางตามเนื้อหาของ *นิราศกวางตุ้ง* ราชทูตออกเดินทาง ค.ศ.1780 (รัชศกเฉียนหลงที่ 45) ถึงราชสำนัก เดือน 1 ปีถัดไป หากเป็นไปตามที่กวีบันทึกไว้ว่า ขาดการติดต่อกับราชสำนักจีนมาร่วม 24 ปี ก็ควรจะเป็นรัชศกเฉียนหลงที่ 21 หากอ้างอิงตามเอกสาร ชำระเอกสารในสมัยราชวงศ์ชิงฉบับที่ 297 ที่เขียนถึงสยาม เขียนไว้ว่า ในรัชศกเฉียนหลงที่ 22 ส่งราชทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ ปีที่ 27 มีการส่งราชทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ และในเดือน 10 ของปีรัชศกที่ 30 มีคณะทูตของ พืหย่าซ่งเฮ้ง เฮอเพ่ย³⁹ เข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ และปีรัชศกที่ 31 ก็มีการเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ หากดูตั้งแต่ปีรัชศกที่ 22 เป็นต้นมาจะพบว่ามีการส่งเครื่องราชบรรณาการทุก 3 ปี ดังนั้นที่หลวงนายศักดิ์บันทึกในนิราศว่า “จะประมาณยี่สิบสี่ปีปลาย” น่าจะผิด ที่ถูกต้องคือ 14 ปีกว่า”

เชิงอรรถดังกล่าวเป็นการตั้งข้อสังเกตและศึกษาเพิ่มเติมจากเนื้อหา เรื่องระยะเวลาที่ไทยไม่ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการให้แต่ราชสำนักจีน กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน เป็นหนึ่งในเอกสารประวัติศาสตร์ใช้ตรวจสอบวันเวลาที่บันทึกเรื่องการเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการระหว่างไทยและจีน อีกทั้งยังสะท้อนถึงผู้แปลว่าต้องการรักษาต้นฉบับเอาไว้ให้มากที่สุด แม้ว่าผู้แปลจะไม่เห็นด้วย โดยผู้แปลยังคงรักษาความถูกต้องจากต้นฉบับตามเดิมคือ 24 ปี

หลังจากที่เรือถึงเมืองจีนแล้ว ช่วงที่คณะราชทูตไทยรอพระบรมราชโองการจากราชสำนักจีนให้นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายที่ราชสำนัก หลวงนายศักดิ์เขียนถึงวันเวลาที่ได้รับบรมราชโองการดังกล่าวว่า

³⁹ เทียบกับเสียงภาษาไทยคือ พระยาสุนทรภักย์

“ภัทรบทกำหนดป็อศุคคก ข้างหมู่อังตกเขาปฤกษา
แล้วมารับค่านับราชสารา กับทูตาข้าหลวงทั้งปวงไป”

(พระยามหามุนี, 2462, น. 16)

สำหรับ ป็อศุคคก ที่ปรากฏใน นิราศกวางตุ้ง นั้น ผู้แปลได้ทำเชิงอรรถตั้งข้อสังเกตข้อเท็จจริงเรื่องเวลาที่หลวงนายศักดิ์บันทึกว่าน่าจะคลาดเคลื่อนและมีความแตกต่างจากบันทึกของจีน ผู้แปลตั้งข้อสังเกตดังนี้

“*Pi Ucubha Caka* 原诗或有误，此时应仍为子年而非丑年，因下有戊月初十于广州庆万寿事。”

(Hsu, 1940, p. 42)

คำแปล

“ป็อศุคคก กลอนต้นฉบับน่าจะผิด ในเวลาดังกล่าวน่าจะเป็นปีหนู ไม่น่าจะใช้ปีวัว เนื่องจากมีประกอบพิธีขึ้นลือที่เมืองกวางโจวในวันที่ 10 เดือนชีว ตามปฏิทินจันทรคติจึงเป็นการลงวันที่ผิด”

ในลำดับต่อมา เป็นวันที่มีการเชิญคณะทูตไทยไปประกอบพิธีขึ้นลือตามโบราณประเพณี หลวงนายศักดิ์เขียนบันทึกวันเวลาไว้ว่า

“ครั้นถึงวันที่จะทำโดยกำหนด เดือนสิบเอ็ดขึ้นทศมาศ
จึงจงดกหมู่อังตกลา มาเชิญทูตกับข้าหลวงจร
ไปอภิวันท์ขึ้นลือในนคร ตามเพศขุนนางแต่ปางก่อน
ข้างทูตไทยผู้จะไปถวายกร ก็ผันผ่อนแต่งแ้งให้งามทรง”

(พระยามหามุนี, 2462, น. 21)

ผู้แปลตั้งข้อสังเกตเรื่องการบันทึกเวลาของหลวงนายศักดิ์ว่าน่าจะผิดเพราะบันทึกหลังจากกลับถึงไทยแล้ว

“戊月即夏历九月。初十夜，原文直译应作白分初十夜，所谓夜，非真夜间，暹俗阴历通称夜，不称日。阳历则称日。查《清朝文献通考》卷一百二

十六，乾隆万寿应为八月十三日，是年（一七八〇）且为七秩大庆，因疑原诗殆归国后所作，记忆有误。”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปล

“เดือนซีวี ตรงกับเดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติ ในคืนวันที่ 10 แปลตามต้นฉบับ นีราศเขียนว่า คืนวันที่ 10 สำหรับการบันทึกคำว่า คำ ตามวิธีปฏิทินไทยจะเรียก คำ ไม่เรียก วัน ในปฏิทินสุริยคติเรียก วัน เมื่อเทียบกับ เอกสารบันทึกประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ชิงฉบับที่ 126 ในการฉลองพิธีขึ้นสืบทอดตำแหน่งฮ่องเต้เขียนลงตรงกับวันที่ 13 เดือน 8 ปี 1780 ตรงกับวันพระราชสมภพครบรอบ 70 พรรษา นีราศกวางตั้งน่าจะเขียนเมื่อกลับถึงเมืองไทยแล้ว จึงทำให้จดบันทึกวันเวลาผิด”

ในส่วนสุดท้ายที่ผู้แปลได้ตั้งข้อสังเกตเรื่องการเขียนวันเวลาที่ผิดใน นีราศกวางตั้ง คือ วันที่ไทยได้รับบรมราชโองการให้เดินทางไปราชสำนักปักกิ่ง เพื่อเข้าพิธีถวายเครื่องราชบรรณาการตามโบราณประเพณี ผู้แปลยังคงเชื่อว่าหลวงนายศักดิ์ น่าจะเขียนนิราศเมื่อเดินทางกลับถึงไทยแล้วโดยยกตัวอย่างจากตัวบท ดังนี้

“ครั้นถึงเดือนสิบสองศุกรวัน ขึ้นสามค่ำจะจำจร
หม่อจึ่งให้เชิญพระราชสาร บรรณาการทูตอันจะผ่านพ้น

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 21)

จากคำว่าขึ้นสามค่ำ ผู้แปลได้ทำเชิงอรรถตั้งข้อสังเกตว่า

“亥月白分初三，应为夏历十月初三日，惟前记万寿节有误，此处未知为九月初三否。”

(Hsu, 1940, p. 44)

คำแปล

“ขึ้นสามค่ำเดือนไฮ น่าจะหมายถึงวันที่ 3 เดือน 10 ตามปฏิทินจันทรคติ หากเป็นเช่นนั้นก่อนหน้านี้นี้ที่เขียนถึงพิธีขึ้นสืบทอดตำแหน่งฮ่องเต้ คงไม่ใช่วันที่ 3 เดือน 9”

กล่าวโดยสรุป *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* มีบทบาทเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์การถวายนครราชบรรณาการของราชทูตไทยต่อจักรพรรดิจีนในสมัยกรุงธนบุรี ผู้แปลพบว่า ข้อความและเนื้อหาที่ปรากฏในนิราศนั้น บางส่วนสอดคล้องกับบันทึกของจีน เช่น พิธีตรวจคนเข้าเมือง ขั้นตอนการตรวจสอบพระราชสาส์น รวมไปถึงรายละเอียดที่ราชทูตไทยได้ปฏิบัติในวันคล้ายวันพระราชสมภพพระเจ้าเจียนหลง แต่ว่าในเรื่องวันที่บันทึกการเดินทางโดยเฉพาะวันที่ต้องทำพิธีเกี่ยวกับพิธีวันคล้ายวันพระราชสมภพพระเจ้าเจียนหลง น่าจะมีการบันทึกที่คลาดเคลื่อน ซึ่งผู้แปลสันนิษฐานว่า หลวงนายศักดิ์น่าจะเขียนนิราศเรื่องนี้เมื่อเดินทางกลับถึงไทยแล้ว ทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับวันเวลาคลาดเคลื่อนไป

ทั้งนี้ ข้อเท็จจริงเรื่องวันเวลาเดินทางใน *นิราศกวางตุ้ง* นั้นยังคงต้องพิสูจน์และชำระค้นหาข้อเท็จจริงต่อไป ในภายหลังจากการแปลนิราศเรื่องนี้ ก็มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องการเดินทางเข้าไปถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยต่อจักรพรรดิจีนมากมาย โดยเฉพาะในสมัยธนบุรีซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการพูดถึงอย่างแพร่หลาย ส่วนหนึ่งนั้นเป็นเพราะมีการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็นเอกสารหลักฐานประกอบข้อมูลที่ศึกษาและเผยแพร่อยู่ในประเทศจีน เช่น *หนังสือความสัมพันธ์ไทยกับราชวงศ์ชิง* ก็มีการนำ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* มาเป็นหลักฐานว่าไทยเคยเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการในสมัยพระเจ้าเจียนหลง นอกจากนี้ รายละเอียดการประกอบพิธีต่าง ๆ ที่หลวงนายศักดิ์เขียนไว้ก็เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในสายตาชาวจีนไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ใช้หลักฐานจาก *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ล้วนมีความเห็นตรงกันว่าหลวงนายศักดิ์น่าจะเขียนนิราศนี้เมื่อกลับถึงประเทศไทยแล้ว ดังนั้นวันเวลาที่บันทึกในนิราศจึงมีความคลาดเคลื่อน

(2) การเปรียบเทียบเครื่องราชบรรณาการ

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายความสำคัญของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งของที่เป็นเครื่องราชบรรณาการ

เมื่อมีการแปล เผยแพร่และศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในแวดวงประชาคมจีน หัวข้อหนึ่งที่เป็นที่สนใจของนักประวัติศาสตร์จีน คือ รายละเอียดสิ่งของที่คณะราชทูตไทยได้นำไปถวายเครื่องราชบรรณาการแก่ราชสำนักจีนในขณะนั้น ซึ่งเนื้อหาใน *นิราศกวางตุ้ง* กล่าวถึงรายละเอียดเครื่องราชบรรณาการที่นำไปถวายแด่พระเจ้าเจียนหลงตั้งแต่ในดัวบท ตอนที่เรือออกเดินทางจากไทย เช่น นำเสนอว่าข้าหลวงไทยเตรียมเครื่องราชบรรณาการไว้ในเรือบรรณาการทั้งหมด 11 ลำ จนกระทั่งเรือถึงเมืองกวางตุ้ง และได้รับบรมราชานุญาตให้เดินทางต่อไปยังราชสำนักที่ปักกิ่ง พระเจ้าเจียนหลงทรงรับของไว้เพียงไม่กี่อย่างและโปรดให้ราชทูตไทยนำของที่เหลือไปขายดังที่ดัวบทเขียนไว้ว่า

“นั่นไม่รับครั้นจะกลับให้คืนของ ะวางคลองเหมือนไม่แสนเสนาหา
 เสียดยราชไมตรีที่มีมา ทางทะเลก็เพนทำกันดารนาน
 ก็ควรขายจำหน่ายเอาทุนทรัพย์ ให้คืนกลับอยุธยาหาสถาน
 แต่ข้างนอนนั้นเป็นข้อประสงค์นาน ให้บอกบรรณาการขึ้นส่งไป
 อันจังกอบลินค้าบรรดาของ นั้นปลงปองโปรดปรานประทานให้
 ให้นายห้างปลูกษาข้าหลวงไทย ตามใจจำหน่ายขายกัน”

(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 21)

ตัวบทนี้ มีการนำมาเปรียบเทียบกับบันทึกเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์ในสมัย
 ราชวงศ์ชิงโดยระบุเนื้อหาว่า

“所备副贡，若概令赍回，致劳往返，转非所以体恤远人。著传谕巴
 延三，于副贡内只收象牙、犀角二项，同正贡一起送京，…其余备贡物，准其即在广
 省自行觅商变价，并将伊等压仓货物均一体免其纳税”

(Yu & Chen , 2009, p. 133)

คำแปล

“ของนอกบรรณาการทั้งหมด ให้ส่งกลับคืนกลับไป เราเห็นใจผู้เดินทางมาจาก
 แดนไกล ให้ปาเอียนซานประกาศราชโองการต่อว่า ในของนอกบรรณาการนี้ จะรับไว้เพียงงาช้าง นอ
 แรด 2 รายการ ทั้ง 2 อย่างนี้ให้ส่งมาที่ราชสำนักพร้อมกัน... ของนอกบรรณาการที่เหลือกับของ
 อับเฉา ให้นำไปค้าขายที่กวางตุ้งโดยปลอดภาษี”

ในการนำ นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน มาเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เทียบกับ
 เอกสารฝ่ายจีน ในเรื่องการเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการนั้น นักประวัติศาสตร์จีนนำ นิราศ
 กวางตุ้ง เปรียบเทียบกับบันทึกของทางการจีนในเหตุการณ์ที่ พระเจ้าเอียนหลงทรงมีพระบรมราช
 โองการให้คืนเครื่องบรรณาการบางส่วนและทรงรับไว้เพียงงาช้างและนอแรด ส่วนที่เหลือให้คืนไป
 และก็โปรดให้นำไปขายที่กวางตุ้งเพื่อทำกำไร

ทั้งนี้ ถึงแม้ว่านักวิชาการจีนมีความเห็นว่า นิราศกวางตุ้ง จะลงวันเวลาที่
 คลาดเคลื่อนไปจากบันทึกของทางการจีน แต่เมื่อมีนักวิชาการจีนนำเอกสารประวัติศาสตร์ฝ่ายจีน
 มาเทียบ และมีข้อมูลในเรื่องอื่น ๆ ตรงกัน ก็ทำให้ นิราศกวางตุ้ง มีฐานะเป็นเอกสารฝ่ายไทย ที่ช่วย

ยืนยันว่าไทยได้เดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการตามประเพณีโบราณของจีนในสมัยธนบุรีจริง เพราะมีเอกสารทั้งสองฝ่ายกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ตรงกัน

ดังนั้น การอ่าน *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในฐานะเอกสารบันทึกประวัติศาสตร์การเดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการ ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมไทยเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติที่วรรณกรรมต้นทางถูกอ่านในฐานะวรรณกรรมและเอกสารประวัติศาสตร์ แต่บทแปลที่อยู่ปลายทางนั้นถูกใช้เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์เท่านั้น ทั้งนี้ แม้ว่าในภายหลังจะมีการชำระเอกสารจากไทยเพิ่มขึ้น และได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยในสายตานักวิชาการจีนมากขึ้นนอกเหนือจากนิราศเรื่องนี้ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า *นิราศกวางตุ้ง* เป็นเอกสารที่ให้มุมมอง ท่าทีและความคิดของไทยในสายตานักวิชาการจีนที่ศึกษาและค้นหาข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญในช่วงเปลี่ยนผ่านของการศึกษาประวัติศาสตร์จีน

4.2.3 ความสำคัญในฐานะหลักฐานบันทึกประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสองราชสำนัก

ในหัวข้อนี้ จะอภิปราย *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ในฐานะเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ไทย ที่คลี่คลายข้อสงสัยเรื่องจุดยืนระหว่างราชสำนักไทยและราชสำนักจีนในสมัยกรุงธนบุรี ในหัวข้อนี้จะอภิปรายประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีนในช่วงที่ศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* เพื่อให้เห็นบทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ที่มีความสำคัญต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีน

นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน กับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีน

ในหัวข้อนี้ จะอภิปรายความสำคัญของการศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* กับข้อถกเถียงเรื่องสถานภาพของราชสำนักไทย และสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินก่อนที่จะมีการเริ่มศึกษาเอกสารภาษาไทย เพื่อคลี่คลายข้อสงสัยดังกล่าวในประชาคมจีน

ในช่วงเวลาก่อนที่จะศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยมีข้อจำกัดค่อนข้างมาก และหลักฐานที่มีในแวดวงประชาคมจีนนั้นมีค่อนข้างจำกัด กล่าวคือ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* เผยแพร่ใน ค.ศ. 1940 ซึ่งเวลาดังกล่าวเพิ่งจะผ่านการปฏิวัติซินไฮ่ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสาธารณรัฐมาเพียง 29 ปี เท่านั้น ดังนั้น เอกสารที่ใช้ศึกษาในช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ ส่วนมากยังจำเป็นต้องพึ่งพาเอกสารที่บันทึกโดยราชสำนักเท่านั้น

ด้วยปัจจัยดังกล่าว จึงส่งผลให้การศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักจีนและไทยด้วยหลักฐานจาก *นิราศกวางตุ้ง* เป็นที่สนใจในประชาคมจีนมาก โดยเฉพาะในช่วงหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 จนถึงการรวบรวมกอบกู้สร้างเอกราชกลับขึ้นมาใหม่ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

พระเจ้าตากสินมหาราช และเรื่องสถานภาพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งมิใช่ผู้ที่สืบทอดอำนาจโดยตรงจากเชื้อสายอยุธยา

ในส่วนนี้ จะยกตัวอย่างการนำ *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* มาเป็นเอกสารประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีนในประเด็นดังกล่าว

หนึ่งในประเด็นที่พูดถึงคือการถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยใน พ.ศ. 2324 ซึ่งเป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้รับพระบรมราชานุญาตให้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายให้กับราชสำนักจีน สิ่งที่นักวิชาการจีนได้จากการศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* คือ ความคิดหรือจุดยืนของราชทูตไทย ที่มีการพรรณนาถึงความเหนื่อยความลำบากที่เดินทางมาขายของที่กวางตุ้ง

“อันพวกผู้อยู่ขายจำหน่วยของ ที่ขาดเหลือเจ้าครบบรรจบไป	แต่นั่งตรองนอนตรอมจนผอมผำ ก็มีในบาญชีว่าทั้งห้าบาน”
(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10-11)	

ข้อความข้างต้นเขียนในตอนที่ราชทูตไทยได้บรมราชานุญาตจากราชสำนักจีนว่าคณะทูตของพระยาสุนทรภู่ให้เดินทางไปกรุงปักกิ่งเพื่อเฝ้าพระเจ้ายืนหลงตามโบราณประเพณี ส่วนกวีอธิบายว่าตนนั้นอยู่ที่กวางตุ้งต่อเพื่อนำกำไรกลับเมืองไทย

“ประการใดไปทางระวางเหตุ เห็นการค้าเหลือบ่าจะแบกตะพาย ไม่เห็นช่องเลยว่ของพระราชทรัพย์ แล้วแสนยากที่ทะเลาะเนไกล	ก็สังเกตรัถยาเข้ามาถวาย ถ้าหักค่ายฤทธิทัพขอรับไป จะได้กลับญมากลายเปนง่ายได้ ก็กลับพามาได้สะดวกดี”
(พระยามหานุภาพ, 2462, น. 10-11)	

ข้อความที่ยกตัวอย่างมาเมื่อในแวดวงวิชาการจีนได้อ่านและศึกษาแล้ว พบว่ามีความไม่สอดคล้องกันเรื่องท่าทีการเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการของไทย กล่าวคือ

เมื่อได้ทราบข้อมูลว่าราชทูตไทยนั้นมีจุดมุ่งหมายในการเดินทางมาค้าขายด้วย นักวิชาการจีนก็ได้เขียนถึงการศึกษา *นิราศกวางตุ้งฉับแปลจีน* ไว้ว่า

“ยกตัวอย่างเช่นบันทึกของราชวงศ์ชิงบันทึกไว้ว่า การเดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคือ “การยอมรับเป็นรัฐได้บรรณาการอย่าง

สัตย์จริง” แต่ในความเป็นจริงแล้วสยามนั้นเข้ามา “แลกเปลี่ยนทำการค้าและขอพระอิติ” จุดยืนของทั้งสองฝ่ายไม่สอดคล้องกัน การบันทึกมีความคลาดเคลื่อน จึงจำเป็นต้องพิจารณาว่าสิ่งใดใช่และสิ่งใดไม่ใช่”

(Yao & Xu, 1958, p. vii)

ข้อคิดเห็นข้างต้นแสดงให้เห็นมุมมองที่เปลี่ยนไปจากการศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน ในแวดวงประชาคมจีน ว่าคณะราชทูตของไทยที่เดินทางมาในสมัยธนบุรี มิได้เดินทางเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการเนื่องจากความเกรงกลัวพระราชอำนาจของราชสำนักชิงตามที่มีการแปลและบันทึกพระราชสาส์นในสมัยที่ราชทูตไทยเดินทางมา และราชสำนักไทยก็ได้ยอมรับเป็นรัฐภายใต้บรรณาการของจีนตามที่เข้าใจ

นอกจากนี้ นักวิชาการจีนยังมีข้อสังเกตต่อการเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการของไทยในครั้งนี้โดยยังค้นคว้าข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเมื่ออ่าน *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีนแล้ว ในมุมมองหนึ่งได้ทราบถึงความคิดของราชทูตไทยที่ต้องทำหน้าที่ค้าขาย แต่ในอีกมุมมองหนึ่งก็ไม่ทราบได้เลยว่าคณะราชทูตอีกกลุ่มที่เดินทางไปราชสำนักที่ปักกิ่งได้ทำอะไรบ้าง ซึ่งในเวลาต่อมา นักวิชาการจีนจึงได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางมาถวายเครื่องราชบรรณาการในครั้งนี้ โดยเริ่มจากศึกษาพระราชสาส์นที่ราชทูตไทยนำไปถวายในครั้งนั้น ซึ่งได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันกับการศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* คือ การเดินทางเข้ามาของราชทูตไทย ต้องการมาถวายเครื่องราชบรรณาการและทำการค้าในระบบบรรณาการ (Yao & Xu, 1958, p. 47) จากข้อมูลดังกล่าวจึงสะท้อนประโยชน์ของการศึกษา *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน และการอ่านวรรณกรรมแบบข้ามชาติ

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการแปล *นิราศกวางตุ้ง* เป็น *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน คือ กลุ่มผู้อุปถัมภ์ ซึ่งประกอบด้วยผู้แปลกับสมาคมหนานหยังมีบทบาทในฐานะส่วนหนึ่งของกระแสหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองจีนเป็นระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ที่แวดวงนักวิชาการจีนมีความต้องการที่จะสืบค้นประวัติศาสตร์จากเอกสารภาษาไทยเพิ่มเติม *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นเอกสารสำคัญฉบับหนึ่งที่ช่วยคลี่คลายข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในสมัยธนบุรี

นอกจากนี้ การศึกษาเปรียบเทียบขนบวรรณศิลป์ระหว่าง *นิราศกวางตุ้ง* กับ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน ยังแสดงให้เห็นว่า ตัวบทแปลไม่ได้ถูกนำเสนอในฐานะวรรณกรรมเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์อย่างในตัวบทต้นทาง ซึ่งจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญในการแปลขนบวรรณศิลป์ที่มีการแปลโวหารภาพพจน์ที่คลาดเคลื่อนไปจากต้นฉบับ เนื่องจากบทบาทของตัวบทแปลที่ถูกลดทอนความสำคัญในฐานะวรรณกรรมลง เป็นเพียงเอกสารทางประวัติศาสตร์

การศึกษาในบทนี้จึงทำให้เห็นว่าการเดินทางข้ามพรมแดนของ *นิราศกวางตุ้ง* ส่งผลต่ตัว
บทในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ ที่เมื่ออ่านข้ามพรมแดนภาษาแล้ว ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง
บทบาทหน้าที่ของวรรณกรรม

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

นิราศกวางตุ้ง เป็นวรรณกรรมนิราศที่ได้รับการพูดถึงไม่มากนัก เมื่อเทียบกับนิราศเรื่องอื่น ๆ เช่น *กัศยวโคลงตัน* ในสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือ *นิราศนรินทร์* ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้ง* ยังเป็นวรรณกรรมไทยเรื่องแรก ๆ ที่ได้รับการแปลจากภาษาไทยไปเป็นภาษาจีน แต่งานวิชาการด้านการแปลวรรณกรรมไทย - จีน ที่มีอยู่ในขณะนี้ กลับไม่ได้จัดนิราศเรื่องนี้อยู่ในประวัติศาสตร์การแปลวรรณกรรมกลุ่มดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ ได้วิเคราะห์ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทย ควบคู่ไปกับการศึกษาแนวทางที่นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ในประชาคมจีนอ่านและใช้ประโยชน์จากตัวบท *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ซึ่งได้เดินทางข้ามพรมแดนผ่านการแปลของ สีว์ อวินเฉียว ทำให้เห็นบทบาทหน้าที่ใหม่ของวรรณกรรมไทยเรื่องนี้ในฐานะวรรณกรรมข้ามชาติ ที่ได้รับการอ่านทั้งในโลกวิชาการภาษาไทยและภาษาจีน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า *นิราศกวางตุ้ง* มีบทบาทหน้าที่ในวงวิชาการไทยทั้งในสาขาวรรณกรรมและสาขาประวัติศาสตร์ กล่าวคือ บทบาทหน้าที่ของ *นิราศกวางตุ้ง* ในสาขาวรรณกรรมไทยนั้น คือ วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิราศคำกลอนที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาพัฒนาการวรรณกรรมนิราศ ในฐานะวรรณกรรมนิราศประเภทบันทึกการเดินทางในกลุ่มของนิราศที่เดินทางไปต่างแดนหรือต่างประเทศ

นอกจากนี้ ตัวบท *นิราศกวางตุ้ง* ยังมีประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครองไทย ที่สะท้อนพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่จะทรงฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงจีน นอกจากนี้ความคิดและมุมมองของกวีที่สื่อออกมาผ่านตัวบท ยังสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนในสมัยธนบุรีว่าประชาชนยกย่องมองพระมหากษัตริย์ในฐานะพุทธราชา หรือราชาผู้ทรงศิลปปฏิบัติธรรม ที่เห็นได้จากการสรรคำในบทประนามพจน์ บทยอพระเกียรติและปัจฉิมบท *นิราศกวางตุ้ง* จึงเป็นนิราศคำกลอนที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยเรื่องหนึ่ง

นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้ง* ยังเป็นวรรณกรรมที่มีประโยชน์ในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยอีกด้วย กล่าวคือ นิราศเรื่องนี้มีลักษณะเป็นบันทึกการเดินทางที่บันทึกข้อเท็จจริงอย่างละเอียด ดังนั้น ข้อมูลต่าง ๆ ที่กวีได้เขียนบันทึกระหว่างการเดินทาง จึงมีประโยชน์ต่อนักประวัติศาสตร์ไทยด้วย

ในฐานะเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทย *นิราศกวางตุ้ง* เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย – จีน ทั้งด้านการสืบสานโบราณประเพณีในการถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระเจ้ากรุงจีน การบันทึกการเดินทางทางน้ำ วิถีชีวิตของชาวบ้านริมน้ำ และความเชื่อของคนไทยและคนจีนในเรื่อง

ข้อมูลเกี่ยวกับการถวายเครื่องราชบรรณาการ พิธีการและวิถีปฏิบัติในราชสำนักจีน รวมทั้งสภาพแวดล้อมและสังคมจีนในสมัยที่นิราศเรื่องนี้แต่งขึ้น นับเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ระหว่างสองประเทศอย่างมาก

บทบาทหน้าที่และสถานภาพของ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยจึงมีประโยชน์ทั้งการศึกษาวรรณกรรมไทย และทั้งในฐานะเป็นเอกสารสนับสนุนทางประวัติศาสตร์ไทยอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ได้ทดลองอ่าน *นิราศกวางตุ้ง* ในบริบทข้ามชาติ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ศึกษาการอ่าน *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน ของ สี่ว์ อวินเฉียว ที่ตีพิมพ์เผยแพร่สู่แวดวงประชาคมจีนผ่านสมาคมหนานหยิง เมื่อ ค.ศ.1940 ซึ่งส่งผลให้มีการศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ในแวดวงประชาคมจีนจนถึงปัจจุบัน

เมื่อ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน ได้เดินทางข้ามชาติโดยการตีพิมพ์ เผยแพร่และศึกษาในแวดวงประชาคมจีนแล้ว วรรณกรรมไทยแปลจีนเรื่องนี้ก็ถูกนำไปใช้ในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์เท่านั้น เหตุปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากผู้แปลเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์แขนงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ที่มีความสนใจประวัติศาสตร์ไทย และความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศไทย ประเทศมาเลเซียและประเทศสิงคโปร์ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับแปลจีน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามความสนใจของผู้แปล และหน่วยงานวิชาการที่ผู้แปลสังกัด ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการแปลทั้งระบบอุปถัมภ์ ขนบวรรณศิลป์ และคตินิยม ทำให้วัตถุประสงค์และแนวทางการอ่านตัวบทแปลแตกต่างไปจากตัวบทต้นทาง

จากการศึกษาเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยพบว่า ผู้แปลให้ความสนใจในการแปลวรรณกรรมเรื่องนี้ไปเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ มากกว่าการแปลเพื่อเผยแพร่วรรณกรรมไทย ยกตัวอย่างเช่น บทประณามพจน์ บทนิราศ และบทยอพระเกียรตินั้น เมื่อมีการแปลไปเป็นภาษาจีนแล้ว ส่วนที่เอ่ยถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการแปลคลาดเคลื่อนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบ *นิราศกวางตุ้ง* ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาจีนตามองค์ประกอบวรรณกรรมนิราศยังพบว่า มีการแปลขนบวรรณศิลป์ที่คลาดเคลื่อนจำนวนไม่น้อย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับส่วนที่แปลเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ พบว่า ผู้แปลให้ความสำคัญและการตรวจสอบที่มากกว่า

จากข้อค้นพบที่กล่าวมา ทำให้เห็นว่าบทบาทของ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* มิได้รับการนำไปใช้เผยแพร่วรรณกรรมไทย แต่ใช้เป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีน โดยเฉพาะเป็นเอกสารที่คลี่คลายความคลุมเครือเรื่องความสัมพันธ์ ท่าที และจุดยืนที่แตกต่างกันระหว่างไทย – จีนในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ รวมถึงหลังจากจีนเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสาธารณรัฐจีนเท่านั้น

เหตุการณ์ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อยุคเปลี่ยนผ่านจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสาธารณรัฐจีน และช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ส่งผลให้นักประวัติศาสตร์ในแวดวงประชาคมจีน สนใจประเด็นด้านจุดยืนและท่าทีของไทยที่มีต่อจีนหรือทัศนะของราชสำนักจีนที่มีต่อราชทูตไทย ซึ่งก่อนที่จะมีการศึกษาประเด็นดังกล่าวนี้ เอกสารที่ทำได้มีเพียงเอกสารบันทึกจากราชสำนักจีน ทำให้นักวิชาการจีนในช่วงเวลานั้นมีความรับรู้และความเข้าใจว่าการเดินทางเข้ามาของราชทูตไทยนั้น เป็นเพราะความเกรงกลัวต่ออำนาจราชสำนักจีน เนื่องจากการแปลและจัดบันทึกในสมัยก่อนนั้นมีความคลาดเคลื่อนมากกว่าปัจจุบัน เหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลต่อการรับรู้ของคนรุ่นหลังที่ศึกษาเอกสารภาษาจีน

นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน จึงเป็นหลักฐานใหม่ที่ส่งผลให้เกิดการตีความประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังกล่าวที่ต่างจากเดิม กล่าวคือ เอกสารแต่เดิมในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์สะท้อนโลกทัศน์ว่า กรุงจีนยิ่งใหญ่และเป็นศูนย์กลางของโลก การเข้ามาเจริญสัมพันธ์ไมตรีผ่านการส่งราชทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการของราชสำนักธนบุรีนั้น จึงได้รับการตีความว่าเป็นการยอมอยู่ใต้อาณัติและเกรงกลัวความยิ่งใหญ่ของกรุงจีน ซึ่งข้อมูลจาก *นิราศกวางตุ้ง* กลับชี้ให้เห็นว่า ราชทูตไทยที่เดินทางเข้าไปด้วยท่าทีที่เจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างกษัตริย์ โดยเข้ามาเคารพจักรพรรดิตามธรรมเนียมโบราณ รวมทั้งยังมีเนื้อหาที่ระบุว่าคณะราชทูตไทยบางส่วนเดินทางเข้ามาเพื่อหวังผลทางการค้าอีกด้วย นอกจากนี้ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ยังเป็นหลักฐานในการสอบทานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเส้นทางเดินเรือ ระยะเวลาที่ใช้เดินทาง ขั้นตอนการยื่นพระราชสาส์นตรวจคนเข้าเมือง พิธีเคารพวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินหลง โดยเปรียบเทียบกับข้อมูลในบันทึกพระราชพงศาวดารจีนอีกด้วย

นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากการศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* เป็นหลักฐาน ยังส่งผลให้นักวิชาการจีนหันไปศึกษาค้นคว้าและแปลพระราชสาส์นเพิ่มเติม เพื่อต่อยอดความเข้าใจประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์จีน-ไทย ในสมัยราชวงศ์ชิง *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* จึงเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่งที่มีบทบาทหน้าที่ขับเคลื่อนการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีน

การเดินทางข้ามพรมแดนของ *นิราศกวางตุ้ง* สู่ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ช่วยเปิดมุมมองประวัติศาสตร์ไทยมุมมองใหม่ในสายตาประชาคมจีนที่สนใจประวัติศาสตร์ไทย และ *นิราศกวางตุ้งฉบับแปลจีน* ยังคงเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ไทยในประชาคมจีนที่สำคัญอยู่จนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการเดินทางข้ามพรมแดนของตัวบ่งชี้ ก็ทำให้บทบาทหน้าที่และสถานภาพของต้นฉบับนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไป ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ช่วยเปิดมิติใหม่ให้แก่การศึกษาวรรณกรรมไทย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งแวดวงวิชาการในประชาคมไทยและประชาคมจีน รวมถึงผู้วิจัยเองซึ่งสนใจศึกษาภาษาและวรรณกรรมของทั้งสองชาติด้วย

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นำวรรณกรรมไทยมาศึกษาแบบวรรณกรรมข้ามชาติเพียงเรื่องเดียว ควรมีการอ่านวรรณกรรมไทยที่แปลไปเป็นภาษาต่างประเทศเรื่องอื่น ๆ แบบข้ามชาติ เนื่องจากการแปลวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นภาษาต่างประเทศนั้นย่อมมีความแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรม การเมืองและการปกครอง ประกอบกับผู้แปลและหน่วยงานที่สนับสนุนการแปล ย่อมมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป การศึกษาดังกล่าวจึงน่าจะมีประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยอย่างมาก

รายการอ้างอิง

หนังสือ

- กรมศิลปากร. (2521). *สัมพันธ์ภาพระหว่างไทย – จีน*. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- กรมศิลปากร. (2564). *ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง*.
สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กำพล จำปาพันธ์. (2561). *พระเจ้าตาก กษัตริย์นักการค้า และธนบุรีศรีมหาสมุทร*. มติชน.
- เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. (2556). *จีน-สยาม สายสัมพันธ์แห่งไมตรีจากสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์*.
สยามความรู้.
- คณาจารย์ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562).
*วรรณคดีราชสำนักขบพม่าวัฒนธรรม: รวมบทความศึกษาพระราชนิพนธ์แปลในสมเด็จพระ
พระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี*.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. (2520). *ราชทูตไทยไปปักกิ่ง 2461-2546*. ประพันธ์สาส์น.
- ถ้วน ลิ เชิง. (2553). *ประวัติศาสตร์ไทยในสายตาคนจีน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). พิราบ.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. (2558). *อ่านจนแตก: วรรณกรรม ความทันสมัย และความเป็นไทย*. อ่าน.
- ธนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกรวรรณศิลป์: การสร้างรสสุนทรีย์แห่งวรรณคดีไทย*. ปาเจรา.
- ธานัฐ ภัทรภาคร. (2553). *เฉลิมพระเกียรติ "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช"*. ก้าวไกล.
- น้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม. (2536). *วรรณกรรมนิราศ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2557). *บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย: ลีลา ความคิด และการสืบสรรค์*
(พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.
- พระยามหานุภาพ. (2462). *นิราศกวางดั่ง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระยามหานุภาพ. (2462). *นิราศพระยามหานุภาพไปเมืองจีน: ครั้งกรุงธนบุรี เมื่อปีฉลู พ.ศ. 2324*
(พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระยามหานุภาพ. (2463). *นิราศกวางดั่ง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- พระยามหานุภาพ. (2561). *นิราศกวางดั่ง*. โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 2461)
- มหาวิทยาลัยรังสิต. (ม.ป.ป.). *รวมบทความทางประวัติศาสตร์ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สืบแสง
พรหมบุญ: อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ 22 กรกฎาคม 2555*. ม.ป.พ.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2559). *เอกสารการสอนชุดวิชา วรรณคดีไทย* (ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1).

มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. (2564). 250 ปี *เสียดกรุงศรีอยุธยา-สถาปนากรุงธนบุรี 2310-2560*. ผู้แต่ง.

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. (2565). *ประวัติวรรณคดีไทย ฉบับมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ภาค ข: วรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ*. ผู้แต่ง.

ยง อิงคเวทย์ และ ถาวร ลิกขโกศล. (2529). ชื่อ: *เพลงแห่งชีวิตของจีน*. ศิลปวัฒนธรรม.

ยง อิงคเวทย์. (2554). *วิวัฒนาการกวีนิพนธ์จีน*. มูลนิธิเผยแผ่คุณธรรมเพื่อการสงเคราะห์ จีจินเกาะ.

รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2558). *ข้ามชาติ ข้ามศาสตร์ ข้ามศิลป์*. แสงดาว.

วรรณมา แสงอร่ามเรือง. (2542). *ทฤษฎีและหลักการแปล*. โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัลยา วิวัฒน์ศร. (2545). *การแปลวรรณกรรม*. โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพันธ์ เลขะพันธุ์. (2561). *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สวี่, ลีฮุย และ โหว, หลินหลิน. (2546). *เทพมวงคลของจีน* (สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์, ผู้แปล). เต้าประยูกต์.

สารสิน วีรพล. (2548). *จี้กงและกั๊วไร: การค้าไทย-จีน 2196-2396* (พรรณงาม เก้าธรรมสาร, รังสี ฮั่นโสภา และ สมภาพ แลคโซ, ผู้แปล). มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

สืบแสง พรหมบุญ. (2525). *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย* (กาญจณี ละอองศรี, ผู้แปล). ไทยวัฒนาพานิช.

สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์. (2565). *รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย*. ต้นฉบับ.

เสทื้อน ศุภโสภณ. (2527). *สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบทบาทชาวจีนในสยาม*. กรุงเทพฯ: หนังสือพิมพ์เส้นทางเศรษฐกิจ.

บทความวารสารและบทความในหนังสือ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2560). *นิราศเมืองกวางตุ้ง หรือ นิราศพระยามหานุภาพ (อัน) ไปเมืองจีน*. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ), *มุมมองใหม่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตากสินมหาราช* (หน้า 214-230). มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2561). นิราศเมืองกวางตุ้ง หรือ นิราศพระยามหานุภาพ (อัน) ไปเมืองจีน. ใน
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ (บรรณาธิการ), *มุมมองใหม่สมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรีตากสินมหาราช*. มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (2559). ลิลิตพระลอ กวีนิพนธ์แปลจีน: การก้าวข้าม “ความเป็นอื่น” ทาง
วัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย. ใน ธเนศ เวศร์ภาดา (บรรณาธิการ), *ที่ทรงคนลิลิตพระลอ*. บริษัท
แซฟไฟร์ พรินติ้ง.
- น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล. (2561). ความซับซ้อนเรื่องประเภทกับข้อถกเถียงเรื่องความเป็นนิราศ. *วารสาร
ไทยศึกษา*, 14(1), 61–78.
- บุรินทร์ ศรีสมถวิล. (2559). พินิจคำพิพากษานับพากย์จีนสองสำนวน: การศึกษาเปรียบเทียบ.
วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 9(2).
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2562). นิราศกวางตุ้งของหลวงนายศักดิ์ (ภู). ใน กรมศิลปากร
(บรรณาธิการ), *การสัมมนาทางวิชาการวรรณคดีสมัยธนบุรี: เนื่องในวาระ 250 ปีแห่งการ
สถาปนากรุงธนบุรี*. กรมศิลปากร.
- ยวูเหริน เลี้ยว. (2567). การอ่านวรรณคดีนิราศกวางตุ้ง: ความคลาดเคลื่อนของช่วงเวลาใน
ประวัติศาสตร์สัมพันธ์ไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรี. *วรรณวิทัศน์*, 24(1).
- แพรว จิตติพลังศรี. (2562). การแปลและวรรณกรรมวิจารณ์. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ),
นวนิธิ: วิถีวิทยาร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม. สยามปริทัศน์.
- แพรว จิตติพลังศรี. (2564). วรรณกรรมกับการแปล. ใน คณะจารย์ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ
(บรรณาธิการ), *วรรณคดีศึกษา*. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภการ สิริไพศาล. (2555). นิราศกวางตุ้งของหลวงนายศักดิ์ พ.ศ. 2324: วรรณกรรมประวัติศาสตร์
ในบริบทความสัมพันธ์ไทย-จีนสมัยกรุงธนบุรี. ใน อรพินท์ คำสอน, ธิษณา วีรเกียรติสุนทร
และ ศุภการ สิริไพศาล (บรรณาธิการ), *100 เอกสารสำคัญ: สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย
ลำดับที่ 14*. สกว.
- สุรสิทธิ์ อมรรณชศักดิ์. (2559). เทพสตรีจีนในสังคมไทย: ว่าด้วยเรื่องชื่อของเจ้าแม่มาจู่. ใน พิพัฒน์
กระแจะจันทร์ (บรรณาธิการ), *พลังผู้หญิง แม่ เมีย และเทพสตรี: ความจริง และภาพแทน*.
โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- เผย เสี่ยวรู่ย และ สง หราน. (2559). การถ่ายทอดลิลิตพระลอเป็นกวีนิพนธ์จีน. ใน ธเนศ เวศร์ภาดา
(บรรณาธิการ), *ที่ทรงคนลิลิตพระลอ*. บริษัทแซฟไฟร์ พรินติ้ง.

วิทยานิพนธ์

- กิตติราช พงษ์เฉลียว. (2565). *วรรณกรรมการเดินทาง: มโนทัศน์และการสืบสรรคในบริบทสังคมไทย* (ปริญญาดุขฎฐิบัณชิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิราธร ชาตศิริ. (2547). *เศรษฐกิจสมัยธนบุรี* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา ศิริวิทย์เจริญ. (2519). *การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์* (ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพร บุณนาค. (2545). *สถานะทางประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พ.ศ. 2310 – 2497* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวน. (2547). *นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์และไพรวรินทร์ ขาวงาม* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถาวร สิกขโกศล. (2526). *วิเคราะห์เทียบร้อยกรองประเภท กลอน ของไทยและร้อยกรองประเภท “ซีอ” ของจีน* (ปริญญาการศึกษามหาบัณชิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปราโมทย์ สุกุลรักความสุข. (2554). *ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีของพระเกียรติสมัยกรุงศรีอยุธยา ถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (ปริญญามหาบัณชิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิยมาศ สรรพวิรวงศ์. (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบ สี่แผ่นดิน ฉบับแปลภาษาจีนสองสำนวน* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พนิดา หล่อเลิศรัตน์. (2548). *พัฒนาการการแปลอาชญนิยายชุดเชอร์ล็อกโฮม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูริวรรณ วรานุสาสน์. (2555). *วาทกรรมการเดินทางในกวีนิพนธ์ฉือราวงค์ซ่ง* (ปริญญาดุขฎฐิบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยิ่งยง พิลาโท. (2544). *โลกทัศน์ของกวีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิราศต่างแดนในช่วง พ.ศ. 2492 – 2535* (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณชิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รังสิมา นิลรัตน์. (2550). *การแปลวรรณกรรมเยาวชนของผกาวดี อดุลโมทย์: การศึกษาประวัติและแนวทางการแปล* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2516). *นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น* (ปริญญามหาบัณชิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณธิรา วิระวรรณ. (2557). *ประณามบทในวรรณคดีไทย* (ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณชิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ศุภวรรณ ขวรัตน์วงศ์. (2540). *บทบาทของชาวจีนในไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ถึง รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2127-2394* (ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุปาณี พัดทอง. (2552). “เรือ” ในวรรณคดีนิราศ: มโนทัศน์กับการสร้างวรรณศิลป์ (ปริญญาดุษฐ์บัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพร พลายเล็ก. (2541). *นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร* (ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สื่อโสตทัศน์

- ประวัติศาสตร์นอกตำรา. (2021, 3 เมษายน). เมื่อพระเจ้าตาก ส่งกองเรือไปกวางตุ้ง เพื่อ "จี้มก๋อง" จักรพรรดิจีน | ประวัติศาสตร์นอกตำรา EP.63 [วิดีโอ]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ZEYyQhdM_Qg

Books

- Jay, P. (2010). *Global matters: The transnational turn in literary studies*. Cornell University Press.
- Jay, P. (2021). *Transnational literature: Basic*. Routledge.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting and the manipulation of literary fame*. Routledge.

Thesis

- Techawongstien, K. (2016). *The sociology of the representation of national self through the translation of modern Thai literature into English: A Bourdieusian approach* [Doctoral dissertation, SOAS, University of London].

书目

- Chen, S. (陈树森), & Yu, D. (余定邦). (2009). *中泰关系史*. 北京: 中华书局.

- Duan, L. (段立生). (1999). 泰国吞武里郑信中文史料汇编. 曼谷: 泰国华侨崇圣大学出版社.
- Gao, H. (高洪兴). (1995). 缠足史. 上海: 上海文艺出版社.
- He, X. (何新华). (2010). 威仪天下 清代外交礼仪及其变革. 上海: 上海社会科学院出版社.
- Huang, C. (黄重言), & Yu, D. (余定邦). (2016). 中国古籍有关泰国资料汇编. 北京: 北京大学出版社.
- Lei, H. (雷华), & Li, Y. (李毅). (2006). 泰国文学发展史. 北京: 北京大学出版社.
- Li, Y. (李永枯), & Zhu, J. (朱精华). (1988). 简明中国文学史教程. 济南: 齐鲁出版社.
- Liao, W. (廖文辉). (2004). 许云樵评传. 新加坡: 世界科技出版公司.
- Liao, W. (廖文辉). (2022). 许云樵学行年简编. 马来西亚: 马来西亚创价学会.
- Liu, J. (刘俊彤). (2022). 泰国文学在中国的译介. 长沙: 湖南人民出版社.
- Luan, W. (栾文华). (1998). 泰国文学史. 北京: 社会科学文献出版社.
- Pan, S. (潘善祺). (2011). 诗体类说. 上海: 上海古籍出版社.
- Wang, J. (王巨新). (2008). 清代中泰关系. 北京: 中华书局.
- Xu, Y. (许钰), & Yao, N. (姚枏). (1958). 古代南洋史地丛考. 上海: 商务印书馆出版社.
- Yu, D. (余定邦), & Chen, S. (陈树森). (2009). 中泰关系史. 北京: 中华书局.
- Zhu, J. (朱精华), & Li, Y. (李永枯). (1988). 简明中国文学史教程. 济南: 齐鲁出版社.

期刊文章

- Duan, L. (段立生). (1998). 郑王史料钩沉. 东南亚, 4.
- Hsu, Y.-T. (许云樵). (1940). Note on the poem of the Siamese envoy to China 1780. *Journal of South Seas Society*, 2.
- Wang, J. (王巨新), & Wang, X. (王欣). (2009). 清朝与暹罗吞武里王朝政治关系述论——兼谈《清史稿》相关记载之错误. *社会科学辑刊*, 5.

- Wang, Y. (王杨红). (2020). 中暹传统朝贡关系的终结 (1869—1893). 海交史研究, 2.
- Yao, N. (姚楠). (1984). 中国南洋学会的创立和发展. 世界历史, 3.
- Yu, D. (余定邦). (1992). 1852 - 1890 年的中泰交往. 中山大学学报 (社会科学版), 3.
- Zhao, C. (赵灿鹏). (2007). 暨南大学南洋文化事业部的历史沿革. 东南亚研究, 6.
- Zou, Q. (邹启宇). (1985). 中泰关系史简述. 东南亚, 2.

学位论文

- Zhang, Q. (张谦). (2019). 杜牧纪行诗研究 (硕士学位论文). 沈阳师范大学.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

ชยานันต์ จินสมบูรณ์พานิช

วุฒิการศึกษา

ปีการศึกษา 2560: เกียรตินิยมอันดับ 1

ศิลปศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ปีการศึกษา 2563: ศิลปศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

